

**T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**İNSAN HAKLARI'NIN ULUSLARARASI
POLİTİKA VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA
ETKİLERİ
-BATI TRAKYA ÖRNEĞİ-**

**HAZIRLAYAN
A. NAZMI ÜSTE**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. TÜLAY ÖZÜERMAN**

**İZMİR
1998**

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

İNSAN HAKLARI'NIN ULUSLARARASI
POLİTİKA VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA
ETKİLERİ
-BATI TRAKYA ÖRNEĞİ-

HAZIRLAYAN
A. NAZMİ ÜSTE

DANIŞMAN
Doç. Dr. TÜLAY ÖZÜERMAN

İZMİR
1998

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
FORMU**

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: ÜSTE

Adı: Ahmet Nazmi

Tezin Türkçe Adı: İnsan Hakları'nın Uluslararası Politika ve Türk Dış Politikasına Etkileri -Batı Trakya Örneği- -

Tezin Yabancı Dildeki Adı: The Impact of Human Rights in International Politics and Turkish Foreign Policy -An Exampel of Western Thrace-

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Dokuz Eylül

Enstitü: Sosyal Bilimler

Yılı: 1998

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü: 1. Doktora

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı:231

Referans Sayısı:

Tez Danışmanının

Ünvanı: Doç. Dr.

Adı: Tülay

Soyadı: ÖZÜERMAN

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1.Batı Trakya
2. İnsan Hakları
3. Uluslararası Politika
4. Türk Dış Politikası
5. Yunanistan

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1. Western Thrace
2. Human Rights
3. International Policy
4. Turkish Foreign Policy
5. Greece

Doktora tezi olarak sunduğum “İnsan Hakları’nın Uluslararası Politika ve Türk Dış Politikasına Etkileri -Batı Trakya Örneği-” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

... / ... / 1998

Ahmet Nazmi ÜSTE

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün / / 1998 Tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Ahmet Nazmi ÜSTE'nin "İnsan Hakları'nın Uluslararası Politika ve Türk Dış Politikasına Etkileri -Batı Trakya Örneği-" konulu tezi incelenmiş ve aday / / 1998 tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğunu oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖZET

21. Yüzyıla girerken küreselleşme olgusuna paralel olarak evrensel değerlerin belirginleştiği görülmüştür. Bu değerlerin içinde yer alan insan hakları, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan birçok belge ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu belgeler arasında geniş kabul görenlerin başında gelmektedir. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi adına gösterilen evrensel çabalara ek olarak bölgesel düzeyde de çalışmalar yapılmıştır. AIHS bölgesel çabalar sonunda oluşturulan belgelerden biridir.

Devletler imzaladıkları anlaşmalarla egemenlik alanlarını daraltmaktadırlar. Türkiye de insan haklarıyla ilgili olarak imzaladığı belgelerle bazı yükümlülükler altına girmiştir. Bu belgelere dayanarak zaman zaman dış dünyadan gözlemciler, raporörler ya da insan haklarıyla ilgilenen örgütler Türkiye'ye gelmektedir. Ziyaretlerin çok sık olması ve sonunda ağır eleştirilerin gelmesi, Türkiye'nin tepkisini doğurmakta ve konu iç işlere karışma olarak algılanmaktadır. Oysa bu ziyaretlerin Türkiye'nin daha önceden imzalayarak kabul etmiş olduğu hukuksal dayanakları bulunmaktadır.

Türkiye'ye yönelik iddialar hukuksal temele dayanmakla beraber uluslararası eşitlik ilkelerine aykırıdır. Bu nedenle sorun hukuksal değil, etik bir sorundur. Bir AB devleti olan Yunanistan, insan hakkı konusunda birçok ihlalde bulunmasına karşın Türkiye kadar eleştiriye uğramamıştır. Yunanistan'ın Batı Trakya Türkleri'ne karşı izlediği insanlık dışı politikaları AB'nin öngördüğü insan hakları standartlarına aykırıdır. Böyle bir devlete AB'nin baskı yapmak yerine maddi ve manevi desteklerini devam ettirmesi dikkat çekicidir.

ABSTRACT

When 21. Century is coming, it is seen that universal values are being clear parallel to globalization fact. Human rights, which are a part of these values, are tried to take into confidence by signing a large amount of document. Universal declaration of Human Rights is one of the most important documents which have wide acceptance. In addition to global efforts for protection and development of human rights, there is also local studies. Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is one of these documents which are formed by local studies.

Countries make their sovereignty fields narrow by the agreements they sign. Turkey took on some responsibilities about human rights because of the documents it signed. Sometimes observes, reports or organizations about human rights from outside came to Turkey in accordance with these documents. Frequent occurrence of these visits and serious criticism causes reaction of Turkey and perceived as interfering to interior subjects, but these visits have legal basis of former signed documents.

Although claims directed towards Turkey have legal basis, they are contrary to international equality principles, so problem is not about law, but about ethics. Although Greece, which is a European country, has many violation about human rights, it isn't criticized as much as Turkey. Unacceptable politics of Greece about Western Thracian Turks are in violation of European Union's Human Rights standard. It is attracting that EU continues its materialistic and moral help to such a country instead of putting pressure on it.

İÇİNDEKİLER

sayfa no

İÇİNDEKİLER.....	VII
GRAFİKLER.....	XIII
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE BİLDİRGELER

I- HAK KAVRAMI VE İNSAN.....	7
II - İNSAN HAKLARINA ÖZGÜ NİTELİKLER.....	13
A - Doğal Hukuktan Kaynaklanan Özellikler.....	15
1. Evrensellik.....	15
2. Bireysellik.....	19
3. Dokunulmazlık.....	21
4. Vazgeçilmezlik ve Devredilmezlik.....	25
B - İç Hukuktan Kaynaklanan Özellikler.....	26

1. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi	29
2. Anayasa Yargısı ve Anayasaya Saygı İlkesi.....	32
3. Kanunsuz Emir İlkesi	35
4. Temel Hakların Bağlayıcılığı.....	36
C- Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Özellikler	38
1. Uluslararası Hukukun Evrensel Kabul Görmesi	39
2. İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Anlaşmalar.....	40
3. Uluslararası Alandaki Son Gelişmeler	42
4. Bireyin Uluslararası Hukukta Öne Çıkması.....	43
III- TARİHSEL SÜREÇTE İNSAN HAKLARI.....	44
A- Magna Carta Libertatum (1215)	46
B- Virginia Haklar Bildirgesi (1776)	46
C- Evrensel İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi (1789)	47
D- 1838 People's Charter (Halkın Bildirisi)	50
E- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	50
F- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS).....	52

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI POLİTİKA, İNSAN HAKLARI VE

TÜRK DIŞ POLİTİKASI

I - İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANA GEÇİRİLİŞİ	54
A - İnsan Haklarında Bir Dönemeç: II. Dünya Savaşı.....	55
1. “Dört Özgürlük” Demeci (1941)	55
2. Atlantik Belgesi (Şartı) (14.8.1941).....	55
3. Birleşmiş Milletler Bildirisi (1942).....	56
4. Moskova Bildirisi(1943) ve Dumbarton Oaks Önerileri(1944)	56
5. Birleşmiş Milletler Şartı (1945)	57
6. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948).....	60
B - BM Tarafından Şekillendirilen Temel İnsan Hakları Belgeleri.....	63
1. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi(1948).....	63
2. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966).....	66
3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966).....	69
4. İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi (1984).....	70
C - İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Ele Alınması.....	74
1. Bölgesel Düzeyde Kurumsallaşma ve Çatışan Tezler	75
2. Bölgesel Bir Belge: AIHS	79

3. Bölgesel Bir Kuruluş: Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı	85
II- ULUSLARARASI SİYASAL SİSTEMDE İNSAN HAKLARININ YERİ.....	91
A- Globalleşme Olgusu ve İnsan Hakları.....	91
1. Globalleşme ve İnsan Haklarının Evrenselliği.....	92
2. Evrensellik ve Kültürel Relativizm Çelişkisi	96
B- “İçişlerine Karışmama” İlkesi ve De Facto	100
III - TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN İNSAN HAKLARI.....	105
A - “Ulusal Egemenlik” ve “İçişlerine Karışmama” İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi	106
B - Türkiye’ye Yönelik Çeşitli İnsan Hakkı İhlali İddiaları.....	111
1. Yaşama Hakkına İlişkin İddialar	113
2. İşkence İddiaları.....	119
3. Düşünce Din ve Vicdan Özgürlüğüne İlişkin İddialar	124
4. Olağanüstü Hal Bölgesine İlişkin İddialar	127
5. Eğitim Hakkına İlişkin İddialar	133
6. Azınlıkların Durumu.....	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE BATI TRAKYA

I- BATI TRAKYA'DA İNSAN HAKLARI SORUNU VE HUKUKSAL YAPI.....	140
A - Hukuk Belgeleri.....	140
1. Lozan Anlaşması.....	140
2. AİHS.....	141
3. Helsinki Son Senedi.....	142
4. AGİK Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi (1989).....	142
5. Yunanistan Anayasası.....	143
B - Türk Azınlığına Yönelik İnsan Hakkı İhlalleri.....	144
1. Vatandaşlıktan Çıkarma.....	145
2. Yasak Bölge Uygulaması.....	147
3. Eğitim.....	149
4. Etnik Kimliğin İnkarı.....	152
5. Kültür ve Din.....	154
6. Siyasal Yaşama İlişkin Sorunlar.....	158
7. Arsa Alım-Satımı ve Konutların Durumu.....	160
8. Haberleşme ve Haber Alma Özgürlüğü.....	161
9. İş ve Günlük Yaşam.....	162
II- BATI TRAKYA'DAKİ AZINLIĞA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA.....	163

SONUÇ.....	172
KAYNAKLAR.....	177
EKLER.....	189-231

Grafikler

Grafik. 1 Ankete Katılanların Eğitim Düzeyi.....	164
Grafik. 2 Ankete Katılanların Mesleki Dağılımı	165
Grafik. 3 Azınlıkların Toplumsal İlişkilerinin Düzeyi.....	167
Grafik. 4 Azınlıkların Konuştukları Diller.....	168
Grafik. 5 Azınlıkların Ekonomik İlişkilerinin Düzeyi	169
Grafik. 6 Azınlıkların Özkültürlerini Geliştirmelerine Yunan Hükümetlerinin Olumlu Etkisi Var Mıdır?.....	170
Grafik. 7 Azınlığın 2000'li Yıllarda Batı Trakya'daki Sorunların Gelişimine İlişkin Tahminleri	171

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.r.	: Adı geçen rapor
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
A.Ü S.B.F	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
ev.	: Çeviren
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
ESKHS	: Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GAT	: Genç Akademisyenler Topluluğu
İHD	: İnsan Hakları Derneği
md.	: Madde
MSHS	: Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
OHAL	: Olağanüstü Hal Bölgesi
s.	: Sayfa
SODEV	: Sosyal Demokrasi vakfi
S.Ö.P.A.	: Selanik zel Pedogoji Akademisi
SSOCS	: Soykırım Suçunun nlenmesi ve Cezalandırılması
Sözleşmesi	
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu

GİRİŞ

Globalleşme sürecinin yaşandığı bugünlerde evrensel değerler şekillenmeye başlamıştır. Dünya devletlerinin entegrasyonlarla birbirine bağlandığı bu süreç, gerçekten dünyanın yeni düzenine mi yönelmiştir? Yoksa eski düzene yeni isim mi bulunmuştur?

Soruların cevabı yeni değerlere verilen önemde ve uygulamaların içtenliğinde gizlidir. Evrensel değerlerin belirlenmesi en az benimsenmesi kadar zordur. Dünyadaki her grup için ortak payda oluşturmayı başaracak belki de en olası değer “insan hakları”dır.

İnsan hakları gerçekten de yadsınması zor olan bir kavramdır. Söylem düzeyinde de olsa dünya devletlerinin hemen hepsi bu değeri kabul etmektedirler. Özellikle yeni dünya düzenini şekillendiren, gelişmiş devletlerin, insan haklarına bağlılığı ve onu evrensel bir değer olarak kabul ettiği hakkında neredeyse kesin bir yargı bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin başı çektiği girişimlerle ortaya konulan çok sayıda insan hakkı belgesi, başlangıçta bu devletlerin insan hakkı koruyucusu olarak algılanmasını sağlamıştır. Ancak insan hakkı belgeleriyle ortaya konulan irade uygulamaya aynen yansıyamamıştır.

İnsan hakları kavramının içeriğini belirlemek, bu konuda analiz yapanlar için önem taşımaktadır. Bu nedenle Birinci Bölüm’de kavramın, öncelikle teorik temelleri üzerinde durulmuş; “insan” ve “hak” kavramları ayrı ayrı irdelenerek, felsefi boyuttaki tartışmalara göndermeler yapılmış; ancak tartışmaya girmekten

kaçınılmıştır. Çünkü bu tartışmalar günümüzde dahi bir sonuca ulaşmamıştır. Çalışma'da somut verilere dayanarak analiz yapmak ve mümkün olduğunca somut yargılara ulaşmak hedeflediğinden yaşanan olaylar dikkate alınmıştır.

Somut düzlemde çalışmâ istemine karşın yine de belli ölçülerde teorik temel oluşturmaya gereksinme duyulmuş ve özellikle insan hakları konusunda çalışanların ileri sürdüğü yaklaşımlar ele alınarak çalışmanın soyut boyutu tamamlanmıştır.

Uluslararası politika yada dış politika somut verilere göre şekillenmektedir. İnsan hakları konusunda imzalanmış tüm belgelere karşın öngörüler henüz yaşama geçirilmemiştir. Çünkü devletler ya da devlet grupları çıkarlarını her zaman ön planda dikkate almakta, çıkarları için anlaşmaları ihlal bile edebilmektedirler. Ancak yine de uluslararası hukukun gelişimine paralel olarak devletlerin keyfi davranışlarını engelleyebilecek mekanizmaların varlığı günümüzün geçmişe göre avantajını oluşturmaktadır.

Birinci bölümde değinilen konular arasında insan haklarının doğal hukuktan kaynaklanan niteliklerine ek olarak, iç hukuktan ve uluslararası hukuktan kaynaklanan niteliklerine değinilmiştir. Bu anlatımlarda teorik alana atıflar yapılarak daha sonraki bölümlerin teorik temelleri oluşturulmuş; bölümün sonunda insan haklarının uluslararası hukuktan kaynaklanan özellikleri anlatıldıktan sonra, tarihsel süreç içinde insan haklarının gelişimi üzerinde durularak anlatımın ikinci bölüme geçilirken somut düzleme oturtulması sağlanmıştır. Tarihsel süreçte kilometre taşı olan belgeler ve olaylar üzerinde durularak günümüze kadar ulaşılmıştır.

İkinci bölümde, insan haklarının uluslararası alana geçirilişi ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler üzerinde durularak, uluslararası politikada insan haklarının güvence altına alınması çabaları değerlendirilmiştir. II. Dünya Savaşı içinde yaşanan acı deneyimler bu süreci hızlandırmıştır.

Yaşanan bu süreç devletlere insan hakkı alanında daha somut ve bir arada adımlar atmanın zorunluluğunu göstermiştir. Böylece insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için BM tarafından yapılan girişimlerle hazırlanan evrensel belgeleri, bölgesel çabalar izlemiştir.

İnsan haklarının evrenselliği ile akla gelen tartışılardan biri olan kültürel relativizm İkinci Bölüm’de tartışılmış ve bu bölümde günümüz değerlerine hukuksal ve etik dayanak oluşturan belgelere yer verilmiştir. BM Anlaşması ve AIHS gibi geniş katılımlı ve Türkiye’nin de imzalamış olduğu belgeler ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Bölümün başında değinilmeye çalışılan, insan haklarına ilişkin uluslararası ilişkileri şekillendiren hukuk belgeleri, bölümün sonunda iç politika ve uluslararası politika ilişkisine ışık tutmaktadır.

İç politika ile uluslararası politikanın aynı platformda ele alınması, ulusal egemenlik, iç işlere karışmama gibi kavramları çağrıştırmaktadır. Bölüm içinde bu konu tartışılarak Türk dış politikası ve insan hakları ilişkisi bu çerçevede sorgulanmaya çalışılmıştır.

İnsan hakları konusunda Türkiye, bir çok uluslararası örgüt ve devletten eleştiriler almaktadır. Bu eleştirilerin haksız olduğunu iddia edenler olduğu gibi, yerinde görenler de bulunmaktadır. Çalışmada uluslararası hukuk belgeleri ve Türkiye’nin egemenlik hakları dikkate alınarak eleştirilerin haklılığı tartışılmış; Türkiye’ye yöneltilen insan hakkı ihlalleri ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

İnsan haklarına ilişkin bir sorunun varlığı zaman zaman Türkiye’yi yönetenlerin de dile getirdiği bir gerçektir. Bu sorunu çözecek en yetkili kişilerin

TBMM'sindeki Milletvekilleri olduğu inancıyla bir anket çalışması yapılarak Milletvekillerinin insan hakları konularındaki görüşleri alınmak istenmiştir. Bu amaçla 1996 Mayıs ve 1997 Ekim aylarında TBMM'sine gidilerek anket uygulamaya çalışılmıştır.

Mayıs 1996'da TBMM'sine 500 anket formuyla gidilmiş, 3 gün süren yoğun çabaların ardından ancak 55 anket formu Milletvekilleri tarafından doldurulmuştur. 55 anket TBMM'sinin görüşünü yansıtamayacak düzeyde olmakla beraber, ikinci deneme için deneyim kazandırmıştır.

İkinci defa Ekim 1997'de TBMM'sinde anket uygulanmış ve 128 Milletvekili'nden görüş alınabilmekmiştir. Bu veriler çalışmada değerlendirilmiştir. Erişilen bu rakamın 550 milletvekilinin iradesini yansıttığı elbette söylenemez ancak tüm çabalara karşın(*) ancak bu sayıya ulaşılabilmiştir.

Türkiye'ye yöneltilen insan hakkı ihlali iddialarının haklı olup olmadığı yönündeki tartışmalar devam ederken, bir yandan da eleştiri yapan ülkelerin eşitlik ilkelerine aykırı ve çifte standartlı bir yaklaşım içinde olduğu karşı-iddiası gündemde bulunmaktadır. Türkiye'ye yönelik iddialar çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlarca hatta devletler tarafından hazırlanan raporlarla ortaya konulmuş, gündemi uzun süre işgal edebilmiştir. Ancak Türkiye kökenli karşı-iddialar herhangi bir somut veriye dayandırılmamış olduğundan, sadece politikacıların ayaküstü demeçlerinde yer bulabilmişlerdir.

İnsan hakları ihlali adına tüm karalamaların Türkiye'ye yönelmiş olması bizi bir AB ülkesi olan Yunanistan'da insan hakkı sorununun olup olmadığını incelemeye itmiştir. Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesi'nde yaşayan Türk azınlığın

(*) Konuyla ilgili çabaların bir kanıtı olarak 30 Temmuz 1997 tarihli Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan Melih Aşık'ın Açık Pencere isimli köşesinde çıkan yazı EK-I'de sunulmuştur.

ikincisinde ise, bir kimsenin bir hakka sahip olduğu vurgulanmaktadır. Doğal olarak insan haklarından söz edildiğinde, anlaşılması gereken sözcüğün ikinci anlamıdır³.

Haklardan, genellikle kullanımı tehlikeye düştüğü yada tartışmalı oldukları zaman, fiilen söz edilmektedir. Örneğin, parası olan birinin bakkala giderek, parası üzerindeki hakkını (hür iradesi) ile bakkalın ekmek üzerindeki hakkıyla değıştirmesi işleminde, bakkalın veya o kişinin parasını (sonra ekmeğini) çalmayanların haklara karşı saygı gösterdiği ileri sürülemez. Esasen, böyle bir önerme çok anlamlı olmamakla beraber yanlış bir önerme değildir⁴.

Bir hakka sahip olmak, o haktan yararlanmanın zorunlu olduğu anlamına gelmemektedir. Hak sahibinin hakkın konusundan istediğı zaman yararlandığı durumlarda bir sorun yoktur. Bu noktada sahip olunan hakkın görece öneminin azaldığı iddia edilebilir. Ne var ki, söz edilen hakkın konusuna sahip olunmadığı hissedilir ise, yani haktan doğrudan doğruya yararlanılamadığı durumlarda, o hakkın önem taşır hale geldiğı görülmektedir.

Bu nedenle bir hakka sahip olma daha çok o hakkın kullanımına sahip olunmadığı zamanlarda önem kazanmaktadır. Böylece aynı anda bir hakka hem sahip olma hem de olamama gibi bir çelişik durum ortaya çıkmaktadır. Donnelly bu durum için “hakların sahiplik paradoksu” ifadesini kullanmıştır⁵.

Genel anlamda haklara ilişkin olarak ifade edilmesinde yarar görülen bir nokta da, bir hakka sahip olma ile onu kullanmadaki koşullar arasında bir korelasyon kurmanın yanıltıcı olacağıdır. Donnelly bu konuda verdiği örnekle, “... ister garajımda beklemekte olsun isterse olmasın, ister benim iznimle ödünç alınmış

³Jack DONNELLY, İnsan Hakları, (Çev: Mustafa ERDOĞAN-Levent KORKUT), Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s.19.

⁴Benzer örnek için bkz. Jack DONNELLY, age, s.20-21.

⁵Bkz. Jack DONNELLY, age, s.21-22.

olsun isterse olmasın, ister çalınmış ve daha sonra iade edilmiş olsun isterse olmasın (hırsızın yakalanıp tutuklanmış, yargılanmış veya mahkum edilmiş olup olmaması da önemli değildir), otomobilim üstünde aynı hakka sahibim.” demek ve konuyu somutlaştırmaktadır.

“İnsan hakları” kavramına nitelik kazandıran temel sözcük ise “insan”dır⁶. Söz konusu haklar doğrudan doğruya insanla ilgilidir⁷. Konuyla ilgilenenler insan sözcüğüne yüklenen anlamlarda genel bir soruna dikkat çekmişlerdir. Bu sorunun temelinde insanı sadece fizyolojik açıdan ele alan antropolojik yaklaşıma bağlılık yatmaktadır. Oysa insan hakları beden kadar ruhla da ilgilidir. Bu bağlamda insanı, hem beden, hem de ruh (bilinç) anlamında, “kişi” olarak değerlendirmelidir⁸.

İnsan haklarına ilişkin uluslararası belgeler incelendiğinde, söz konusu hakların insanın kişilik doğasına bağlı değerlerden kaynaklandığı yönünde yerleşmiş bir kanunun varlığı dikkat çekmektedir⁹. Bu anlayış temelde “doğal hukuk yaklaşımı”nı yansıtmaktadır¹⁰.

“Doğal hukuk” yaklaşımı, toplum sözleşmesi varsayımıyla birlikte “bireysel haklar öğretisi”nin temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, insanlar, toplumsal yaşama geçmeden önce doğal halde, tam ve sınırsız bir özgürlük içinde yaşıyorlardı. Daha sonra aralarında bir sözleşme imzalayarak “devlet” adı verilen siyasal topluluğu kurmuşlar, bu noktada doğa ortamında sahip oldukları

⁶İnsan sözcüğünün Türkçe’deki terminolojik analiziyle ilgili bilgi için Bkz. Ahmet MUMCU, İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, Ekli 2.Baskı, Şavaş Yayınları, Ankara, 1994, s.2-3.

⁷Ahmet MUMCU, age, s.2.

⁸Jacques MOURGEON, İnsan Hakları, İletişim Yayınları Presses Universtaires De France, 2.Baskı (Çev:Ayşen EKMEKÇİ-Alev TÜRKER), İstanbul, Mayıs 1991, s.9.

⁹Rhoda E. HOWARD - Jack DONNELLY, “Human Rights In World Politics”, In Robert J. ART-Robert JERVIS (edt.), International Politics, Harper Collins Publishers, Third Edition, New York, 1992, s.505.

¹⁰Tekin AKILLIOĞLU, İnsan Hakları I, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:17, Ankara, 1995, s.1.

özgürlüklerin bir kısmından vazgeçmişlerdir. Devlet ise, kendinden önce var olan doğal haklara bağlı ve saygılı olmak zorundadır¹¹.

Toplum sözleşmesiyle devlete bir bakıma, bireylerin vazgeçilmez ve devredilemez hak ve özgürlüklerini koruma yükümlülüğü verilmiştir. Toplumsal sözleşme teorisinin önde gelen savunucularından İngiliz John Locke'a göre, devlet toplum sözleşmesi tarafından kendine verilen bu yükümlülüğü yerine getirmese, sözleşme bozulur ve toplumun (halk) devlete itaat etme yükümlülüğü ortadan kalkar. Böylece toplum doğal halde sahip olduğu tüm özgürlükleri geri almış olmaktadır¹².

Gerçek bir özgürlük ve eşitliğin yaşandığı varsayılan doğal ortamda, bir başıboşluktan söz etmek doğru görülmemektedir. Bu ortamda insanlar herhangi bir makamdan izin almadan dilediklerini yapabilmekte, mevcut malları diledikleri şekilde kullanabilmektedirler. Ancak bu dönemde dahi insanların sınırsız varsayılan eylemlerinde bir engelleyici mekanizmadan söz etmek olasıdır. Bu mekanizmayı en geniş şekliyle "doğal yasalar" olarak ifade edebiliriz¹³.

Bir yasanın varlığından söz ediliyorsa, o yasaya aykırı her türlü girişim ya da gelişimin bir şekilde dirençle karşılaşması beklenir. Bu bağlamda, doğal yasayı çiğneyen bir kişinin de cezalandırılması gerekmektedir. Locke, bu cezayı toplumda bulunan herhangibirinin verebileceğini ve bu uygulamanın her zaman objektif ölçütler dikkate alınarak yapılamayacağını ifade etmiştir. Bu olumsuzluk karşısında insanlar, anlaşmazlıkları çözecek, gerektiğinde suçluları cezalandırabilecek bir otoriteye, doğa ortamında ellerinde bulundurdukları hakların bir kısmını, bu arada

¹¹İbrahim Ö. KABOĞLU "İnsan Hakları", Çağdaş Toplum Değerleri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 11, Yayına Hazırlayan: Jale BAYSAL, İstanbul, Nisan 1996, s.13-14.

¹²İbrahim Ö. KABOĞLU, age, s.14.

¹³Ayferi GÖZE, Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler, Beta Basım, İstanbul, 1996.s.154.

bazı şikayetleri olduğu basın ve televizyonlarda yer almaktadır. Basından izlemekle yaşamak arasındaki farkı algılayabilmek ve aktarabilmek için Yunanistan'a yaptığımız ziyarette Türk toplumun önde gelen isimleriyle mülakatlar yaparak kapatılan birlik ve derneklerden belgeler topladık. Ayrıca bir zamanlar yasak bölge olan ancak halen Yunanistan'ın araştırmacılara girmesi için izin vermediği Kuzey Batı Trakya'ya giderek Yunanistan'ın Pomakların oturduğunu iddia ettiği Ketenlik (Kendavros) Köyünde, köy kahvesi, cami ve bir kaç ev; ziyaret ederek ve hepsiyle Türkçe konuşarak görüşmelerden alınan bilgileri değerlendirdik.

Batı Trakya'da yapılan tüm gözlem, mülakat ve slayt çalışmalarına ek olarak insan hakkı ihlali yapıp yapılmadığını belirlemek amacıyla bir de anket uyguladık. Başlangıçta 200 adet anket uygulamayı hedeflemiş olmamıza karşın Yunanistan yetkililerinden izin almadan böyle bir çabaya girmemiz ve toplum içinde de anket çalışmamıza tepkilerin doğması sonucu çalışma ancak 90 form dağıtıldıktan sonra kesilmiştir. Dağıtılan formların 64'ü geri toplanabilmiştir. Bu formlardan gelen bilgiler ışığında anket değerlendirilmiş ve üçüncü bölümün tamamlayıcı unsuru olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışma, ne Türkiye'nin insan hakları karnesini aklamaya ne de Yunanistan aleyhine kanıtlar bulmaya yöneliktir. Uluslararası sistemde çifte standartlı uygulamaların varlığı bilinmekte, ancak bir karine gibi kabul edilerek çözümlenmesi doğrultusunda çabalara girilmemektedir.

İnsan haklarının evrensel platformda ortak değer olarak kabulü, bu çifte standartlı uygulamalar ayıklanmadan mümkün olamayacaktır.

Uluslararası arenada çifte standartların aleyhinde sonuçlar verdiği bir ülke olarak Türkiye'nin, haklı olduğu konularda harekete geçirebileceği bir uluslararası

kamuoyu oluşturma konusunda daha duyarlı olması ve bu doğrultuda acilen çabalara girişmesi gerekmektedir. Aksi halde aleyhindeki kampanyalara karşı gün gelip kendisini savunamaz hale gelebilecektir.

Bu çalışma haklı davasını anlatmak bir yana, savunma anlamında dahi yeterince güçlü olmayan Türkiye'yi giderek güçlenen uluslararası kamuoyu oluşturma doğrultusunda marjinal de olsa motive edici etki yapabilir ve çifte standarth yaklaşımlara dikkat çekebilirse amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE BİLDİRGELER

Felsefi kökleri çok eski dönemlere¹ gitmekle beraber, “insan hakları”nın² tarih sahnesinde somut bir kavram olarak hissedilişi XVII ve XVIII. yüzyıllara rastlamaktadır. Zaman içinde, o dönemlere kadar sınırsız olan devlet gücünü sınırlandırmayı ve insanları baskıdan korumayı amaçlayan bir doktrine dönüşen bu kavramı irdelenirken, insan ve hak kavramları üzerinde durularak olası terminolojik sorunların minimizasyonu düşünülmektedir. Bu çabanın ardından, tarihsel perspektif içinde kavramın somutlaşmasına önemli katkı sağlayan gelişmeler ve ilintili belgeler vurgulanarak, konu ulusal ve uluslararası politika düzlemine taşınmaya çalışılacaktır.

I - HAK KAVRAMI VE İNSAN

Hak sözcüğü birçok dilde moral ve siyasal olmak üzere iki anlam taşımaktadır. İlkinde, bir şeyin veya eylemin doğru olduğu (haklı olduğu),

¹Erol Anar, insan haklarını tarihsel süreçte değerlendirirken, iki milyon yıl öncesinin Australopithecus insanından, bugün yaşayan insanın atası kabul edilen Homo Sapiens Sapiens'e kadar insanın gelişimini hatırlatarak, üretim ilişkilerindeki değişimleri vurgulamış ve bu süreçle bağlı olarak insan haklarının gelişimiyle bir paralellik kurmuştur. Bkz., Erol ANAR, İnsan Hakları Tarihi, Çivi Yazıları:5/İnsan Hakları:1, Birinci Basım, İstanbul, Mayıs 1996, s.25-27. Ayrıca, Anıl Çeçen de çalışmasında Protogoras adlı bir filozofun görüşlerine değinerek, insan haklarına ilişkin felsefi temelleri tarihin ilk dönemlerine kadar dayandırmıştır. Bkz., Anıl ÇEÇEN, İnsan Hakları, Gündoğan Yayınları, İkinci Basım, Ankara, Ocak 1995, s.9.

² Münci KAPANİ, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Yenilenmiş İkinci Basım, İstanbul, Nisan 1991, s.19.

ikincisinde ise, bir kimsenin bir hakka sahip olduğu vurgulanmaktadır. Doğal olarak insan haklarından söz edildiğinde, anlaşılması gereken sözcüğün ikinci anlamıdır³.

Haklardan, genellikle kullanımı tehlikeye düştüğü yada tartışmalı oldukları zaman, fiilen söz edilmektedir. Örneğin, parası olan birinin bakkala giderek, parası üzerindeki hakkını (hür iradesi) ile bakkalın ekmek üzerindeki hakkıyla değiştirmesi işleminde, bakkalın veya o kişinin parasını (sonra ekmeğini) çalmayanların haklara karşı saygı gösterdiği ileri sürülemez. Esasen, böyle bir önerme çok anlamlı olmamakla beraber yanlış bir önerme değildir⁴.

Bir hakka sahip olmak, o haktan yararlanmanın zorunlu olduğu anlamına gelmemektedir. Hak sahibinin hakkın konusundan istediği zaman yararlandığı durumlarda bir sorun yoktur. Bu noktada sahip olunan hakkın görece öneminin azaldığı iddia edilebilir. Ne var ki, söz edilen hakkın konusuna sahip olunmadığı hissedilir ise, yani haktan doğrudan doğruya yararlanılamadığı durumlarda, o hakkın önem taşır hale geldiği görülmektedir.

Bu nedenle bir hakka sahip olma daha çok o hakkın kullanımına sahip olunmadığı zamanlarda önem kazanmaktadır. Böylece aynı anda bir hakka hem sahip olma hem de olamama gibi bir çelişik durum ortaya çıkmaktadır. Donnelly bu durum için “hakların sahiplik paradoksu” ifadesini kullanmıştır⁵.

Genel anlamda haklara ilişkin olarak ifade edilmesinde yarar görülen bir nokta da, bir hakka sahip olma ile onu kullanmadaki koşullar arasında bir korelasyon kurmanın yanıltıcı olacağıdır. Donnelly bu konuda verdiği örnekle, “... ister garajımda beklemekte olsun isterse olmasın, ister benim iznimle ödünç alınmış

³Jack DONNELLY, İnsan Hakları, (Çev: Mustafa ERDOĞAN-Levent KORKUT), Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s.19.

⁴Benzer örnek için bkz. Jack DONNELLY, age, s.20-21.

⁵Bkz. Jack DONNELLY, age, s.21-22.

olsun isterse olmasın, ister çalınmış ve daha sonra iade edilmiş olsun isterse olmasın (hırsızın yakalanıp tutuklanmış, yargılanmış veya mahkum edilmiş olup olmaması da önemli değildir), otomobilim üstünde aynı hakka sahibim.” demek ve konuyu somutlaştırmaktadır.

“İnsan hakları” kavramına nitelik kazandıran temel sözcük ise “insan”dır⁶. Söz konusu haklar doğrudan doğruya insanla ilgilidir⁷. Konuyla ilgilenenler insan sözcüğüne yüklenen anlamlarda genel bir soruna dikkat çekmişlerdir. Bu sorunun temelinde insanı sadece fizyolojik açıdan ele alan antropolojik yaklaşıma bağlılık yatmaktadır. Oysa insan hakları beden kadar ruhla da ilgilidir. Bu bağlamda insanı, hem beden, hem de ruh (bilinç) anlamında, “kişi” olarak değerlendirmelidir⁸.

İnsan haklarına ilişkin uluslararası belgeler incelendiğinde, söz konusu hakların insanın kişilik doğasına bağlı değerlerden kaynaklandığı yönünde yerleşmiş bir kanının varlığı dikkat çekmektedir⁹. Bu anlayış temelde “doğal hukuk yaklaşımı”nı yansıtmaktadır¹⁰.

“Doğal hukuk” yaklaşımı, toplum sözleşmesi varsayımıyla birlikte “bireysel haklar öğretisi”nin temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, insanlar, toplumsal yaşama geçmeden önce doğal halde, tam ve sınırsız bir özgürlük içinde yaşıyorlardı. Daha sonra aralarında bir sözleşme imzalayarak “devlet” adı verilen siyasal topluluğu kurmuşlar, bu noktada doğa ortamında sahip oldukları

⁶İnsan sözcüğünün Türkçe’deki terminolojik analiziyle ilgili bilgi için Bkz. Ahmet MUMCU, İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, Ekli 2.Baskı, Şavaş Yayınları, Ankara, 1994, s.2-3.

⁷Ahmet MUMCU, age, s.2.

⁸Jacques MOURGEON, İnsan Hakları, İletişim Yayınları Presses Unverstaires De France, 2.Baskı (Çev:Ayşen EKMEKÇİ-Alev TÜRKER), İstanbul, Mayıs 1991, s.9.

⁹Rhoda E. HOWARD - Jack DONNELLY, “Human Rights In World Politics”, In Robert J. ART-Robert JERVIS (edt.), International Politics, Harper Collins Publishers, Thrd Edition, New York, 1992, s.505.

¹⁰Tekin AKILLIOĞLU, İnsan Hakları I, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:17, Ankara, 1995, s.1.

özgürlüklerin bir kısmından vazgeçmişlerdir. Devlet ise, kendinden önce var olan doğal haklara bağlı ve saygılı olmak zorundadır¹¹.

Toplum sözleşmesiyle devlete bir bakıma, bireylerin vazgeçilmez ve devredilemez hak ve özgürlüklerini koruma yükümlülüğü verilmiştir. Toplumsal sözleşme teorisinin önde gelen savunucularından İngiliz John Locke'a göre, devlet toplum sözleşmesi tarafından kendine verilen bu yükümlülüğü yerine getirmezse, sözleşme bozulur ve toplumun (halk) devlete itaat etme yükümlülüğü ortadan kalkar. Böylece toplum doğal halde sahip olduğu tüm özgürlükleri geri almış olmaktadır¹².

Gerçek bir özgürlük ve eşitliğin yaşandığı varsayılan doğal ortamda, bir başıboşluktan söz etmek doğru görülmemektedir. Bu ortamda insanlar herhangi bir makamdan izin almadan dilediklerini yapabilmekte, mevcut malları diledikleri şekilde kullanabilmektedirler. Ancak bu dönemde dahi insanların sınırsız varsayılan eylemlerinde bir engelleyici mekanizmadan söz etmek olasıdır. Bu mekanizmayı en geniş şekliyle “doğal yasalar” olarak ifade edebiliriz¹³.

Bir yasanın varlığından söz ediliyorsa, o yasaya aykırı her türlü girişim ya da gelişimin bir şekilde dirençle karşılaşması beklenir. Bu bağlamda, doğal yasayı çiğneyen bir kişinin de cezalandırılması gerekmektedir. Locke, bu cezayı toplumda bulunan herhangibirinin verebileceğini ve bu uygulamanın her zaman objektif ölçütler dikkate alınarak yapılamayacağını ifade etmiştir. Bu olumsuzluk karşısında insanlar, anlaşmazlıkları çözecek, gerektiğinde suçluları cezalandırabilecek bir otoriteye, doğa ortamında ellerinde bulundurdıkları hakların bir kısmını, bu arada

¹¹İbrahim Ö. KABOĞLU “İnsan Hakları”, Çağdaş Toplum Değerleri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 11, Yayına Hazırlayan: Jale BAYSAL, İstanbul, Nisan 1996, s.13-14.

¹²İbrahim Ö. KABOĞLU, age, s.14.

¹³Ayferi GÖZE, Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler, Beta Basım, İstanbul, 1996.s.154.

ceza verme hakkını da devretmeyi kabul etmişlerdir¹⁴ ve böylece insanların oluşturdukları yığın, siyasal topluluk niteliğine kavuşmuştur.

Siyasal toplumları doğa ortamında bulunan insan yığınlarından ayıran dikkat çekici özelliklerin başında, genel yasaların olması ve bir suç saptandığında ceza verecek yetkiye sahip yargı organlarının bulunması gelmektedir. Buna karşın yargı organları ve pozitif yasaları olmayan, gerektiğinde kendi davalarının yargıcı durumunda olan bireylerin yaşadıkları toplumlar ise, doğa ortamında yaşayan insan yığınlarının karakteristik özelliklerini taşımaktadır¹⁵.

Fransız İhtilali sonrasında gelişerek rasyonelliği öne çıkaran düşünce akımları, insan haklarının açıklanmasında toplum sözleşmesi gibi hipotezlerin yapay olduklarını iddia ederek reddetmişlerdir. Bu yeni akım, kişi hak ve özgürlüklerinin kaynağını, bireyin yaratılış itibarıyla irade sahibi, tek özgür gerçek varlık ve devletin temel yapıcı ögesi olmasına dayandırmışlardır¹⁶. Böylece insan, olgu ve olayların merkezine yerleştirilmiştir ve tarihsel gelişime ilişkin birçok teoride, insansal güdüler en önde gelen belirleyicilerden biri olarak görülmüştür.

İnsanın kendi kökenlerini kendisinin yarattığını iddia eden düşünürlerin başında gelen Karl Marx, insan doğasının (Marx'ın değimi ile "insanın özü") belirleyicilik noktasında, çevresel olgunun (insan açısından, olanakların) etkileyişinden soyutlanarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Marx'a göre, insanın doğası verilmiş bir potansiyel, bir koşullar dizisidir. Bu durumda değişme, insan beyninin fiziksel ve işlevsel yapısında bir değişme olduğunda beklenebilecektir¹⁷. Oysa insan, tarihin akışı içinde değişmektedir. İnsan, tarih

¹⁴Ayferi GÖZE, age, s.155-156.

¹⁵Ayferi GÖZE, age, s.155-156.

¹⁶İbrahim Ö. KABOĞLU, age, s.14.

¹⁷Evrin Teorisi'ne göre böyle bir değişim, niteliğine bağlı olarak onbinlerce hatta yüzbinlerce yıl gerektirmektedir. Bu durumda Marx'ın görece uzun olan söz konusu süreçte oluşabilecek farklılaşmaları ihmal ettiği görülmektedir.

boyunca kendisini dönüştüren bir tarih ürünüdür; olanakların belirlediği bir varlıktır. Tarih ise, insanın doğduğu anda mevcut olan olanaklarını geliştirme sürecidir. Bu sürecin her aşaması, insanın o andaki anlamını yansıtmaktadır. Marx'a göre, dünya tarihi, insanın insansal emekle yaratılmasından; ve insan doğasının ortaya çıkmasından başka bir şey değildir¹⁸.

İnsan hakları ve insan doğasına ilişkin felsefi yaklaşımların çeşitliliği¹⁹ ve bu konudaki tartışmaların bir sonuca ulaşamamış olması dikkat çekicidir. Bu noktada inceleme konusu açısından herhangi bir felsefi teoriye bağlı kalmanın veya içlerinden birini savunmanın düşünce alanına sınırlama getireceği ve tartışmayı kısır döngüden kurtaramayacağı söylenebilir.

Özde birçok yönden yaklaşımsal farklar içerse de, insan haklarına ilişkin tüm felsefi yaklaşımların somutlaştıkları nokta olarak ortaya çıkardıkları "insan hakları listeleri" incelendiklerinde, büyük ölçüde uluslararası bir fikir birliğinin bulunduğu görülecektir²⁰. İnsan hakları listelerine ilişkin söz konusu olabilecek bir tartışma konusu varsa, o da iktisadi ve sosyal hakların statüsüne ilişkindir.

İnsan haklarına ilişkin düşünsel gelişimin, ivme yitirmesine karşın günümüzde de sürdüğü görülmektedir. Bu konuyla ilgilenen yazarların önemli bir bölümü, tartışmalardaki ivme düşüşüne, eski kanıtlara bir yenisinin eklenememesini, söylenebileceklerin söylendiğini, ayrıca evrensel bir nitelik kazanan bu konunun felsefi temellerinde yaşanan tartışma ortamında sıkışıp kalınmasının işlevsel hiç bir yararının olamayacağını düşünmektedir²¹.

¹⁸Erich FROMM, Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum, Say Yayınları, (Çev: Necla ARAT), Üçüncü Basım, İstanbul, Aralık 1989, s.40-41.

¹⁹Bu konuya ilişkin teoriler arasında; Aristo'nun siyasal hayvan olarak insan görüşü, Mill'in haz peşinde koşan, ilerlemeci insan görüşü, Kant'ın objektif bir ahlak yasasının yönettiği akılcı (rasyonel) bir varlık olarak insan görüşü sayılabilir.

²⁰Jack DONNELLY, age, s.32-33.

²¹Bu paragraftaki kanıyı destekleyebilecek benzeri bir görüş için Bkz. Jack DONNELLY, age, s.33. Ayrıca, İbrahim Ö.KABOĞLU, agm, s.14.

Felsefe henüz kendi içinde “insanın kaynağı nedir?” sorusuna yanıt bulamamış her akım kendi bakış açısına göre bu soruya yanıt vermeye çalışmıştır. Felsefede kesinlik olmaması ve ortaya sürülen düşüncelerin olasılıktan ileri gidememesi²², insan haklarına ilişkin konularda somut ve pozitif arayışlara yönelmek isteyen araştırmacıların felsefi ortamdan uzaklaşmaları sonucunu doğurmuştur.

Özünde, “insan” olan bir kavrama ilişkin felsefi boyutta yapılan tartışmaların en azından kısa dönemde bir fikir birliğine ulaşması beklenmemektedir. Yine de son tahlilde, insan hakları konusunda çeşitli platformlarda önemli sayılabilecek ölçüde uzlaşılarla ulaşılabilmektedir.

Bu noktada sofistike tartışmaların sonsuzluğunda sıkışıp kalmaktansa, insan haklarına ilişkin somutluğa ulaşabilmenin belki de en akılcı yollarından biri, kavramın nitelikleri üzerinde durarak konunun netleşmesine yardımcı olmaktır. Başka bir ifade ile, genel olarak haklar içinde “insan haklarının yeri nerededir?”, “bu haklar evrensel midir?”, “nasıl talep edilirler?”, “Bireyin toplum ve devlet karşısındaki konumu noktasında insan haklarının teorik durumu ve işlevsel gücü nedir?” gibi sorulara aranacak yanıtlar, aynı zamanda konunun somutlaşması çabalarına doğrudan katkı sağlayacaktır. Bu yaklaşım Jacques Mourgéon’nin şu sözleriyle de desteklenebilecektir: “İnsan hakları, teorik, hatta felsefi bütün yorumların dışında, ancak doğalarının ve içeriklerinin tanımlanmasıyla çözümlenebilir.”.

II - İNSAN HAKLARINA ÖZGÜ NİTELİKLER

İnsan hakları kavramı, bu adla anılan kuralların merkezini oluşturmaktadır. Çoğul kullanım, hakkın konusu belirtildiğinde tekil nitelik kazanır. Örneğin, yaşama

²²Anıl ÇEÇEN,age,s.19.

hakkı insan haklarındandır²³. Bu durum insan haklarının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Bu boyutlar; hukuksal, ekonomik, sosyal, siyasal ve felsefi niteliklidirler ve aynı zamanda konuya ilişkin araştırma alanlarının ana başlıklarını oluşturmaktadırlar. Doğal olarak bu ana başlıklar altında ele alınabilecek çok sayıda alt başlık bulunabilecektir.

İnsan haklarının bu çok boyutlu yapısı, onun farklı kategorilere ayrılarak incelenmesini olanaklı kılmıştır. Söz konusu kategorilerden bazıları, sivil, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel, kolektif, pozitif, negatif, birinci, ikinci, üçüncü kuşak v.b. şeklinde sıralanabilir²⁴. Bu sınıflandırmanın temel amacı, disiplinlerarası bir niteliği olan konuyu spesifik boyutta inceleyebilmektir. Konuya bütüncül bakabilmenin yolu doğal olarak disiplinler yada uzmanlıklararası işbirliğinden geçmektedir. Böyle bir işbirliğinin olmadığı noktada, bütüncül yaklaşım yerini spesifik yaklaşıma bırakacaktır.

Nigel S. Rodley ise, insan haklarını farklı kategorilere ayırarak incelemenin çok önemli sakıncalar doğurabileceğini vurgulamıştır. Yazara göre, uygulamada bir devlet, bir yada daha fazla hak statüsünü reddedebilecek, ancak bu olumsuzluk o devletin kabul ettiği bir çok statü arasında dikkat çekmeyebilecektir. Bu durumda söz konusu sınıflandırmalar, büyük ölçüde bireyler ve/veya gruplar üzerinde daha fazla kontrol sağlayabilme ve bunu yaparken de sanki insan haklarına saygı gösteriliyormuş gibi bir izlenim yaratmaya hizmet etmektedir²⁵. Dikkat edileceği gibi Rodley'in endişesi tamamiyle uygulama alanına ilişkin bir özellik taşımaktadır.

İnsan hakları kurallarının özelliklerine ilişkin olarak, hukuksal kaynakları itibariyle Doğal Hukuktan Kaynaklanan Özellikler, İç Hukuktan Kaynaklanan

²³Tekin AKILLIOĞLU, age, s.1.

²⁴Nigel S. RODLEY, "The International Legal Consequences Of Torture, Extra-Legal Execution, And Disappearance" New Directions In Human Rights, Edited By Ellen L.LUTZ, Hurst HANNUM, Kathryn J. BURKE, Universty Of Penssylvania Press, Printed In USA, 1989, s.17.

²⁵Nigel S. RODLEY, age, s.17.

Özellikler, Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Özellikler²⁶, şeklinde üçlü bir ayrım yapılabilmektedir.

A - Doğal Hukuktan Kaynaklanan Özellikler

Bu başlık altında incelenebilecek özellikler, evrensellik, bireysellik, dokunulmazlık, vazgeçilmezlik ve devredilemezlik şeklinde sıralanabilir.

1. Evrensellik

İnsan hakları konusunda günümüzde tanık olunan tartışmaların bir bölümü, bu hakların evrensel olup olmadığına ilişkindir. Evrensellikten anlaşılan, söz konusu hakların içerik, zaman ve yer bakımından değişmez özelliklere dayanmasıdır²⁷.

İnsan haklarının evrenselliğini savunan görüşlere iki açıdan eleştiri getirilmektedir. Birincisi, bu hakların evrensel olmadığını öne sürmektedir. Bu yaklaşıma göre aslında insan haklarının evrenselliğine bir itiraz yoktur. Hatta insan haklarının evrenselliği idealize edilmiştir. Burada asıl tepki evrensellik idealine ters düşen uygulamalara gösterilmektedir. Bu görüşü savunanlar, insan haklarına ilişkin standartları gelişmiş batılı devletlerin kendi çıkarlarına hizmet ettiği oranda sahiplendiklerini, aksine bir durum olduğunda ise standartlardan sapmaların görüldüğünü ifade etmektedirler.

Bir çok olumsuz gelişme yukarıda değinilen kanıyı desteklemek amacıyla örnek gösterilmiştir. Bu örnekler arasında, Avrupa'nın ortasında yaşanan Bosna-Hersek Olayları'na uluslararası toplum (özellikle gelişmiş batılı devletler) tarafından gelişmelerin şiddeti ölçüsünde tepki gösterilmeyişi, insan hakları standartlarının

²⁶Tekin AKILLIOĞLU, age, s.20.

²⁷Tekin AKILLIOĞLU, age, s.21.

sahiplenilmesi noktasında güdüleyici ölçütün ne olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

Özde, insan haklarının evrensel olamadığını ileri süren görüşlerin, eleştirdikleri, başlıbaşına evrensellik değil, evrensel uygulamalara sahip çıkılması noktasında işlevsel etki yaratabilecek olan uluslararası toplumun güçlü üyelerinin uygulamaları ve inandırıclıktan uzaklaşmalarıdır.

İkinci eleştiride; insan haklarının evrensel standartlara konu edilmesine karşı çıkan görüşler yer almaktadır. Bunlar temelde toplumların kültürel farklılıklarını öne çıkarmakta ve bu farklılıkların standart uygulamalara izin vermeyecek ölçüde keskinlikler taşıdığını ileri sürmektedirler. Hatta, insan haklarına ilişkin bir standartlaşma ve bu yapıyı korumak için alınacak önlemlerin “toplumların kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi” (self-determination) ilkesine aykırı olduğu iddia edilmektedir²⁸.

Bu iddiaları değerlendirirken düşünsel boyuta paralel olarak realiteler, diğer bir ifade ile uygulamalar ve bu iddiaları savunanların konumları da dikkate alınmalıdır. Globalleşen dünyada bugün, asgari müştereklerde buluşamayacak kadar keskin farklılıkları barındıran kültürel bir topluluk istisna sınıfına girecek kadar azdır. Ayrıca batı değerlerinin hızla dünyanın en uzak noktalarına kadar yayıldığı ve geniş kabul gördüğü izlenmektedir²⁹.

Diğer yandan, kültürel yada dinsel farklılıkları öne sürerek global uygulamaların ve doğal olarak buna bağlı uluslararası denetimin -bugün için yetersiz de olsa gelecekte etkin olabilecek- etkisinden kurtulma ve ulusal sınırlar içinde olan düzeni devam ettirme isteği dikkat çekmektedir. Bu kaniya ulaşmada bir çok samimiysiz uygulama ve/veya açıklamanın etkisi vardır.

²⁸Jack DONNELLY, age, s.129.

²⁹Jack DONNELLY, age, s.129.

Yukarıda da ifade edildiği gibi söz konusu evrensel değerlere ulaşma çabalarına karşı çıkanların öncelikle ileri sürdükleri, kültürel yada dinsel özelliklerin bazen evrensel değerlerle uyuşamayacağı ve bizati bu yönde bir zorlamanın insan haklarına aykırı olacağıdır. Bugün bu noktadan hareketle, kendi ülkelerinde İslam Hukuku'nun uygulandığını ve bu hukukun kendi sistemi içerisinde insan haklarına ilişkin düzenlemelerinin bulunduğunu iddia eden çeşitli siyasetçiler vardır. Ne var ki, bu siyasetçilerin ülkelerindeki uygulamalara baktığımızda birbirine benzemeyen, hatta bazı noktalarda birbirine zıt bile diyebileceğimiz uygulamalarla karşılaşılabilir.

Bugün, “uygulama” açısından “İslam Alemi”ne bakıldığında bir standart olmadığı açıktır. Ayrıca ilginç bir nokta da, farklı devletlerin içindeki İslami uygulamalar bir yana, aynı devlet içinde bile İslamiyet'e ilişkin uygulamalarda bir standart görülememektedir. Bu konuda Türkiye ilginç bir örnek oluşturmaktadır: Türkiye’de birden çok mezhep vardır. Ayrıca sayıları, tam olarak bilinmemekle birlikte, giderek artış gösterdiği izlenen tarikatler İslam adına yaptıklarını iddia ettikleri bir çok farklı uygulamayı sürdürmektedirler.

Kültürel erozyondan şikayetçi olan ve evrensel değerlere kapalı kalarak kültürel değerlerin korunmasını savunan seçkinlerin yaşantılarıyla söylemleri arasında bir paralelliğin olmaması önemli bir samimiyetsizlik göstergesidir. Bu seçkinlerin önemli bir çoğunluğu karşı olduklarını iddia ettikleri batı standartlarında bir yaşam sürdürmekte, tatillerini Avrupa ve Amerika'nın eğlence yerlerinde geçirmenin planlarını yapmaktadırlar³⁰. Bu durumda evrensel değerlere ulaşma çabalarında muhalefet safında yer alanların önemli bir bölümünün samimiyetsiz ve mevcut durumdan çıkarı olan birey yada gruplar olduğunu düşünmek çok da yanlış olmayacaktır.

³⁰Jack DONNELLY, age, s.130.

Dinsel ya da kültürel farklılığı öne çıkararak, bu farklı yapı içerisinde uluslararası insan hakları standartlarına ve bunların korunmasına ilişkin alternatif oluşturabilecek bir sistemin bulunduğu iddia edilmesi sıkça karşılaşılan bir olgu görünümündedir.

Özde, kültürel kimliklerin özelliklerinde bir yozlaşmaya yol açmama ve self-determination hakkına saygı gösterme adına, evrensel insan hakları değerlerine alternatif oluşturabilecek nitelikte bir sisteme ılımlı yaklaşılabilir. Ancak alternatif olduğu iddia edilen sistemlere ilişkin değerlerin, gerçekten insan hakları adına oluşturulduğu yönünde en azından kişi vicdanında bir izlenim bırakması gerekmektedir.

Günümüzün insan haklarına ilişkin temel belgelerinin başında gösterilen 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi gibi bir belge üzerinde dünya devletlerinin hemen hepsi consensusa ulaşmış görünüyorken; kültürel farklılıkları öne sürerek yeni ve ya eski arayışlara yönelme çabası gösteriliyorsa, bu hareketin uluslararası aktörler tarafından dikkatlice izlenmesi gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi esas itibarıyla farklı sosyal yapıları temsil etmesi altında toplayacak ölçüde esnek ifadeler yer vermiştir. Ayrıca söz konusu belgenin maddeleri incelenecek olursa, bugün artık hiçbir başat kültürel veya dinsel yapı tarafından doğruluğu sorgulanmayacak kadar kabul görmüş temellere dayandığı görülecektir. Kültürel farklılıklar ileri sürülerek tartışılacak maddeler neredeyse tali nitelikte olan ve uzlaşmaya ulaşılma olasılığı güçlü olan maddelerdir.

Bugün hangi farklı sosyal sistem, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan, "Bütün insanlar özgürlük, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar..."³¹, "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır."³², "Hiç kimse kölelik veya kulluk altında tutulamaz; kölelik ve köle alım satımı her yönüyle yasaktır."³³, "Hiç kimseye işkence yapılamaz; zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı ceza verilemez veya davranışta bulunulamaz."³⁴ gibi prensiplerin dünya kamuoyunca makul görülebilecek bir alternatifi olduğunu iddia edebilir?

Öyleyse, evrensel olarak lanse edilen ve gerçekten de uluslararası toplumun hemen hepsi tarafından kabul görmüş belgelerden farklı bir belgenin, insan haklarına saygılı olması koşuluyla ortaya atılması halinde mevcut değerlerden çok da farklı bir değerler sistemi öngörebileceği kuşkuludur. Zaten asgari koşulları taşımayan bir belgenin de, hangi kültürel yapıya önerilirse önerilsin, insan haklarına ilişkin olarak anılması olasılığı yoktur.

2. Bireysellik

Doğal hukuk yaklaşımının insan haklarına ilişkin olarak sağladığı katkıların bir uzantısı da bireysellik şeklinde somutlaşmıştır. Bireylerin insan haklarına sahip olmaları için yalnızca insan olmaları yeterli bir koşuldur³⁵. Birey olarak insan, topluma veya devlete göre tek başına ancak eşit haklara sahip insanı ifade etmektedir³⁶.

Bireysellik noktasında iki farklı görüşün çatışması izlenmektedir. Bu farklılaşmanın temelinde toplumsal haklar ve bireysel haklar ayrımının yattığını

³¹Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 1.

³²Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 3.

³³Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 4.

³⁴Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 5.

³⁵Anıl ÇEÇEN, age, s.37.

³⁶Tekin AKILLIOĞLU, age, s.34.

söylemek yanlış olmayacaktır. Bireysel hak ile toplumsal hakkın kesiştiği bir noktada önceliğin hangisinde olacağı önemli bir sorun olarak belirmiştir.

Bireyciliği öne çıkaran görüşlere göre, tek gerçek varlık insandır. Toplum ve devlet ise varsayıma dayanan soyut varlıklardır, gerçek değillerdir. Herhangi bir değer, insandan daha üstün tutulmamalıdır. Bu yaklaşımda insan tamamen bir amaçtır³⁷.

Bireyciliğin insan haklarının gelişim sürecinde sağladığı en önemli katkı belki de, birey-devlet ya da birey-toplum ilişkilerinde dengenin birey lehine değişmesi noktasında olmuştur. Özellikle Fransız İhtilali sonrası gelişmelerde bireycilik akımının etkinliği, devletin sınırsız görülen yetkilerinden ödünler vermesine ve insan hakları ile bir denge oluşturmaya yol açmıştır.

Toplumu öne çıkaran görüşler ise, temel gerçeklik olarak toplumu işlemişlerdir. Toplumcu yaklaşımlara göre, hakların birey merkezinde değerlendirilmesi, bireyi topluma veya devlete karşı yalnızlığa itecektir. Bunun temelinde ise, bireyin adeta toplumun bir rakibi olarak algılanmasına neden olan bireycilik yaklaşımı yatmaktadır. Oysa toplumdan soyutlanmış birey tek başına hem savunmasız hem de güçsüzdür. Bu bağlamda bireycilik temeline dayalı bir anlayışın realiteden uzaklaşması doğal bir sonuç olarak belirecektir.

Uygulama alanında da gelişimin toplumcu yaklaşımın savını doğrular yönde olduğu görülmektedir. Genel bir uygulama olarak, hakların kullanılmasında bireyin bir zarar görmemesi devletin gözetimi ve sorumluluğu altındadır³⁸. Ayrıca gerçekler

³⁷ Anıl ÇEÇEN, age, s.40-41.

³⁸ Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Tarihli Anayasası'nın 40.maddesi iyi bir örnek oluşturmaktadır: "Anayasa ile tanınmış hakları ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir...Kişinin, resmi görevliler tarafında vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumluluğu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır", ayrıca Bkz., Müjdat

bireyci yaklaşımların idealize ettiği sonuçlara ulaşamamaktadır. Öncelikle idealize edilmiş olan bireylerin eşitliği, tek tek bakıldığında bireylerin eşit özelliklere sahip olamamalarından dolayı gerçekleşme zemini bulamamıştır. Ayrıca bir de toplum tarafından yaşamsal değer taşıyan desteğe gereksinim duyan bireylerin de varlığı düşünülürse, pür bireyci yaklaşımın uygulandığı bir toplumda sadece kendi başlarına ayakta kalabilenlerin hak sahipleri olarak belireceği varsayılabilir.

Çağdaş gelişmeler, hakların talep edilmesinden kullanımına değin kollektif eylemin etkin olduğunu göstermiştir. Kişilerin tek başına hak kullanımında dahi yetersiz kaldığı bu boyutta bir gerçekleşimin ancak raslantısal gelişimle açıklanabileceği bir çok kez kanıtlanmıştır. Bu nedenle günümüzde işlevselliğin öne çıkarılması düşüncesi, hakların evriminden öte hakların devrini söz konusu hale getirmiştir³⁹.

Toplumcu yaklaşımların en çok eleştirilen yönü toplumu aşırı derecede öne çıkaran sistemlerin bir birey despotizmine yol açtığı yönündedir. Bu olumsuzluğun da dikkate alınmasıyla her iki yaklaşımın pür olarak benimsenmesinin olumsuzlukları ortaya çıkacaktır.

İnsan haklarının zarar görmemesi ve uygulanabilmesi açısından konuya yaklaşmanın önemi ortadadır. Böylece belli bir düşünsel kalıba bağlı kalmaksızın işlevselliği öne çıkarmak bu konudaki sorunları minimize edebilecektir.

3. Dokunulmazlık

İnsan haklarının dokunulmazlığından söz ederken, bu özelliğin doğal hukuktan kaynaklandığı ve “kutsal” bir nitelik taşıdığı ifade edilmektedir⁴⁰. Dokunulmaz hakkın ne olması gerektiğine ilişkin olarak genel bir fikir birliğinin

ŞAKAR, 1982 Anayasası Ve Önceki Anayasalar, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1989, Tekin AKILLIOĞLU, age, s.35.

³⁹Jacques MOURGEON, age, s.45-46.

varlığından söz etmek olası görünse de konu ayrıntılara gelince, tartışmaya neden olabilecek özellikler kazanmaktadır.

Hemen tüm öğreti ve belgelerde yaşama hakkına belirgin bir öncelik verilmiştir. Çünkü, kişinin kendisine ilişkin haklarını kullanabilmesi, bunları koruyabilmesi ve doğal olarak, tüm bu hakların bir anlam taşıyabilmesi, yaşamın sürdürülmesine bağlıdır⁴¹.

AIHS'nin 6. protokolle düzenlenen 2. Maddesindeki, diğer dokunulamaz haklara anlam kazandıran yaşama hakkına ilişkin hüküm, bu hakkın istisnalarını da belirtmesi bakımından dikkat çekicidir. Bu maddeye göre, herkesin yaşama hakkı kanunla korunmakta ve kanunun ölüm cezasına hükmettiği durumların dışında kimse kasten öldürülememektedir. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre, bir insanın kasten öldürülmesi ancak, “bir kimsenin kanun dışı şiddete karşı korunması”; “Kanuna uygun olarak tutuklama yapılması veya kanuna uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasının önlenmesi”; “Ayaklanma veya isyanın, kanuna uygun olarak bastırılması”⁴² hallerinde uygun görülmüştür.

AIHS'nin anılan maddesinin 1. fıkrasında yaşama hakkının kapsamına ilişkin olarak yasal himayenin zorunluluğuna değinilirken, 2. fıkrasında kasten insan öldürülmesinin koşulları sayılmış ve böylece devletin bu konudaki keyfi davranışlarının önlenmesi amaçlanmıştır⁴³.

Türkiye Cumhuriyeti AIHS'ni 10.3.1954 ve 6366 sayılı “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi ve Buna ek protokolün Tastiki Hakkında

⁴⁰Bkz. Tekin AKILLIOĞLU, age, s.38.

⁴¹Naz ÇAVUŞOĞLU, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları Özel Dizi No:1, Ankara, 1994, s.9.

⁴²Bkz. Şeref ÜNAL, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Basımevi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:69, Ankara, 1995, s.103.

⁴³Şeref ÜNAL, age, s.103.

Kanun⁴⁴ ile onaylamıştır⁴⁵. Türk Mevzuatına bakıldığında 4 farklı yasada yer alan toplam 41 ayrı maddede⁴⁶ ölüm cezasının varlığı dikkat çekmektedir⁴⁷.

Dokunulmazlığın konusuna ilişkin olarak, yaşam hakkının, insan vücudunun dokunulmazlığının hem farkediliş, hem de nitelik açısından bir önceliği olsa da, insanın düşünce ve inançları, mülkiyet alanı, ailesi, onuru, haberleşme olanakları dokunulmaz haklarının olmazsa olmazlarıdır. Bu haklar birçok uluslararası örgüt tarafından tanınmakta, bir çok uluslararası belgede yer almaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel bildirgesi'nin 12.Maddesi "Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ve haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, onur ve ününe saldırılamaz..." şeklindeki yaklaşımı dokunulmazlık niteliğine sahip haklara değinirken bunların kabulü noktasında da geniş bir katılımı kanıtlamaktadır.

Henüz her ne kadar teorik boyutu ağır bassa da "üçüncü kuşak haklar" olarak adlandırılan sağlıklı çevre hakkı, barış hakkı gibi kollektif haklar yaşam hakkının sınırlarını genişleme yönünde zorlamaktadır⁴⁸

İnsan haklarının dokunulmazlığının, bu haklara herkesin saygı göstermesiyle korunacağını ve bunun da pozitif hukuk kuralları olmasa bile ahlaki eğilim veya güdülerle sağlanabileceğini ummak gerçekçi bir yaklaşım olarak görülmemektedir⁴⁹. Buna karşın pozitif hukuk kurallarıyla düzenlenmiş bir haklar listesinin güven vereceğini koşulsuz savunmanın da doğru olmayacağını kanıtlayan

⁴⁴Bkz. Resmi Gazete, 19.03.1954.

⁴⁵Mehmet Semih GEMALMAZ, Temel Belgelerde İnsan Hakları Usul Hukuku 1, İnsan Hakları Derneği Yayını, Ankara, 1995, s.135.

⁴⁶Bkz. Türk Ceza Yasası; 126, 127, 129, 131, 133, 136, 137, 146, 147, 149, 156 ve 450.maddeler; Askeri Ceza Yasası; 54, 55, 56, 59, 60, 69, 70, 75, 79, 80, 89, 91, 94, 97, 101, 102, 126, 127, 136, 159, 160, ek 4 ve ek 5. maddeler; Orman Kanunu 100. Madde; Kaçakçılığın Men Ve Takibine Dair Kanun 30. madde.

⁴⁷Hüsnü ÖNDÜL, İnsan Hakları Yazıları, Ç Yayınları, Ankara, 1997, s.13.

⁴⁸Feyyaz GÖLCÜKLÜ - Şeref GÖZÜBÜYÜK, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara, 1994, s.165.

⁴⁹Bu yödeki yaklaşımlara eleştirel bir değerlendirme için Bkz., Tekin AKILLIOĞLU, age, s.38.

örneklerin varlığını da dikkate almak gerekmektedir⁵⁰. Ancak şu da belirtilmelidir ki, olumsuz olarak değerlendirilebilecek örneklerin hemen tümü anti-demokratik uygulamaların söz konusu olduğu ortamlarda gerçekleşmiştir. Yoksa olumsuzluğun kaynağı pozitif hukuk kurallarının oluşturulması adına yapılan eylemler değildir. Bu kaynak olsa olsa eylemin niteliğinde bulunabilecektir.

Günümüzün gerçekleri dikkate alındığında kamu gücünün desteği olmadan insan haklarını korumak olanaksız görülmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. Maddesine yer alan "...Herkesin bu tür karışma ve saldırılara karşı yasal korunma hakkı vardır." ifadesinden de anlaşılacağı gibi söz konusu hakların pozitif hukuk kuralı şeklinde belirlenmesi ve devletin bunların koruyuculuğunu üstlenmesinin olağanlığı dikkat çekmektedir.

Devlet dokunulmaz hakları yasal düzenlemelerle koruma altına alırken, bazı sınırlamaları da beraberinde getirebilmektedir. Bu sınırlamaları, hakların kullanımını etkili kılmak, kamu yararını ve düzenini sağlamak gibi gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Yine de, kökleri doğal hukuka dayanan ve dokunulmaz kabul edilen haklar (çekirdek haklar-strong rights-) üzerinde devletin sınırlamaya ilişkin girişimlerinin olmaması gerektiği yönünde genel bir kanı bulunmaktadır⁵¹. Bu noktada önem taşıyan tartışma devlet tarafından ortaya konulan sınırlamaların ne ölçüde olabileceğine ilişkindir.

Doğal hukuktan kaynaklanan temel haklara ilişkin olarak getirilebilecek sınırlamaların ölçütü, çoğunlukla uluslararası toplumda genel kabul görmüş kurallar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 15.maddesi bu konuya ilişkin somut bir örnek oluşturmaktadır. Söz konusu maddeye göre, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulmasında uluslararası hukuktan

⁵⁰Jacques MOURGEON, bu konuya ilişkin teorik yaklaşımını sunarken özellikle Fransa merkezli birçok örneğe yer vermiştir.Bkz. Jacques MOURGEON, age, s.102-105.

⁵¹Tekin AKILLIOĞLU, age, s.39.

doğın yükümlölükler ihlal edilememektedir. Böylece dokunulmaz haklara ilişkin devlet tarafından getirilebilecek “sınırlandırmaların sınırını” uluslararası hukuk kuralları çizmiştir denilebilir.

4. Vazgeçilmezlik vè Devredilmezlik

Çok yüzeysel bir saptama ile, insan haklarına ilişkin öğretilerin hemen tümünün insan olmakla, insan haklarına sahip olmayı eşit tuttukları iddia edilmektedir⁵². Bu haklara sahip olamayan bir varlığı (fizyolojik olarak insan da olsa) insan olarak nitelendirmenin işlevsel olarak bir anlamı yoktur. Bu ifade de söz konusu olan insan, toplumdaki diğer bireylerle aynı haklara, onlarla eşit yeteneğe sahip olduğu varsayılan insanı vurgulamaktadır.

İnsanın bu özelliği, “hukuksal kişilik” sahibi, bir hukuk öznesi olmasından doğan bir yansımayı vermektedir. Bu nedenle insan olarak doğan bireylerin doğuştan elde etmiş olması gereken haklarını devretmeleri veya bu haklardan vazgeçmeleri düşünülememektedir. Aksi halde, insanın hukuk özneliğinden çıkması, diğer bir ifade ile, nesne yada köle olması anlamına gelmektedir⁵³

Fransız İhtilali sonrasında, 27 Ağustos 1789 günü yayınlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Demeci” ile kabul edilen haklar sıralanırken ilk madde içinde “...Siyasal her birleşmenin amacı, insanın doğal ve zaman aşımı ile ortadan kalkmayan haklarının korunmasıdır...”⁵⁴ ifadesinin yer alması, insan haklarının doğal hukuktan kaynaklanan haklar olduğunu ve ayrıca zaman kavramına bağlı bir yönünün olmadığını, insan var oldukça var olan bir niteliğe sahip olduğunu vurgulaması açısından önem taşımaktadır.

⁵²Jack DONNELLY, age, s.29.

⁵³Tekin AKILLIOĞLU, age, s.41.

⁵⁴Ahmet MUMCU, age, s.79.

1789'dan sonra gelişen anayasacılık akımı ve bu akımın doğal uzantısı olan yasa kodifikasyonu ile insan haklarına ilişkin doğal hukuk yaklaşımı yerini pozitif hukuk düzenine bırakmıştır. Böylece o zamana kadar doğaya dayandırılan değer sistemlerinin merkezine birey geçmiştir. Bu gelişim bireyci akımı ortaya çıkarmıştır.

Özde doğal hukukun bir türevi olarak da değerlendirilebilecek olan bireycilikte değer sisteminin merkezinde birey bulunmaktadır. Tek gerçek varlık insandır. Dolayısıyla tüm hakların kaynağında insan bulunmaktadır. Böylece kişisel haklar ve özgürlükler bu akım için son derece büyük önem taşımaktadır. Bu haklardan vazgeçilmesi düşünülememektedir. Bu anlayış daha sonraları insan haklarına karşı olumsuz yönde girilen eylemlerle tepkisel bir şekilde ve bilinçlenerek gelişme göstermiştir⁵⁵.

Günümüzde geline nokta "kişiliğe sahip olma" vazgeçilemeyecek ve iç hukuk ile sınırlandırılmayacak bir evrensel hak olarak belirlemektedir. Şu da belirtilmelidir ki, burada "kişi" olarak vurgulananlar, gerçek kişileri ifade etmektedir. Tüzel kişilere ilişkin olarak söz edilen anlamda bir evrensel consensus henüz tam anlamıyla oluşmamıştır.

B - İç Hukuktan Kaynaklanan Özellikler

İç hukuktan kaynaklanan özellikler irdelenirken, temel dayanak olarak "anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı" ilkesi ele alınacaktır. Anayasal bir sistemde tüm haklar gibi insan hakları da anayasa çerçevesinde bir konuma yerleşmiştir. Doğal olarak bu sistemin kuralları temel haklar için de geçerlilik gösterecektir.

Üstünlük ve dokunulmazlık kavramları birbirini çağrıştıran nitelikte olmalarına karşın anlamsal olarak belirgin ayrımları taşımaktadırlar. Dokunulmazlık; insan haklarına ilişkin olarak doğal hukuktan kaynaklanan bir

⁵⁵Amil ÇEÇEN, age, s.40.

özelliği vurgulamakta ve kısaca insan haklarına karışılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Üstünlük ise; pozitif hukuka ilişkin yönlendirici bir ilkedir. Üstünlük her anayasada açıkça belirtilmese de varlığı soyut bir şekilde bilinmektedir⁵⁶.

Anayasaal bir düzen söz konusu olduğunda , yasalar hiyerarşisi içinde anayasanın üstünlüğü açıktır. Bu pozitif hukukun yönlendirici ilkelerinden birinin gereğidir⁵⁷. Diğer tüm yasaların anayasaya aykırı olmaması beklenir. Demokrasilerde de bir anayasanın hazırlanış sürecinde kurucu meclisten evrensel kabul görmüş değerlere⁵⁸ bağlı çıktı beklemek doğaldır. Bu evrensel değerler, insan hakları ve demokrasi çerçevesinde gelişmişlerdir.

Kavram olarak insan haklarının kapsamı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 günü kabul ettiği "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" başta olmak üzere birçok uluslararası belge ile idealize edilmiştir. Bu belgelerde ortaya konulan değerler tüm insanlık için ulaşılması gereken ortak ideale işaret etmektedir⁵⁹.

Hatta bu ortak ideallerin olgusal nitelik alması, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. Maddesi'nde yer alan uluslararası hukuka kaynak oluşturan unsurların bir kalıp gibi algılanmaması gerektiği yönündeki görüşlerin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Bazı hukukçular daha da ileri giderek anılan maddeyi "dogmatik" olarak nitelemiştir⁶⁰.

Bu gelişmelere paralel olarak "uluslararası hukukun kaynakları" ifadesi yerine "uluslararası hukukun oluşum biçimleri" ifadesinin kullanımı yaygınlaşmıştır.

⁵⁶ Tekin AKILLIOĞLU, age, s.43-44.

⁵⁷ Tekin AKILLIOĞLU, age, s.43.

⁵⁸ Bu anlatımla, demokrasinin temel ilkelerine ve insan haklarına bağlılık vurgulanmıştır.

⁵⁹ Mümtaz SOYSAL, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Altıncı Baskı, Gerçek Yayınevi, Mayıs 1986, İstanbul, s.188-189.

⁶⁰ Gökçen ALPKAYA, AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları, Kavram Yayınları 104, Birinci basım, 1996, İstanbul, s.14.

Böylece klasik kaynaklara⁶¹ ek olarak bir takım işlemler de uluslararası hukuk disiplininin inceleme alanına girmiştir. Özellikle bağt dışı birlikte işlemler, evrensel değerlerin oluşumuna katkı sağlamıştır.

Anayasalar hazırlanırken evrensel olarak belirlenmiş ve idealize edilmiş değerlere aykırı olan bir yaklaşımın benimsenmesi, o devletin demokratikliği ve insan haklarına bağlılığı noktasında olumsuz bir imajı ortaya çıkaracaktır. Bu anlatım devletlerin anayasalarını hazırlamaları sürecinde evrensellik kalkanına sığınarak kendi iç dinamiklerini gözardı etmesi sonucunu doğurmamalıdır. Çünkü iç dinamiklerden kaynaklanan unsurlar evrensel değerlerle örtüştüğü oranda meşruluk kazanabilecektir.

Evrensel teamüllerin yerine getirilmesinin ardından bir anayasa için önem taşıyan bir nokta da, hazırlanan metnin toplum tarafından benimsenmesinin gerekliliğidir. Tersine bir durumda, anayasaların sürekliliği tehlikeye girebilecektir. Öyleyse anayasal bir istikrardan söz edebilmek için toplumun anayasayı benimsemesi vazgeçilemez bir kural olarak belirmiştir⁶². Doğal olarak bu kural demokratik ilkelere bağlı bir sistemin mantığı içinde değerlendirilmelidir. Anti-demokratik bir sistemin ürünü olan anayasal metinlerin toplumsal destek olmasa da uygulama alanına girmektedir.

Anti-demokratik nitelikler taşıyan bir anayasaya toplumsal bir tepki varsa ve bu tepki dayatmacılığın bir ürünü olan ceza sistemi nedeniyle su üstüne çıkamıyorsa, o toplumsal sistemin sorunlu olduğu ve fırsat doğduğunda anayasal revizyon, hatta köklü kodifikasyona gidileceği iddia edilebilir.

⁶¹Klasik kaynak ile, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. Maddesinde yer alan kaynaklar kastedilmektedir.

⁶²Tülay ÖZÜERMAN, Türkiye İçin Nasıl Bir Anayasa?, 1.Basım, Alfa Basım Yayın Dağıtım, Nisan 1992, İstanbul, s.14-15.

Demokratik olmayan anayasaların her zaman toplum tarafından olumsuz tepkilerle karşılaştığını iddia etmek olası değildir. Hatta bazen bu yapıdaki anayasalara toplumun destek verdiği de gözlemlenmiştir. Bu noktada toplumun demokrasi kültürüne sahip olup olmadığı, ciddi şekilde sorgulanmalıdır. Böyle toplumlarda etkin bir demokrasi eğitimi verilmesinin zorunluluğu yadsınamaz bir gerçektir.

Eğitim noktasında büyük eksikleri olan bir toplumun "insan hakları", "demokrasi" gibi ideallere ulaşmak bir yana bu ideallerden uzaklaşma yönünde bir çabası da olabilecektir. Üstelik toplum bu anti-demokratik yönelimini demokratik kulvar içinde sunabilecektir. Böylece ortaya paradoksal bir yapının çıktığı görülmektedir. Tercihler, anayasal istikrar ve ruhundan çok, kelimelerde vurgulanan demokratik ilkelerle toplumsal desteğin aranması ile, anti-demokratik yönelişleri engelleyip evrensel (görece evrensel) değerleri yerleştirme çabaları arasında yapılmak zorunda kalmıştır. Demokratik kültürün gelişimine olanak sağlayacak eğitimin verilmesiyle paradoksa yol açan nedenler de ortadan kalkabilecektir.

1. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi

Toplumların insan hakları ve demokratik ilkeler çerçevesinde gelişmiş olan evrensel değerlere uygun davranış geliştirmeleri öncelikle eğitim sorununu çözümü ile ilişkilidir⁶³. Çünkü, demokrasi ile insan hakları ve dolayısıyla eğitimi arasında yaşamsal bir korelasyon bulunmaktadır⁶⁴. İnsan haklarının hiçe sayıldığı bir demokrasi düşünülemeyeceği gibi, demokrasiyi reddeden bir insan hakları yaklaşımı da günümüz evrensel değerleri dikkate alındığında olanaksızdır.

⁶³ Tekin AKILLIOĞLU, age, s.44.

⁶⁴ Mesut GÜLMEZ, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:256, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No:8, Ankara 1994, s.III.

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi başta olmak üzere uluslararası toplumun bir çok etkili örgütü, amaçları arasında bulunan "insan hakları ve temel özgürlükleri güçlendirme"yi özellikle vurgulamaktadırlar⁶⁵.

Uluslararası örgütler tarafınca vurgulanmış olan bu amaçlar, örgüt üyesi devletler açısından bir yükümlülük ortaya çıkartırken, bireyler açısından ise bir hakkın doğduğu görülmektedir. Bu hak, "hakkını bilme hakkı" olarak adlandırılmıştır⁶⁶.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı sürecindeki belgelerden Moskova Belgesine göre, katılan devletler, yükümlülüğünü taşıdıkları insan hakları eğitiminin, din, ırk yada etnik temele dayanan hoşgörüsüzlüğe, önyargılara ve nefrete, yabancı düşmanlığına ve antisemitizme karşı mücadeleye katkıda bulunması gerektiğini kabul etmişlerdir. Ayrıca bu devletler, özellikle, hukuk, idari bilimler, sosyal bilimler, polis okulu ve askeri okul öğrencileri için insan haklarına ilişkin program ve derslerin hazırlanmasını özendireceklerdir⁶⁷.

"Hakkını bilme hakkı" ya da "insan hakları ve demokrasi eğitimi alma hakkı" ile karıştırılması olası bir kavram olan "eğitim ve öğretim hakkı"na kısaca da olsa değinilmelidir. Eğitim ve öğretim hakkı, insan hakları eğitiminden daha geniş bir alana işaret etmektedir. Bu alanda ilk ve temel öğretimden yüksek öğretime, bu arada teknik ve mesleki alanlara kadar çeşitli birimler yer almaktadır.

Bir çok temel belgede eğitim ve öğretim hakkına ilişkin maddeler dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, her insanın eğitim hakkına sahip olduğu ve eğitimin insan kişiliğinin gelişmesine ve temel

⁶⁵Mesut GÜLMEZ, age ,s.2.

⁶⁶Bkz. Gökçen ALPKAYA, AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları, Kavram Yayınları, Birinci Basım, Mart 1996, İstanbul, s.116. Ayrıca; Mesut GÜLMEZ, age, s.7.

⁶⁷Gökçen ALPKAYA, age, s.117.

hakların gözetilip güçlenmesine katkı sağlayacak nitelikte olması gerektiği vurgulanmaktadır⁶⁸.

Avrupa Konseyi üyesi hükümetler tarafınca onaylanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye ek 1. Protokolün 2. maddesi konuyla ilgili olarak şu hükmü içermektedir: Kimse eğitim hakkından mahrum edilemez. Devlet, eğitim ve öğretim alanında üstleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana babanın bu eğitim ve öğrenimi kendilerinin felsefi inançlarına göre sağlamak hakkına uyacaktır⁶⁹.

Söz konusu maddede iki nokta dikkat çekicidir. İlki, madde ile yükümlülük altına giren devletin bunu yerine getirirken eğitim ve öğretimin nitelik ve kapsamına ilişkin olarak bir kısıtlama altında olmamasıdır. Bu alan tamamen devletlerin kendi taktirlerine bırakılmıştır⁷⁰. İkincisi ise devletin çocukların eğitiminde ana babanın felsefi inançlarına saygı göstermesi gerektiğidir.

Bu iki noktadan hareketle bazı tartışmalar dikkat çekmiştir. Tartışmalarda, devletin eğitim sürecinde ana babanın felsefi inançlarına saygı göstermesinin doğuracağı yükümlülükler ve ana babanın çocukların eğitimi üzerindeki haklarının sınırı yoğun olarak öne çıkmıştır.

⁶⁸Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan konuyla ilgili 26. Maddenin tamamı için Bkz., Janko MUSULIN, Hürriyet Bildirgeleri, Belge Yayınları, Nisan 1983, İstanbul, s.194.

⁶⁹İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 1. Protokolün 2. maddesi için Bkz.İnsan Hakları,Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Sağlama ve Koruma Türk Grubu Yayını, 1962, Ankara, s.38. Ayrıca, Şeref ÜNAL, age, s.272; Feyyaz GÖLCÜKLÜ, Şeref GÖZÜBÜYÜK, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Eylül 1994, Ankara, s.357; Osman DOĞRU, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları ve Avrupa Sözleşmesi, Kazancı Hukuk Yayınları No:139, 1994, İstanbul, s.306; Tekin AKILLIOĞLU, İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler, Genişletilmiş Üçüncü Basım, Bilgi Yayınevi ile SBF İnsan Hakları Merkezi Ortak Yayını, Mart 1995, Ankara, s.100.

⁷⁰Şeref ÜNAL, age, s.272.

Protokolün hazırlık sürecinde yapılan uzun tartışmalardan sonra şu görüşler ağırlık kazanarak genel kabul görmüştür: Sözleşme bireye istediği eğitimi yapma konusunda bir hak kazandırmamakta, sadece mevcut eğitim kurumlarına girebilmesi için fırsat eşitliği tanımaktadır. Böylece devlet, herkese istediği eğitimi verme yükümlülüğünde görülmemelidir. Ayrıca ana babanın felsefi inançlarının, başka bir ifade ile, din veya dünya görüşlerinin devlet tarafından dikkate alınması, devlete hiç bir şekilde çeşitli dinleri, tarikatleri, mezhepleri, ideolojileri öğretecek okullar açma ve bunları çeşitli şekillerle destekleme zorunluluğu yüklememektedir⁷¹.

Devletin, ana babanın felsefi inançlarına uygun davranma yükümlülüğü ile okullarda okutulan din derslerine eğer isterlerse ana babanın çocuklarını sokmama hakkının devlet tarafından tanınması anlaşılmalıdır. Bu arada devletin verdiği eğitimin de dogmatik olmaması gerekmektedir. Devletin verdiği eğitimin dogmatik olmamasına karşın ana babanın felsefi inançlarına ters düştüğü iddia edilse bile böyle bir iddia yasal süreçte haksız görülmüştür⁷². Bu durumda devletin temel hakların üstünlüğü ilkesine aykırı davrandığını düşünmek yanlış olacaktır.

2. Anayasa Yargısı ve Anayasaya Saygı İlkesi

Anayasaya uygunluk denetiminin gerçekleşmesi ve temel hakların üstünlüğü ilkesi birbiri ile yakından ilgilidir⁷³. Anayasal bir düzende, yasa hazırlanmadan önce ya da mevcut yasaların anayasaya uygunluğu noktasında yasa koyucunun

⁷¹ Şeref ÜNAL, age, s.272-273.

⁷² Danimarkada yaşanan bir olay sonucu Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın verdiği karar bu konuda açıklayıcı ve teamül oluşturacak niteliktedir. Komisyona ve Divana ulaşmış olan "Kjeldsen ve Diğerleri" adlı olayda Danimarkalı bazı veliler, orta dereceli okullarda seks eğitimi verilmesinin inançlarına ters düştüğünü ifade etmişlerdir. Daha önce ailelerinin inançlarına ters düşen eğitimden çocukların uzak tutulabileceği ve özel okullara gönderilebileceğini ifade etmiş olan Divan bu davada Danimarka hükümetinin ilgili protokolün 2.maddesinden doğan sorumluluklarına aykırı davranmamış olduğunu ve verilen eğitimin belli bir doktrini aşlamak amacıyla değil, çocukları bilgilendirmek üzere verildiğini kabul etmiştir.

⁷³ Tekin AKILLIOĞLU, İnsan Hakları I, age, s.45.

düşebileceği yanlışlara karşı uygulanan yöntemler anayasaya uygunluk denetimi çerçevesinde değerlendirilmektedir⁷⁴.

Ancak insan hakları ve demokrasi çerçevesinde "anayasal yargı ve anayasaya saygı ilkesi"nden söz edildiğinde doğal olarak demokratik bir anayasal düzen vurgulanmaktadır. Çünkü her anayasal düzen demokratik değildir. Bu çerçevede, her anayasal hükümetin⁷⁵ de demokratik olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşan anayasa yapımı ile birlikte anayasalar yalnızca devletin otoritesini sınırlayıp yönetilenlerin haklarını güvence altına alan belgeler değil, "otoriter devlet" in otoritesini meşrulaştırma aracı olarak da işlev görmüşlerdir. Bu anlanda otoriter devletler de "anayasal devlet" olarak değerlendirilmiştir. Ancak böyle bir devlet "hukuk devleti" değil "kanun devleti" olabilecektir⁷⁶.

Yasaların anayasaya uygunluk denetiminin demokratik olup olmadığı hakkında bir tartışma halen sürdürülmektedir. Tartışma, özellikle denetim görevinin anayasa mahkemeleri tarafından yapıldığı sistemlerde yoğunlaşmıştır. Duyulan endişe, anayasa mahkemesinin veya benzeri yapıdaki bir organın halk oyuyla oluşan yasama organı üzerinde bir noktada yer almasıdır⁷⁷. Ayrıca yasal statüdeki bir organın bu yönde güçlenmesi "politiğin hukukileşmesi"ni de doğurabilecektir⁷⁸.

⁷⁴ Jacques MOURGEON, age, s.102.

⁷⁵ Anayasal Hükümet ile ilgili olarak Bkz. K.C. WHEARE, Modern Anayasalar, Değişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, Aralık 1984, s.177.

⁷⁶ Tülay ÖZÜERMAN, "Türkiye'de Anayasa Yargısının Rolü ve Önemi" (Anayasa Mahkemesi'nin 34. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler), Anayasa Mahkemesi Yayınları No.32., Antakya, 27 - 28 Mayıs 1996, s.151.

⁷⁷ Mümtaz SOYSAL, age, s.252-253.

⁷⁸ "Politiğin hukukileşmesiyle ilgili olarak Alexis de Tocqueville'nin görüşü için Bkz. Bakır ÇAĞLAR, Anayasa Bilimi, BFS Yayınları, I. Basım, Mart 1989, İstanbul, s.27-28.

Tartışılan bu konuya ilişkin verilen görüşlerde çoğunlukla, anayasa mahkemesi önünde yargılananın yasama organı değil, yasaların olduğu, ayrıca anayasa mahkemesinin anayasaya aykırılığı nedeniyle ortadan kaldırdığı yasanın yerine yenisini koymadığı belirtilmekte⁷⁹ ve demokrasi adına bir olumsuzluğun ortaya çıkmayacağı vurgulanmaktadır⁸⁰.

Gerek yetkileri, gerekse işlevi dikkate alındığında anayasa mahkemesinin siyasal niteliğinin tartışı götürmez bir gerçektir. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde siyasal olmaması gereken kurumlarda dahi siyasal etkilerin çeşitli şekillerde ağırlık kazandığı bir ortamda kurumların siyasetten tamamen soyutlanması olanaklı değildir⁸¹.

Amerika Birleşik Devletleri gibi görece gelişmiş kabul edilen demokrasilerde yargıçların bir yasayı anayasaya aykırı bulduklarında uygulamayı geri çevirme yetkileri vardır. Bu yargıçlara politik bir güç sağlayabilir. Ancak, ABD'de yasama organının oldukça titiz çalışma ve araştırması sonucu az sayıda yasa yargıçlar tarafından uygulamadan kaldırılmaktadır⁸².

Bugün geline nokta, anayasa yargısı globalleşme sürecine koşut olarak ulusal sınırları aşan bir perspektifte değerlendirilmektedir. Tartışmalar daha çok ulusal-üstü anayasa yargısı çevresinde gelişmektedir. "Anayasanın üstünlüğü ilkesi"ne "ulusal-üstü hukuka bağlılık ilkesi"nin eklemleme süreci ve bunun doğal sorunları yaşanmaktadır. Her şeye karşın Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ve Avrupa Topluluk Hukuku uygulamaları, ulusal-üstü anayasa yargısının önem ve

⁷⁹ Mümtaz SOYSAL, age, s.253.

⁸⁰ Paragraftaki görüşe koşut bir yaklaşım için Bkz. Osman BALÇIGİL, Anayasa Hukuk Dizisi 2, Birikim Yayınları, Nisan 1982, İstanbul, s.133.

⁸¹ Tülay ÖZÜERMAN, Türkiye'de Anayasa Yargısının Rolü ve Önemi, age, s.156-157.

⁸² Alexis De TOCQUEVILLE, Amerika'da Demokrasi, (Çeviren: İhsan Sezal, Fatoş Dilber), Yetkin Yayınları, 1994, Ankara, s.66.

ciddiyetini ortaya koymaktadır⁸³.

3. Kanunsuz Emir İlkesi

Kanunsuz emir olamayacağı ilkesinde, emrin meşru olduğu varsayımından hareket edilmekte ve astın emre itaati bir görev olarak algılanmaktadır. Bu konuda çeşitli tartışmalar olmuştur; memurun emrin kanunsuz olduğu sanısıyla emrin gereğini yerine getirmemesinin amirin meşru emir vereceği varsayımına aykırı bir davranış olduğunu savunanlar olduğu gibi, bile bile kanunsuz bir emri yerine getirmenin de suç olacağı ve bu suçum amir ve memur tarafından paylaşılması gerektiğini söyleyenlerde vardır⁸⁴. Yeni İtalyan Ceza yasası'nda "emir"den meşru emrin anlaşılması gerektiği, bu nedenle yasal olmayan bir emrin olamayacağı kabul edilerek, emri veren ve yerine getiren açısından sorumluluğun varlığı belirtilmiştir.

Bu ilke anayasanın üstünlüğü ilkesinin doğal bir uzantısı niteliğindedir. Kamu kesiminde çalışanlar bu ilke ile üstlerinden aldıkları emirleri yerine getirmeden önce anayasaya uygun olup olmadığını gözden geçirme yükümlülüğü altına girmişlerdir. Emirlerin anayasaya aykırı olduğu durumlarda astların her zaman itiraz hakları vardır⁸⁵.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Tarihli anayasasına göre; anayasaya aykırı bir emir alan ast, bu aykırılığı üstüne bildirir ve buna karşın üst ısrarcı olup yazılı bir şekilde emri yinelerse emir yerine getirilmek zorundadır. Ancak ast bu dafa sorumluluk taşımamaktadır⁸⁶. Ancak, konusu suç oluşturan bir emir kesinlikle yerine getirilemeyecek; yerine getirildiği takdirde kimse sorumluluktan

⁸³ Bakır ÇAĞLAR, age, s.27.

⁸⁴ Yılmaz GÜNAL, Yetkili Mercinin Emrini İfa, A.Ü.S.B.F. Yayınları No:224-206, Ankara, 1967, s140-141.

⁸⁵ Tekin AKILLIOĞLU, İnsan Hakları I, age, s.46.

⁸⁶ Bkz. T.C. Anayasası (1982), Müjdat ŞAKAR, 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, Beta Basım, Yayın, Dağıtım, 1. Bası, Temmuz 1989, İstanbul, s. 152.

kurtulamayacaktır⁸⁷. Ancak bir üst asta verdiği emirde ısrarcı olursa ast, bu emri yazılı olarak isteyebilir. Bu durumda ast sorumluluktan kurtulmaktadır⁸⁸. Bu konuya ilişkin olarak, askeri hizmetlerin yerine getirilmesi ile kamu düzeni ve güvenliği söz konusu olduğunda, kanunla gösterilmiş bazı istisnalar yer almaktadır⁸⁹.

4. Temel Hakların Bağlayıcılığı

Bağlayıcılık kavramının, anayasalarda genellikle "anayasanın bağlayıcılığı" şeklinde yer aldığı görülmektedir. Bu anlamıyla bağlayıcılık, tüm yasaların anayasaya aykırı olamayacağını ve anayasanın, yasama, yürütme ve yargı organlarının, idare makamlarının ve kişilerin bağlı olduğu temel hukuk kurallarından oluştuğunu ifade etmektedir⁹⁰.

Özde bağlayıcılık kavramı da üstünlük kavramı gibi sadece temel haklara ilişkin bir nitelikte değil, anayasanın tümü açısından değer taşıyan bir özellik taşımaktadır. Bununla birlikte anayasa kuralları içinde en kapsamlı bağlayıcılığı temel haklar içermektedir⁹¹.

Temel haklar, başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel bildirgesi olmak üzere bir çok uluslararası belgede belirtilen insan hakları içinde yer alan ve ilgili devlet tarafından benimsenen, ayrıntılı olarak düzenlenen, anayasa mahkemesi

⁸⁷ Konusu suç olmadığı halde memur (ast), yanlış bir taktirle emri ruç sayıp gereğini yerine getirmezse, amir aynı emri başka bir memurun yerine getirmesini sağlar yada kendisi yerine getirir. Bkz. Devlet Memurları Kanunu Kısım I. Bölüm 2, Madde 11.. Ayrıca, Necdet SİNANOĞLU, Memurun Rehberi, Özata Matbaası, 1978, Ankara, s.96-97.

⁸⁸ Ahmet MUMCU, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Savaş Yayınları, Ekli ' . Basım, 1994, Ankara, s. 355.

⁸⁹ Bkz. Müjdat ŞAKAR, age, s.153.

⁹⁰ Sadık TÜZEL, Anayasa Hukuku, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları No:64-4, Bornova-İzmir, 1969, s.307.

⁹¹ Tekin AKILLIOĞLU, İnsan Hakları I, age, s.47.

ya da benzeri bir organca koruma sağlanan haklardan oluşmaktadır⁹²

Bu durumda, her devlette temel hakların taşıdığı anlam, o devletin genel kabul görmüş insan hakları ideale olan yakınlığını ortaya koymaktadır. Bu yakınlığı ölçmenin en somut göstergeleri ise anayasalardır. Bir devletin anayasası o devletin bir çok konuda olduğu gibi insan hakları konusunda da benimsediği yaklaşımı göstermektedir.

1982 Anayasası'nın 2. maddesinde değinilen "...insan haklarına saygılı...Devlettir."⁹³ ifadesi 1961 Anayasası'nın aynı maddesinde yer alan "Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına...dayanan...devletidir"⁹⁴ yerine kullanılmıştır. İlk bakışta bir söcük tercihi olarak yorumlanabilecek nitelikteki bu farklılaşma, aynı zamanda her iki anayasanın bütünü dikkate alındığında belirgin bir anlayış farklılaşmasını da sergilemektedir.

Temel tercihini birey-toplum ilişkilerinde toplumdan, birey-devlet ilişkilerinde ise devletten yana yapmış olan, 1982 Anayasası, bu tercihler yerine getirildikten sonra insan haklarına saygılı olduğunu ifade etmiş⁹⁵; adeta özgürlüğün sınırına, özgürlüğün kendisinden daha fazla önem vermiştir⁹⁶. Ne var ki anayasasının bu haliyle devlet, insan haklarına dayanan niteliğini kaybetmiştir.

Temel hakların bağlayıcılığı noktasında, insan hakları açısından önemli bir eksikliği taşıyan bir anayasa metninin bağlayıcı olması doğal olarak insan hakları ideale o devleti yaklaştırmayacaktır. Ancak yine de anayasal bağlayıcılığın -tüm olumsuzluklara karşın- olması olmamasına tercih edilmelidir.

⁹² Mümtaz SOYSAL, age, s.188-189.

⁹³ 1982 T.C. Anayasası 2.Madde için Bkz. Müjdat ŞAKAR, age, s.5.

⁹⁴ 1961 T.C. Anayasası 2.Madde için Bkz. Müjdat ŞAKAR, age, s.208.

⁹⁵ Mümtaz SOYSAL, age, s.190.

⁹⁶ Ahmet MUMCU, age, s. 300.

Bağlayıcılık konusunda uluslararası insan hakları kurallarının iç hukukta taşıdığı öneme değinmekte de fayda vardır. Uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin koşullar ne olursa olsun⁹⁷ yerine getirilmesinin zorunluluğu temel bir kural olarak belirmiştir. Bu durumun aksi demokratik anlayışla bağdaşmaz niteliktedir⁹⁸.

Bu durumda 1982 Anayasası'nın 15. maddesinde yer alan, "savaş", "seferberlik", "sıkıyönetim", ve "olağanüstü hal" durumlarında temel hak ve özgürlüklerin kısmen veya tamamen durdurulabileceği hakkındaki hüküm yerine getirilirken uluslararası anlaşmalar ihlal edilmemelidir. Demokratik bir toplumda karşılaşılabilecek olan olağanüstü bir durum (sıkıyönetim vb.) idarenin hukuka bağlılığını ve bu bağlılığın bağımsız yargı organlarınca denetimini sona erdirmemektedir. Tersi hukuk devleti ilkesine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilecektir⁹⁹.

C - Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Özellikler

Uluslararası hukuku genel bir anlatımla, devletler arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik bir kurallar bütünü olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır¹⁰⁰. Ancak bu genel tanımlama çağdaş gelişmeler dikkate alındığında yetersiz kalmaktadır. Bugün artık uluslararası hukuksal yapının ulusal boyuttaki gelişime de etki ettiği, bu nedenle de anayasa üstü bir nitelik kazandığı görülmektedir.

Her ne kadar özellikle "yaptırım" konusunda uluslararası hukukun ulusal

⁹⁷ Bu anlatım genel bir kurala işaret etmektedir. İnsan haklarına ilişkin belgelerin önemli bir kısmında devletlerin hakları da belirtilmiş ve böylece istisna haller vurgulanmıştır. Yine de istisna hallerin sözleşme metninde yer alması genel kuralın bozulmadığını göstermektedir. Örnek sözleşme metni için Bkz. "İşkencenin ve İnsanlık Dışı Ya Da Küçültücü Ceza Veya Muamelenin Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi madde 9.

⁹⁸ Ahmet MUMCU, age, s. 327.

⁹⁹ Ergun ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 1986, s.94.

¹⁰⁰ Faruk SÖNMEZOĞLU, Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, Ankara, 1989, s.556.

hukuka göre eksiklikleri olsa da, bu durumun söz konusu toplumlar arasındaki gelişmişlik farkıyla açıklanmış olması¹⁰¹, çağımızda görülen çeşitli entegrasyon çabaları dikkate alındığında, uluslararası hukukun yakın bir gelecekte bugünden çok daha etkin olabileceği kanısını güçlendirmektedir. Yine de uluslararası toplumun, eşit ölçüde egemen olduğu varsayılan iktidarların uyumsuz bir topluluğu olduğu gözardı edilmemektedir¹⁰².

1. Uluslararası Hukukun Evrensel Kabul Görmesi

Tarih boyunca insan hakları ile ilgili söylem ve uygulamaların ülkeden ülkeye hatta aynı ülkede dönemden döneme farklılıklar taşıdığı görülmüştür. Ancak günümüzde demokrasilerin gelişimine koşut olarak insan hakları listelerine ilişkin bir standartlaşma görülmektedir. Örneğin, bir dönem kadınlara seçme ve seçilme hakkı birçok batı ülkesinde bile yokken, bugün demokratik olduğu iddia edilen ülkelerin tümünde bu hak tanınmıştır¹⁰³.

İnsan haklarının uluslararası bir değer haline gelmesi oldukça uzun bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Bu sürecin özellikle son yüzelli yıllık çarpıcı gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmeler arasında dikkat çekici olarak yorumlayabilecek, 19. yüzyıl içinde köleliğin ve köle ticaretinin yasaklanması, 20. yüzyıl başlarında azınlık haklarının korunmasını amaçlayan uluslararası anlaşmaların imzalanması ve II. Dünya Savaşı sonrası baskıcı rejimlerin yenilmesiyle gelişen barışın, insan haklarının ve demokrasinin evrensel boyutta korunmasını amaçlayan kurumların ortaya çıkışı birer kilometre taşı özelliğindedir¹⁰⁴.

¹⁰¹”Milletlerarası hukukta yaptırımların yetersiz oluşu, bu hukukla iç hukuk düzenleri arasında bir nitelik farkı yaratmaz. Milletlerarası hukuk da iç hukuklar gibi gerçek anlamda bir hukuk düzenidir; ancak, ilişkilerini düzenlediği toplum gibi henüz ilkel durumda ve hızla gelişmekte olan bir hukuktur” Bkz. Edip F. ÇELİK, Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul, Ocak 1987, s.10.

¹⁰² Jacques MOURGEON, age, s. 116.

¹⁰³ Süheyl BATUM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ve Türkiye, Kavram Yayınları No: 107, İnsan Hakları Dizisi No: 6, İstanbul, 1996, s.17.

¹⁰⁴ Münci KAPANİ, age, s.20.

Günümüzde "demokratik" olarak tanımlanan devletlerin insan hakları listesine tam olarak bağlı olması beklenmektedir. Bu listenin içeriği gün geçtikçe genişlemekte ve beraberinde koruma mekanizmalarını gündeme getirmektedir. Devletler söz konusu hakları korumak ve güvence altına almak zorundadırlar. Bu bir bakıma devletlerin demokratik olmasının ön koşulu olarak belirmiştir¹⁰⁵.

Doğal olarak devletlerin salt "demokrat" olarak anılma arzuları, insan hakları adına yeterli bir koruma sistemi oluşturamayacaktır. Bu olumsuzluğun bilinmesi, II. Dünya Savaşı gibi bir deneyimin unutulmaması gibi etkenlerin de güdülemesiyle bu hakların korunmasına ilişkin ulusal düzeyin ötesinde uluslararası bir çaba dikkat çekmiştir.

Bu yönelişin sonunda insan hakları kavramının içerik açısından, "insan hakları hukuku" şekline dönüştüğü iddia edilerek, kavramın devletlerin iç hukuklarına yaptığı etki ile uluslararası hukukun bir parçası olduğu belirtilmiştir¹⁰⁶. Ancak yine de uluslararası hukuku halen karakterize etmeye devam eden denetim noktasındaki olumsuzlukları dikkate almamak olanaksız görülmektedir. Bu durum da insan hakları kavramının gerçek anlamda bir hukuk dalı olarak algılanmasını güçleştirmektedir.

2. İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Anlaşmalar

Teorik bir görüşe göre; uluslararası anlaşmaların usulüne göre yürürlüğe konması, o anlaşmanın iç hukukta kanunlara eşit bir niteliğe kavuşması için yeterlidir. Hernekadar Anayasa yargısından bağışık tutulmuş olsalar da yasaya eşit statüleri değişmemektedir. Bu durumda bir anlaşmanın "sonraki kanun" (lex posterior) tarafından yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi söz konusu

¹⁰⁵ Süheyl BATUM, age, s.17.

¹⁰⁶ Süheyl BATUM, age, s.19.

olabilecektir.

Bir diğerk görüş ise; anlaşmalar birer yasa niteliğine sahip olmakla beraber, uluslararası boyutları nedeniyle anayasal hüküm değerini kazanmış olduklarını belirtir.

Üçüncü olarak; bütün uluslararası anlaşmalar tarafların karşılıklı kabulüne dayandıklarından iç hukuka göre üstün bir nitelik taşımaktadırlar ve ancak uluslararası kurallara göre bozulabilir ya da değiştirilebilmektedirler. Ancak bir de konusu insan hakları olan anlaşmalar vardır. Bu nitelikteki bir anlaşmanın üstünlüğünü öncelikle kabul etmek gerekmektedir. Ayrıca bu anlaşmalar, sadece anayasal nitelikler taşımakla kalmaz aynı zamanda anayasa üstü bir niteliğe de sahiptir. AIHS bu konuda iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Bu durumda anayasa üstü nitelik taşıyan bir anlaşma ya da sözleşmenin gerekleri eğer anayasada yoksa o yönde bir düzenleme yapılarak anayasaya yeni bir şekil kazandırılmalıdır.

Türkiye uygulamaları da üçüncü yaklaşıma yakındır. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında vurguladığı gibi, Anayasa'nın temel ilkesi olan "hukuk devleti" ve "insan haklarına saygı" ilkeleri gereği Anayasa'da yer alsın/almasın uluslararası pek çok belge anayasal ya da anayasa üstü nitelikte değerlendirilmektedir¹⁰⁷.

Genel olarak uygulama ve mevzuata bakıldığında Türkiye'de Anayasa biçimsel kaynak olarak anlaşmaların yasa değerinde olduklarını belirtmekle birlikte insan hakları anlaşmalarının taşıdıkları hükümler ya da içerik açısından anayasal değer taşıdıkları açıktır. Bu özelliklerinden dolayı uluslararası insan hakları kuralları

¹⁰⁷ Tekin AKILLIOĞLU, age, s.67-68.

içeren anlaşmaları diğerlerinden farklı değerlendirmek gerekmektedir.

Bu noktada iç egemenliğe ilişkin bir tartışma olabilecektir. Bir bakıma insan haklarına ilişkin söz edilen ayrıcalıklar, devletin kendi vatandaşları üzerinde mutlak ve karşı koyulmaz bir yetkiye sahip olduğu biçimindeki eski anlayışın reddi anlamına gelmektedir¹⁰⁸.

Ancak yine de uluslararası denetim organlarından çıkan kararlar, bunlara aykırı düşen iç hukukta daha önce verilen yargı kararları, yapılmış olan yasa ve düzenlemeleri kendiliğinden ortadan kaldıramamaktadır. Aykırılıkların giderilmesi sonuçta yine iç hukuktaki düzenlemelere bağlı olmaktadır. Dolayısıyla uluslararası koruma sistemlerinin sağladıkları denetim doğrudan değil, dolaylı bir etki doğurmakta; ancak yine de caydırıcı ve düzenleyici bir nitelik taşıdığı söylenebilmektedir.

3. Uluslararası Alandaki Son Gelişmeler

Uluslararası alanda insan hakları, yaşanan globalleşme süreci, entegrasyonların oluşumu, ve bölgesel gelişmelerin de etkisiyle ortak değer niteliği kazanmaktadır. Bu süreçte evrenselleşme adına bazı gelişmeler dikkat çekmiştir.

Bunların başında uluslararası anlaşmaların yazılı olmayan uluslararası buyruk kurallara aykırı olamayacağı gelmektedir. Buyruk kuralların çoğu insan haklarına ilişkindir. Ayrıca insan haklarına saygı ilkesine paralel olarak insan haklarına aykırı bir hüküm bir anlaşmada yer alsa bile aykırı olan kuralın geçersizliği kabul edilecektir.

İnsan haklarına ilişkin bir evrensel uzlaşının en somut adımı başta Birleşmiş

¹⁰⁸ Tekin AKILLIOĞLU, age, s.72.

Milletler anlaşmalarında yer alan insan haklarına ilişkin olarak işbirliğinin yapılması için bir genel iradenin varlığıdır. Bu irade yansımaları bir çok entegrasyonda göstermektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler Örgütü ve Avrupa Konseyi'ne üyeliğin ön koşullarından biri sırasıyla BM İşkenceye Karşı Sözleşme ve AIHS'ne göre iç hukuksal düzenlemeleri yapmış olmasıdır. Ayrıca üye devletlerin insan haklarına uygun tutumlarını devam ettirmeleri üyeliğin devamı için şarttır.

Diğer taraftan insan haklarının uygulanmasının bir pazarlığa konu olmaması, bir karşılık olarak yapılmaması önemli bir çağdaş değerdir. Örneğin Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Türk azınlığa karşı tavrını Türkiye'deki Rum azınlığın koşullarına ya da Türkiye ile ilişkilerin seyrine endekslemesi tam anlamıyla bir insan hakkı ihlalidir.

4. Bireyin Uluslararası Hukukta Öne Çıkması

Bireylerin uluslararası hukukun öznesi olup olmadığı yönünde uzunca zamandır yapılan tartışmalar, günümüzde yaşanan gelişmelere koşut olarak oldukça azalmıştır.

Pozitivist düşünürlerin savunduğu; devletlerarası hukukun tek öznesinin devlet olduğu, buna karşın bireylerin sadece devletler aracılığı ile uluslararası hukuktan yararlanabildiği yönündeki görüşler ile gerçekçi öğretiyeye bağlı olan ve pozitivistleri karşısına alanların savunduğu; uluslararası hukukun tek muhatabının gerçek kişiler olduğu yönündeki görüşler bugün çok rağbet görmemektedir. Günümüzde karşıt iki görüşü bağdaştıran ve hem devleti hem de bireyi uluslararası hukukta özne olarak algılayan ve böylece üçüncü bir akımı oluşturan yaklaşımlar geniş kabul görmektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁹Edip F. ÇELİK, Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1987, s. 295-296.

Üçüncü akımı oluşturan yaklaşımlara göre de devletler uluslararası hukukun ilk ve asıl öznesidir. Ancak bu durum gerçek kişilerin milletlerarası hukukun dışında tutulmasını gerektirmemektedir¹¹⁰ bununla beraber bireyler, birey grupları ve özel hukuk kuruluşları için Uluslararası Hukukta korunmaları için bazı yöntemler geliştirilmiştir.

Özellikle bu unsurların tüzel kişiliklerinin tanınması, azınlıklar, uyruksuzlar, sığınmacılar gibi konularda insan hakkı koruması öngörülmüştür. Ayrıca bir çok uluslararası anlaşmayla tanınan “bireysel başvuru hakkı”nın işlevselleşmesi bireylere uluslararası arenada uyruğunda olduğu devletten bağımsız hareket edebilme yeteneği kazandırmıştır. Yine de bu hakların tanınması bireyi Uluslararası Hukuk açısından bir özne haline getirmemektedir. Bireyler bu haklarını ve yetkilerini haklarıyla ilgili olan bir Uluslararası Hukuk öznese aracılığıyla kullanabilmektedirler.

Bu konuda AIHS’nin 9 nolu Ek Protokol’ü bireyler açısından olumlu bir gelişmeye yol açmıştır. Daha önce Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından incelenerek sonuca bağlanan kişisel bir başvuru, dava konusu olarak ancak Komisyonun kendisi veya ilgili devlet tarafından Mahkeme önüne getirilebilirken, 9 nolu Protokol’ün yürürlüğe girmesi ile birlikte doğrudan doğruya kişilerin Mahkeme’ye başvurma yolu açılmıştır¹¹¹.

III - TARİHSEL SÜREÇTE İNSAN HAKLARI

Üretim ilişkilerinin şekillenmesi, ve bu ilişkiler ağının bir süre sonra sınıfsal bir nitelik kazanması ile insanların hak arayışları paralel bir sürece işaret etmektedir. İlk toplumsal sınıfların ortaya çıkışı köleliğin, aynı zamanda da köleliğe karşı

¹¹⁰ Edip F. ÇELİK, age, s. 296.

¹¹¹ Münici Kapani, age, s. 184.

direnşin yaşanmasına yol açmıştır¹¹².

Böylece başlayan insan hakları mücadelesi çeşitli kazanımlarla beraber günümüze kadar gelen bir süreci oluşturmuştur. İnsan haklarına ilişkin kazanımlar birbiriyle doğrudan ilintilidir ve her hak bir öncekinin üzerinde yükselir. Bunları birbirinden bağımsız olarak algılamak yanlış olacaktır.

Bu çerçevede insan haklarına ilişkin olarak tarihsel sürecin kısaca da olsa değerlendirilmesi günümüz analizlerine katkı sağlayacağı gibi aynı zamanda geleceğe ilişkin projeksiyonların da isabetini arttıracaktır.

Özde, insan haklarına ilişkin yapılan ihlaller ve bunlara karşı koyuşların çok eski dönemlere kadar dayandığı görülmekle birlikte bu çalışma, bazı temel belgelere kısaca değinmekle yetinecek, irdleyicilikten çok anımsatıcılık misyonunu üstlenecektir.

Doğal olarak, vurgulanmasa da üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak beliren kölelik olgusuna direnenlerin yaptıkları mücadeleler¹¹³ boyutları ne olursa olsun bugünkü noktaya gelişte katkı sahibidirler. Bunların herhangi biri için önemsiz nitelmesi yapmak doğru olmayacaktır. Ne var ki, çağdaş projeksiyonların somut verilerle desteklenmesi, hukuksal çözümlere kolay ulaşılabilmesi adına ancak tüm bu mücadelelerin katkısıyla ortaya çıkan metinler çalışmanın tarihsel süreç çatısına girebilmektedir.

Bu nedenle Magna Carta ile başlatılabilecek bir süreç günümüze kadar belgeler bağlamında taşınabilecektir.

¹¹² Erol ANAR, age, s. 26.

¹¹³ Örneğin, "İ.Ö. 2670, kimilerine göre 2770 yıllarında Sümer Devleti egemenliğindeki Lagos bölgesinde, Urukagina önderliğinde gerçekleştirilen "Lagaş İhtilali"...İ.Ö. 464 yılında Helot

A - Magna Carta Libertatum (1215)

İngiltere’de Kral Yurtsuz Jean ile soylular arasında bağtlanan bir belgedir. Altmışüç maddeden oluşmaktadır. Krala karşı elde edilen hakları içerir ve Kral’ın yetkilerinde gerilemeye yol açmıştır. Özellikle Kral’ın vergi toplama ve toplanan geliri harcama yetkilerinde azalmanın olması ekonomik olarak da zayıflamasına yol açmıştır.

Belge’nin 12.Maddesi ile, Krallığın Toplu Meclisi’nin kararı olmadan zorla koruma parası ya da yardım parası toplanamayacağı; 39.Maddesi ile, cezaların suça uygun olması gerektiği ve kanunsuz ceza olmaması gerektiği; 41. Maddesi ile de, ticaret ve seyahat özgürlüklerine ilişkin hükümler ortaya koyulmuştur.

Magna Carta demokratik kültürün oluşum sürecine ilişkin önemli bir belgedir. Yönetenlerin yönetilenlere hesap vermesi, yönetilenlerin yönetimde temsil edilmesi gibi olguların çok yüzeysel de olsa bu belgede yer almıştır. Halk bir bakıma verdiği verginin karşılığında yönetimde söz hakkı istemiştir¹¹⁴.

B - Virginia Haklar Bildirgesi (1776)

1776’da George Mason tarafından yazılan Virginia Haklar Bildirgesi (Bill Of Rights) ile bütün gücün halkta toplandığı, halk tarafından seçilen yetkili kişilerin halka karşı sorumlu olduğu açıklanmış; ayrıca Bildirge ile, yasama ve yürütmenin yargıdan bağımsız olması gerektiği, tüm insanların doğuştan eşit derecede özgür olduğu, dinsel özgürlüklerin ve basın özgürlüğünün sınırlandırılmayacağı

isyanlarının en büyüğü... İ.Ö. 104 yılında ise Sicilya’da patlak veren köle isyanı...İ.Ö. 71 yılında gerçekleşen Spartaküs ayaklanması...” gibi mücadeleler sayılabilir.

¹¹⁴ Sabah Gazetesi, “ “Bilgi” Yeni Binasında ” Başlıklı Yazıdan 21 Ekim 1997.

vurgulamıştır¹¹⁵.

Bildirge'nin 8, 9 ve 10. Maddeleri yargılamada adaleti sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Kanunsuz suç olmayacağı, delil toplamanın gerekliliği, keyfi kararların alınamayacağı, cezada eşit davranılacağı gibi noktalar bu maddelerde yer almaktadır.

Bildirge'nin 13. Maddesi ise düzenli ordu yerine düzenli milis güç kurulması için hazırlanmış ayrıca asker-sivil ilişkisini ortaya koymuştur. Bu maddeye göre "Vatandaşlar arasından seçilen silah eğitimi görmüş kişilerden kurulu, düzenli bir milis gücü özgür bir ülkenin en uygun, en doğal ve en emin güvenlik aracıdır.; barış zamanında sürekli ordular bulundurmak, ülkenin iç özgürlüğü için tehlikeli sayılmalı ve bundan kaçınılmalıdır.; ordu her durumda, sivil gücün emri altında bulunmalı ve sivil güç tarafından yönetilmelidir."¹¹⁶.

Virginia İnsan Hakları Bildirgesi'nin klasik ya da temel haklar listesi bakımından boşlukları olduğu da dikkat çekmektedir. Örneğin, ifade özgürlüğü, toplanma, dilekçe hakları, yasaların geriye yürümezliği kuralı, kendini savunma hakkı gibi alanlarda haklar düzenlenmemiştir. Diğer taraftan bu Bildirge'de, doğuştan özgürlük ilkesi kabul edilmekle birlikte, köleliğin ilgası doğrultusunda açık bir ifade yer almamıştır¹¹⁷.

C - Evrensel İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi (1789)

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Fransa'da feodalitenin egemenliği karşısında gelişimini tamamlayarak olgunlaşmış, kapitalist üretim güçlerini elinde bulunduran burjuvazi yer almıştır. Bu güç, ekonomik ilişkilerden kaynaklanmıştır: 10. Ve 11. Yüzyıllarda el zanaatleri ve ticarete yaşanan canlanma 14. Yüzyılda

¹¹⁵ Erol ANAR, age, s.42.

¹¹⁶ Janko MUSULIN, age, s.77-78.

¹¹⁷ Mehmet Semih GEMALMAZ, Ulusal Üstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Basım Yayın Dağıtım, 2. Bası, İstanbul, 1997, s.44-45.

burjuvazinin Fransa’da toplumu oluşturan katmanlardan biri olan “genel katmanlar”¹¹⁸ içine girmesine yardımcı olmuştur. Daha sonra 15. ve 16. Yüzyılda yapılan buluşlar ve diğer ülkeleri sömürgeleştirilmesiyle burjuvazi zenginleşmeye başlamıştır.

18. yüzyılda burjuvazi, finans, ticaret ve sanayinin başında yer almıştır. Bu dönemde Fransız monarşisinin gerek duyduğu para ve yönetici kadro burjuva sınıfından karşılanıyordu. Bu dönemde aristokrasi, toplumsal hiyerarşide hala birinci sırada yer almasına karşın gelişimini tamamlamış ve burjuvazi karşısında hızla etkinliğini yitirme trendine girmiştir¹¹⁹.

Aydınlanma felsefesinin de etkisiyle yenilikçi, gelişmeci bir sınıf olarak beliren ve fiilen aristokrasinin önüne geçen burjuvazi artık yönetimde söz sahibi olmak istemiştir. Böylece devlet erkini elinde bulunduran aristokrasi ile Fransız burjuvazisi arasında köklü bir çatışma yaşanmıştır. Çelişkiler üzerinde gelişen bu çatışma aynı zamanda ideoloji, kültür, felsefe ve bilim alanlarında da görülmüştür.

O dönemde Fransız toplumu özde aristokrasi, ruhban Tiers Etat (burjuvazi, köylüler, kent emekçileri, işçiler) şeklinde üç sınıfa bölünmüş durumdadır. Temel uzlaşmazlık Kral, aristokrasi ve ruhbanlar ile burjuva önderliğindeki geniş halk kitleleri arasındadır.

Bu ortamda, 14 Temmuz 1789 tarihinde burjuvazi önderliğindeki halk hareketi ayaklanarak yönetimi ele geçirmiş ve 26 Ağustos 1789’da da Kurucu Meclis İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni ilan etmiştir.

¹¹⁸ “genel katmanlar” (Etats généraux) 1302-1789 arasında temsilcilerinin krala danışmanlık yapma hakkına sahip katmanları anlatmaktadır.

¹¹⁹ Albert SOBOUL, (Çev: İsmail Yarkın) Fransız Devrimi’nin Kısa Tarihi, İnter Yayınları, 1989, İstanbul, s. 9-10.

Bildirge temel haklara yer vermiştir: özgürlük, mülkiyet, ve zulme karşı direnme dikkat çeken bazılarıdır. Bildirge'nin ilk maddesinde, özgürlük ve yasa karşısında eşitlik doğal hak olarak değerlendirilmiş, kamu yararına kanunla sınırlama yapılması öngörülmüştür. Burjuvazi bu taleplere koşut olarak karı maksimize edecek serbest girişime olanak tanıyacak düzenlemeleri de getirmeye çalışmıştır. Çünkü varlığını devam ettirmesi ve gücünü daha da arttırması buna bağlıdır¹²⁰

Bidirge'de yer alan diğer özgürlük ve hak alanları: Güvenlik, tutuklamanın adil yapılması, suç ve cezalarda yasallık, ispat edilene kadar kerkesin suçsuz olduğunun kabulü, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, vergide orantıllık ve yasallık, kamu hizmetlerine girişte liyakat ve eşitlik şeklinde sıralanmaktadır.

Bu dönemde bireyin ön plana çıkması, Doğal Hukuk/Doğal Haklar ve Toplum Sözleşmesi gibi kuramlarla desteklenmiştir. Birey, artık, siyasal ve toplumsal yapıyı şekillendirebilecek bir noktaya ulaşmıştır¹²¹. Bunun sonucu olarak da yönetimi elinde bulunduranlar sadece Tanrı'ya hesap vermekle yetinmeyecekler aynı zamanda da yönetilenlere karşı da sorumlu olacaklardır. Böylece önceden sınırsız yetkilere sahip hükümdara karşı kişinin varlığı ve bu varlığın insan olmasından kaynaklanan temel hak ve hürriyetleri sınırlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir anlamda siyasal düzen, hükümdarın otoritesi ile, kişinin insanca yaşama ilkesi arasında kurulan bir dengeye dayandırılmak istenmiştir¹²²

¹²⁰ Albert SOBOUL, Fransız Devrimi'nin Kısa Tarihi, İnter Yayınları, 1. Basım, 1989, İstanbul, s.12.

¹²¹ Mehmet Semih GEMALMAZ, age, s.21.

¹²² Fahir ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 1988, s.6.

D - 1838 People's Charter (Halkın Bildirisi)

Fransız Devrimi sonrasında, düşünsel ve eylemsel hareketler hızla gelişmiştir. Bu arada sınıfsal bir mücadele de gelişen işçi sınıfına paralel olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Bu işçi sınıfı hareketi birbirini tamamlayan iki yönde gelişme göstermiştir. İlki doğrudan çalışma koşullarının iyileştirilmesini amaçlayan bir niteliktedir. Diğerinin ise, asıl hedefi siyasal nitelikli kazanımlardır¹²³.

1825-1832 İngiliz işçi hareketi burjuvazi ile ittifakın sonuç vermeyeceğini, 1832-1835 hareketleri ise salt ekonomik istemler ile sonuca ulaşmanın olanaksızlığını göstermiştir. Ve birikimin üzerine 1838'de dönemin işçi hareketi programını da yaratacak olan Halkın Bildirisi (People's Charter) 6 temel talebi içeren yapısıyla ilan edilmiştir.

İçerğinde, bütün vatandaşlara oy hakkı tanınması, seçim bölgelerinin eşitliği, Parlamento'ya girecek olan adaylar için seçime katılabilme vergilerinin kaldırılması, yıllık seçim, gizli oy ve Parlamento üyelerine ücret ödenmesi gibi noktalar yer almıştır.

Chartist Hareket olarak da anılan bu hareket 1848'den sonra büyük ölçüde ortadan kaybolduysa da etkileri açısından birçok yasal reforma yol açmıştır. Bunlar arasında , çocukların ve kadınların çalışma koşullarına, ceza yasalarına, siyasal derneklere, çalışma saatlerine ilişkin düzenlemeler sayılabilmektedir.

E - Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Birleşmiş Milletler Antlaşması, uluslararası siyasal örgütlenmenin temel

¹²³ Mehmet Semih Gemalmaz, age, 71.

belgesidir¹²⁴. Bu belgede birçok kez insan hakları kavramından söz edilmiş olmakla beraber, kavramın içeriği tam olarak somutlaştırılmamıştır. Bu durum bazı çevrelerce eleştirilmiş, ulusal anayasalarda olduğu gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir bölümün anlaşmada yer alması için öneride bulunulmuştur.

Ancak insan hakları gibi kapsamlı bir konunun Anlaşma'nın içinde görece önem yitimine uğrayacağı, dolayısıyla bu konuda ayrı bir belgenin hazırlanmasının gerekli olduğu yönünde yoğunlaşan bir diğer görüş ağır basmıştır. Bunun sonucu olarak da, bir İnsan Hakları Komisyonu kurularak böyle bir belge hazırlanması için hazırlığa başlamıştır.

Komisyon çalışmalarını 18 ay içinde tamamlayarak BM Genel Kuruluna sunmuş, ve Genel Kurul da tasarıyı 8 çekimsere karşılık 48 oyla kabul etmiştir. Tasarıya karşı çıkan olmamış, bazı Doğu Bloğu ülkeleri, Güney Afrika Birliği ve Suudi Arabistan gibi ülkeler gerekçeler öne sürerek çekimser kalmışlardır¹²⁵.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 30 maddeden oluşmakta ve bir de önsözü bulunmaktadır. İçeriği incelendiği zaman, çağdaş demokratik anayasalarda yer alan insan haklarını ve temel özgürlüklerini geniş bir biçimde kapsadığı, klasik özgürlüklerle sosyal ve ekonomik hakların bir sentezini gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Bildirge'nin hazırlanmasında en çok emeği geçen Fransız hukukçu René Cassin, bildiriye BM anlaşmasını tamamlayan ve yorumlayan bir belge olarak nitelemiştir. Dolayısıyla bildirgenin önemi, onaylayan devletlere sadece öğüt vermenin çok ötesindedir.

¹²⁴ Münici KAPANİ, age, s.23.

¹²⁵ Tasarıya çekimser oy veren ülkelerin gerekçeleri için Bkz., Münici KAPANİ, age, s.24-25.

Günümüzde BM İnsan Hakları Bildirgesi'nin moral ve siyasal etkisi üzerinde büyük ölçüde bir konsensus vardır. Dünya devletlerinin büyük çoğunluğu Bildirge'de yer alan değerleri idealize etmişler, kendileri uygulamasalar bile ideal olanın bu değerler olduğunu kabul etmişlerdir. Bu durum Bidirge'nin evrensel bir nitelik taşıdığının en önemli göstergesidir.

Ayrıca devletlerin bir kısmı ulusal anayasalarında doğrudan doğruya Bildirge'ye göndermeler yaparak ona verdikleri değeri ortaya koymakta, böylece dünyaya entegre olma arzularını da vurgulamaya çalışmaktadırlar.

Bildirge'nin bağlayıcılık ve etkinlik derecesi konusunda oldukça yoğun tartışmalar ve değerlendirmeler vardır. Bu değerlendirmeler ne olursa olsun taşıdığı anlam konusunda insanlık tarihinde yeni bir çağır açan sayılı belgelerden biri olduğuna şüphe yoktur.

F - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

İnsan haklarının uluslararası düzeyde global bir güvenlik şemsiyesi altına sokulması için çalışmalar devam ederken bölgesel boyutta da bazı çalışmalar başlamış ve bu yönde önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede Avrupa Konseyine üye olan devletler global sonuçlar doğuracak çalışmaların tamamlanmasını beklemeden kendi aralarında insan haklarına ilişkin bir sözleşme hazırlamayı kararlaştırmıştır.

Böyle bir kararın alınmasında en önemli etken bir mozaik oluşturan BM üyelerinin aralarında köklü anlaşmazlıkların bulunması nedeniyle, global bir sonuca ulaşmanın zaman alacağını anlaşılmış olmasıdır. Oysa Avrupa Konseyi üyesi devletler açısından böyle bir sorun söz konusu değildir. Konsey Statüsü'nde de belirtildiği gibi üye devletlerin hepsi, üyelik şartı olarak gerçek demokrasinin kişi özgürlüğü, siyasal üstünlük ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayalı olduğu inancını

benimsemiş ve herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanması gereğini kabul etmişlerdir.

Böylece ortak değerler etrafında birleşme ve hukuken bağlayıcılık taşıyan bir sözleşme yapma Avrupa Konseyi üyeleri için daha kolay olmuştur. Bu olumlu şartlar altında AİHS, Konsey üyesi devletlerin dışışleri bakanlarınca 4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanmış ve on devletin onaylamasından sonra 3 Eylül 1953’de yürürlüğe girmiştir.

AİHS ve ek protokollerinde yer alan insan hakları listesi ile BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, iki fark dikkat çekicidir. Öncelikle AİHS’deki insan hakları listesi BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre kısa tutulmuştur. İkinci fark ise, AİHS’de hak ve özgürlükler, BM İnsan Hakları Sözleşmesi’nde olduğu gibi genel formüller olarak yer almamış bunun yerine ayrıntılı tutularak hak ve özgürlüklere ilişkin sınırların belirtilmiş olmasıdır. Bunun nedeni uygulanabilirliğini arttırmak ve uygulanıp uygulanmadığının denetlenebilmesini olanaklı kılmaktır¹²⁶. AİHS’nin bir denetim mekanizması oluşturmuş olması onun en dikkat çekici özelliğidir.

AİHS’i imzalayan devletler sözleşmeyle teminat altına alınan temel hak ve özgürlükleri kendi ulusal hukuklarına dahil etme yükümlülüğu altına girmişlerdir. Sözleşme ile temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının yanında kişilere Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı’na bireysel başvuru hakkı tanınmıştır.

¹²⁶ Münci Kapani, age, s.44-45.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI POLİTİKA, İNSAN HAKLARI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

I - İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANA GEÇİRİLİŞİ

İnsan haklarının gelişim süreci, çok eski dönemlere kadar uzanmakla beraber, kavramın uluslararası alanda algılanıp etki yaratmasına ilişkin gelişmeler esasen II. Dünya Savaşı sırasında ve izleyen dönemde belirginleşmeye başlamıştır.

Bu dönemde savaşan taraflardan demokratik niteliği ağır basanlar savaş sonrası dünyanın yeni düzenini şekillendirebilme adına bir çok toplantı yapmışlar ve bu toplantıların sonucunda oluşturulan belgelerle hukuksal bir yapı meydana getirmişlerdir. Savaşın demokratik kanat tarafından kazanılması ile de günümüze kadar gelen demokratik eğilimlerin öne çıktığı süreç başlamıştır. Günümüzün temel değerleri içinde İnsan Hakları önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıda bu süreci belirleyen temel olay ve belgelere değinilecektir.

A - İnsan Haklarında Bir Dönemeç: II. Dünya Savaşı

İnsan haklarının II. Dünya Savaşı ile beraber uluslararası politikada ivme kazanarak önemli bir konuma gelmesi rastlantı değildir. Genel olarak bakıldığında II. Dünya Savaşı totaliter nitelikli, insan haklarını hiçe sayan Faşist ve Nazi rejimlerine karşı yapılan bir savaş niteliği de taşımıştır¹²⁷. Bu rejimlerin insanlık dışı uygulamaları dünya kamuoyunda bir tepki yaratmış ve savaş sonrasında da bir daha tekrarlanmaması için önlem alınması zorunluluğunu doğurmuştur.

1. “Dört Özgürlük” Demeci (1941)

İnsan haklarının tanınması ve korunması için başta hukuksal olmak üzere, siyasal ve sosyal düzenlemeleri içeren süreç savaşın daha ilk yıllarında başlamıştır. Bu dönemde ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt’in 6 Ocak 1941 günü Kongre’ye sunmuş olduğu “dört özgürlük” demeci, anılan sürecin ilk adımı olduğu söylenebilir.

“Dört özgürlük” demeci ile söz ve anlatım, vicdan, yoksulluktan kurtulma özgürlüğünün ve korkudan kurtulma özgürlüğünün şekillendirdiği bir dünya düzenine olan özlem vurgulanmıştır.

2. Atlantik Belgesi (1941)

“Dört özgürlük” demeci Amerika ve Avrupa’da önemli yankılar bulmuş, daha ileri adımların atılması için toplantıların yapılmasına ortam hazırlamıştır.

1941 Ağustosunda Winston Churchill ve Franklin D. Roosevelt tarafında hazırlanan ve savaş sonrası kurulacak yeni düzenin yapısal özelliklerini çizmeye

¹²⁷ Münci KAPANI, age, s.20.

alışan “Atlantik Belgesi” (Şartı) ile de yeni kurulacak düzenin hedefleri arasında insanın temel özgürlüklerinin ekonomik ilerleme ve sosyal güvenlik yönünde genişlemesi dileği vurgulanmıştır. Ayrıca, genel güvenlik için, daha kapsamlı ve sürekli bir sistem kurulana kadar silahlanma yarışındaki ulusların bu durumlarının engellenmesinin bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Böylece Atlantik’in ayırdığı iki ülke, ortak hedefler için birleşmiştir.

3. Birleşmiş Milletler Bildirisi (1942)

Demokrasi cephesinin iki devleti; İngiltere ve ABD, kurulması düşünülen yeni düzen için daha geniş tabanlı bir desteğe gereksinim duymuşlardır. Bu amaçla, Atlantik Belgesi’nde vurgulanmış olan değerlerin doğrultusunda şekillenen 1. 1.1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisi hazırlanmış ve ilk etapta bildiriye Almanya, İtalya ve Japonya’ya karşı savaşan 26 devlet imza atmıştır. Daha sonra 21 devlet daha imza atarak bildiriye katılmıřlardır¹²⁸.

Bu bildiriye imza koyan devletler, ortak bir programı kabul etmişlerdir. Bu programın temelinde, düşman olarak gösterilen Mihver Devletleri’ne karşı tüm olanaklar kullanılarak ortak bir savaşın sürdürülmesinin yanında yaşam hakkını, özgürlüğü, bağımsızlığı, inanç özgürlüğünü, insan haklarını ve adaleti sağlama arzusu yer almıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler Bildirisine 24. 2.1945 tarihinde imza koyarak katılmıştır. Böylece dünyanın yeni değerlerini benimseme ve kendine Batı dünyasında yer bulma yönündeki tercihini bir kez daha teyid etmiştir.

4. Moskova Bildirisi(1943) ve Dumbarton Oaks nerileri(1944)

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından evrensel nitelikli bir örgütlenmeye gidilmesi, savaş sonrası oluşturulacak düzenin devamı için gerekli görülmüştür. Bu konuda ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve in arasında bir

¹²⁸ Bkz. Mehmet Semih GEMALMAZ, age,s. 223.

consensus sağlanarak, böyle bir örgütün kurulması için kesin karara varılmış; bu karar 30.10.1943 tarihli “Genel Güvenlik Hakkında Moskova Bildirisi” ile açıklanmıştır¹²⁹.

Bu açıklamanın ardından ABD’de yapılan bir dizi toplantı sonunda 7.10.1944’de “Dumbarton Oaks önerileri”¹³⁰ adıyla ortaya bir metin konulmuştur. Bu metnin başlangıcında, evrensel barışın sağlanması için uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmış ve bu işbirliğinin özellikle uluslararası insani, sosyal, ekonomik konularda yoğunlaşmasının gereği üzerinde durulmuştur.

Ayrıca metinde, uluslararası sorunların çözümünde silahlarla çözüm aramanın ya da tehditlere başvurma sakıncaları üzerinde de durulmuştur. Savaş sırasında açıklanan bu metinle barışa olan özlem ve onu koruma isteği ön plana çıkmaktadır.

5. Birleşmiş Milletler Şartı (1945)

Savaşın sonlarına gelindiği 1945 yılıyla beraber totaliter nitelikli rejimlerin gerilediği¹³¹ görülmektedir. Ne var ki eğer galip devletler gerekli önlemleri almazlarsa bu rejimlerin tekrar güçlenebilmesi söz konusu olabilecektir. Savaş öncesi durum bu rejimlerin engellenmesinde ulusal yapıların¹³² ne derece yetersiz kaldığını göstermiştir.

Öyleyse sadece ulusal düzenlemelerle yetinmek barışı koruma adına yetersiz olabileceğinden uluslararası nitelikte düzenlemelere gitmek bu anlamda bir zorunluluk olarak görülmektedir. Böylece savaşın galibi olan kapitalist devletler

¹²⁹ Mehmet Semih GEMALMAZ, age, s.224.

¹³⁰ Dumbarton Oaks, toplantıların yapıldığı yerin adı olduğu için öneriler kısaca bu adla anılır. Esasen önerilen tam adı, “Bir Genel Uluslararası Örgüt Kurulması İçin Öneriler” şeklindedir.

¹³¹ Faşist İtalya ve Nazi Almanyası’nın yenilmesi üzerine bu ifade kullanılmıştır.

¹³² Siyasal ve hukuksal yapılar.

uluslararası düzenlemelerle diğer devletlerdeki gelişmeleri yakından izleyebileceklerdir.

Daha önceleri sömürgecilik faaliyetleri ile başka ülkeler üzerinde siyasal, sosyal ve ekonomik tasarruflarda bulunabilen galip devletler dünya kamuoyunun da etkisiyle bu faaliyetlerinden vazgeçmişler, demokrasiyi öne çıkarmışlardır. Böylece self-determinasyon, insan hakları gibi kavramlar birer evrensel değer olarak yükselmeye başlamış, yeni devletler kurulmuş ve insan haklarının da uluslararası güvencelere bağlanması için çabalar hız kazanmıştır.

Galip devletlerin demokrasi temeline dayalı değerleri evrenselleştirme çabası, başlangıçta kendi eksiklerini gidermeleri gereğini doğurmuş, ve bu eksikliği tamamlayan Batılı devletler kendilerini birer model olarak ortaya koyma hakkını kendilerinde görmeye başlamışlardır.

Başlangıçta demokratik eğilimler ve uluslararası kamuoyunun etkisiyle diğer devletlerin iç işlerine karışmama yönünde irade ortaya koyan galip devletler, yeni yükselen değerleri yerleştirme ve gelişimlerini takip etme adına bir kontrol mekanizması oluşturma sürecine girmişlerdir. Bu süreç zaman içinde yeni değerleri benimseme iradesini ortaya koyan diğer devletler üzerinde Batılı devletlere, baskı oluşturabilme avantajı sağlamıştır. Doğal olarak bu avantajın demokratik bir ortamda kullanılabilmesi hukuksal düzenlemeleri gerektirmektedir. İşte bu noktada hukuksal düzenleme sürecinin ilk adımı sayılabilecek olan 1945 tarihli BM Şartı önem taşımaktadır.

26.6.1945’de San Fransisco’da kabul edilen bu belge bir dönüm noktasına işaret etmektedir. II. Dünya Savaşı’nın galip devletlerinin savaş sırasında ortaya koydukları birlikteliğin savaş sonrası da devamının, bir kurumsallaşma isteğinin belgesidir.

San Francisco Konferansına katılabılmenin şartı 1.3.1945'den önce Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek şeklinde ortaya konulmuştur. Bunun üzerine, 23.02.1945 tarih ve 1452 sayılı TBMM Kararı ile Türkiye bu ülkelere savaş ilan etmiş ve BM Şartına katılma arzusunu ortaya koyarak, bir anlamda tercihini Batı'dan yana kullandığını ifade etmiştir.

Bu gelişmelerin ardından resmen Konferans'a çağırılan Türkiye, 15.8.1945 tarih ve 4801 sayılı yasa uyarınca Şart'ı onaylamış ve bu yasa 24.8.1945'de yürürlüğe girmiştir.

“İnsan hakları” kavramının ilk kez açıkca uluslararası hukuka konu olması, bu belge ile gerçekleşmiştir. Gerçi bu belgeden önce insan haklarına ilişkin adımlar atılmıştır ancak onlar sistemsiz, süreklilik niteliği olmayan, etkinliği bulunmayan girişimlerdir¹³³.

Bu şart ile oluşturulan Ekonomik ve Sosyal Konsey insan haklarını geliştirmeye yönelik kararlar almak ve bu yönde komisyonlar kurmakla yetkilendirilmiştir. Bu yetkiye dayanarak Konsey, 23.01.1946 - 18.02.1946 tarihleri arasında gerçekleşen ilk toplantısında 16.02.1946 tarih ve 1/5 sayılı Karar ile iki alt birim oluşturmuştur. Bunlar BM İnsan Hakları Komisyonu ve Kadının Statüsüne Dair Komisyon'dur. Her iki komisyonda da Türk üyeler görev almışlardır.

İnsan Hakları Komisyonu kendinden beklenen temel işlevlerden biri olan insan haklarına ilişkin bildirileri hazırlamak için çalışmalarına başlamıştır. 2-7.12.1947 tarihleri arasında İnsan Hakları Komisyonu'nun Cenevre'de yapılan ikinci oturumunda, İnsan Hakları Bildirgesi Taslağı, İnsan Hakları Sözleşmesi Taslağı ve Uygulama Önlemleri başlıklı üç belge hazırlanması kararlaştırılmıştır.

¹³³ Mehmet Semih GEMALMAZ, age, s.227.

Bu karar uyarınca, yapılan çalışmalar sonucunda 10.12.1948 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş olan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin metni ortaya çıkmıştır. Sözleşmeye ilişkin çalışmalar ise daha uzun bir zaman almıştır. BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ancak 1966 tarihinde imzaya açılabilmiştir.

6. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan hakları kavramının II. Dünya Savaşı sonrasında evrenselleştirilme sürecinin ilk somut belgesidir. Evrensel nitelikte olması için insan haklarına ilişkin değerler belgeye yerleştirilirken asgari müşterekler aranmış ve geniş bir benimseme düzlemi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Evrensel Bildirge'de 3-21 maddeler arasında düzenlenen haklar klasik haklar¹³⁴ olarak adlandırılan haklardır. 22-27. Maddeler arası düzenlenen haklar ise ekonomik, sosyal ve kültürel nitelik taşıyan haklardır¹³⁵.

Uzlaştırıcı bir nitelik taşımaya çalışması, iki farklı dünya görüşünü bir araya getirebilme çabası sonucu sosyal boyutlu hakların klasik haklarla birlikte ele alınmasında önemli bir faktör olmuştur¹³⁶.

Bu hakların içeriğine bakıldığında o dönemde bir çok devletin anayasasında düzenlenmemiş nitelikte olduğu görülür. Buna karşın anılan hakların evrensel bir nitelik taşıdığı yönündeki iddia Bildirge'de sıklıkla yer verilen, "herkes", "hiç kimse" şeklindeki ifadelerle vurgulanmaktadır. Bu kullanım esasen doğal hukuk

¹³⁴ Bkz. Birinci kuşak haklar. İbrahim KABOĞLU, "İnsan Hakları" Çağdaş Toplum Değerleri, ÇYDD Yayınları, İstanbul, 1996, s13-44.

¹³⁵ Bkz. İkinci kuşak haklar. İbrahim KABOĞLU, agm, s13-44.

¹³⁶ İlhan F. AKIN, Kamu Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım, 5. Bası, İstanbul, 1987, s. 376-377.

yaklaşımının bir yansımasıdır.

Özde Evrensel Bildirge’de yer alan haklar, insan varlığını temel koşul olarak değerlendirmekte ve evrensel kabul görmüş değerlere göndermeler yapılarak, evrensel doğal hukuk formu içinde ileri sürülmektedir¹³⁷.

Evrensel Bildirge kabulünü izleyen kısa bir süre sonra dünya ölçeğinde yaygınlaşmış ve genel anlamda benimsenmiştir. 1948’deki oylamada çekimser kalan Avrupa’daki sosyalist devletler, Bildirge’deki ilkeleri onayladıklarını açıkça ortaya koymuşlardır. 1975 “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı” sürecinde ilk adımı oluşturan 1975 Helsinki Son Senedi’nde ve 1990 tarihli “Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı” belgesinde BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne yapılan göndermeler bu durumu teyit eder niteliktedir.

Bildiri’nin hukuksal bağlayıcılığının olmaması ve onun sadece tavsiye edici, yol gösterici, ideali belirtici bir nitelikte olması, etkinliği ve işlevi konusunda bir takım olumsuzluklar ortaya çıkarmış olmasına karşın, tavsiye nitelikli bir belgeden beklenenin çok üzerinde etki ve işleve sahip olmuştur. Çünkü teamüli nitelikte değil, yazılı bir belgedir ve kurumsallaşmıştır.

Birçok devlet anayasalarını bu belgeye göre şekillendirmiş, ya da göndermeler yaparak benimsemiştir. Günümüzde BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan haklarına ilişkin evrensel bir standardı oluşturmuştur. Bu konuda yapılan tartışmalarda referans ya da kriter olarak bu Bildirge ortaya konulabilmektedir.

Günümüzde BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin önem taşıyan bir belge olduğu, devletlerin en azından etik açısından bu belgeye bağlı kalma yönünde

¹³⁷ Mehmet Semih GEMALMAZ, age, s.234.

davrandıkları bir gerçektir. Bunun ötesinde bazı hukukçular, bu Bildirge'nin BM Örgütü Anlaşması'nda insan haklarına ilişkin maddelerin bir açıklaması, yorumu şeklinde bir yaklaşımı ortaya koymaktadırlar.

Konuya hukuksal açıdan bakıldığında, Bildiri, kesinlikle uygulanması gereken bir nitelik taşımasa da önemli bir güce sahiptir. BM Anlaşması'nın üye devletler açısından mutlak zorlayıcı gücünün olması, ayrıca bu Anlaşma'nın Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. Maddesi ışığında uluslararası hukuka kaynak oluşturabilecek bir nitelik taşıması nedeniyle taşıdığı hukuksal güç ve buna bağlı olan etkinliği hiç de küçümsenecek bir boyutta değildir¹³⁸.

13.5.1968'de Tahran'da BM'in düzenlediği Uluslararası İnsan Hakları Konferansı sonunda kabul edilen Tahran Bildirgesi'nde "Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, dünya halklarının, insanlık ailesinin tüm üyelerinin ihlal edilemez ve devredilemez haklarına ilişkin olan ve uluslararası toplumun üyeleri için bir yükümlülük oluşturan ortak anlayışını ifade eder"¹³⁹ şeklinde bir anlatımın yer alması, hukuksal yapısı ne olursa olsun BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden taviz verilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Bugün için BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin hukuksal yapısı ve etkinliği hakkında yapılan tartışmalar son derece azalmıştır. Çünkü günümüzde gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde hazırlanan belgelerde insan haklarına ilişkin düzenlemeler yer almakta ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göndermeler yapılarak bu belgenin etkisi somutlaştırılmaktadır.

Tüm bu gelişmeler BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile dünyada evrensel bir insan hakkı anlayışının yerleşmekte olduğunu göstermektedir. Ancak yine de ülkelerin standart bir yapıya ve gelişmişlik düzeyine sahip olmaması, dinsel

¹³⁸ İlhan F. AKIN, age, s.378.

¹³⁹ Bkz. Tahran Bildirisi Madde 2.

ve kültürel unsurların etkisi gibi nedenlerle uygulamada insan haklarına ilişkin bir standart yakalanamamıştır. Buna karşın olumsuzlukları taşıyan ülkeler dahi insan hakları konusunda Bildirge'deki noktalara saygılıdır¹⁴⁰.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden sonra BM tarafından şekillendirilen, insan haklarına ilişkin başka belgeler de bulunmaktadır. Bu belgeler daha spesifik¹⁴¹ alanlara ilişkin olarak düzenlenmiş ve olabildiğince boşlukların kapatılmasına çalışılmıştır.

B - BM Tarafından Şekillendirilen Temel İnsan Hakları Belgeleri

BM tarafından şekillendirilen belgelerin bir kısmı BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi öncesinde, bir kısmı da sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu belgelere yer verilerek konu biraz daha aydınlatılmış olacaktır.

1. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi(1948)

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulünden tam bir gün önce 9.12.1948 tarihinde BM Genel Kurulu Tarafından onaylanan ve katılım ve onaylama için imzaya açılan Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (SSÖCS), II. Dünya Savaşı sırasında uygulanan soykırım uygulamalarına gösterilen tepkinin etkisiyle şekillenmiştir.

30.6.1996 tarihi itibarıyla 119 devletin onayladığı sözleşmeyi Türkiye

¹⁴⁰ Şeref ÜNAL, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Basımevi Müdürlüğü, 1995, Ankara, s. 76.

¹⁴¹ Her ne kadar spesifik nitelik taşıyalarda bu belgeler, kendi içinde genel nitelikli ve özel nitelikli olarak iki çatı altına da alınabilir. Bu ayrımın ölçütü, belgelerin içerdiği hakların sayısıdır. Örneğin sadece birinci kuşak hakları içerse de, doğal olarak bu çerçeve içinde pek çok hakkı konu edinen BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi genel nitelikli kabul edilirken; Çocuk Hakları Sözleşmesi, İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi gibi tek alana ilişkin olanlar özel nitelikte kabul edilmektedir. Ayrıca bu nitelikteki belgelerin diğer ayrımları için Bkz. Mehmet Semih GEMALMAZ, age, s. 240-241.

23.3.1950 tarih ve 5630 sayılı yasa ile onaylamış ve bu yasa 31.7.1951'de yürürlüğe girmiştir¹⁴².

Sözleşme'nin 1.Maddesi ile, soykırım, ister savaş zamanı isterse barış zamanı yapılınsın uluslararası bir suç olarak kabul edilmiştir. Bu suçu işleyenlerin kamu görevlisi olması, anayasal açıdan sorumlu kural koyucu olmaları, ya da gayri resmi bir sıfatı olması cezai sorumluluk açısından fark etmemekte, hepsi cezai sorumluluğu taşımaktadır. Ayrıca bu suçu işleyenler, "siyasal suçluların iade edilmezliği" kuralının avantajlarından yararlanamayacaklardır. Taraf Devletler bu suçu işleyenleri yetkili mahkemelerde yargılamakla yükümlü kılınmışlardır.

Sözleşme cezaya konu olacak soykırım eylemiyle ilgili bir tanım da getirmiştir. Buna göre; bütün olarak ya da kısmen, bir ulusal, etnik, ırksal, ya da dinsel grubun tahrip edilmesi kastıyla işlenen eylemler soykırım kapsamına girmektedir. Bu eylemler arasında, bir grubun üyelerinin öldürülmesi, bir grubun üyelerine bedensel ya da zihinsel ciddi acı ve zarar verilmesi, bütün olarak ya da kısmen fiziksel tahribata yol açacak nitelikteki yaşama koşullarının gruba kasıtlı olarak uygulanması, grubun üyelerinin doğum yapmasını engelleyecek önlemlerin uygulanması ve bu grubun çocuklarının zorla başka bir gruba nakledilmesi sayılmıştır.

Sözleşmenin ihlal edilmesi halinde yargılama yapılabilmesi için özel bir yargı biriminin oluşturulmaması önemli bir boşluktur. Sözleşme'de sadece Sözleşme'nin yorumlanması ve uygulanmasından doğan uyuşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı'na götürülebileceğine ilişkin bir hüküm yer almaktadır. Ne var ki, bu Mahkeme de soykırım suçunu işleyenleri yargılayacak organ değildir¹⁴³.

¹⁴² Bkz. Resmi Gazete, 29.3.1950, sayı: 7469.

¹⁴³ Bu konuyla ilgili yorumlar için Bkz. Mehmet Semih GEMALMAZ, age, s.242-243.

Bu konudaki boşluğu kapatma adına atılan adımlar da sadece belli alanlardaki¹⁴⁴ boşlukları giderebilmiş genel ve kalıcı bir çözüme yol açmamıştır. Oysa konunun kalıcı ve objektif çözümü için yetkileri önceden belirlenmiş bir yargı kurumunun oluşturulması gerekmektedir.

Konuyla ilgili olarak belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, uygulamalardan da görüleceği üzere soykırıma ilişkin olarak kurulan mahkemeler sadece insan yaşamını doğrudan ilgilendiren sonuçlar söz konusu olduğu zaman ve yine dikkat edileceği gibi çoğu kez çok geç kalındıktan sonra kurulmaktadır. Oysa SSÖCS'nin ortaya koyduğu soykırım tanımında suç kapsamına giren eylemler, sadece insan öldürülmesine ilişkin ya da fiziksel tahribata ilişkin nitelikte olanlar değil, bunlara koşut anılan ve önem taşıyan zihinsel ya da soyut nitelikte olanlardır.

Bu gerçeğin gözardı edilmesi ve yalnızca kitlesel ölümlerin gerçekleşmesinin ardından harekete geçilmesi sonucu bugün dünya kamuoyunun gözleri önünde ve zaman zaman görünür şekilde zaman zaman da gizlice soykırım niteliği taşıyan eylemler yapılabilmektedir.

Eğer soyut nitelikler taşıyan ve etkileri uzun dönemde ortaya çıkabilecek¹⁴⁵ soykırım niteliğindeki uygulamalara karşı cezalandırma yolu açılmazsa ve hatta bu yol açılmadığı için bu uygulamalara gözardı edilmeye devam edilirse, uluslararası politikada bir teammül yerleşerek çözümü daha güç bir noktaya ulaşılmış olacaktır.

¹⁴⁴ Soykırım ile ilgili suçluları yargılamak için BM tarafından, BM Şartı'nın "Barışın tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Yapılacak Hareket" başlığını taşıyan Bölüm VII (md. 39-51)'deki hükme dayanılarak kurulan ve eski Yugoslavya'da işlenen bir dizi suçta yargılama yetkisi ile donatılan, "1991'den itibaren Eski Yugoslavya Topraklarında İşlenen Ciddi Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlallerinden Sorumlu Olan Kişilerin Yargılanması İçin Uluslararası Mahkeme" ile Ruanda ve Brundi'de 1994'de yaşanan kitlesel soykırım sonrasında yine BM eliyle 8.11.1994'de kurulan "Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi" gibi spesifik alanlara ilişkin uygulamalar global bir çözüm niteliği taşımamaktadır.

¹⁴⁵ Örneğin eğitim politikası ile zihinsel tahribata yol açılmasına ilişkin uygulamalar.

2. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966)

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS), BM Genel Kurulu tarafından 16.12.1966 tarihinde kabul edilip imza ve onaya açılmış ve 23.3.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁴⁶. Türkiye bu sözleşmeyi onaylamayan 53 devletten birisidir.

Sözleşme’de düzenlenen haklar arasında yaşam hakkı, soykırım yasağı, ölüm cezasına bazı kayıtlamalar getirilmesi, işkence ve zalimane, aşalayıcı ya da insanlık dışı uygulama ya da ceza yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, yerleşme, seyahat ve ülkeye girme çıkma özgürlüğü, özel yaşamın, ailenin, konutun ve haberleşmenin hukuka aykırı müdahaleden korunması, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, kamusal işlerin yürütümüne katılma, seçme ve seçilme hakkı, din özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme hakkı, etnik, dinsel ya da dilssel azınlıkların kültürlerini ve dillerini kullanma ve ibadetlerini yapma hakkı yer almaktadır.

Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerle ilgili olarak bazı sınırlamalar da öngörülmüştür. Bu sınırlamaların yapılabilmesi için bazı ölçütler ortaya konulmuştur. Bunlar, kamu düzeni ve güvenliği, ulusal güvenlik, genel sağlık, ahlakın korunması, özel yaşamın korunması, çocukların korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması şeklinde belirtilmiş ve yapılacak sınırlamaların bu ölçütlere uyması ve yasa ile yapılabilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Bu ölçütlerin belirtilmesine ek olarak yapılacak sınırlamanın “demokratik toplum gereklerine uygun” olması şeklinde bir genel ve soyut ölçüt de vurgulanmıştır. Ayrıca MSHS’nde olağanüstü rejim standartlarına da değinilerek bu

¹⁴⁶ Çünkü ancak bu tarihte sözleşmeyi imzalayan devlet sayısı 35’i bulmuştur. Sözleşme hükümlerine göre, metnin yürürlüğe girebilmesi için asgari 35 devletin imzası gerekmektedir.

rejim içinde dahi olsa hangi haklara dokunulamayacağı belirtilmiştir¹⁴⁷.

Sözleşme’de hak ve özgürlüklerin taraf devletlerce uygulanıp uygulanmadığını izlemek üzere bir İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur. Bu komite tanınan hak ve özgürlüklere işlerlik kazandırmak ve etkinleştirmek üzere taraf devletlerin hazırlayacağı raporlar üzerinde çalışmak ve bu konuda yorumlar yapmakla görevlidir.

Bu komiteye şikayet başvurusu yapılabilmektedir. Ancak bu, bazı koşulları gerektirir. Devletlerarası şikayet başvurusu yapabilmenin ön koşulu, şikayeti yapan devletin ve şikayet edilen devletin Sözleşme’ye taraf olmasıdır. Ancak bu da yeterli değildir. Ayrıca, her iki tarafın da Komite’nin şikayet kabulünü ve şikayet konusunu inceleme yetkisini yazılı bir beyanla kabul etmeleri gerekmektedir.

Komiteye bireysel başvuru hakkı da vardır. Ancak bir devletin Sözleşme’ye taraf olması koşulu bireysel başvuruya taraf olması için yeterli değildir, ayrıca MSHS’ne ek Seçmeli Protokole de taraf olması da gerekmektedir. Bu protokolle devletler, İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nun bireysel şikayet başvurularını kabul edip inceleme yetkisi olduğunu kabul etmektedirler.

İnsan Hakları Komitesi’nin devreye girmesi görüldüğü gibi çok kolay olmamaktadır. Bunun yanında, bu Komite’nin yargısal nitelikte herhangi bir fonksiyonu da söz konusu olmadığı gibi taraf devletlerin Sözleşme’de yer alan hükümleri yerine getirip getirmediğini de saptama ve açıklama yetkisi bulunmamaktadır; Komite sadece başvuru yapılması halinde arabulucu görevi üstlenmektedir.

¹⁴⁷ Olağanüstü rejim uygulamasında dahi dokunulamayacak olan haklar, Sözleşmenin 6, 7, 8/1-2, 11, 15, 16 ve 18. Maddelerinde vurgulanmış olan, yaşama hakkı, soykırım yasağı, ölüm cezasının sözleşmedeki kayıtlara uygun yapılması, işkence ve zalimane aşağılayıcı ya da insanlık dışı

Eğer arabuluculuk çabaları sonuç verirse sorun çözülmektedir. Bu çabaların sorunu çözmemesi halinde ise Komite sorunun çözümüne ilişkin olarak izlenmesi gereken yolları gösteren ve kendi görüşünün de yer aldığı bir rapor hazırlamaktadır. Bu raporun bağlayıcı etkisi olmamakla beraber, giderek güçlenen sivil toplumun etkisi dikkate alındığında bir baskıya yol açabileceği ortadadır.

Eğer devletler bu sözleşmeye ve ilgili protokollere imza atarak taraf olmuşlarsa bunun gereklerini yerine getirmek zorundadırlar. Bu uluslararası alanda imzalanan tüm anlaşmalarda olduğu gibi bu sözleşme için de geçerlidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, insan haklarına ilişkin motifler taşıyan bir sözleşmeye imza atılmamış olması o sözleşmeyle belki o devleti bağlamayacaktır, ama bugün erişilen belli insan hakkı standartlarına uyulmaması halinde, o devlet dünya kamuoyunun dolayısıyla sivil toplumun etkisini hissederek tutum değişikliğine yönelebilecektir.

Bunların dışında MSHS’nde yer alan birçok kavram soyut nitelikler taşımaktadır. Örneğin soykırımın yasaklanmasına ilişkin hükümde soykırım tanımı ile ilgili bir soyutluk vardır. Bu kavramın içeriğinde yer alan “zihinsel tahribat” kavramının açılımı nasıl yapılabilir? Bu ve benzeri soyutluklarla dolu bir metnin uygulama sürecinde bazı sorunları da beraberinde getireceği açıktır.

Bugün dünyada sıklıkla gözlemlenen gerçek, devletlerin öncelikle kendi çıkarlarını düşünmeleri ve bu nedenle bir çok kez sözleşmelerin bu yumuşak karınlarına sığınmaları sonucu yaşanan çifte standartlı yapılardır. Bu olumsuzluklardan yararlananlar da sürekli olarak sosyo-ekonomik ve siyasal anlamda gelişimini tamamlamış, “güçlü” olarak nitelendirilen devletlerdir.

uygulamalar, kölelik, ticareti, zorla çalıştırma, suçta ve cezada yasalılık, hukuk önünde kişi olarak tanınma, düşünce vicdan ve din özgürlüğü haklarıdır.

Bu durumda görece “güçsüz” bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek bu tür sözleşmelere imza atmaması, çıkarların maksimizasyonunun de facto olduğu bir yapı içinde haklı görülebilecektir. Çünkü böyle bir durumda neredeyse güçlü olanlar sorumsuz, diğerleri sorumlu bir görünüm sunmaktadırlar. Bir devletin fiilen eşitsizlik taşıyan bir oluşuma girmesi için güçlüler safında yer alması neredeyse gerekli olmaktadır. Diğer devletlerin böyle bir oluşumda yer almaları pazarlık güçlerini azaltacağı gibi, oluşabilecek müdahalelere karşı da direnç gösterememesi ile sonuçlanabilecektir.

MSHS’nin İkinci Seçmeli Protokolü ile de ölüm cezasının ilgası ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. Sözleşme’de ölüm cezası sadece barış zamanı için kaldırılmıştır. Savaş zamanı için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu Protokol de yine tartışılır niteliktedir. Savaş olgusu uluslararası politikada tanımlanan somut kriterlere dayandırılabilen bir niteliktedir. Bu durumda savaş olgusu günümüz şartlarında istisnai bir durumdur. Oysa bazı ülkeler ülke bütünlüklerini koruma adına ya da siyasetlerini sürdürme adına bugün, bazı silahlı gruplarla çatışmak zorunda kalabilmektedirler. Bu grupların karakteristik özellikleri çoğu kez terörizm şeklinde de belirebilmektedir ve temel insan hakkı olan yaşama hakkını çoklukla hiçe sayabilmektedirler

Bu durumda savaş olgusu tanımsal olarak yaşanmamaktadır ancak en az savaş ortamı kadar dehşet verici olaylarla karşılaşılabilir. Hal böyle iken idam cezasının savaş ortamı dışında ilga edilmesini öngören bir sözleşmeye böylesi bir sorunla karşı karşıya olan, varlığını ve bütünlüğünü korumak gibi olağan ve haklı bir mücadeleye giren devletlerin imza koyması beklenebilir mi?

3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966)

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), BM Genel Kurulu tarafından 16.12.1966 tarihinde kabul edilerek 3.1.1976 tarihinde yürürlüğe

girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

Özde birinci kuşak hakları düzenleyen MSHS'yi tamamlayan bu sözleşme ikinci kuşak haklar olarak adlandırılan hak grubunu düzenlemektedir. Bu haklar arasında, çalışma koşullarına ilişkin olanlar, kültürel, bilimsel faaliyetlere ilişkin haklar, sağlık, çevre, eğitim, konut gibi haklar yer almaktadır.

ESKHS'nde sayılan ikinci kuşak hakların gerçekleşmesini denetleme amacıyla oluşturulan sistem, KSHS'deki sisteme göre çok daha zayıftır. Burada bir komite oluşturulmamıştır. Sözleşmeye katılan devletlerin tek yükümlülüğü, kendi ülkelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel hakların sağlanmasıyla ilgili olarak alınan önlemleri ve bu alanlarda kaydedilen gelişmeleri, belirli aralıklarla düzenleyecekleri raporlarla BM Genel Sekreterliği kanalıyla Ekonomik ve Sosyal Konseye bildirmekten ibarettir¹⁴⁸. Bu durumda Sözleşme'nin etkinliği konusu tartışılabilir niteliktedir.

ESKHS ve MSHS birlikte "ikiz sözleşmeler" olarak da adlandırılmaktadır. Bu sözleşmelerin uygulanması konusunda güven veren bir sistem geliştirilememiştir. Anılan sözleşmelere Türkiye katılmamakla yükümlülükten kurtulmaktadır. Ancak sözleşmelere katılmış olan İran, Irak, Libya, Moğolistan, Bulgaristan, Uruguay, Şili gibi ülkelerin halen insan hakkı adına taşıdıkları olumsuzluklar dikkate alındığında yükümlülük altına girmenin de pratikte çok farklı bir durum doğurmadığı görülmektedir.

4. İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi (1984)

İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi, BM Genel Kurulu Tarafından 10.12.1984 tarihinde kabul edilmiş, 26.6.1987'de de yürürlüğe girmiştir. Bu

¹⁴⁸ Münci KAPANİ, age, s.35-36.

Sözleşme, BM tarafından 9.12.1975 tarihinde atılmaya başlayan somut adımların son uzantısıdır. Bu tarihte BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen “Tüm Kişilerin İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Maruz Kalmaktan Korunmasına Dair Bildiri”, İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesine ruh vermiştir.

Sözleşme’nin ilk maddesinde işkencenin tanımı verilmiştir: İşkence bir eylemdir. Bu eylem ağır (şiddetli) acı ya da ızdırap verir; bu etkiler fiziksel ya da zihinsel düzeyde olabilir; bu eylem kasıtlı yapılmalıdır; bu eylemin amaçları şunlar olabilir: doğrudan mağdurdan ya da üçüncü kişiden bilgi ya da itiraf temin etmek, doğrudan mağdurun ya da üçüncü kişinin işlediği bir suçtan yahut da bir suç işlediği kuşkusuna dayanarak cezalandırmak, doğrudan mağduru ya da üçüncü kişiyi korkutmak ya da itaate zorlamak, bu eylem ayrımcılığın herhangi bir türüne dayanan herhangi bir nedenle de yapılabilir. Bu eylemi bir kamu görevlisi ya da herhangi bir resmi sıfatla hareket eden başka bir kişi de yapabilmektedir. Belirtilen kimseler bu eylemi doğrudan yapabildikleri gibi, başka birilerini kışkırtarak, onlara yol göstererek, ya da bu eylemi yapanlara ses çıkartmayarak yapabilmektedirler. Bu tanımda yer alan acı ve ızdırap terimlerinin kapsamına, hukuka uygun yaptırımların uygulanmasından doğan ya da bu yaptırımların kendisinde var olan yahut arızı bir şekilde oluşan acı ve ızdırap girmemektedir¹⁴⁹.

Sözleşme’de yer alan tanımda bazı eksiklikler bulunmaktadır. Bu tanım eski çağlardan gelen yansımalar ışığında bir işkence tanımına yer vermiştir. Tanımda öncelikle acı ve ızdırap hislerinin vurgulu olması bu yargıyı doğrulamaktadır. Günümüzün gelişen teknik olanakları ve bu olanakların insan bütünlüğünü oluşturan zihinsel ve fiziksel parçalara uygulanabilirliği işkence için yeni tanımlamaları zorunlu hale getirmiştir.

¹⁴⁹ Mehmet Semih GEMALMAZ, Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunda İşkencenin Önlenmesi, Amaç Yayıncılık, Birinci Basım, 1990 İstanbul, s.203-205.

Sözleşme’de her ne kadar zihinsel boyuta değinilmişse de, bu fiziksel boyut yanında vurgusuz kalmıştır. İnsan düşünsel ve bedensel parçalarla bir bütündür. Bu nedenle düşünsel gelişime etki edebilecek, insanı asosyalleştirecek, onurunu tahrip edebilecek her türlü zihin-kontrol tekniklerinin kullanımı işkence kavramıyla örtüşmektedir.

Öte yandan metinde işkenceyi yapan kişinin bir kamu görevlisi ya da resmi sıfat taşıyan başka biri olarak tanımlanması, doğrudan işkence eyleminde kişi-devlet karşılaşmasını çağrıştırmaktadır. Oysa işkence nitelikli bir çok eylem devletin görevlilerinin dışında oluşabilmektedir. Bugün çağdaş ve gelişmiş kabul edilen demokrasilerde bile gözlemlenebilen aile içinde kadınların dövülmesi, çocuklara karşı kötü muameleler v.b. uygulamalar özde işkence kapsamında değerlendirilmelidir.

Sözleşme’de ifade edildiği üzere hukuka uygun yaptırımlardan doğabilecek acı ve ızdıraplar işkence kapsamında değerlendirilmeyecektir. Böyle bir hükmün özellikle Şeriat düzenini uyguladığını iddia eden devletlerin baskısıyla sözleşmeye dahil edildiği söylenmektedir¹⁵⁰. Ancak orijinal metinde yer alan “hukuka uygun olma” ifadesi Sözleşme’ye imza koyan bazı ülkeler tarafından kendi dillerine çevirilirken “yasaya uygun olma” şeklinde değişikliğe uğratılmıştır. Türkiye’de de Sözleşme, Türkçe’ye bu şekilde yanlış olarak çevirilmiştir.

Bu hata, uygulamada ve yorumda farklı sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Bir uygulamanın insan hakları açısından hukuka uygunluğu söz konusu olduğunda meşruiyeti belirleyen uluslararası, evrensel kabul görmüş insan hakları hukuku normlarına uygunluğudur. Ancak herhangi bir uygulamanın yasal olduğu takdirde insan hakkı ihlali -burada işkence- sayılamayacağı şeklinde bir anlatımın

¹⁵⁰ Mehmet Semih GEMALMAZ, Uluslararası İnsan Hakları..., age, s.208-209.

benimsenmesi halinde işkenceyi yasal bir sorgu yolu olarak yasallaştırmış bir sistemin uygulamaları insan hakları çerçevesinde sorgulanamayacaktır. Bu durumun Sözleşme'nin ortaya çıkış nedeniyle çelişiyor olması doğaldır.

- Bu nedenle lafzından ya da hatalı çevirisinden hareket ederek Sözleşmeyi yorumlamak yanılgıya yol açabilecektir. Doğru bir yorum ve uygulamaya ulaşabilmek için Sözleşmenin ortaya çıkış amacını dikkate alarak hareket etmek gerekmektedir.

Sözleşme'nin tamamı dikkate alındığında iç hukuksal yapıya yönelik değişikliklerin zorunluluğu dikkat çekmektedir. Böyle bir durumda devletlerin iç yapılarına dayanarak olumsuz uygulamalarını meşru göstermeleri beklenmemektedir. Zaten, Sözleşmenin 2. Maddesinde, taraf devletlerin kendi yetki alanlarında işkencenin önlenmesi için her türlü yasal, yargısal, yönetsel ve diğer önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Buna ek olarak, işkence eyleminin, buna teşebbüs ya da katılma, ulusal ceza hukuku çerçevesinde bir suç olarak düzenlenmesinin ve bu suçun uygun bir cezai yaptırımla karşılaşmasının zorunluluğu Sözleşmenin 4. Maddesi'nde belirtilmiştir.

Sözleşme'ye göre taraf devletler işkencenin önlenmesi için sıkı bir işbirliği yapmak zorundadırlar. İşkence görme olasılığı bulunan bir ülkeye bir kişinin gönderilmesi ya da sınırdışı edilmesi yasaktır. İşkence sanığı hangi ülkede bulunuyorsa o ülkedeki yetkililerin sanığı gözaltına alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Burada klasik ceza hukuku ölçülerinden "suçun işlendiği yer" kriteri yerine "suçlunun bulunduğu yer" esas alınmıştır.

İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ile "İşkencenin Önlenmesi Komitesi" kurulmuştur. Toplam 10 üyeden oluşan bu komite 26.11.1987'de üyelerinin seçilmesiyle kuruluşunu tamamlamış ve 1988'de ilk oturumunu yapmıştır. Komite,

taraf devletlerin sunacağı raporları inceleme ve değerlendirmeye ayrıca, sistematik işkence yapıldığı hakkındaki iddiaları incelemeye yetkilidir.

Bu Sözleşmeyle şikayet başvurusu yapabilme usulü de düzenlenmiştir. Başvurular devletlerarası ve bireysel olmak üzere yapılabilmektedir. Devletlerarası ya da bireysel şikayet başvurusu yapabilmenin koşulu, Sözleşmenin 21. Maddesinde belirtildiği gibi taraf devletlerin Komite'yi, başvuruları kabulde ve incelemede yetkili olarak tanıdıklarına dair yazılı beyanatta bulunmalarındır.

Türkiye, gerek 21., gerekse 22. Maddelerdeki koşulları yerine getirmiş ve böylece devletlerarası ve bireysel başvuru usulü Türkiye açısından işlerlik kazanmıştır.

C - İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Ele Alınması

II. Dünya Savaşı sonrası BM'in öncülüğü ile yürütülen insan haklarının kurumsallaştırılmasına yönelik çalışmalar devam ederken, bu çalışmalara koşut olarak bölgesel düzeyde de çalışmaların yapıldığı görülmüştür.

Tüm dünya uluslarını şemsiyesi altına almayı hedefleyen BM'in çabaları özellikle ilk dönemlerde oldukça yavaş ilerlediği görülmüştür. Çünkü dünya devletlerinin tam bir mozaik oluşturmaları ve bu nedenle de asgari müştereklerde buluşma olasılığının her zaman kolay olmamasının etkisi görülmektedir.

Bu ortamda özellikle savaş sonrasının olumsuz izlerini taşıyan ve en kısa zamanda yaralarını sarma iradesini ortaya koymuş olan Avrupa Konseyi'ne üye devletler, kendi aralarında harekete geçerek bölgesel nitelikli bir sözleşme hazırlamayı kararlaştırmışlardır¹⁵¹. Bu hareketin BM'in evrensel boyutlu

¹⁵¹ Münci KAPANİ, age, s. 43.

girişimlerine göre en önemli avantajlarından biri, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin asgari müştereklerinin nispeten fazla olmasıdır.

İnsan Hakları konusunda bölgesel girişimlerin hız kazanması ile başta BM içinde olmak üzere bir çok uluslararası platformda iki tez çatışmaya başlamıştır. Bunlar bölgesel girişimlerin gerekli olduğunu savunan tezler ve buna karşılık evrensel, dünya düzleminde girişimlerin gerekliliğini savunan tezlerdir.

1. Bölgesel Düzeyde Kurumsallaşma ve Çatışan Tezler

Özde BM Şartı'nın 52. Maddesinde de belirtildiği gibi, BM'in amaç ve ilkelerine uygun olması koşuluyla bölgesel oluşumlara karşı bir tutum bulunmamakla birlikte bu konudaki en yoğun tartışmaların BM çatısı altında yapıldığı dikkat çekicidir.

BM üyelerinin bir çok etkinliği zaman içinde bölgeselciliğin gelişmesi doğrultusunda olmuştur. Ayrıca BM, bölgelere ilişkin Ekonomi Komisyonları oluşturarak, hem siyasal ve hukuksal, hem de insan haklarına ilişkin bir alt yapıyı biçimlendirmiştir.

BM'in 1967'de yapılan 23. Dönem toplantısında bölgesel insan hakları komisyonlarının kurulması doğrultusunda bir düşünce yoğunlaşmış ve bu konunun gerçekleştirilmesi için bir çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca BM içinde ya da dışında insan haklarına ilişkin yeni komisyonların oluşumunun desteklenmesini savunan görüşler ağırlık kazanmıştır.

Çalışma Grubunun hazırladığı rapor, 1968'de BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 24. Dönem toplantısında tartışılmıştır. Bu tartışmalarda başlıca iki görüş öne çıkmıştır. İlk görüşe göre, bölgesel insan hakları komisyonlarının yararlı olacağı, böylece insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda bölge devletlerinin uyumlu bir işbirliği içine girebileceği vurgulanmıştır. İkinci görüş ise,

insan haklarını korumanın esasen egemen devletlere düştüğünü, bölgesel birimler oluşturmak yerine, devletlerin çok sayıda uluslararası belgeye taraf olmasını ve bu belgelere bağı kalmalarını sağlamanın yararını öne çıkarmıştır.

Bölgesel kurumsallaşmanın karşısındaki tezi savunan ülkelerden Çin, mevcut BM mekanizmasının insan hakları sorunları ile ilgili bulunduğunu ve o evrede bölgesel bir komisyon kurmanın acil bir gereksinim olmadığını belirtmiştir.

Polonya insan hakları sorununun evrensel bir nitelik taşıdığını ileri sürerek bölgesel girişimlere karşı çıkmıştır. Aynı yönde düşünen SSCB de, evrensel olduğu BM Şartı ve Evrensel Bildirge’de açıkça vurgulanmış olan insan haklarının bölgesel boyutta ele alınmasının bölge ülkelerinin rızası olmadan yapılamayacağını, konunun evrensel boyutta düşünülmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Japonya ise, bölgesel bir oluşumun bölge devletlerinin dışarıdan güdülenmeden kendi inisiyatifleriyle olması gerektiğini, BM’in bu konuda öncülük etmesinin yanlış olacağını belirtmiştir. Ayrıca Japonya, bölgesel boyutta bir örgütlenmenin öncelikli olmadığını, böylesi bir oluşumun başarısının, ancak bölge ülkelerinin ortak geçmiş ve kültürel yapıya sahip olmaları ve hukuk sistemlerinin benzerlik göstermesi halinde mümkün olacağını belirtmiştir.

Bölgesel kurumsallaşma veya bölgesel komisyon kurulmasını destekleyen devletler öncelikle şu görüşleri ileri sürmüşlerdir:

Norveç, bölgesel bir oluşumun coğrafi, ekonomik ve sosyal benzeşme olasılığının evrensel boyuttan daha fazla olması ve böylece uyum sorunlarının aşılaraq işbirliğinin etkinleştirileceğini iddia etmiştir.

Finlandiya, özde bölgesel komisyonlara karşı olmadığını, ancak coğrafi

yakınlığın her zaman kültürel, sosyal ya da ekonomik yakınlığı gerektirmediğini vurgulayarak, coğrafi açıdan yakın olan devletlerin aralarında aşılması güç sosyo-politik ya da tarihsel sorunlar olabileceğinden bu tür bölgesel birlikteliklerin gönüllülük esasına dayandırılmasının gerekliliğini ileri sürmüştür. Yeni Zellanda da benzer bir yaklaşımla salt coğrafi ortaklığın bölgesel kurumsallaşmaya kriter olamayacağını belirtirken, bölgesel oluşumlara sempati ile baktığını ifade etmiştir.

Türkiye de bölgesel oluşumlar için olumlu görüş bildiren tarafta yer almıştır.

Tüm bu karşıt tezlerin tartışılması sonucunda 1977’de yapılan BM’in 32. Oturumunda oybirliği ile alınan kararda insan haklarının gelişimi ve korunması için bölgesel düzenlemelerin gerekliliği kabul edilmiştir. Günümüzde çok yaygın olarak bölgesel düzenlemelerin insan haklarının kurumsallaşması adına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İnsan haklarının, esasen dünyanın neresinde olursa olsun değişik anlamlara gelmeyeceği bir gerçektir. İnsan hakkı olarak ortaya konulan değerler hangi bölgede olursa olsun aynı noktaya değinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, insan haklarını kurumsallaştırma ve koruma amacına yönelmiş olan her türlü çabanın desteklenmesi sorunun çözümüne yöneliktir.

Ayrıca kurumsallaşması istenen insan haklarının evrensel boyutta yaşanan hareket kısıtlayıcı etmenleri aşarak bölgesel düzeyde kurumsallaşmaya başlamasının herhangi bir olumsuz yansıması olmayacaktır. Çünkü defalarca belirtildiği gibi insan hakları tüm bölgelerde ve tüm insanlar için aynı anlamda değerlendirilmelidir.

Türkiye bölgesel boyutta oluşacak girişimleri olumlu karşılayan devletlerden biri olduğunu belirterek, bir kez daha II. Dünya Savaşı’nın “demokrasi

cephesi”ni oluşturan bloka koşut tavır takınmıştır. O dönemde bölgesel çabalara karşı olan devletlerin karakteristik özellikleri incelendiğinde demokrasiden uzak uygulamalarının olduğu görülmektedir. Gerçi o dönemlerde Türkiye’nin de demokratik uygulamalar açısından pek farklı olmadığı bir gerçektir; ancak demokrasi yönünde, insan hakları yönünde atmış olduğu adımlar, en azından ülkenin yönelişini göstermektedir.

Esasen uluslararası kamuoyu ve örgütlerin tüm olumsuzluklara karşı demokrasiye yeşil ışık yakan devletlere destek olması en az demokrasi ve insan haklarını yerleştirme adına yapılan “doğrudan çalışmalar” kadar önemlidir. Çünkü sadece dış değil, aynı zamanda da iç dinamiklerinden kaynaklanan olumsuzlukları bulunan ülkelerin kendi iradeleriyle demokrasiye yönelmeleri çok kolay değildir. Buna karşın tüm iç ve dış anti-demokratik unsurlara direnerek demokrasi yönünde yol almak isteyen Türkiye gibi ülkelerin, Batılı, çağdaş ve demokratik olarak anılan devletlerden beklenen desteği gördüğü söylenememektedir.

Son dönemlerde ön planda olan Avrupa Birliği’ne (AB) tam üyelik tartışmalarında, Türkiye’nin ekonomik olumsuzlukları, başta yüksek enflasyon oranı anımsatılarak AB standartlarına olan uzaklığı vurgulanmakta ve tam üyelik için 2000’li yılların neredeyse ortalarına kadar yeşil ışık yakılmamaktadır. Öte yandan demokratikleşme yönünde atılan adımlar yetersiz görülmekte ve bu açıdan da AB standartları istenmektedir. Burada Avrupa’nın net olmayan bir tavrı vardır: Avrupa acaba gerçekten bir gün Türkiye’yi arasında görmek istemekte midir? Yoksa Türkiye’den yararlandığı, çıkarlarını sağladığı sürece bu ülkeyi kendi arasında bulundurmanın gereksizliğine mi inanmaktadır?

Bu sorulara cevap verebilmek gerçekten kolay değildir. Öncelikle belirtilebilir ki, Türkiye ile Gümrük Birliği’ne girildikten sonra ekonomik açıdan AB oldukça avantajlı bir konuma ulaşmıştır. Bunun karşılığı olarak Türkiye

olumsuz rekabet koşulları nedeniyle bir avantaj sağlayamamıştır.

Bu durumda AB,Türkiye ile birlikte bir gelecek düşünüyorsa en azından kredilerde ve hibe yardımlarında cömert olmalıdır. Oysa başta Yunanistan'ın vetoları olmak üzere kendi içinden kaynaklanan bir çok nedenle Türkiye'ye henüz böyle bir ekonomik katkı sağlanmamıştır.

Böyle bir durumda Türkiye'nin hem demokratik olması hem de ekonomisini düzeltmesi beklenemeyecektir. Dünyada bozuk bir ekonomiden kısa sürede düzlüğe çıkan ülkelere bakıldığında baskıcı bir siyasal yapıya sahip oldukları görülmektedir. Buna en çarpıcı örnek Pinoche'nin Şili'sidir. Şili ekonomik göstergeler açısından bir kriz yaşarken bugün oldukça iyi bir ekonomiye ulaşmıştır. Ancak tüm ekonomik tedbirlerini anti-demokratik usüllerle almıştır. Türkiye'nin demokrasi içinde ekonomiyi düzlüğe çıkarması bu durumda "demokrasi aşığı" blokların tercihleriyle de ilgili görülmektedir.

2. Bölgesel Bir Belge: AİHS

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanıp 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren AİHS, Strasbourg'daki yargı organlarının yanında üye devletlerin ulusal mahkemeleri tarafından da yaygın olarak uygulanmıştır. Başlangıcı izleyen beş ana bölüm altında toplam 66 madde içeren bu belge Avrupa Konseyi'nce insan haklarına verilen önemin bir göstergesidir.

Devletler hukukunda, bir uluslararası sözleşmenin, sözleşmeye taraf olan devletlerin iç hukukundaki yeri konusunda iki temel görüş hakimdir. Devletlerin mutlak egemenliği ilkesinden hareket eden düalist teoriye göre bir devlet sözleşmeyi onaylayarak dışarıya karşı yükümlülöklere girebilirse de, sözleşme iç hukuka etkide bulunabilmesi için yine iç hukuksal bir prosedür sonrasında

onaylanmalıdır. İç hukuksal prosedüre girmeyen bir sözleşme doğrudan iç hukuku etkilerse bu devletlerin egemenliğine gölge düşürecektir. İngiltere ve İskandinav ülkeleri iç hukukla dış hukuku ayrı değerlendiren bu düalist teoriyi benimsemişlerdir¹⁵².

Kıta Avrupası'nda monist teori hakimdir. Buna göre, uluslararası hukuk ve ulusal hukuk tektir. Bir sözleşme onaylandığı anda iç hukuka katılmış olmakta ve iç hukukun bir parçası olarak sonuç doğurmaya başlamaktadır.

Monist görüşü benimseyenlerin bir kısmı devletlerarası yapılan sözleşmeleri ya da anlaşmaları iç hukukun üzerinde tanımaktadırlar. Fakat her sözleşme hükmü iç hukuka üstün değildir. Özellikle iç hukuk düzenlemesi gerektiren ve ancak bu düzenlemeden sonra uygulanabilirlik kazanan sözleşme ya da anlaşmalar böyledir. Ancak doğrudan uygulanabilir normlar içeren anlaşma ya da sözleşmelerin iç hukuka göre üstünlüğü söz konusudur. Bu durumda ulusal mahkemeler doğrudan anlaşma veya sözleşme hükümlerine göre karar vermekte, iç hukuk normları ise ancak anlaşma veya sözleşmeyle çelişmediği alanda uygulanabilmektedir¹⁵³.

AIHS gibi doğrudan uygulanabilir normlar içeren belgeler iç hukuka göre üstün bir niteliktedirler. AIHS'i onaylayan devletlerin üstlendiği en önemli yükümlülüklerden biri, ülkesinde yaşayan bireylere belirli bir takım temel hak ve özgürlükleri tanımaktır. Eğer Sözleşme hükümlerine aykırı bir uygulama söz konusu olursa vatandaşlar hükümetleri aleyhine başvuruda bulunma hakkına sahip olmuşlardır.

Bireysel başvuru usulünün işlemesi Sözleşme'ye taraf olmakla otomatik olarak işlemeye başlamamaktadır. AIHS'ne imza koyan bir devletin, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun bireysel şikayet başvurularını inceleme yetkisini tanıdığını

¹⁵² Şeref ÜNAL, age, s. 95.

¹⁵³ Şeref ÜNAL, age, s. 95-96.

ek bir beyan ile ayrıca ifade etmesi gerekmektedir. Buna karşın devletlerarası başvuru için ise Sözleşme'ye imza koymak yeterlidir, ek bir beyana gerek yoktur.

AIHS'ni imzalayan bazı devletler imza öncesinde iç hukuklarında uyum amaçlı değişiklikleri yapmışlar, bir kısmı da Sözleşme'yi olduğu gibi iç hukuklarına dahil etmişler ve kendi ülkelerinde Sözleşme'ye dayanarak dava açılmasını olanaklı kılmışlardır.

İçlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 14 ülkede Sözleşme iç hukuka dönüşmüştür¹⁵⁴. Avusturya Parlamentosu Sözleşmeye anayasa statüsü tanımıştır. Ayrıca, Fransa, İspanya, İsviçre, Liechtenstein, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye'de Sözleşme hükümleri iç hukuktan üstün sayılmaktadır. Bu ülkelerde iç hukukla Sözleşme hükümleri arasında bir çelişki yaşandığı takdirde Sözleşme'nin öngördüğü hüküm uygulanmaktadır.

Belçika ve Hollanda'da kanunların anayasaya uygunluğu denetimi yapılmamaktadır, buna karşın bu ülkelerde mahkemeler kanunların AIHS hükümlerine uygunluğunu araştırma ve eğer çelişki varsa kanunların yerine Sözleşme hükümlerini uygulama hakkına sahiptirler. Türkiye'de ise Anayasa'nın 90. Maddesi; usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmaların kanun hükmünde olduğunu ve bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağını belirtmektedir¹⁵⁵. Bu hüküm ile Sözleşme Türk mahkemelerinde doğrudan uygulanabilmektedir.

İçerik açısından AIHS incelendiğinde sadece birinci kuşak haklara ilişkin

¹⁵⁴ Diğer ülkeler: Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, İsviçre, İspanya, Liechtenstein, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan'dır.

¹⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre uluslararası anlaşmaların onanmasıyla ilgili hüküm için Bkz. Müjdat ŞAKAR, 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, Beta Basım, Yayım, Dağıtım, İstanbul, 1989, s107.

olduğu görülmektedir¹⁵⁶. Bu haklar büyük ölçüde BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki haklarla örtüşmektedir. Ancak Evrensel Bildirge'de yer alan haklarla karşılaştırıldığında çok daha dar kapsamlı oldukları görülmektedir. Bu eksiklik olarak görünen durum zaman içinde AIHS'ne ek olarak çıkarılan ek protokollerle giderilmeye çalışılmıştır.

Protokoller kapsamı açısından iki ana grupta toplanabilmektedir. Bu protokoller ya maddi hukuka ilişkindirler ya da usul hukukuna. Yani Protokollerin bir kısmı, Sözleşme'de yer almamış olan yeni hakları getirmekte, dolayısıyla haklar listesinde bir genişlemeye yol açmaktayken; bir diğer kısım ise, Sözleşme organlarının işleyişinde etkinlik yaratmaya yönelik usul değişikliklerini içermektedir¹⁵⁷. 1998 yılı itibarıyla AIHS'nin onbir adet Protokolü bulunmaktadır. Ancak bu protokollerden sadece 9 tanesi yürürlüktedir. 10 ve 11 nolu protokoller henüz yeterli sayıda devlet onaylamadığı için yürürlükte bulunmamaktadır. Türkiye bu Protokollerden 1, 2, 3, 5, ve 8 nolu protokollere taraftır.

Sözleşme'de yer alan hakların bir bölümü mutlak nitelikteyken bir bölümü ise sınırlamalara tabidir. Bu sınırlamalar doğrudan bir hüküm şeklinde belirmemiştir ancak, ilgili haklarda bir dizi ölçütler belirlenmiş ve bu ölçütlere göre sınırlamalar olanaklı hale getirilmiştir. Bu ölçütler arasında, kamu yararı, kamu güvenliği, ülke bütünlüğü, ahlakın korunması, başkalarının haklarının korunması, suçun önlenmesi sayılabilmektedir.

Bu ölçütleri dayanak göstererek sınırlamaların yapılabilmesi için yasal

¹⁵⁶ Sözleşmede yer alan haklar listesi şöyledir: Yaşam hakkı (md.2), İşkence ve diğer insanlık dışı uygulamaların yasaklanması (md.3), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (md.4), kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı (md.5), adil yargılanma hakkı (md.6), suç ve cezada geriye yürümezlik (md.7), özel yaşama, aile yaşamına, konuta ve haberleşmeye saygı gösterilmesi (md.8), din özgürlüğü (md.9), ifade özgürlüğü (md.10), toplanma ve örgütlenme özgürlükleri (md.11), evlenme ve aile kurma hakkı (md.12), ulusal mercilere başvuru hakkı (md.13), haklardan yararlanmada ayırmacılık yasağı (md.14).

¹⁵⁷ Mehmet Semih GEMALMAZ, *Ulusalüstü İnsan...*, age, s. 264-265.

düzenleme getirilmesi zorunludur. Ancak bu koşulun yerine getirilmesiyle de sınırlamanın meşruluğu sağlanmış olmamaktadır. Yapılan sınırlamanın “demokratik toplum gereklerine uygun” olması gerekmektedir.

Demokratik toplumda bir sınırlamanın yapılabilmesi için, orantılılık, makullük, ölçülülük, açıklık, ve meşru amaca yönelik olması gibi ölçütlere uyması gerekmektedir. Buna karşın, savaş hali ya da diğer kamusal tehlike hallerinde olağan rejimden sapmalara ve öngörülen haklara ve özgürlüklere aykırı önlemler alınmasına Sözleşme ile olanak sağlanmıştır. Ancak bu hallerde dahi Sözleşme’nin 2., 3., 4. Maddenin birinci fıkrası ve 7. Maddesi ihlal edilememektedir¹⁵⁸.

Sözleşme’nin öngördüğü hakların ihlal edilmesi halinde denetim işlevi görmesi için iki organ oluşturulmuştur. Bunlar Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’dir ve ikisi de Strasbourg’dadır. Ayrıca Sözleşme Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin garantörlüğündedir. Bu Komite’nin siyasal boyutu vardır ve siyasal etkiler yaratabilmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, hükümet temsilcilerinden oluşmaktadır ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin verdiği kararların uygulanmasını sağlamaya çalışmakta ve gözlemektedir. Ayrıca bir devlette insan hakkı ihlali söz konusu olursa gerekli tedbirlerin alınmasını isteyebilmekte ve gerekirse o devletin Avrupa Konseyi üyeliğini askıya almaya karar verebilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ulusal yargıların üzerinde birer temyiz mahkemesi değildir. Ulusal mahkemelerin kararlarını bozma ve değiştirme gibi işlevleri yoktur. Bu organların temel işlevleri, iç hukuk uygulamalarını AIHS karşısında değerlendirmek ve varsa eksiklikleri saptamaktır.

¹⁵⁸ Anılan maddeler için Bkz. Şeref ÜNAL, age,s. 397-402.

Mahkeme ve Komisyon tarafından verilen kararlar Avrupa Konseyi devletlerin iç hukuklarına üç temel etkide bulunmaktadır: Eğer şikayete konu olan olay Sözleşme'ye ve ulusal yasalara aykırı bulunursa ilgili devlet iç hukuk uygulamalarını düzeltmek durumundadır. Sorun eğer ulusal yasaların Sözleşmeyle çelişmesinden kaynaklanmışsa, bu durumda ilgili devlet yasalarını değiştirerek Sözleşmeye uyarlamak zorundadır. Her iki olumsuzluk halinde koşullar oluşmuşsa devletin zarar gören kişiye tazminat ödemesi gündeme gelmektedir.

AIHS'ni onaylayan devletler doğrudan doğruya kendileriyle ilgili bir sorun olmasa da Sözleşmenin 24. Maddesi'ne¹⁵⁹ dayanarak bir başka devleti Komisyona şikayet edebilmektedirler. Böyle bir başvuruda bulunan devletin ya da vatandaşlarının bir zarara uğraması gerekmemektedir. Bu başvurular şikayetçi olunan ülkenin iç işlerine karışma olarak da kabul edilmemektedir¹⁶⁰. Yapılan başvuruların, Avrupa Birliği sürecinde amaçlananlardan biri olan Avrupa hukuk birliğini sağlama adına yapıldığı kabul edilmektedir.

Avrupa Konseyi üyelerinin birbirlerine karşı yaptıkları 18 devlet başvurusunun 4'ü Türkiye'ye yöneliktir ve ilk üçü 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile ilgilidir. Komisyon üç başvuruyu da kabul etmiş Bakanlar Komitesi de ilk iki dosya için AIHS'nin uygulanmasına ve tarafları BM çatısı altında uzlaşmaya davet eden bir karar almıştır. Bu Türkiye'yi uluslararası arenada zor durumda bırakacak nitelikte bir karar değildir. Üçüncü başvuru ise halen Bakanlar Komitesi'nin gündeminde bekletilmektedir. Bu bir açıdan Türkiye'ye siyasal baskı unsuru olarak da kullanılabileceğinden kasıtlı bir bekletme olarak da kabul edilebilecektir.

¹⁵⁹ AIHS'nin 24. Maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Her Akit Taraf işbu Sözleşme Hükümlerine vaki ve kendisinin diğer bir Akit tarafa isnad edilebileceğine kanaat getirdiği bilcümle riayetsizlikten dolayı Avrupa Konseyi Genel Sekreteri vasıtasıyla komisyona müracaat edebilir".

¹⁶⁰ Güney DİNÇ, "Avrupa İnsan Hakları Yargısı ve Türkiye", Avrupa İnsan Hakları Yargısı ve Türkiye, İzmir Barosu, İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Yayını No.9, Birinci Baskı, İzmir, 1997, s. 14.

Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nin gündemine gelmesine neden olan bir diğer olay ise 12 Eylül Harekatı'dır. Bu dönemde idam cezalarının infazı, hakim kararı olmadan uzun ve denetimsiz gözaltı uygulamaları, sıkıyönetim mahkemelerinin yargılamalarındaki güvensizlik, işkence iddiaları, haberleşme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, siyasal partilerin ve sendikaların kapatılması gibi nedenlerle Danimarka, Hollanda, Fransa, İsveç ve Norveç, Türkiye'ye yönelik devlet başvurusunda bulunmuşlardır.

Komisyon bu başvuruları 6 Aralık 1983 günü yapılan duruşmadan sonra kabul edilebilir bulmuştur. Bundan sonra Türkiye demokratikleşme yönünde bazı yükümlülükler üstlenerek bir uzlaşma protokolüne imza atmıştır. Böylece sorun çözüme bağlanmıştır. Ancak uzlaşma protokolünde Türkiye tarafından verilen taahhüdlere tamamı henüz yerine getirilmiş değildir. Böyle bir durumun doğurabileceği sakıncalardan biri, daha önce uzlaşma protokolüyle çözüme bağlanan ve ilgili devlete yükümlülükler getiren bir konuda ikinci bir şikayetin yapılması ve kabul edilebilir bulunması halinde İnsan Hakları Komisyonu'nun bir teamül olarak daha katı tutum benimsemesi olacaktır.

3. Bölgesel Bir Kuruluş: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

İnsan hakları konusunda bölgesel nitelikli kuruluşların en önemlilerinden biri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'dir. 3 Temmuz 1973'te Helsinki'de ilk toplantısını yapan AGİK, 1 Ağustos 1975'de bir sonuç belgesi yayınlayarak çalışmalarını tamamlamıştır. Konferansa Doğu ve Batı Avrupa ülkelerinin yanı sıra ABD de katılmıştır.

Bu konferansın amacı, sonuç belgesinin önsözünden de anlaşılacağı üzere, Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkileri geliştirerek Avrupa ve dünyada barış, güvenlik

ve adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunmaktır. Bu süreç bir ölçüde soğuk savaşın bir ürünüdür ama bir yumuşama trendinin başlangıcına da işaret etmektedir. Bu girişimin oluşumunda SSCB'nin önerilerinin katkısı gözardı edilmemelidir¹⁶¹.

İki kutuplu bir dünyada kutupların ikisinin de imzasının bulunduğu Helsinki Sonuç Belgesi, kutupların kendi bakış açılarına göre farklı yorumları doğurmuştur. Doğu Blok'u için, bir uzlaşma belgesi olan Helsinki Sonuç Belgesi Avrupa'daki sınırların Batı Blok'u tarafından kabullenilmesi anlamı taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu belge, Doğu Bloku'nun bir zaferi olarak görülebilecektir. Batı Bloku ise Doğu Bloku'nun bu belgeyi imzalayarak insan hakları adına öngördükleri noktanın gerisinde bir noktaya evet dediğini dolayısıyla geri adım attığı yorumunu yapmıştır. Yine de her iki blok açısından farklı kazanımların olduğu bir gerçektir¹⁶².

AGİK zirvesi, bir amaç olarak değil bir görüşmeler sürecinin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir. Bu zirveden sonra izleme toplantılarının yapılması kararlaştırılmıştır. İlk izleme toplantısı Belgrad'ta yapılmıştır. Ancak bu toplantıda Bloklararası consensus sağlanamadığından kapanış bildirgesi imzalanarak bu olumsuz durum ifade edilmiştir.

İkinci İzleme Toplantısı 1980'de Madrid'de yapılmıştır. Bu Zirve'nin hazırlık çalışmaları, SSCB'nin Afganistan'ı işgali nedeniyle gergin başlamıştır. Bir ara hazırlık çalışmaları sırasında çalışmaların kesilmesi ya da Zirve'nin hazırlık çalışmalarının tamamlanmasını beklemeden başlatılması yönlü iki eğilim ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine katılan devletler biran önce İzleme Toplantısı'nın başlaması yönünde hareket etmişler ve böylece 11 Kasım 1980'de toplantı resmen başlamıştır.

¹⁶¹ SSCB'nin bir Avrupa Konferansı toplanmasıyla ilgili olarak Kore Savaşı'nın hemen ardından başlayan önerileri ve AGİK'e kadar bu bağlamda yaşanan süreç ile ilgili olarak Bkz., Gökçen ALPKAYA, AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları, Kavram Yayınları, İnsan Hakları Dizisi No: 5, Birinci Basım, İstanbul, 1996, s. 19-20.

¹⁶² Gökçen ALPKAYA, age, s.20.

Gündeminde, Polonya’da sıkıyönetim, Güney Kore yolcu uçağının düşürülmesi ve Avrupa füzeleri krizi olan toplantının başarılı geçtiği söylenememektedir. Madrid Zirvesi’nin kapanış belgesinde silahsızlanma ve insan haklarının ve insani sorunların önemi vurgulanarak bir dizi yeni görüşmenin takvimi de belirlenmiş ve Zirve sona ermiştir.

AGİK’in üçüncü Zirve Toplantısı Viyana’da yapılmıştır. Toplantının açılış tarihi 4 Kasım 1986’dır. Viyana İzleme Toplantısı daha önceki toplantılara göre çok ılımlı bir ortamda başlamıştır. Ortamın böyle olmasında, SSCB’nde “glasnost” ve “perestroika” sözcükleriyle simgeleşen yeni yönelimlerin ve ABD-SSCB ilişkilerinde Cenevre ve Reykjavik zirvelerinde belirginleşen iyileşmenin etkisi yadsınamamaktadır. Birçok açıdan bir dönüm noktası olarak değerlendirilen bu Toplantı, 19 Ocak 1989’da Viyana Kapanış Belgesi’nin kabulü ile sona ermiştir¹⁶³.

Viyana Kapanış Belgesi’nin ardından aynı yıl içinde Avrupa’da çok hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin çoğu öngörülebilmiş gelişmeler değildir. 1989’da Doğu Avrupa’da sosyalist rejimlerin birbiri ardına çökmesi, 1990’da SSCB’nin dağılma sürecinin sonuna gelmesi gibi önemli olaylar, AGİK takviminde yer almayan olağanüstü bir zirvenin yapılmasını gündeme getirmiştir. Bunun üzerine Devlet ya da Hükümet başkanlarından oluşan Paris Zirvesi toplanmış ve 19-21 Kasım 1990’da yeni bir dönemi ilan eden “Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı” kabul edilmiştir. Bu belgeye kısaca “Paris Şartı” da denilmektedir.

Paris Şartı ile AGİK’in amaç ve işleyişinde önemli değişiklikler öngörülmüş, AGİK’in kurumsallaşmasının temelleri bu dönemde atılmıştır. AGİK içinde sürekli organlar oluşturulmuş ve toplantılar düzenli bir takvime bağlanmıştır.

¹⁶³ Gökçen ALPKAYA, age, s.22.

Paris Şartı'ndan sonra yapılması planlanan düzenli toplantılar 1991'de başlamıştır. Bu düzenli toplantılara kadar ise Viyana ve Paris Zirveleri'nde öngörülen ara toplantılar devam etmiştir.

5-6 Aralık 1994'de yapılan Budapeşte Zirvesi'nde ise AGİK'in konumu ve rolündeki değişim dünyadaki değişimlere koşut olarak değerlendirilmiş ve AGİK'in artan rolü vurgulanarak, 1 Ocak 1995'den geçerli olacak şekilde AGİK'in Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olarak anılacağı karara bağlanmıştır. Böylece başlangıçta iki kutuplu sistemin de özelliği nedeniyle sıkıntılı bir dönemde başlayan AGİK süreci, artık kurumsal bir yapıya dönüşmüştür. Ancak temel ilkelerde bir değişme söz konusu değildir.

AGİK sürecindeki belgeler birer anlaşma değillerdir. Bu belgeleri bağıtdışı birlikte işlem olarak algılamak gerekmektedir. Ayrıca bu belgelerin birbirini tamamlayan bir niteliğe sahip olması da kendine özel bir durum ortaya çıkarmaktadır.

AGİK belgeleri de diğer bağıtdışı birlikte işlemler gibi zorlayıcı güce sahip değillerdir. Katılan devletler bu belgelere uymadığı gerekçesiyle katılan başka bir devlete karşı uluslararası mahkemelerde dava açamamaktadır. Böylece AGİK belgelerine uymama uluslararası sorumluluk doğurmamakta ve yaptırıma konu olmamaktadır. Bu en azından hukuksal araçlarla olanaklı değildir.

Bu durum doğal olarak hukuksal boyut için geçerlidir. Başka bir deyişle belgelere katılan devletler esasen hukuksal zorunluluk olmasa da belgelerin gereğini yapmada o kadar özgür değillerdir. Yaptırım siyasal ve ekonomik araçlar devreye sokularak yapılabilir. Örneğin iki kutuplu sistem yaşanırken Varşova paktı ülkelerine AGİK belgelerine uymamaları nedeniyle zaman zaman misilleme gibi yöntemlerle baskılar yapılmıştır.

Bu arada AGİK Cenevre Sözleşmesi'nde AGİK belgeleriyle ilgili sorunların bir uluslararası hakemlik mahkemesine götürülmesine olanak tanımıştır. Bu bağtđışı birlikte işlemler için olağan bir uygulama değildir ancak böyle bir uygulama için herhangi bir hukuksal engel de görülmemektedir. Uygulama açısından bakıldığında Cenevre Sözleşmesiyle ortaya koyulan bu olanakla ilgili kesin bir yargıya varmak için henüz çok erkendir¹⁶⁴.

Bağtđışı birlikte işlemlerin genel özelliklerinden olan iyi niyet ilkesine bağlı olmak, AGİK belgeleri için de geçerlidir. AGİK'e katılan ve belgeleri kabul eden bir devletin belgeler doğrultusunda hareket edeceği hem AGİK'e katılan diğer devletler ve hem de üçüncü devletler tarafından beklenmektedir. Bu nedenle AGİK belgeleri uluslararası davalarda iyi niyet ilkesine uyulup uyulmadığının saptanması açısından önemli bir ölçüttür. Hukuksal çözümün kilitlendiği noktalarda AGİK belgeleri açıklayıcı ve yol gösterici nitelik taşımaktadırlar¹⁶⁵. Bu açıdan bakıldığında söz konusu belgeler zorlayıcı olmasa da bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

AGİK belgeleri düzenledikleri konularda katılan devletlerin ulusal yetki alanı iddiasıyla karşı çıkışlarını geçersiz ve kabul edilemez kılmaktadır. Bu durumun hukuksal sonucu, AGİK belgelerine aykırı davranışlar karşısında uluslararası hukukça meşru sayılan önlemlere ve zorlama yollarına başvurulmasının iç işlerine karışma sayılmamasıdır¹⁶⁶. Bunun yanında AGİK iç denetim mekanizmalarının çalıştırılması da, iç işlere karışma olarak kabul edilmemektedir.

¹⁶⁴ Gökçen ALPKAYA, age, s. 54-55.

¹⁶⁵ Örneğin, 1989 yılında, Macaristan'ı vatandaşlarının Federal Almanya'ya kaçışını kolaylaştırdığı ve böylece aralarındaki bir ikili anlaşmayı çiğnediği iddiasıyla suçlayan Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne karşı, Macaristan, Helsinki Sonuç Belgesini ve diğer AGİK belgelerini ileri sürmüştür.

¹⁶⁶ AGİK belgelerinin ulusal yetki alanı bakımından etkileri ile ilgili açıklayıcı bilgi için Bkz., Gökçen ALPKAYA, age, s.55-56.

Yine de özellikle insan hakları ve insani sorunlarla ilgili konularda yükümlülüklerine aykırı davranan katılımcı devletlerin sık sık ulusal yetki alanı iddiasına başvurarak, diğer katılan devletleri, iç işlerine karışmakla suçladığı görülmektedir. Ancak günümüzde büyük bir ölçüde özellikle insan hakları açısından AGİK belgelerinden kaynaklanan bu etki genel kabul görmektedir.

AGİK belgeleri hakların yanında özgürlüklere de yer vererek diğer insan hakları hukuku oluşturan belgelerden ayrılmıştır. Teoride “özgürlük” ve “hak” kavramları ile ilgili çelişik anlatımlar söz konusu olmakla beraber, uluslararası insan hakları hukuku belgeleri bu konuda tutarlı bir sistematığe sahiptirler. Bu belgeler özgürlükleri değil, bunlara bağlı hakları tanıyıp güvence altına almaktadırlar. Dolayısıyla bu belgeler özgürlükleri hukuksal düzenleme öncesi var olan serbestlikler; hakkı ise hukuksal düzenleme sonrası tanınan irade ve menfaatler olarak tanımlanmasını doğrulamaktadırlar¹⁶⁷. Bu belgelerde sınırlandırılmayan bir özgürlük yoktur ve özgürlükler söz konusu olduğunda örneğin düşünce özgürlüğü hakkı, örgütlenme özgürlüğü hakkı şeklinde formüle edilmektedirler.

Oysa, AGİK belgeleri, hukuk açısından birer hak olarak beliren bazı haklara özgürlük olarak yer vermektedir ve katılan devletlere bunlara saygı gösterilmesi yükümlülüğü getirmektedir. Bu yükümlülükler özgürlüklerin hukuk düzenince tanınıp korunan “hak”lara dönüştürülmesi yükümlülüğünü içermediğinden diğerlerine göre zayıftır¹⁶⁸.

Teorik olarak insan hakları üç kuşak halinde ele alınabilmektedir. Ancak konuya AGİK belgeleri açısından yaklaşıldığında bu sınıflandırmaya uygun bir sistematikte karşılaşılmamaktadır. Çünkü AGİK belgeleri eksiksiz değil katılımcı devletlerin uzlaştıkları alanlardaki hak ve özgürlüklere değinen belgelerdir. İçerik açısından her üç kuşak hakkı kapsamakla birlikte insan hakları açısından esas olarak

¹⁶⁷ Gökçen ALPKAYA, age, S. 62.

¹⁶⁸ Gökçen ALPKAYA, age, s. 62.

birinci kuşak haklar arasında sayılan haklara yer vermektedir.

Bu nedenle AGİK belgeleri söz konusu olduğunda, özgül bir sınıflandırma yapmak olanaklıdır. Böyle bir sınıflandırma yapılacak olursa; kişi dokunulmazlığına ilişkin yükümlülükler; düşünsel ve manevi haklara ilişkin yükümlülükler; hukuksal güvenlik haklarına ilişkin yükümlülükler; toplanma ve örgütlenme haklarına ilişkin yükümlülükler; seyahat özgürlüğüne ilişkin yükümlülükler şeklinde beşli bir yapı karşımıza çıkacaktır. Öte yandan AGİK sürecinin başlarında bir bütün olarak yer verilen ekonomik sosyal ve kültürel haklara ilişkin yükümlülükler ise ayrı bir başlık altında incelenmektedir. Bu arada insan haklarının doğrudan içindeki bir konu olmasa da bu hakların hukuksal boyutu da AGİK belgeleri içinde farklı bir başlık altında değerlendirilebilmektedir.

II - ULUSLARARASI SİYASAL SİSTEMDE İNSAN HAKLARININ YERİ

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası insan hakları alanında sağlanan gelişmeler sonucu bu kavram uluslararası bir nitelik kazanarak, uluslararası politika ve devletlerin dış politikalarında etki doğuran bir özelliğe sahip olmuştur. İnsan haklarının ve bu hakları elde etme, güvence altına alma, koruma ve geliştirme adına yapılan mücadelelerin günümüz uluslararası sistemindeki yerini doğru saptamak, uluslararası politika ve devletlerin dış politikalarına ilişkin ortaya konulacak yargılarında isabetli olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle aşağıda kısaca günümüz uluslararası sistemine ilişkin saptamalara yer verilmiştir.

A - Globalleşme Olgusu ve İnsan Hakları

Günümüzün belki de en çok tartışılan, buna karşın tam olarak çözümlenemeyen kavramların başında şüphesiz globalleşme gelmektedir. Evrensel değerlerin belirginleşerek genel kabul görmesi sürecini içeren bu kavramın tarihsel

olarak ilk kez ortaya çıkan bir olguyu mu? yoksa tarihin en eski kuralı olan “güçlü olan haklıdır”ı mı? İfade ettiğini tartışmak gerekmektedir.

Bu tartışı yapılırken somut verilere dayanılması reel olanı yakalamada katkı sağlayacaktır. Bazen teorik olarak kabul edilen belgelerin ya da yaklaşımların uygulamada yerine getirilmediği, iyi niyet ilkesine aykırı yorumlar türetilerek uygulama alanında aykırı -konumuz açısından insan haklarına aykırı- sonuçların ortaya çıkmaktadır.

Evrenselleşmiş dünyanın değerler sisteminin bir parçası olarak ortaya konulan kavramlar zaman zaman bunları en çok savunan devlet ya da devlet grupları tarafından ihmal edilebilmektedir. Bu durumda tedirginlik, samimiyetsizlik, şüphecilik, inanmazlık hatta karşıt önyargılar besleme gibi eğilimler ortaya çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Bosna-Hersek olayları, Somali çıkartması, Körfez Savaşı, Makedonya'daki çatışmalar, gibi son dönemde uluslararası kamu oyunu yakından ilgilendiren gelişmeler analiz edildiğinde uluslararası müdahalelerin petrol gibi önemli meteryallerin bulunduğu ya da jeostratejik önem taşıyan bölgeler için hızlı ve etkin bir şekilde yapılmasına karşın, diğer görece önemsiz bölgelerdeki sorunlar için aynı çabukluk ve etkinlikle yapılmadığı gözlemlenmektedir.

Doğal olarak devletler ya da devlet grupları diğer uluslararası aktörler gibi çıkarlarının gerektirdiği yönde hareket etmektedirler. Ne var ki, evrensel değerlerden, küreselleşen dünyadan söz edildiğinde, böyle bir küreselleşme demokratik değerler üzerinde gelişirse ancak o zaman uluslararası kamuoyunun desteğini alabilecektir. Bunun tersi bir yaklaşım dayatmadan öteye gidemeyecektir.

1. Globalleşme ve İnsan Haklarının Evrenselliği

Konu insan hakları olduğunda globalleşme olgusunun önemi diğer alanlara göre daha çok önem taşımaktadır. Çünkü insan haklarının teorisi zaten global bir

bakış açısını yakalamıştır. Yani bugün Afrika'da da olsa Amerika'da da olsa insanlar açısından haklarda bir değişkenlik söz konusu değildir. Ne var ki gerçek yaşamda devletlerin farklı uygulamalarından dolayı, insan hakları adına belli bir standarda ulaşamamıştır. Ancak son dönemde yaşanan gelişmeler insan hakları adına dünyada bir consensusa ulaşılma adına çabaların yoğunlaştığını göstermektedir. Ancak bu çabaların yeterliliği tartışılır niteliktedir.

Yine de bazı noktalarda, özellikle de devletten devlete değişen koşullar dikkate alındığında, insan hakları için bir standart belirlenmesi için devletlerin de ayrı ayrı çaba göstermesinin gerekliliği ortadadır. Ne var ki dünyada henüz tam anlamıyla böyle bir olguya rastlanılamamaktadır. Nitekim 1981 tarihli İslami Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ne göre "Yasa tarafından kararlaştırılanlar"¹⁶⁹ dışında hiçbir hakkın söz konusu olmaması dikkat çekicidir¹⁷⁰. Bu durum yaygın kabul görmese de uluslararası işbirliğinin önündeki engellerden birini belirtmesi açısından önem taşımaktadır.

Globalleşme sürecinde dikkat çeken bir boyut da, evrensel değerleri yerleştirmeye çalışan, hatta globalleşmede değerleri belirleyen Batı'ya dönük politikalar izlemeye çalışan devletlerin, anlaşılması güç bir şekilde global entegrasyonun dışında bulunmasına batılı güçler tarafından sergilenen tutumların neden olmasıdır.

Örnek vermek gerekirse, globalleşme süreci öncesinde, SSCB'nin henüz dağılmadığı ve soğuk savaşın yaşandığı dönemde ekonomik kaygıları ikinci plana iterek, çağdaş, demokratik, batılı değerlere yönelen Atatürk çizgisindeki laik Türkiye Cumhuriyeti, o dönemdeki jeostratejik önemi nedeniyle bugüne göre daha çok önemsenen bir devletken, bugün AB'ye üyelik iradesini ortaya koymuş ve

¹⁶⁹ Burada "Yasa" olarak kastedilen Kuran-ı Kerim'dir.

¹⁷⁰ Jacques MOURGEON, İnsan Hakları, İletişim Yayınları/Presses Universitaires De France, Cep Üniversitesi, İkinci Baskı, 1991, İstanbul, s. 58.

tüm olumsuz iç ve dış dinamiklere karşın¹⁷¹ bölgedeki diğer devletler dikkate alındığında Batılı normlara nispeten yaklaşmış olan Türkiye Cumhuriyeti'ne beklenen Batılı destek gelmemektedir. Hatta AB uzun zamandır müttefiği olan, bölgesel diğer devletler dikkate alındığında nispeten istikrarlı görünen Türkiye ile entegrasyona yanaşmamaktadır. Bu arada 1945'den sonra Doğu Blok'unda yer alan, anti-demokratik bir çok uygulamayı siyasal kültürünün bir parçası haline getirmiş olan bazı devletler dahi AB üyeliğinde Türkiye'ye göre daha şanslı görülmektedirler¹⁷².

Batılı güç odakları, gerekli gördükleri zaman Türkiye'ye yöneltilen insan haklarına ilişkin eleştirilerinde sert bir üslup kullanırlarken, Türkiye'nin ekonomik koşullarının neden olduğu olumsuzlukların çözüm sürecinde aynı istek ve samimiyetle yer almamaktadırlar. Burada Türkiye'nin insan haklarındaki eksikliklerinin eleştirilmesine diyecek bir şey yoktur, ancak insan haklarının gelişimi adına atılan adımların ekonomik desteklere duyduğu gereksinim de yadsınmamalıdır. Ekonomik sorunları olan bir toplumun insan haklarından yapılacak yasal düzenlemelere karşın yararlanabilme şansı çok değildir.

Eğer dünya globalleşiyor ise ve bu sürecin değerler sistemini karakterize eden temel unsurlardan birini insan hakları oluşturuyorsa, bu değerleri yerleştirme, geliştirme, ve koruma adına atılan adımların öncelikle globalleşme sürecinde başı çeken batılı devletlerce desteklenmesi beklenmektedir. Oysa Türkiye öncelikli sorunlarından biri olan PKK terörü ile mücadelesinde sıklıkla Batı'dan tepkiler almaktadır.

¹⁷¹ İç dinamiklerin olumsuz olarak nitelendirilmesinde başta ekonomik koşullar, PKK terörü ile mücadele, şeriatçı, gerici akımların gelişimi, siyasal yelpazedeki parçalanma etkili olmuştur. Dış dinamiklerin olumsuzluğunu ise, komşu devletlerle olan olumsuz ilişkiler ve bu ülkelerin istikrarsız yapıları, ayrıca bu ülkelerden bazılarının Türkiye karşıtı eylemlerde bulunan terör gruplarına destek vermeleri, AB ile ilişkilerde umutsuz bir sürece girilmesi, İran ile komşu olmanın getirdiği dezavantajlar belirlemektedir.

¹⁷² Bülent AKARCA, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Tam Üyeliği", Demokrasi Gündemi, TDV, sayı 19, 1994, s.23-24.

PKK terörü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki ekonomik temelli olumsuzluklardan dolayı kendine ortam ve taraftar bulmada avantajlar yakalamıştır. Bu noktada terörle mücadele adına yapılması gereken kalıcı çözümlerin başında bölgenin ekonomik olanaklarını harekete geçirerek olumsuzluğun temeline inmek gelmektedir.

Türkiye tarihinde eşine rastlanmamış bir projeyi bu bölgede yaşama geçirme sürecindedir. Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) olarak adlandırılan proje ile bölge hem ekonomik hem de sosyal açıdan olumlu bir gelişim içine gireceği öngörülmektedir¹⁷³. “Büyük Bir İnsanlık Projesi” olarak tanıtılan GAP, Türkiye'nin Güneydoğusu'nda yaşanan birçok sorunu halledebilecek ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabilecektir¹⁷⁴. Bu katkılar insan hakları açısından pozitif yansımalar da beklentilerden bir diğeridir.

En azından istihdam olanaklarının artması, bölgenin gelir düzeyindeki artış, yatırımların bölgeye yönelmesi ve hizmetin bölgeye gelmesi sonucunda bölge insanının çağdaş normlarda insanca yaşam koşullarına ulaşması beklenmektedir.

Böyle bir proje için Türkiye başvurduğu Batılı kredi kaynaklarından eli boş dönmüştür. Oysa projenin yaşama geçmesiyle Türkiye insan hakları adına önemli bir sonuca ulaşabilecektir. Dış dünyanın Güneydoğu Anadolu'daki insanlarla ilgili olarak sık sık gündeme getirdiği “insan hakları”, olumsuz yaşam koşulları”, “fırsat eşitsizlikleri” gibi sorunların çözümünü destekler görünürken, GAP gibi olumsuzlukları çözecek nitelikteki bir projeye destek vermemesi çelişik bir

¹⁷³GAP'ın ekonomik ve sosyal yansımalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz., Doğu ERGİL, “Ortadoğu'da Su Savaşları mı?” A.Ü.S.B.F., Dergisi, Cilt: XLV, Aralık-Ocak 1990, Not:4., John BULLOCH, Adel DARWISH, Su Savaşları Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, Ocak 1994, İstanbul. s.55-56.

¹⁷⁴ İstanbul Ticaret Gazetesi, 17 Mayıs 1996, s. 7.

durumdur¹⁷⁵.

Burada batının insan hakları adına eleştiride bulunurken çözüm sürecinde yer almak istemeyişi dikkat çekicidir ve globalleşme sürecindeki değerler sisteminin, demokrasi, insan hakları temelinde mi? Yoksa ekonomik, politik çıkarlar temelinde mi? yükseldiğini düşündürmektedir.

2. Evrensellik ve Kültürel Relativizm Çelişkisi

Evrensellik, evrensel değerlerin öne çıkması, küreselleşme sürecinin temel özelliğidir. Bu süreç bir yönüyle SSCB'nin çözülmesini çağrıştırırken, diğer yandan da yeni değerlerin müjdesini/kötü haberini de vermektedir. Dünyanın küreselleşmiş bir kültüre sahip olmasının, farklı oluşumların¹⁷⁶ eylemlerine ilişkin meşruiyet sorununu ilk elde çözebileceği düşünülebilir. Ancak kültür söz konusu olduğunda, özellikle kültürün dinsel, etnik ya da milli boyutları ön plana çıktığında insanların beklenen davranışı sergilemedikleri görülmektedir.

Dünya üzerindeki toplumsal oluşumlara bakıldığında; ahlak kuralları, toplumsal kurumlar ve inanç sistemleri arasında çok köklü farklılıkların olduğu gözlemlenecektir. Bu durumda evrensel olarak beliren değerlere tüm grupların aynı mesafede yaklaşması için asgari müştereklerin saptaması gerekmektedir.

Kültürel relativizm teorisi, kültürel farklılıkları tanımaktadır. Ayrıca bu farklılıkların olmasını gerekli de görerek, en azından bir kısmının dışarıdan kişilerce eleştirilmesini haksız bulmaktadır.¹⁷⁷ Ancak insan haklarının evrenselliği söz konusuysa ve her insan için geçerliliği bir gerçek ise kültürel relativizmin insan haklarıyla çelişen yönleri ile uzlaşa sağlamak olanaksızdır. Kültürel relativizm-

¹⁷⁵ John BULLOCH, Adel DARWISH, age, s.55

¹⁷⁶ Devletler ya da devlet dışı diğer oluşumlar.

¹⁷⁷ Jack DONNELLY, age, s. 119.

evrensellik çelişkisinin temelinde bu yatmaktadır.

Evrensellik ile kültürel relativizm arasında çeşitli boyutlarda yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlar, “radikal kültürel relativizm” olarak adlandırılan ve en aşırı şekilde, kültür, ahlaki doğrular veya kuralların geçerli tek gerçek olduğunu savunan nokta ile “evrenselcilik” olarak bilinen ve kültürel tüm değerlerin evrensel olduğunu savunan noktalar arasında sıralanmaktadırlar. Radikal kültürel relativizmden evrenselcilik noktasına yaklaşıkça relativizmin katı yaklaşımı trplenmekte ve evrenselciliğe en yakın noktalarda “zayıf kültürel relativizm” olarak adlandırılmaktadır¹⁷⁸.

Radikal kültürel relativizm, bir ahlaki doğrunun ya da kuralın geçerliliğinin ve asıl kaynağının kültür olduğunu ve evrensel insan hakları standartlarının çok azını kabul etmektedir. Örneğin nc dünyada yaygın bir din olan İslam’ın kurallarının tartışılmasını kabul etmeyen bir niteliği vardır. Bilindiği gibi Hristiyanlık, din ile din ile dünya, dinsel ile siyasal arasında kurumsal farklılaşmaya dayanmaktadır. Buna karşılık İslam ise, teki (monist) bir anlayışa sahiptir. Tanrısla siyasal kaynaşmasına dayanmaktadır. Ayrıca İslam cemaati için teklik, bütünlük ve bölünmezliği öngörmektedir. Bu anlayış, bireysel özgürlükleri engellediği gibi, sivil toplum oluşumunu, demokratik oğlculuğu da engellemektedir. Hukuksal ve siyasal gelişim yenileşim söz konusu olmamakta, bu alanlar zaten bilinen ve uygulanması kutsal bir görev, ideal nokta olarak kabul edilmektedir. Günümüzde İran’da görülen durum söylenenlere tipik bir örnek oluşurmaktadır: Teokratik-otoriter bir sistemde insan özgürlüğüne ve eşitliğine yer olmamaktadır¹⁷⁹.

Zayıf kültürel relativizm, kültürün, bir ahlaki doğrunun veya kuralın

¹⁷⁸ Jack DONNELLY, age, s.119-120.

¹⁷⁹ Bülent TANÖR, Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1994, s.296.

geçerliliğinin önemli bir kaynağı olduğunu kabul etmektedir. Bu arada evrensel değerleri reddetmemekte, tersine çok aşırı olmamakla beraber evrenselliği benimsemektedir. Ancak radikal evrenselcilikte olmayan bir özellik; evrensel insan haklarını kabul ederken zaman zaman sınırlı yerel değişikliklere ve istisnalara izin vermektedir.

Günümüzde radikal bir kültürel relativizmi savunabilmek artık çok kolay değildir. Globalleşen dünyanın insan hakları için belirlediği içerik, insanın insan olmasından dolayı elde ettiği haklar, uygulamayan devletlerce bile kabul edilmiştir. Ancak bu kültürel varlıkları tanımama anlamına gelmemektedir. Globalleşme sürecine karşın kültürel varlıkların belli ölçüde korunması ve geliştirilmesi için önlemler alınmakta, bu farklılıklar globalleşen dünyanın ortak kültürüne katkı sağlayan motifler olarak kabul görmektedirler¹⁸⁰.

Uzlaşık evrensellik ile kültürel relativizmin kesişi noktasında insan haklarının kültürden kültüre değişmezliği yatmaktadır. Böylece insan haklarını koruma ve geliştirme adına evrensel bir projenin başarısı olanaklı hale gelebilecektir. Aksi halde kültürel farklılıklarını kaynak göstererek insan hakkı ihlali yapan ve bunun meşru hakları olduğunu savunan grup ya da devletlerle global ölçekte bir işbirliğine gitmek imkansızdır.

Kültürel relativizm-evrensellik çelişkisinde de yaşanan bir sorun vardır: Globalleşen dünyaya değerleri empose eden güçler kültürel relativizmi ve evrenselliği çıkarları gereğince anlamakta, bu yönde uygulamalara girmektedirler. Böylece kendi kendilerine ters düşmektedirler. Özellikle batı kökenli bir yaklaşım olan “insan haklarının evrenselliği”ni savunanların aldıkları kararlarda ve uygulamalarında bu çelişkiyi yaşadıkları görülmektedir. Örneğin AIHS’nde ilan edilen hakların “kamu ahlakı” gibi görece bir kavrama uymak koşuluyla

¹⁸⁰ Bkz. 14 Aralık 1954 tarihli Paris’te imzalanan Avrupa Kültür Sözleşmesi’nin ilk paragrafı. İbrahim PINAR, Terörle Mücadele Kanunu, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1996, s.404.

uygulanabileceğinin belirtilmiş olması, ayrıca Helsinki belgelerinin yer aldıkları toplumsal sisteme göre değerlendirilmeleri uygulayıcılara oldukça geniş hareket alanı bırakabilmektedir¹⁸¹. Bu da evrensellik iddialarının ne kadar ve ne koşullarda gerçekleşeceği noktasını belirsizleştirmektedir. Aslında belki de tartışılması gereken evrensellik veya kültürel relativizm yönünde gösterilen eğilimlerin devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda ne ölçüde değişkenlik kazanabildiğidir.

Devletlerin insan haklarının evrenselliği noktasında söylem düzeyinde yoğun bir itirazları olmamakla beraber, kültürel relativizminle ilgili olarak da bir standart anlayış geliştirmedikleri, çıkarlar söz konusu olunca ilkelerden sapabildikleri gözlemlenmektedir.

Ancak burada vurgulanmaya çalışılan nokta, devletlerin ya da diğer grupların çıkar maksimizasyonu sürecinde standartlaşmayan, değişkenlik gösteren tutumlarından çok, bir çok evrensel belgede kabul gören, bugünün insan hakları açısından asgari müşterekleri oluşturan değerlerin, çıkarlar söz konusu olduğunda şartların gereklerine uygun olarak taraflı değerlendirilmesi, yeri geldiğinde dikkate alınmamasıdır.

Ancak gelişen sivil toplumla beraber, kadın, çevre, barış hareketleri, etnik, kültürel, ırksal temelli kültür politikalarının üretilmesi, çoğalan insan hakkı örgütlerinin faaliyetleri, liberal demokrasi anlayışından filizlenen “soyut” ve “evrensel” vatandaş kavramının, çoğulcu bir demokrasi içinde algılanmasının olanaksızlığını ortaya koymuştur¹⁸².

Daha somut bir anlatımla, liberal demokrasinin ortaya koyduğu vatandaş anlayışı bugün farklı kimliklerin taleplerine cevap verememektedir. Bu nedenle

¹⁸¹ Jacques MOURGEON, age, s.57-58.

¹⁸² E. Fuat KEYMAN, “Globalleşme ve Liberal Demokrasi”, Demokrasi Gündemi, Sayı: 20, 1994, s.24.

devlet ya da devlet gruplarının keyfiliği sivil toplumun gelişmesi ile enaza inebilecektir. Böylece evrensellik ve kültürel relativizm arasında sağlıklı bir denge kurulabilecektir.

B - “İçişlerine Karışmama” İlkesi ve De Facto

Dünyanın globalleşmesi, sivil toplum örgütlerinin ülke sınırlarını aşan boyutta işbirliğine girmeleri, uluslararası anlaşmalar ve ekonomik entegrasyonlar devletlerin egemenliğini¹⁸³ kısıtlayan gelişmelerdir.

Devletlerin uluslararası ilişkilerde dış politikalarıyla etki yarattıkları ve bu etkilerin önem taşıdığı yadsınmamaktadır. Ancak dünyanın bugün çözmek zorunda olduğu sorunlar¹⁸⁴ devlet sınırlarını aşmış ve uluslararası işbirliğini zorunlu hale getirmiştir. Çünkü bu sorunlar artık bir devletin tek başına çözümleyemeyeceği kadar karmaşıktır.

Özellikle evrensel çözüm gerektiren sorunların çözüm süreçleri devletlerin egemenlik alanlarına girilmesini de zorunlu kılabilmektedir. Devletler, bu zorunluluğun gereğini bazen gönüllü olarak taraf oldukları anlaşmalarla yerine getirmekte ve küresel bir çözüm için egemenlik alanlarını daraltmayı kabul etmektedirler. bununla beraber genelde devletler egemenlik alanlarının

¹⁸³ Egemenlik kavramı siyaset biliminde iç egemenlik ve dış egemenlik şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İç egemenlik kavramı ile, devletlerin sınırları içinde hiyerarşik olarak en üst noktada olması, her türlü tasarrufu yapmaya yetkin olması ifade edilmektedir. Devletlerin iç egemenlik alanlarına dış müdahalelerin yapılması meşru kabul edilmemektedir.

Dış egemenlik ise; devletlerin uluslararası alanda diğer devletlerle eşit bir statüye sahip olmasını ve herhangi bir devlet ya da uluslararası birime bağımlı olmamasını ifade etmektedir. Egemenlik kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Mes'ut ÖNEN, Uluslararası İlişkiler, Okan Yayıncılık, Dağıtımçılık, İstanbul, 1983, s. 67-71.

¹⁸⁴ Bu sorunlara örnek olarak, çevre sorunları, insan hakları ihlalleri, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine ilişkin sorunlar sayılabilir.

sınırlandırılmasını istemezler¹⁸⁵. Global sorunların çözümünde yaşanan önemli engellerden biri budur.

İnsan haklarının evrenselliği söz konusu olduğunda bu hakların evrensel düzeyde güvence altına alınmasına ilişkin bir sorunla karşılaşmaktadır. Hakların evrenselliğini ilan etmek ya da tanımak ile sorun çözülmemekte, tersine asıl sorun bu hakları işlevselleştirme mücadelesi sürecinde yaşanmaktadır.

Etkin bir insan hakları güvence sisteminin henüz oluşturulamamasının temelinde yatan etmenlerden biri devletlerin evrensel değerlere yönelmiş olmalarına karşın egemenlikleri ile ilgili görünen alanlarda katı bir tutum içinde olmalarıdır.

Devletler insan hakları söz konusu olduğunda bile iç egemenlik alanlarına müdahale edilmesine hep karşı çıkmaktadırlar. Aslında devletlerin bu davranış kalıbını benimsemeleri eleştirilebilmekle beraber özde bu eleştirilerin tutumları değiştirebildiği söylenememektedir. Çünkü de facto şeklinde görülebilecek bir gerçek vardır, bu da hangi devlet olursa olsun ulusal yetki alanı olarak da adlandırabilen iç egemenliklerine ve bütünlüğüne yönelen aksiyonlara karşı tepkisel yaklaşmaktadır. Bu gerçekten hareketle, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de "özü itibarıyla bir devletin ulusal yetki alanına giren konulara karışılmayacağı"¹⁸⁶ ilkesi kabul edilmiştir. Devletler bu maddeye dayanarak egemenlik haklarına karşı insan hakları yönünde yapılan baskılara direnebilmekte ve ulusal yetki alanlarını yorumlamada çıkarlarının gereğini yapmaktadırlar.

Aslında burada kültürel relativizmin devlet düzlemleri bir versiyonu söz konusudur. "İç egemenlik" ve "içişlerine karışmama" kavramları ile evrensel

¹⁸⁵ Ö. Konuralp PAMUKÇU, "İnsan Hakları Konusunda Uluslararası Örgüt ve Devlet İlişkisi: AGİT-Türkiye", Derleyen: Faruk SÖNMEZOĞLU, Bağlam Araştırma Dizisi, İstanbul, 1995, s. 50-51.

¹⁸⁶ Bkz. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 2. Madde 7. Fıkrası.

değerlerin uluslararası işbirliği içinde güvence altına alınması arasında bir çelişki vardır. Devletler iç egemenlik ya da ulusal yetki alanlarını kendileri belirlerlerse o zaman standart bir uygulamadan söz etmek mümkün olmayacaktır.

Günümüzde ulusal yetki alanının belirlenmesini amaçlayan çeşitli görüşler vardır. Görüşlerden biri, ulusal yetki alanlarını devletlerin kendilerinin belirlemeleri yönündedir. Bu durumda yukarıda söz ettiğimiz yetki alanı belirsizliği ortaya çıkacaktır. Diğer bir görüş ise; uluslararası hukukun ve anlaşmaların kapsamına giren konuların, devletlerin özel yetki alanının (iç hukukunun) sınırları içinde sayılmamaktadırlar¹⁸⁷. Dolayısıyla bir anlaşmadan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi için devletlerin diğer bir devlete yönelik girişimleri içişlerine karışma olarak nitelendirilemeyecektir.

Doğal olarak anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesini amaçlayan müdahalelerin iç işlerine karışma olarak değerlendirilmemesi için uluslararası hukuksal dayanaklara gerek vardır. Diğer bir ifade ile bir anlaşmanın yerine getirilmesini de amaçlasa hukuka dayanmayan bir eylem meşru kabul edilemez.

Devletlerin ulusal yetki alanlarının belirlenmesinde kullanılan ortak bir ölçütün bulunmaması hukuk düşünürlerini arayışlara yöneltmiştir. Hukukçuların bu amaçla izledikleri yol, ölçüt belirlemek yerine ulusal yetki alanına giren sorunları saptamaya çalışmak olmuştur¹⁸⁸. Çünkü uluslararası alanda devletten devlete ve dönemden döneme koşullarda farklılaşmalar bulunmaktadır. Böyle bir ortamda genel açıklayıcı ölçütleri saptamak olanaksızdır. Her devlet ve her dönem için ayrı ölçütler bulmak gerekmektedir.

¹⁸⁷ Münci KAPANİ, age, s.92.

¹⁸⁸ Ulusal yetki alanının saptanmasının olanaksızlığı ve bu nedenle ulusal yetki alanına giren sorunların belirlenmesi çalışmalarıyla ilgili olarak Bkz. Edip F. ÇELİK, age, s229-232.

Örneğin, uluslararası hukukun düzenlemediği bir sorun, ulusal yetki alanı içinde değerlendirilirken; uluslararası hukukun gelişimine paralel olarak o sorun uluslararası hukukun düzenleme alanına girerse, ulusal yetki alanından çıkarılmış olacaktır. Diğer yandan, bir devlet için ulusal yetki alanına giren bir sorun başka bir devlet için ulusal yetki alanının dışında yer alabilmektedir. Çünkü devletlerin yaptıkları anlaşmalar ulusal yetki alanlarını daraltabilmektedir.

Ulusal yetki alanı için geniş kabul gören ve genel bir uygulama alanı bulabilecek ölçütler saptamak böylece olanaksızlaşmış; her olay için ayrı değerlendirmeler yapma zorunluluğu doğmuştur. Olaylar değerlendirilip ulusal yetki alanları saptanırken bazı eğilimlerden yararlanılmaktadır: Ulusal yetki alanına giren bir sorun ile ilgili uluslararası bir yükümlülüğün bulunması durumunda, o sorunu ulusal yetki alanından uzaklaştırmaktadır. Diğer bir eğilim ise; bir sorunun ulusal yetki alanı içinde bulunduğu hakkında kuşku varsa o zaman uluslararası yetkili organlarca sorun çözülmelidir. Bu durumda ulusal mahkemeler karar vermemelidirler. Üçüncü eğilim de, anlaşmazlık konusunun, devletin ulusal yetkisi içinde olup olmadığı noktası devletlerin hiçbir tarafından tek taraflı olarak çözülememesidir.

Öyleyse, devletlerin ulusal yetkilerinin belirlenmesinde uluslararası organ hangisidir? sorusu önem kazanmaktadır. Milletler Cemiyeti Misakı'nda Cemiyet Konseyi bu konuda yetkili gösterilmiştir. Oysa BM Anlaşması'nda ulusal yetki alanının saptanmasıyla ilgili bir organ belirtilmemiştir. Ancak uygulamada BM Örgütü, ulusal yetki ile ilgili sorunları kendisi incelemiş ve sonuca bağlamıştır¹⁸⁹.

Uluslararası hukuk, uluslararası anlaşmaların artışına koşut olarak güçlenmektedir. Yapılan her anlaşma devletlerin ulusal etki alanını bir ölçüde daraltmaktadır. Özellikle insan hakları gibi konularda global ölçekli projeler ancak

¹⁸⁹ Edip .F. ÇELİK, age, s.232.

devletlerin yaygın katılımıyla gerçekleşebilecektir. Bu nedenle konuyu ulusal egemenlik alanını daraltma olarak değil de, uluslararası işbirliğine ve globalleşme sürecinde dünyaya entegre olmaya yönelme şeklinde yorumlamak daha uygun olacaktır.

Günümüzün egemenlik anlayışı zaten birçok noktada klasik anlayışın çok uzağındadır. Bugün hiçbir devletin klasik anlamda bağımsız olduğu düşünülememektedir. Devletler artık dünyaya entegre oldukları ölçüde güçlü ve saygın kabul edilmektedirler. Böyle bir entegrasyon ise ancak evrensel değerleri benimsemek ve dolayısıyla uluslararası anlaşmalara imza atmakla mümkündür. İmza atılan her anlaşmanın da egemenlik sınırlarını daralttığı unutulmamalıdır.

Bu çerçevede globalleşen dünyanın değerlerinin başında yer alan insan hakları ile ilgili anlaşmalar veya sözleşmeler, devletlerin iç hukuklarında bazı düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. İnsan haklarının evrensel olarak uygulanabilirliği ve korunması ancak böyle mümkündür ve devletlerin, diğer anlaşmalarda olduğu gibi insan haklarında da dış dünyadan gelen tepkileri bu çerçevede algılamaları beklenir.

Ancak birçok kez aynı anlaşma ya da sözleşmeye imza koymuş olan devletlerin benzer uygulamalarından dolayı farklı tepki aldıklarına tanık olunulmaktadır. Bu durum devletlerin global ölçekli girişimlere karşı güvensizliğini de doğurabildiği gibi, emsaline göre daha ağır bir tepkiyle karşılaşan devletin vatandaşları arasında da globalleşen dünyaya karşı tutumları geliştirebilecektir.

AB'nin Türkiye'ye yönelik insan haklarına ilişkin tepkileri ortadayken, benzer sorunları yaşayan Yunanistan'a daha yumuşak bir yaklaşım göstermesi dikkat çekici olduğu gibi, AB'ye tam üyelik isteyen Türkiye'ye olumsuz sinyaller yollanması Türk toplumunda AB karşıtı söylemleri arttırmıştır. Hatta bu söylemlere devletin en üst kademelerinde de rastlanılmaktadır.

Türkiye örneğinde de yaşandığı gibi, eğer globalleşen dünyada başı çeken entegrasyonlar çifte standartlı davranırlarsa, bu defa mağdur olan tarafta global değerlerin dışında, çağ dışı akımlar güçlenebilecek ve kamuoyunu da toplumda Batı'ya karşı oluşan tepkiyi de kullanarak rahatlıkla arkalarına alabileceklerdir.

Günümüzün çağdaş, ileri, güçlü olarak nitelenen ve globalleşme sürecine yön veren devlet, devlet grupları, ya da devlet-dışı uluslararası etki uyandırabilen kuruluşların, Türkiye gibi henüz tam olarak insan hakları sorununu çözmemiş, ancak çağdaş normları yakalama uğraşındaki devletlerin olumlu çabalarına destek vererek olumsuzlukları da diğer ülkelere gösterdiği tepki ya da uyarı ölçüsünde göstermesi gerekmektedir. Böylece hem globalleşme süreci kısılacak, hem de insan haklarının uygulamada da yaygınlaşması sağlanacaktır.

Uluslararası işbirliği ancak gönüllü desteklerle gerçekleşebilecektir. Zorlama yöntemlerle devletleri ya da devlet dışı aktörleri bir araya getirebilmek mümkünse de bu işlevsel olmayacaktır. Böyle bir işbirliğinden gerçekten olumlu sonuçlar alınması isteniyorsa, “egemen devletlerin eşitliği” ilkesine uyulmalıdır. Bu ilke uluslararası işbirliğinin ve uluslararası hukukun temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır¹⁹⁰

III - TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN İNSAN HAKLARI

Globalleşen dünya ortak payda arayışındadır. Ancak ortak paydaya ulaşma zaman zaman istemli, çoğu kez de zorlama ile mümkün olabilmektedir. Çünkü globalleşme bir açıdan dünyaya entegre olma, çağı yakalama ile özdeşleşmişken diğer yandan da iç egemenlik kavramının kapsadığı alanda daralma anlamına

¹⁹⁰ Mes'ut ÖNEN, age, s. 107.

gelmektedir.

İnsan hakları, diğer alanlardan farklı olarak global uzlaşma olanağı daha fazla bulunan bir alandır. Kavramın içeriği yaygın kabul görmekte, uluslararası insan haklarına ilişkin belgelere imza atan devlet sayısı ile bu kanıtlanmaktadır. İnsan haklarına saygılı olmak devletler açısından bir anlaşmaya imza atılmış olmasa bile etik açıdan beklenmektedir.

Kavramın teorik olarak evrensel boyut taşıyor olması, yani her insan için aynı şeyi ifade etmesi nedeniyle devletler uluslararası kamuoyu önünde sorumluluk taşımaktadırlar. Sorumluluğun yerine getirilmemesi hukuksal ya da siyasal sonuçlar doğurabilmektedir.

Türkiye de insan hakları açısından dünyada eleştirilere hedef olan ülkelerden biridir. Özellikle AB'ye üyelik sürecine girmiş bir ülke olması Türkiye'yi sıklıkla gündeme getirmiştir. Bu eleştirilerin dozu zaman zaman içişlerine karışma tartışmalarını açacak kadar sert de olabilmektedir. Aşağıda Türkiye'ye yöneltilen insan haklarına ilişkin eleştiriler ve Türk dış politikası açısından ulusal egemenlik ve iç işlerine karışma kavramları irdelenmeye çalışılacaktır.

A - “Ulusal Egemenlik” ve “İçişlerine Karışmama” İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi

İnsan haklarının artık sadece devletlerin iç sorunu olarak görülmediği bir dünyada yaşanmaktadır. Özellikle uluslararası insan hakkı belgelerine imza atan devletler bu olguyu kabul etmiş olmaktadır. Böylece devletler, en azından belgelerde yer alan insan haklarını tanıdıklarını ve bu hakların gereğini yapacaklarını dünyaya ilan etmekte ve bir bakıma konuyu iç egemenliklerinin etki alanı dışında değerlendirdiklerini göstermektedirler.

Ancak devletlerin sadece anlaşma ya da sözleşmelere imza atması, sınırlı ölçüde de olsa anlaşma kapsamındaki konuların denetimi ve izlenmesi ve hatta yargılanması için diğer devlet ya da uluslararası yetkili kuruluşlara yetki vermesi, insan haklarıyla ilgili ihlallerin sona ermesi anlamına gelmemektedir. Öncelikle devletlerin taraf oldukları anlaşmaların gereğini yerine getirmeleri kendi iradeleriyle olabilecektir.

Yasal düzenlemeler yapılsa da¹⁹¹, uygulama sürecinde idarenin takdir yetkisini kullanacağı yön, yapacağı yorum o devletin konuya yaklaşımını yansıtabilecektir. Bu noktada devletlerin tek tek uluslararası alanda alınan kararların uygulanması sürecine doğrudan etkisi olduğu ifade edilebilecektir. Öyleyse insan hakları alanında da öncelikle her bir devletlerin istekli olması, arzulanan noktaya ulaşılmasını sağlayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, AIHS gibi geniş katılımlı birçok belgeye imza atmış ve BM, Avrupa Konseyi, AGİT gibi uluslararası örgütlere üye olmuştur. Türkiye'nin dünyaya entegre olma çabası, beraberinde bir takım sorumlulukları da getirmektedir.

Örneğin Türkiye, 1975'de başlayan AGİK sürecine başında katılarak 1975 Helsinki Son Senedi'ni, 1990 Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'nı, 1991 Ulusal Azınlıklar Toplantısı Bildirgesi'ni ve 1991 Moskova Bildirgesi'ni imzalamıştır. Bu bildirgeler ile Türkiye bir anlamda özgür iradesiyle egemenliğini sınırlandırmayı

¹⁹¹ Uluslararası örgütlerin kararları bağlayıcı nitelikte ve tavsiye niteliğinde olmak üzere ikiye ayrılır. Kararların niteliği ile ilgili olarak uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmalarının yorumu önem taşımaktadır. Ancak yorumlar insan haklarıyla ilişkilendirildiğinde genellikle kararların bağlayıcı olduğu görülmektedir. Devletler bağlayıcı nitelikte bir kurucu anlaşmayı imzalayarak kabul etmişse ve böylece kurulan örgüte bazı haklar tanımışsa, bu gücün yasal kullanımı sırasında içişlerine karşılık iddiasında bulunamamaktadır. Bu konuyla ilgili ayrıntılar için Bkz. Hüseyin PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, Turhan Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1992, s.277.

kabul etmiştir.

Böylece Türkiye imzaladığı anlaşmalarla daha önce içişleri olarak gördüğü alanı da daraltmıştır. 1991 Ulusal Azınlıklar Toplantısı Bildirgesi'nde yer alan "ulusal azınlıklar ile ilgili konular ve yanı sıra ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarıyla ilgili uluslararası yükümlülükler uyulması konularına uluslararası ilgi gösterilmesi meşrudur ve dolayısıyla bu konular ilgili devletin içişleri sayılmazlar"¹⁹² şeklindeki ifade iç egemenlik alanındaki daralmayı açıkca ifade etmektedir.

Yine Türkiye'nin de imzaladığı 1991 Moskova Bildirgesi'nde, insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin konuların herhangi bir ülkenin içişlerine özgü bir konu sayılamayacağı, diğer devletlerin bu konularla ilgilenmesinin meşru kabul edildiği belirtilmiştir.

Fransa eski Çevre Bakanlarından Segolene Royal, DEP Davası'nı izlemek için Türkiye'ye geldiğinde oluşan tepkilere cevap olarak, "Türkiye Paris Şartı'na imza atmakla bu gibi heyetlerin ziyaret girişimini kabul etmiş sayılır"¹⁹³ şeklinde bir ifade kullanmıştır. Aynı çerçevede Mayıs 1995'de Avrupa Parlamentosu, Alman Hristiyan Demokratlar öncülüğünde bir parlamenter grubunu Türkiye'ye göndermiştir. Ayrıca Parlamento tarafından AGİT üyesi devletlerin Türkiye ile temaslarında insan hakları sorununu ön plana çıkarmaları istenmiştir. Bunlara ek olarak, Mart 1995'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uzun süreli görev yapacak bir uluslararası gözlemci kurulunun oluşturulması yönünde bir girişim başlatılmıştır¹⁹⁴.

Türkiye, AGİT üyelerinin şikayete konu olan devleti denetlemesine ve

¹⁹² Bkz. Ö. Konuralp PAMUKÇU, agm, s.57.

¹⁹³ Bkz. Milliye Gazetesi, 8 Aralık 1994.

¹⁹⁴ Ö. Konuralp PAMUKÇU, agm, s. 57-58.

yaptırım olarak da Moskova Bildirgesi'yle getirilen AGİT dışında bırakılma mekanizmasına karşı çıkmaktadır¹⁹⁵. Ancak daha önce Türkiye'nin bu Bildirge'yi imzalamış olması nedeniyle karşı çıkışının hukuksal açıdan haklı bir yönü yoktur.

Türkiye bu konuda hukuk dışı bir uygulama olursa başka bir ifade ile Bildirge hükümlerine aykırı müdahaleler yaşanırsa içişlerine karışıldığını iddia edebilecektir. Yapılan uygulamaya karşı çıkmak ile uygulamanın niteliğine, şekline karşı çıkmak farklı şeylerdir. Çağdaş bir ülke olmanın gereklerinden biri de, imzalanan anlaşmaların getirdiği yükümlülöklere uymaktır. Yapılan itirazlarda bu nokta dikkate alınmalıdır.

Türkiye açısından insan haklarına ilişkin dış baskıların içişlerine karışma boyutuna ulaşp ulaşmadığı konusunda değerlendirme yapılmasına yardımcı olacak kesin ölçütler yoktur. Fakat AB'den ya da diğer uluslararası insan hakları kuruluşlarından gelen temsilci ya da raportörlerin çalışmaları incelendiğinde benzer ölkelerde yaptıkları çalışmalardan daha ağır eleştirilere rastlanılmaktadır. Ya da Türkiye'de yaşanan bir sorun dile getirilirken benzer sorunu yaşayan diğer devletler için benzer uyarılar gelmemektedir. Türkiye'nin eşit egemenlik ilkesine uymayan bu durumlara itirazı imza attığı anlaşmaya uymamak için yaptığı itirazdan daha haklı olacaktır.

Ayrıca Türkiye'nin insan haklarına ilişkin yükümlölükler altına girmesinin somut bir getirisi de olmalıdır. Türkiye dış dünyadan gelecek baskıları engelleme, en azından geçiştirme amacıyla göstermelik önlemler yerine eksiklerin bulunduğu alanlarda düzenlemelere giderek gelen itirazları sonlandırmalıdır.

Esasen Türkiye, dünya ile entegrasyon sürecinde önem taşıyan anlaşma veya sözleşmelerde imzası bulunan bir ölkedir. AİHS'ni 1954 yılında onaylamış, bu

¹⁹⁵ Ö. Konuralp PAMUKÇU, agm, s. 57.

sözleşmenin 25. Maddesi'nde düzenlenen kişisel başvuru hakkını 1987'de tanımıştır ve 1977'de Avrupa Sosyal Güvenlik Anlaşmasını; 1988'de İşkence ve Gayri İnsani Küçültücü Ceza ve Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ni; 1989'da Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir. Ayrıca 1982 -Anayasası da birçok kısıtlamaya karşın AIHS'nde yer alan temel hak ve ilkelere yer vermiştir¹⁹⁶.

Özellikle AIHS ile etkin bir uygulama alanı kazanan uluslararası yargı mekanizması ve bireylerin kendi devletlerine karşı, kendi devleti dışında bir uluslararası yargı merciine başvurma hakkının tanınmış olması, birey haklarının artık iç hukuk ve siyasetin ötesine geçtiğinin, uluslararası bir konu olduğunun göstergesidir. Bu nedenle günümüzde Türkiye'nin insan haklarının korunmasında yasal ve uygulama noktalarındaki eksiklikleri özellikle Batı ülkeleriyle ilişkilerde sorunlara yol açmaktadır. Sorunlar Batılılar tarafından vurgulandığında ise genellikle Türkiye'nin yaklaşımı özeleştirel olmaktansa, eleştiriyi yapan tarafa tepki oluşturma şeklinde gelişmektedir.

Özellikle toplumda etki yaratan politikacı ya da yöneticilerin dış kaynaklı herhangi bir olumsuz eleştiri karşısında verdikleri tepkisel, eleştirileri haksız bulan demeçleri kamuoyunu etkilemektedir. Kamuoyunda, yabancıların Türkiye'deki insan haklarıyla ilgilenmeleri, yapılan anlaşmalar çerçevesinde olsa da, Türkiye'nin içişlerine karışma, çifte standart uygulamaları, dinsel farklılığın öne çıkarılıp Hristiyan aleminin kayırılması, ülkeyi bölme çabalarının bir uzantısı ülke egemenliğine müdahale şeklinde algılanmaktadır¹⁹⁷.

Özellikle son dönemde yaşanan Körfez Krizi, Somali, Bosna-Hersek, Makedonya, Çeçenistan, Ruanda olayları karşısında Batı dünyasının tutumu Türk

¹⁹⁶ Vedat AKMAN, Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995, s. 23.

¹⁹⁷ Bu konudaki benzer görüş için Bkz. Vedat AKMAN, age, s. 23.

kamuoyunda oluşan yargıları doğrular nitelikler taşımaktadır. Ancak Batı'nın çıkar temelli uygulamalarda bulunması, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sorgulamaları azaltmadığı gibi, bu sorgulara yol açan tasarrufları da ortadan kaldırmamaktadır¹⁹⁸. Bu nedenle Türkiye'nin en kısa sürede gereken yasal düzenlemeleri yaparak uygulamadaki hatalarını düzeltmelidir. gerekmektedir. Aksi halde sorgulamalar giderek artmaya devam edecektir.

B - Türkiye'ye Yönelik Çeşitli İnsan Hakkı İhlali İddiaları

Türkiye'nin globalleşen dünyaya entegre olma çabası, birçok anlaşmaya imza atması ve yeni yükümlülükler altına girmesini gerektirmiştir. Böylece dış dünyadan gelen eleştirilerin sayısı da giderek artmıştır.

Bireysel başvuru hakkını tanımasından sonra Türkiye'de insan haklarının düzeyi hakkında somut verilere dayalı yorum yapabilme olanağı doğmuştur. Ancak bu başvurular insan hakkı ihlallerine ilişkin kesin yargılara varmaya, Türkiye'nin diğer ülkelere göre yerini saptamaya yeterli olabilecek nitelikte değildirler.

Örneğin, Louzidou isimli bir Kıbrıs Rum'u Kuzey Kıbrıs'ta kalan mallarını öne sürerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gitmiş ve Türkiye'den tazminat istemiştir. Mahkeme de bu davada Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Bunun üzerine benzer şikayetleri olan diğer Rumların da Mahkeme'ye başvurması beklenmektedir. Ancak aynı beklenti aynı sorunu yaşayan, güneyde malları olan Türkler için geçerli değildir. Çünkü Türk toplumunda dikkat çekici bir kayıtsızlık ve öngörüsüzlük hakimdir¹⁹⁹. Benzer bir durum farklı boyutta Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesi'nde yaşanmaktadır. Burada da insan hakları adına bir çok ihlaller²⁰⁰ yaşanmasına karşın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Yunanistan aleyhine

¹⁹⁸ Benzer görüş için Bkz. Tülay ÖZÜERMAN, Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı, Dokuz Eylül Yayınları, 1. Baskı, İzmir, Ocak 1998, s. 36,106.

¹⁹⁹ Bkz. Sabah Gazetesi, 20 Ekim 1997.

²⁰⁰ Bunların ayrıntısı üçüncü bölümde ele alınmıştır

yapılan başvuru sayısı beklenenin altındadır. Buna neden olarak da yine Kıbrıs'taki gibi kayıtsızlık, Yunan yetkili makamlarından çekinme, baskı altında sindirilmiş olma gösterilebilecektir.

Tüm bu saptamalardan sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde devletler lehine açılan davaların sayısının ölçüt olamayacağı ancak fikir verme açısından yararlı olabileceği söylenebilir. Çünkü davaların içerikleri de önem taşımaktadır. Yaşam hakkı ile ilgili bir dava ile seyahat özgürlüğü konusunda açılan bir dava arasında içerik açısından fark bulunmaktadır.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun 1996 yılında açıkladığı istatistiklere göre İtalya ve Fransa'nın ardından en fazla bireysel başvurunun yapıldığı ülke olarak dikkat çekmektedir²⁰¹. Ancak insan hakları ihlallerinin hangi alanlarda yoğunlaştığı incelendiğinde; Türkiye'nin oldukça kötü bir karnesinin olduğu görülmektedir.

Türkiye'ye yönelen başvurular arasında, gözaltında kaybolanlar, güvenlik kuvvetlerince öldürülenler, poliste işkence görenler, yargısız infazlar, öldürülen gazeteciler, evleri, köyleri tarlaları yakılanlar, düşünce suçluları, Türk Ceza Kanunu'nun 312.²⁰² ve Terörle Mücadele Kanunu'nun 8.Maddesi'ne²⁰³ dayanılarak

²⁰¹ En fazla bireysel başvurunun yapıldığı ülke 762 başvuru ile İtalya'yı 600 başvuru ile Fransa; 562 başvuru ile Türkiye izlemektedir. Bu rakamlar için Bkz. Hasip KAPLAN, "Türkiye'nin İnsan Hakları Karnesi", İnsan Hakları Yazıları, İnsan Hakları Bülteni Özel Sayı 1, İHD İstanbul Şubesi, Tarihsiz, s.73.

²⁰² Türk Ceza Kanunu Madde 312: "Kanunun cürüm saydığı bir fiili açıkça öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya halkı kanuna itaatsizliğe tahrik eden kimse bir altı aydan iki yıla kadar hapis ve ikibin liradan onbin liraya kadar ağır para cezasına mahkum olur.

Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep, ya da bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin liradan onikibin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu tahrik umumun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden yarıya kadar arttırılır...

Madde 312/a-(Ek:1990/3679): "Hayat, sağlık ve mal bakımından halk arasında endişe, korku, panik yaratmak amacıyla alenen tehditte bulunanlara iki yıldan dört yıla kadar hapis ve üçmilyon liradan onmilyon liraya kadar ağır para cezası verilir.

²⁰³ Bkz.İbrahim PINAR, age, s.13-15.

cezalandırılanlar, Anayasa Mahkemesi'nce kapatılan siyasi partiler ve taşınmazları ellerinden alındığı halde kamulaştırma paraları yıllardan beri ödenmeyenler önemli bir yer tutmaktadır²⁰⁴

İnsan haklarıyla ilgili Türkiye'ye yönelen iddialar sadece Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ulaşan bireysel ya da devlet başvurularıyla sınırlı değildir. Ayrıca birçok insan hakkı kuruluşları Türkiye aleyhinde çeşitli raporlar yayınlamaktadırlar. Bunlar da uluslararası politika açısından etkili olabilmektedirler. Aşağıda Türkiye'ye yöneltilen çeşitli insan hakları ihlalleri iddiaları ve politik yansımaları incelenecektir.

1. Yaşama Hakkına İlişkin İddialar

Kişinin hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi, fizik varlığını sürdürebilmesine bağlıdır. Bu güvenceyi “yaşama hakkı ilkesi” sağlamaktadır. Kişinin fiziksel varlığı olmadan insan haklarının bir anlam taşımayacağı açıktır. Bu nedenle yaşama hakkının insan hakları açısından ayrı bir anlamı vardır.

Yaşama hakkı ile ilgili olarak tartışılan konulardan biri idam cezasıdır. Bu nedenle Türkiye, idam cezası uygulayan bir devlet olarak zaman zaman eleştirilere hedef olabilmektedir.

İdam cezasının gerekli olup olmadığı hakkında günümüze kadar uzayıp giden tartışmalar ve ortaya konulan lehte ve aleyhte kanıtlar bulunmaktadır²⁰⁵. Tüm bu tartışmalar devam ederken özellikle 20. Yüzyılın sonlarına doğru dünyada idam cezalarında dikkat çekici bir azalma söz konusudur. Birçok ülke idam cezasını

²⁰⁴ Güney DİNÇ, “Avrupa İnsan Hakları Yargısı ve Türkiye”, Avrupa İnsan Hakları Yargısı ve Türkiye, İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Yayını: 9, İzmir, 1997, s.22.

²⁰⁵ Bu konuyla ilgili olarak Bkz, Jean IMBERT, Ölüm Cezası, İletişim Yayınları, Presess Universtaires De France, 1.Basım, İstanbul, 1992.

yasalarından kaldırırken, bir kısmı da yasalarında idam cezası bulunmasına karşın infazları yerine getirmemekte, cezayı verip infazı bekletmektedir.

Türkiye'nin yasalarında idam cezası halen yer almaktadır ve bu cezanın uygulanmasında Türkiye açısından uluslararası anlaşmalardan doğan yasal bir engel bulunmaktadır.

Türkiye'nin de taraf olduğu AİHS'nin 2. Maddesinde yaşama hakkının yasayla korunacağı belirtildikten sonra taraf devletler açısından idam cezasına olanak sağlayan ifadelere yer verilerek yasalarda belirtilen şartlarla idam cezasının uygulanabileceği ifade edilmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ²⁰⁶ hazırlanan bu sözleşmede idam cezasına olanak tanınması, savaş sonrası koşullarının gerçekçi değerlendirilmesinin bir sonucudur. Böylece Sözleşme genel kabul ve uygulanabilirlik zeminine kavuşabilmiştir.

Ancak yüzyılın sonlarına yaklaştıkça, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin yaşadıkları gelişmeler sonucu idam cezasının kaldırılması yönünde bir eğilim ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bunun üzerine AİHS'ne ek olarak 6 numaralı Protokol hazırlanarak imzaya açılmış ve Türkiye bu Protokol'ü imzalamamıştır.

Diğer Avrupa ülkelerinden Avusturya, Danimarka, Almanya, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, İsveç, Fransa, İngiltere, Hollanda idam cezasını tümünden kaldırırken; İtalya, İspanya, Yunanistan ve İsviçre idam cezasını sadece savaş halinde işlenen askeri suçlara ve vatana ihanet gibi durumlara indirgemıştır. Ayrıca bu üç ülkede uzun zamandır idam cezası infazına rastlanılmamıştır.

²⁰⁶ AİHS 4 Kasım 1950 tarihli dir.

Dünyanın diğer gelişmiş bölgelerinde de genel olarak idam cezasının kaldırılması ya da uygulanmaması söz konusudur. Örneğin ABD de otuz dokuz eyalette, Yeni Zellanda'da ve Avusturalya'da idam cezası tamamen kaldırılmışken, Kanada da askeri suçlarla sınırlı bir uygulama söz konusudur.

Üçüncü Dünya'da ise, Venezüella, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Nikaragua, Honduras, Kostarika, Panama, Uruguay ölüm cezasını kaldırmışken; Arjantin, Brezilya ve Meksika'da savaş hali ile sınırlandırılmıştır²⁰⁷.

AGİT üyesi devletler içinde yedi ülke idam cezasını uygularken sekizi sadece savaş zamanı ile sınırlandırmıştır.

Türkiye ise Avrupa Konseyi'ne üye olup da barış zamanı idam cezasını kaldırmayı öngören 6 No' lu Protokol'ü onaylamayan ve idam cezası uygulamayı öngören tek ülkedir.

Ancak Türkiye savaş durumunda geçerli idam cezasını öngören 6 No'lu Protokol'ü imzalamamakta tamamen haksızdır denilemez. Öncelikle, savaş koşullarının ne olduğu, hangi nitelikteki çatışmaların savaş kavramı içine sokulabileceği yönünde net bir hüküm uluslararası hukukta oluşmamıştır, silahlı her çatışma savaş²⁰⁸ olarak kabul edilmemektedir. Oysa bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ve zaman zaman, teröre karşı yapılan yapılan operasyonlarla, sınırlar dışında devam etmekte olan yaygın bir silahlı mücadele söz konusudur. Bu PKK terör örgütü ile mücadelenin bir yansımasıdır.

Koşulları açısından tam bir savaş ortamını çağrıştıran bu olayın uluslararası hukuka göre savaş sayılıp sayılmayacağı net olarak belli değildir. Bu durumda

²⁰⁷ Bkz. Bülent TANÖR, age, s.19-20.

²⁰⁸ Savaş kavramı için Bkz. Mehmet GÖNLÜBOL, Uluslararası Politika, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, A.Ü S. B. F. Yayınları, Ankara, 1985, s. 395-407.

Türkiye eğer AİHS'nin 6 No'lu Protokol'ünü imzalarsa, savaş koşulları yaşarken, hukuksal açıdan barış zamanına özgü koşulları uygulamak zorunda kalabilecektir. Türkiye'nin tereddütü bu açıdan haklı görülebilir.

Diğer yandan Türkiye, idam cezasını kaldırmamakla beraber, cezaları uzun süredir infaz etmemektedir. Bu özelliğinden dolayı Uluslararası Af Örgütü'nün "uzun süredir idam yapılmayan ülkeler" kategorisindeki yerini korumuştur²⁰⁹. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 588 idam cezası infazı olmuş ve son infaz 25 Ekim 1984 tarihinde gerçekleşmiştir. PKK terör örgütünün eylemlerindeki artışa paralel olarak idam istemiyle açılan davalarda artış olmuştur²¹⁰.

Türkiye içinde bulunduğu koşulların olumsuzluklarını yaşarken, bir yandan da Batıya entegre olma savaşımı vermektedir. Bu nedenle idam cezası konusunda çağdaş eğilimlere duyarsız kalmamalıdır. Zaten 1984 ten bu yana idam cezası infazını gerçekleştirilmemiş olması Türkiye'nin konuya yaklaşımı hakkında fikir vermektedir. Ancak, ülkenin yaşadığı PKK terörü bu konuda atılımı engellemektedir.

Gerçi Türkiye'nin idam cezası uygulamasını devam ettirmesinin, uluslararası hukuka, yaptığı anlaşma ve sözleşmelere aykırı bir yönü bulunmamaktadır. Ancak konunun siyasal boyutu da vardır ve bu açıdan dış baskılar zaman zaman gündeme gelebilmektedir²¹¹.

Yaşama hakkına ilişkin olarak Türkiye'nin karşılaştığı eleştiriler yalnızca idam cezası ile sınırlı değildir. Özellikle son 10 yıl içinde artan bir şekilde faili

²⁰⁹ Bkz. Türkiye İnsan Hakları Raporu, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları: 10, Ankara, 1995, s.165.

²¹⁰ Son yıllarda açılan davalarda idama mahkum edilen kişiler, suçları ve yargılama süreçlerine ilişkin bilgiler için Bkz. Türkiye İnsan Hakları Raporu, age, s.166-167.

²¹¹ Örneğin, Uluslararası Af Örgütü'nün 1994'te Türkiye'de idam cezasını kaldırılması için başlattığı kampanya için Bkz. Türkiye İnsan Hakları Raporu, age, s.168.

meçhul cinayetler, şüpheli kaybolma ve yargısız infazlarla ilgili olarak da eleştirilmektedir.

Özellikle faili meçhul adam öldürme olaylarının Olağanüstü Hal Bölgesi'nde yoğunlaşması ve ölenlerin önemli bir kesiminin PKK terör örgütüne yakınlığı ile bilinen kişiler olması²¹² bu konuda çeşitli spekülasyonları gündeme getirmiştir²¹³.

Resmi yetkililer ise faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak PKK ve Hizbullah²¹⁴ gibi bölgede faaliyet gösteren terör örgütlerini göstermektedir. Ancak yakalanan fail sayısı cinayet sayısının küçük bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak attığı somut adımlardan biri gazeteci- yazar Uğur Mumcu'nun 24 Ocak 1993'de faili meçhul bir suikastle öldürülmesinin ardından başlayan kamuoyu baskısının ardından ortaya çıkmış, 1993 Şubat ayında "Meclis Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu" kurulmuştur.

Komisyon çalışmalarını 1995'de tamamlamış ve bir rapor hazırlamıştır. Ancak Komisyonun DYP ve ANAP'lı üyeleri raporda devleti suçlu duruma düşürebilecek bazı ifadeler bulunduğu gerekçesiyle, bu bölümlerin düzeltilmesini istemişlerdir. Rapor bu haliyle resmiyet kazanmamış ancak basına yansarak büyük yankı uyandırmıştır²¹⁵.

²¹² Olağanüstü Hal Bölgesi'nde faili meçhul cinayetle öldürülenlerin sosyo-politik özellikleri ile, toplam 423 faili meçhul cinayet olayının tarihsel sıra ile listesi ve ölenlerin meslekleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. İnsan Hakları Raporu, age, s. 115-138.

²¹³ Bkz. Türkiye İnsan Hakları Raporu, age, s. 115.

²¹⁴ Hizbullah içinde "İlimciler" ve "Menzilciler" olarak tanımlanan kesimler arasında yıllardır süren çekişme 1993'ün sonlarından itibaren çatışmaya dönüşmüş, 1994'den itibaren de ölümle sonuçlanan olaylar yaşanmıştır. Faili meçhul cinayetlerin önemli bir kısmını bu olaylar oluşturmaktadır. Bkz. Türkiye İnsan Hakları Raporu, age, s. 116.

²¹⁵ Anılan Rapor'un içeriği ve sonuç bölümünde yer alan faili meçhul cinayetlerle ilgili saptama ve istekler için Bkz. Türkiye İnsan Hakları Raporu, age, s.117-120.

Yaşama hakkıyla ilgili olan bir diğer boyut da yargısız infaz ve şüpheli kaybolmalardır. Resmi görevlilerin bir mahkeme kararı ya da mutlak bir zorunluluk (meşru savunma hali gibi...) olmadan insan öldürmeleri, yaşama hakkının devlet ve ajanları tarafından ihlalinin ağır bir biçimidir ve bu tür eylemler Uluslararası Af Örgütü'nce yargısız infazlar; BM Örgütü terminolojisinde yasal olmayan infazlar, ya da keyfi veya kısa yoldan infazlar şeklinde ifadelendirilmiştir.

Türkiye'de yasaların güvenlik güçlerini koruyucu ve hareket serbestisi sağlayan niteliği²¹⁶ nedeniyle ölümle sonuçlanan birçok çatışmanın yargısız infaz ya da keyfi infaza yol açtığı yorumları yapılmıştır²¹⁷.

Yasalarda güvenlik güçlerine sağlanan avantajlar, zor koşullarda çalışan güvenlik güçlerinin daha işlevsel ve etkin olmasına yardımcı olabilecektir. Ancak insan hakları ve demokrasiye ilişkin olarak, yeterli eğitim verilmediği takdirde verilen yetkilerin kötüye kullanılma olasılığı da bulunmaktadır.

Yetkiyle birlikte sorumluluğun da verilmesi gereklidir. Ancak Türkiye'deki yasalar etkin bir sorumluluk denetimine²¹⁸ olanak vermediği için olumsuz sonuçlara davetiye çıkarılabilmektedir.

Gelişen sivil toplumun, kamuoyunun baskısı yargısız infazların önlenmesi için önemli bir etki oluşturabilecektir. En azından yaşanan istenmeyen olayların kamuoyunun gündeminde kalması, karar vericilerin seçimle iktidara geldiği rejimlerde çalışmalara yön verecektir. Bu bağlamda demokratik değerlerin yaşama geçirilmesinin önemi ortadadır.

²¹⁶ Bkz. Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu Madde.16; Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Madde.24; Sıkıyönetim Kanunu Madde.4.

²¹⁷ Bülent TANÖR, age, s.25-26.

²¹⁸ Bkz. Bülent TANÖR age, s.26.

2. İşkence İddiaları

Türkiye'ye insan haklarına ilişkin olarak bazı devletler ve uluslararası örgütlerce yöneltilen eleştiri ve suçlamalar²¹⁹ arasında işkence de yer almaktadır. İşkence iddiaları aynı zamanda ulusal örgütlerce de ileri sürülmektedirler²²⁰.

Türkiye, işkenceyi yasaklayan iki sözleşmeye taraftır: AİHS²²¹ ve İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi²²². Bunların dışında AİHS'nin 3. Maddesi'nde "hiç kimse işkenceye ya da gaddarca, insanlık dışı, alçaltıcı ceza ve muameleye maruz bırakılmayacaktır." şeklinde yer alan ifadenin yerine getirilmesi için tasarlanan Avrupa İşkence Sözleşmesi de Türkiye tarafından 1988'de imzalanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası²²³, Ceza Yasası²²⁴ ve Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası²²⁵ da işkence ve zorla ifade alınmasını yasaklamaktadır.

Türkiye aleyhine işkence iddialarında özellikle 12 Eylül 1980 Müdahalesi sonrasında artış olmuştur. Bu iddialar arasında Uluslararası Af Örgütü, Helsinki İzleme Komitesi, İşkenceyi Önleme Avrupa Komitesi tarafından ortaya konulanlar dikkat çekicidir. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığının da bu konuda bir raporu bulunmaktadır.

²¹⁹ Örnek olarak, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 1993 ve 1994'de hazırlanan Türkiye raporları ile uluslararası insan hakları örgütlerinden İşkenceyi Önleme Avrupa Komitesi, Helsinki İzleme Komitesi (Helsinki Watch) ve Uluslararası Af Örgütü'nün raporları sayılabilir.

²²⁰ Örnek olarak İnsan Hakları Vakfı'nın Türkiye Raporu (1994) işkence konusunda önemli iddialar ortaya koymakta ve işkence'nin Türkiye'de sistematik olarak uygulanan bir sorgulama yöntemi olduğunu belirtmektedir.

²²¹ AİHS, Türkiye tarafından 1954'de onaylanmıştır.

²²² Türkiye bu Sözleşme'yi 1987'de onaylamış, 2 Ağustos 1988'de de Resmi Gazete'de yayınlanması sonucu yürürlüğe sokmuştur. BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'nin, metni, hazırlanış süreci ve kapsamı ile ilgili olarak Bkz. Mehmet Semih GEMALMAZ, Temel Belgelerde İnsan Hakları: Usul Hukuku 1, İnsan Hakları Derneği Yayınları, Ankara, 1995, s. 85-95. Ayrıca, Mehmet Semih GEMALMAZ, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda İşkence'nin Önlenmesi, Amaç Yayınları, İstanbul, 1990, s. 197-216.

²²³ Bkz. Madde 38.

²²⁴ Bkz. Madde 243.

²²⁵ Bkz. Madde 50.

Uluslararası Af Örgütü, yayınladığı yıllık raporlarda Türkiye'ye yönelik eleştirilerinde ağır bir üslup kullanmaktadır²²⁶. Örgütün 1991 raporunda Türkiye'de işkence yapıldığı iddia edilerek, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde(DGM) yetkisiz kararlar verilip, işkence olaylarının görmezlikten gelindiği ve bazı davalarda işkence altında alınan ifadelerin kanıt olarak kullanıldığı vurgulanmıştır. 1985-1991 döneminde DGM'de yargılanan sanıkların %70'i işkenceden yakınmıştır²²⁷.

Af Örgütü'nün 1992 raporunda ise, poliste gözaltı sürelerinin çok uzun olduğu, adli tıp merkezlerinde yanlış ve yanıltıcı raporların düzenlendiği bu nedenle bedensel tahribatların saptanamadığı ifade edilmiştir.

1992 Ağustosunda Helsinki İzleme Komitesi de Türkiye'de bazı incelemelerde bulunmuş ve sonunda 31 Aralık 1992 tarihli raporda şu konulara değinmiştir: "Türkiye'de siyasal iktidar işkenceyi sona erdirmeye yönünde verdiği sözleri yerine getirmemektedir. Bu başarısızlık Türk Hükümeti tarafından hazırlanan "Türkiye'de İnsan Hakları: Bir İyileştirme Raporu" başlıklı raporda itiraf edilmiştir. Yerli ve yabancı insan hakları kuruluşları, uzun zamandır polis merkezlerinde sistematik ve yaygın olarak çok ciddi insan hakları ihlalleri ve işkence yapıldığını iddia etmektedirler... İddia edildiği kadar olmasa da bu uygulamalar tamamen ortadan kaldırılmamıştır."²²⁸.

Helsinki İzleme Komitesi'nin bu raporu somut verilere dayanmamaktadır. Raporda yer alan ağır suçlamalar, yerli ve yabancı basında yazılanlara ve çeşitli insan hakları kuruluşlarının iddialarına dayanmaktadır. Gerçi sonunda Helsinki İzleme Komitesi, bu kuruluşların iddialarının abartılı olduğunu kendi de itiraf etmekte fakat bu abartılı ifadelere raporunda yer vererek uluslararası kamuoyunun

²²⁶ Şeref ÜNAL, age, s. 119.

²²⁷ Hüsnü ÖNDÜL, İnsan Hakları Yazıları, Ç Yayınları, Ankara, 1997, s.31.

²²⁸ Bkz. Şeref ÜNAL, age, s.119-120.

Türkiye'ye karşı olumsuz tutumunun pekiştirilmesine yardımcı olmaktadır.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nca Senato ve Temsilciler Meclisine sunulmak üzere hazırlanan yıllık insan hakları raporlarında²²⁹, Türkiye ile ilgili olarak, Anayasa'nın işkenceyi yasaklamasına, Türkiye'nin BM ve Avrupa İşkenceyi önleme Sözleşmelerine taraf olmasına ve Hükümet'in de işkenceyi önleme yönünde çalışacağını kamuoyuna bildirmesine karşın işkence uygulamalarının devam ettiği ifade edilmiştir. Bu iddialar, işkenceye uğradığını iddia eden kişilerle ilgilenen avukat ve doktorların ifadelerine dayandırılmıştır²³⁰.

İşkence konusunda Türkiye'ye yönelik iddialar ve bunların yer aldığı raporlar temelde benzerlikler taşımaktadırlar. Hemen hepsi Türkiye'de işkenceyi bir olgu olarak kabul etmektedirler. Ancak raporlarda sıklıkla basında yer alan haberlere ya da kişilerin ifadelerine dayanılarak yargılara varıldığı da görülmektedir.

Bu tutum Türkiye'de işkence olup olmadığı tartışmalarından farklı olarak söz konusu örgütlerin Türkiye'ye karşı önyargılı, hatta bazı iddialara göre kasıtlı oldukları izlenimini doğurmaktadır. Ancak bu izlenimin oluşması Türkiye'ye yönelik ortaya atılan iddiaların tamamen gözardı edilmesini gerektirmemelidir. Çünkü kanıtlanmış işkence olayları azımsanmayacak kadar çoktur²³¹.

Türkiye'ye karşı işkence suçlaması sadece bireysel ve örgütsel boyutta kalmamaktadır. Bazen devletlerin de Türkiye'yi işkence iddiasıyla suçladığına tanık olunmaktadır. Örneğin Danimarka, PKK ile ilişkileri nedeniyle gözaltına alınan Danimarka vatandaşı Kamil Koç'a işkence yapıldığı iddiasıyla Türkiye'yi Avrupa

²²⁹ Burada 1993 ve 1994 raporları baz alınmıştır.

²³⁰ Şeref Ünal, age, s.120.

²³¹ Ayrıca sayısal çokluğun yanında kamuoyunda tepkilere de yol açarak dikkatleri çeken bazı olaylarda vardır. Örneğin, 1995 yılı sonunda Manisa Emniyeti'nde gözaltına alınıp işkence gören öğrencilerin ve polislerce dövülerek öldürülen gazeteci Metin Göktepe'nin davaları medya ve

İnsan Hakları Komisyonu'na şikayet etmiştir. Bireysel başvuru olanağı varken, hatta Olağanüstü Hal Bölgesi için iç hukuk yollarının tüketilme koşuluna bakılmaksızın bireysel başvuru yapılabilmesine karşın, Danimarka tarafından devlet adına başvurunun yapılması Türk Dışişleri Bakanlığı'nca teamüllere aykırı bulunmuş ve eleştirilmiştir²³².

1980 Askeri Müdahalesi'nden sonra artış gösteren işkence iddiaları²³³, 1992 tarihinde Ceza Muhakemeler Usulü Kanunu'nda(CMUK) değişiklik yapılmasından sonra azalma eğilimine girmiştir.

CMUK'nda yapılan değişiklik ile, sanığın susma hakkı açıkca tanınmış, alınan ifadenin ayrıntılı bir tutanakla tespiti sağlanmış, işkence gibi yasak sorgu yöntemleriyle alınan ifadelerin kanıt olarak kabul edilemeyeceği açık olarak belirtilmiştir. Ayrıca, yakalanan sanıkların ya seçtikleri, ya da kendileri seçmediği takdirde barolarca görevlendirilen avukatlardan yardım alabilmesi ve avukatların hazırlık soruşturması sırasında dahi evrak inceleyebilmesi, sanıkla görüşebilmesi, ifade alma ve sorgu sırasında sanığın yanında bulunması sağlanmıştır.

Bütün bu gelişmeler işkence olaylarının daha az yaşanmasını sağlamıştır. The Economist Dergisinin Mart 1998 tarihli sayısında gözaltı süresinin 4 güne düşmesinin ardından Türkiye'de işkence olaylarının üçte bir oranında azaldığını yazmıştır. Dergi, Türkiye İnsan Hakları Derneğinin verilerine dayanarak sürdürdüğü yazısında, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki olaylarda ise, kayda değer bir azalmanın olmadığını belirtmiştir²³⁴.

kamuoyunun dikkatlerini toplamıştır. Bkz. Hasan CEMAL, "İşkence", 27 Aralık 1997, Sabah Gazetesi.

²³² Bkz. Sabah Gazetesi, 9 Ocak 1997.

²³³ Ayrıca bu dönemde bazı Sıkıyönetim Mahkemelerinin kararlarında işkence yapılarak alınan ifadeler kanıt olarak kabul edilebilmiştir. Örnek için Bkz. Erzincan Sıkıyönetim Mahkemesi'nin, E.1984/107, K. 1984/375, Kt. 4.9.1984. Tarih ve numaralı kararları.

²³⁴ Sabah Gazetesi, 28 Mart 1998.

Diğer taraftan Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi Heyeti²³⁵ 1997 sonunda Ankara'da incelemeler yapmış, baskın şeklinde uygulamalarla işkence yapılıp yapılmadığını belirlemeye çalışmışlardır. Heyetin görüştüğü sanıklar işkence görmediklerini söylemişlerdir. Bu ifadelere itibar etmeyen heyet üyeleri sanıkları soyarak işkence izi aramışlar ve bir bulguya rastlamamışlardır. Bu Türkiye açısından sevindirici bir gelişmedir.

Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri henüz terör olaylarının etkisinden kurtulabilmiş değildir ve bu bölgelerde yaşanan olayların denetimi, takibi kanıtlanması çok kolay olmamaktadır. Ancak koşullar ne olursa olsun işkence yapmayı haklı gösterebilecek bir mazretten söz etmek olanaksızdır.

Türkiye, Batı'ya entegre olma sürecinde işkence iddialarını reddederek ya da görmezlikten gelerek değil, somut adımlar atarak, yasal düzenlemeleri yaparak ve yaşama geçirerek en aza indirmeye çalışmalıdır. Yasal düzenlemeler de tek başına yeterli olamamaktadır. Yasaları uygulayanların düşünce yapılarının da işkence olaylarının artmasında ya da azalmasında etkisi olduğu bir gerçektir.

İşkencenin önlenmesinde düşünce yapıları kadar polislerin soruşturma ve bilgi toplama tekniklerini geliştirmesinin gerekliliği ortadadır. Bu nedenle teknik donanımın çağdaş ülkelerdeki standartlara ulaştırılması için çalışılmalı, diğer taraftan da polis kolejleri ve polis akademilerinden başlayarak karakollara kadar uzanan bir alanda insan hakları ve demokrasi eğitimi verilmeli, üniversitelerden de destek alınabilecektir.

²³⁵ Heyet üyelerinin isimleri için Bkz. Sabah Gazetesi, 11 Ekim 1997.

3. Düşünce Din ve Vicdan Özgürlüğüne İlişkin İddialar

İnsan haklarına ilişkin olarak Türkiye’de gündemden düşmeyen bir diğer konu düşünce özgürlüğüdür.

Düşünce özgürlüğü, insanın serbestçe düşünce ve bilgilere ulaşabilmesi, düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına ya da başkalarıyla birlikte (dernek, toplantı, sendika kurarak v.b.) çeşitli yollardan (söz, basın, resim, tiyatro, sinema v.b) serbestçe açıklayabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi anlamına gelmektedir²³⁶.

Tarih boyunca insanlar bazen düşüncelerinden dolayı suçlanmışlar ve zaman zaman toplum dışına itilmişlerdir. Ayrıca bu insanların düşüncelerinde toplumsal düzeni bozmaya çalışmak, topluma zararlı olmak, huzuru bozmak, bölmek gibi niyetlerinin olduğu iddia edilmiştir²³⁷. Çağımızda da devletlerin zaman zaman benzer tutumları izlediklerine tanık olunmaktadır. Ne var ki bu tutumlar demokratik düşünen, insan haklarına saygılı devlet, örgüt ya da bireyler tarafından eleştirilmektedir.

AİHS’nin 9. Maddesi düşünce din ve vicdan özgürlüğüne ilişkindir. Maddeye göre, Herkes düşünce vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğünü, açık açık veya özel biçimde ibadet, öğretim uygulama ve tören yapmak suretiyle tek başına veya toplu olarak dinini ve inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

Din ve inancını açıklama özgürlüğü, AİHS’e göre, demokratik bir toplumda ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da

²³⁶ Düşünce özgürlüğünün evrensel standartları için Bkz. Bülent TANÖR, age, s.59.

²³⁷ John BURY, Düşünce Özgürlüğünün Tarihi, Çeviren Durul Bartu, Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 7.

başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan tedbirlerle ve ancak kanunla sınırlanabilmektedir.

AIHS'nin 9. Maddesinde yer alan din özgürlüğü sadece bir dine inananları değil, inançsızları, din düşmanlarını ve şüpheçileri de güvence altına almaktadır. Ayrıca devletlere dinsel inançların açığa vurulması ile ilgili diğer dinsel ya da inançsız grupları koruma, gerekirse bazı tutum ve davranışları yasaklama hakkı verilmiştir.

Dinsel özgürlüklerle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu iki temel eğilim belirlemiştir. Eğilimlerden birincisi, devletlerin resmi bir dininin olmamasının gerekliliğidir. Bu bağlamda belli bir dine inananların dinsel olarak yapılandırılmış bir devlet içinde yaşama isteği kabul edilmemektedir. İkinci olarak da kişilerin kendi dinsel inanç ve uygulamalarına aykırı olduğu gerekçesiyle herhangi bir işlem hakkında yaptığı başvuru kabul edilmemektedir²³⁸. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na dinsel inanç özgürlüğünün ihlali ile ilgili başvuru sayısı çok fazla değildir. Bu konuda Türkiye ile ilgili yapılan başvurular da bulunmaktadır. Örneğin; Üniversite eğitimini tamamlayan iki kız öğrenci üniversiteden diploma alabilmek için başı açık fotoğraf vermeyi reddetmiş, üzerine diploma alamamışlar, bunun üzerine Komisyon'a başvurmuşlardır. Komisyon üniversitenin bu konuyla ilgili olarak diploma vermeyi reddetmesini AIHS'e aykırı bulmamıştır. Bir başka örnek de cezaevinde yatan bir hükümlünün cezaevi yönetiminden dinsel inançlarına uygun yayın talep etmesi ve yönetimin bunu reddetmesi sonucu hükümlü tarafından yapılan başvurudur. Komisyon bu başvuruyu da kabul etmemiştir.

Düşünce özgürlüğü ise sadece dinsel boyutta değil ideolojik, siyasal, sanatsal vb. alanlarda yaşanması gereken bir özgürlüğe işaret etmektedir.

²³⁸ Şeref ÜNAL, age, s. 209.

Türkiye’de yapılan bir istatistik DGM’de yargılananların %70’lik bir kısmını düşünce suçundan dolayı yargıldığını belirtmektedir²³⁹.

İnsan Hakları Vakfı’nın 1994 raporunda sivil toplumun baskısı ve dış dünyadan gelen tepkiler sonucu düşünce özgürlüğüne yönelik bazı düzenlemelerin gündeme geldiği belirtilmiştir. Yapılan düzenlemelerden sonra “düşünce suçları” alanında azımsanamayacak bir iyileşme görülmüştür.

Özellikle Terörle Mücadele Kanunu’nun (TMK)²⁴⁰ kabulünden sonra gözle görülür bir değişim dikkat çekmektedir. TMK, Türk Ceza Kanunu (TCK) Maddelerinden 140, 141, 142 (3. Fıkra dışında) ve 163’deki düşünce suçlarını yürürlükten kaldırmıştır. Bu çerçevede artık propaganda ve övme suçu bulunmamaktadır. Ayrıca şiddet içermeyen düşünceleri ifade ve bu düşünceler etrafında örgütlenme özgürlüğü getirilmiştir. Ancak TMK’nun 8. Maddesi bu kurala istisna oluşturmaktadır.

Burada belirtilmesinde yarar görülen bir konu vardır: TCK’nun 140, 141, ve 142.(3.fıkra dışında) Maddeleri yürürlükten kaldırılırken 163. Madde’nin de kaldırılması önemli bir ayrıntının gözden kaçmasına neden olmuştur. Bu madde anti-laik propaganda ve din istismarını engellemeye yönelik hükümler içermekteydi. Anti-laik düşünceleri düşünce suçu kapsamında çıkarmanın demokratik bir davranış olduğu iddia edilse bile, din istismarının düşünce ile ilintilendirilmesi ve düşünce suçu kapsamında çıkarılmasını anlamak mümkün değildir.

Bu Madde yürürlükten kaldırılırken Anayasa’nın 24. Maddesi ile dinsel istismara karşı bir koruma yapılabileceği düşünülmüş olabilecektir. Ancak bugün Türkiye’de dinsel duyguların istismarı adına yaşananlar bu konuda ceza yasasında

²³⁹ Bkz. Oral ÇALIŞLAR, “Düşünce ve İfade Özgürlüğü”SODEV Yayınları: 2, Birinci baskı, Ankara, 1996, s.15.

²⁴⁰ Terörle Mücadele Kanunu; Kanun no: 3713; Kabul Tarihi: 12.4.1991, Yayımlandığı Resmi Gazete, 12.4.1991 - 20843 Mükerrer Sayı.

da bir hüküm bulunmasının zorunluluğunu göstermektedir.

Bir başka önemli gelişme dil konusundadır. Dil bilindiği gibi düşünceleri yaymada önemli bir araçtır. “Türkçe’den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun” ile her dilde basın yayın özgürlüğü verilmiştir²⁴¹.

4. Olağanüstü Hal Bölgesine İlişkin İddialar

Olağanüstü rejim uygulamaları zaman zaman sorunların çözümünde işlevsel olabilmektedir. Bu dönemlerde siyasal iktidar olağan dönemlere göre daha güçlenmekte, demokratik uygulamalardan uzaklaşmaktadır.

Olağanüstü hallerde özgürlüklerin olağan dönemlere göre daha sıkı sınırlama ve şartlara bağlanması, olağanüstü rejimin bir gereğidir. Ancak olağanüstü rejimler birer diktatörlük değillerdir. Bu rejimin uygulandığı dönemlerde uyulması gereken ilkeler ve koşullar vardır. Hiç bir zaman diktatörlüklerdeki gibi keyfi uygulamalar olağanüstü rejimlerde olmamalıdır.

Böylece uluslararası sözleşmelerde olağanüstü rejim standartlarının belirlenmesi ve uygulama alanına yansması önem taşımıştır. Çünkü konu insan haklarının korunması ve güvence altına alınmasıyla yakından ilgilidir.

İnsan hakları, bir bütün olarak ele alınmasına, haklar arasında bir öncelik ayrımı yapılmamasına karşın, olağanüstü dönemlerde zorunluluktan doğan bir ayrım gündeme gelmektedir. Bu dönemlerde bazı haklar diğerlerine göre daha önemli sayılmış, böylece "dokunulmaz haklar" kategorisi oluşturulmuştur.

AIHS'nin 15. Maddesi, olağanüstü rejim dönemlerinde dahi dokunulmaz

²⁴¹ Bkz.Bülent TANÖR, age, s. 74.

hakların varlığına dikkat çekmektedir. Maddeye göre sözleşmeye taraf devletler, savaş veya ulusun varlığını tehdit eden bir tehlike durumunda, şartların gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla Sözleşmede öngörülen hükümlere aykırı önlemler alabileceklerdir. Ancak bunlar hiçbir zaman Sözleşme'nin 2.,3., ve 4. Madde (Fıkra 1) ve 7. Maddeleri ihlal edebilecek nitelikte olamayacaktır²⁴².

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 tarihli Anayasası'nın 15. Maddesi ile AİHS'nin 15. Maddesi arasında koşutluk bulunmaktadır. Sözleşme'nin 15. Maddesi Türkiye'de bir iç hukuk kuralı haline getirilmiştir. Gerçi böyle bir düzenlemeye gerek de yoktur, zira Anayasa'ya göre (Madde: 90/5) zaten "usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir"²⁴³.

Ne var ki, AİHS'nin 15. Maddesi'nde yer alan hükmün Anayasa'da aynen yer alması, Sözleşme ile belirlenen olağanüstü rejim standartlarını Türkiye'deki olağanüstü rejim uygulamalarına tam olarak yansıtamamıştır. Bu nedenle, Türkiye'deki olağanüstü rejim uygulamalarının Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilmektedir²⁴⁴.

Türkiye'deki olağanüstü rejimin hukuk dışı olduğu yönündeki iddiaları besleyen en önemli nedenlerden biri uzun süreli bir uygulama olmasıdır. Bölgede olağanüstü uygulamalar olağan bir hal almıştır.

Esasen bu uygulamanın uzun süreli oluşunda, olağanüstü rejimi gerektiren olayların ortadan kalkmamış olması etkilidir. Örneğin Diyarbakır DGM'nin görev alanına giren suçların tamamına yakını olağanüstü hal uygulamasına gerekçe

²⁴² Sözleşme'nin 2.,3., 4. ve 7. Maddeleri için Bkz. Münici KAPANİ, age, s. 151-155.

²⁴³ Sevtap YOKUŞ, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1996, s. 4.

²⁴⁴ Bkz. Sevtap YOKUŞ, age, s. 5.

gösterilen olaylarla ilgilidir.

Ancak Diyarbakır DGM'de açılan davalarla ilgili olarak dikkat çeken bir istatistik bulunmaktadır. Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre; DGM'de açılan dava sayısı yıllar itibariyle şöyledir: 1984 yılında 38; 1985'de 105; 1986'da 114; 1987'de 789; 1988'de 814; 1989'da 1518; 1990'da 2010; 1991'de 2813; 1992'de 4109. Bu rakamlar Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün Adalet İstatistikleri bilgilerine göre de doğrudur²⁴⁵.

Yıllar itibariyle dikkat çeken, DGM'de açılan dava sayısındaki artışlardır. Diğer bir ifade ile OHAL Bölgesi'nde, OHAL uygulamasına neden olan olaylarda artış gözlenmektedir. Öyleyse uygulamada bir aksaklık bulunmaktadır.

OHAL Bölgesinde temel hak ve özgürlükler açısından getirilen kısıtlamaların geçici ve istisnai olması gerekmektedir. Ayrıca kısıtlamalar öngörülen amaçlar için getirilmelidir²⁴⁶. Kısıtlamanın yapılabilmesi için ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü nedenlerin fiilen varolması gerekmektedir.

Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşanan terör olayları fiilen ulusun yaşamını tehdit eder niteliktedir. Bu açıdan olağanüstü rejim uygulaması bu bölge için yerindedir. Bu konuda Türkiye'ye yönelik getirilen eleştirilerde, OHAL uygulamasının çok uzun süreli olduğu ve Bölge için olağan bir hale dönüştüğü söylenmekte ancak olağanüstü rejimi gerektirecek olayların halen devam ettiği gözardı edilmektedir.

OHAL uygulamasının süresiyle ilgili yapılabilecek tek eleştiri bu süre içinde

²⁴⁵ Sevtap YOKUŞ, age, s.152-153.

²⁴⁶ AİHS'nin 18. Maddesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının ancak belirtilen amaçlar doğrultusunda olabileceğini belirtmektedir.

Bölge’de bir iyileşmenin olmaması, hatta olaylarda artış olmasıdır. Bölge’de izlenen politikalar hatalı mıdır? Yoksa Türkiye’nin gücü bölgede olağan rejime geçilmesini sağlayacak koşulları sağlamaya yeterli değil midir?. Bu soruların cevapları Bölgeye ilişkin eleştirilerin yönünü değiştirebilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümet temsilcileri OHAL uygulamasının devamında dış kaynaklı etmenlerin de etkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Örneğin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit 1998 Mart’ında toplanan Doğu ve Güneydoğu İllerinde Uygulanacak Kalkınma Programı ve Yerleşme Hareketlerinin Takibi ve Koordinasyonu Kurulu’nun toplantısında OHAL rejimi uygulanan illerin sayısının azaltılmasını 1998 başında yaşanan Irak Krizi’nin engellediğini belirtmiştir²⁴⁷.

Ancak Türkiye bu sorulara tatmin edici bir cevap verememektedir. Bölgede hukuk dışı uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bölge’ye ilişkin olarak Adalet Bakanlığı Avrupa Topluluğu Koodinasyon Dairesi Başkanı Şeref Ünal tarafından hazırlanan bir raporda, Güneydoğu’daki kamusal çalışmaların hiçbir denetime bağlı olmadığı idari, siyasal ve yargısal denetimlerin bulunmadığını ifade etmektedir.

Aynı raporda, Bölge’de, insanların hakkını arayamadığı, Güvenlik Kuvvetleri’ne karşı yapılan şikayetlerin vatan hainliği ile eş anlamda algılandığı, soruşturma ve kovuşturmaların sağlıksız olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Bölgede tam bir koordinasyonsuzluğun yaşandığı, askerlerin kendi yaptıklarından; İçişleri Bakanlığının polisten; Jandarmanın da kendi adamlarından sorumlu olduğu, her bir kurumun birbirinden habersiz olarak çalıştığı vurgulanmıştır²⁴⁸.

Rapor Bölge’de bir keyfiliğin varlığını göstermektedir. Türkiye’de olağanüstü rejime ilişkin düzenlemelerin hukuka aykırılığını ve olağanüstü rejim

²⁴⁷ Yenyüzyıl Gazetesi, 10 Mart 1998.

²⁴⁸ Bkz. Mehmet Ali BİRAND, “Bu Yaklaşım İle Avrupa’da Tutunamayız”, Sabah Gazetesi, 21 Ağustos 1997.

uygulamasının keyfilik derecesine vardırılmış biçimini önleyecek mekanizmaların olmayışı, AİHS ile bağlantılı güvence mekanizmasını ön plana çıkarmaktadır²⁴⁹.

OHAL Bölgesinde AİHS'e aykırılık iki açıdan dikkat çekmektedir. İlki, yasal düzenlemelerdeki aykırılık; ikincisi, uygulamalarda ortaya çıkan aykırılık.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu yaşanan bu olumsuzluğu görmüş ve bölgeye özel bir uygulama başlatmıştır. Buna göre OHAL Bölgesinden yapılan bireysel başvurularda Komisyon çoğunlukla iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulunu aramamaktadır. Böyle bir uygulamaya geçilmesiyle, OHAL Bölgesi'nde AİHS'ne aykırı uygulamaların yoğunluğu ve idari pratik haline geldiği şeklinde yorumlar ortaya çıkmıştır²⁵⁰.

OHAL Bölgesi'nde yaşandığı iddia edilen insan hakkı ihlalleri adam öldürmeler, köy boşaltmalar, köylere yasadışı ambargo koymalar, faili meçhul cinayet, insanlık dışı aşağılayıcı uygulamalar sayılabilmektedir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın hazırlamış olduğu raporlara göre, Büyük bölümü OHAL Bölgesinde olmak üzere Türkiye'de 1993 sonuna kadar 467 kişi faili meçhul cinayetler sonucu yaşamlarını yitirmişlerdir. Bu cinayetler iller itibariyle Diyarbakır, Batman, Silvan ve Kızıltepe'de yoğunlaşmaktadırlar.

Bölgede güvenlik nedeni ileri sürülerek köy boşaltma, göç ettirme uygulamaları da dikkat çekicidir. Örneğin Ağrı ve Tendürek dağlarının çevresinin askeri yasak bölge ilan edilmesiyle, buradaki 50 kadar yerleşim biriminin boşaltıldığı Milli Savunma Bakanlığı'nca açıklanmıştır. Bu dönemde basın organlarında çok sayıda köyün bombalandığı iddiaları da yer almıştır.

²⁴⁹ Sevtap YOKUŞ, age, s. 178.

²⁵⁰ Bu yöndeki yorumlara örnek olarak Bkz. Sevtap YOKUŞ, age, s. 178.

Köylerinden güvenlik güçleri tarafından göç ettirilenler, Türkiye lehine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvurulara Hüseyin Akduvar ve diğerleri'nin 21893/93 numaralı başvurusu örnek gösterilebilir. Diyarbakır ili, Dicle ilçesi Kelekçi Köyü'nde oturan başvuruçuların tümü, kendileri dahil bütün Kelekçi Köyünün derhal ve zorla göç ettirilmesinin, toplu cezalandırmanın bir biçimi ve insanlık dışı muamelelerin bir örneğini oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir.

Başvuruçular iddialarında, AİHS'nin öngördüğü haklardan mülkiyet hakkı; insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı; kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, aile yaşamına ve konutuna saygı gösterilmesini isteme hakkının ihlal edildiğini ve ayrıca olağanüstü rejim standardını aşan uygulamaların olduğunu belirtmişlerdir. Komisyon bu başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur²⁵¹.

Bölgedeki hukuk dışı uygulamalar sadece dış dünyadan tepki almamakta, iç politikanın ve devlet yönetiminin en üst noktasına kadar uygulamalara eleştiriler gelmektedir²⁵².

OHAL Bölgesi'nde uluslararası ve ulusal çevrelerin vurguladığı; bu arada devlet yönetiminin başındaki isimlerin yadsıyamadığı bir olumsuzluklar yumağı bulunmaktadır. Yasal düzenleme ve uygulamalardan kaynaklanan sorunlara ek olarak, çözümlenmesi güç ilişkiler ağının olabileceği yönünde birçok işaret de bulunmaktadır. Öncelikle devlet yönetiminin üst düzey kademelerindeki kişilerin dahi farkına vardığı fakat önleme adına etkin olamadığı kaotik bir durum söz konusudur.

Bölge, 1984 yılında dikkat çeken bir şekilde başlayan ve günümüze kadar

²⁵¹ Kararın tam metni için Bkz. Mehmet Semih GEMALMAZ, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları I, İnsan Hakları Derneği Yayınları, Ankara, 1996, s.432.

²⁵² Örnek olarak, Genel Kurmay Başkanlığı, Süleyman Demirel, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan'ın açıklamaları için Bkz. Sertap YOKUŞ, age, s.174-175.

uzayan terör ortamını yaşamaktadır. Yaklaşık 14 yıldır bu olumsuz ortamda Bölge koşullarını lehlerine çevirip kazanç elde eden kişiler olabilecektir. Bu kişilerin atılmaya çalışılan olumlu adımlara karşı negatif düşüneceklerine kuşku yoktur. Bu durum Bölge’de OHAL’in devamına etki eden bir unsurdur. Günümüzün “çete” tartışmalarını bölge içi dengeler açısından da değerlendirmek bu açıdan önem taşıyacaktır.

Türkiye’de sorun olarak beliren OHAL uygulaması eğer devam edecekse köklü bir revizyona gereksinim vardır. Uygulamalar “geçici” niteliğini kaybetmiş, neredeyse “statükoyu koruma” amacına yönelmiştir.

Özellikle AB’ne tam üyelik sürecinde Türkiye’nin aşması gereken OHAL Bölgesindeki sorunlar sadece Türkiye’nin çabasıyla çözülememektedir. Buradaki demokratikleşme ve ekonomik gelişmeye yönelmesi istenilen çalışmaların karşısında PKK bir engel olarak belirlemektedir.

Bu noktada PKK terör örgütüne çeşitli şekillerde destek veren, faaliyetlerini meşru kabul eden AB üyesi bazı devletler başta olmak üzere tüm insanlığa görev düşmektedir.

5. Eğitim Hakkına İlişkin İddialar

Eğitim hakkı temel insan haklarından biridir ve Türkiye’de vatandaşların eğitimi Anayasa güvencesi altındadır. Ayrıca Türkiye uluslararası bir çok anlaşmaya imza atarak evrensel standartları kabul etmiştir.

Örneğin Türkiye’nin taraf olduğu belgelerden BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde “herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa temel eğitim evrelerinde parasızdır. zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes

yararlanabilmelidir. Yüksek öğretim herkese açık olmalıdır.” İfadesi yer alırken; AİHS 1. Protokolü’nün 2. Maddesi’nde de eğitimle ilgili olarak devletin eğitim ve öğretimle ilgili olarak görevlerini yerine getirirken ana babanın bu eğitim ve öğrenimi kendilerinin felsefi inançlarına göre sağlama hakkına uyacaktır şeklinde bir hüküm yer almaktadır.

AİHS 1. Protokol’ün 2. Maddesinde yer alan ana babanın felsefi inançları doğrultusunda çocuklarını yönlendirebilme hakkı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile çelişmektedir. Anayasa’nın 24/4 Maddesi, “Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altındadır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” şeklinde düzenlenmiştir.

Ayrıca Türkiye’de 3 Mart 1927 tarih ve 430 sayılı sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile laik eğitim sistemi benimsenmiştir. Böylece daha önce Şeriye ve Evkaf Vekalet ya da özel vakıflar tarafından yönetilen eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilerek devletin denetim ve gözetimine girmiştir. Türkiye, AİHS’i onaylarken Tevhid-i Tedrisat Kanunu için çekince koymuştur.

Yabancı dille eğitim konusunda ise AİHS’de bir hüküm bulunmamaktadır. Devlet her isteyen grubun dilinde eğitim kurumu oluşturmak zorunda değildir. Yalnızca uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler varsa devlet bunları yerine getirmek zorundadır. Konu daha çok azınlık sorunları kapsamında değerlendirilmektedir²⁵³. Bu konuda Lozan Antlaşması örnek oluşturmaktadır. Antlaşmanın bir hükmüne göre, Türkiye’de yaşayan Rum ve Ermeni azınlıkları kendi eğitim kurumlarında, kendi dillerinde eğitim yapabileceklerdir.

²⁵³ Şeref ÜNAL, age, s.276.

Türkiye’de eğitimden yararlanmaya kadar uzayabilecek bir çizgide sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar uluslararası platformlara yansımamış olmakla beraber çözümü yaşamsal önem taşımaktadır.

Karşılaştırma yapıldığında Doğu ile Batı, kadın ile erkek arasında okur yazarlık açısından büyük uçurumlar bulunmaktadır. Rakamsal verileri kullanmak gerekirse, erkek nüfusun okur-yazarlık oranı %79.9; aynı konuda kadın nüfusun oranı ise %54.6’dır. Bu oranlar en düşük değerlerini Hakkari’de almaktadır: Erkekler için %48.8; kadınlar için ise %10.9’luk oran dikkat çekicidir²⁵⁴.

Eğitim sisteminde yaşanan sorunların teknik açıdan değerlendirilmesi konunun dışındadır. Ancak Doğu’dan Batı’ya değişen oranlar bölgelerarası eğitimden yararlanma olanağını ortaya koymaktadır. Özellikle OHAL Bölgesi’nde yaşanan sıkıntılar eğitim alanına da yansımıştır. Doğu’nun iklimsel ve coğrafi koşullarının yarattığı olanaksızlıklara²⁵⁵ ek olarak terör nedeniyle okulların öğretmen açığıyla karşılaşması, öğretmenlerin karşılaştığı tehditler v.b. eğitimi olumsuz etkilemiştir.

Kadın-erkek arası eşitsizlikler ise toplumsal kültürün bir uzantısıdır. Toplumda erkek egemen anlayışın hakim olması nedeniyle Türk kadını için tarihten gelen eşitsizlik süreci yaşanmaktadır. AİHS’de eğitim hakkının bu boyutu vurgulanmamıştır.

6. Azınlıkların Durumu

Azınlık bir toplumsal kategoridir. Kavram, dil, din, ırk ya da etnik köken

²⁵⁴ Mahmut ADEM, “Eğitim Hakkı”, İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE Yayınları, Ankara, 1989, s. 146-147.

²⁵⁵ Örnek olarak, kışın bazı köy yollarının kar nedeniyle kapanması sonucu köy dışı okullara ulaşamama, tarım ve hayvancılığın yoğun olması sonucu çocukların bu işlerde çalıştırılması nedeniyle İlkbahar ve Sonbahar aylarında okullarda eğitimin sağlıksızlaşması gösterilebilir.

bakımından azınlıkta bulunan ve farklı özellikler gösteren toplumsal bir kategoriye ifade etmektedir. Azınlık hakları temel insan haklarından sayılmaktadır²⁵⁶.

Azınlıklarla ilgili sorunlar daha çok I. Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların yıkılmasıyla, her milletin self determination hakkı çerçevesinde yoğun olarak gündeme gelmiştir. Bu süreçte bir çok bağımsız devlet kurulmuş, devletlerin sınırları içinde kalan azınlıklar ise azınlık sözleşmeleriyle korunmuştur.

Uluslararası alanda da azınlıkların haklarının korunmasıyla ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. BM İnsan Hakları Komisyonu, 23 Şubat 1992’de “etnik, din ve dil açısından azınlıklara mensup kişilerin hakları” başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride grup olarak azınlık hakları değil, bir azınlığa mensup bireylerin tek tek hakları düzenlenmiş, böylece azınlık gruplarına uluslararası hukuk öznesi olma hakkı tanınmamıştır. Bildiride azınlığın bir tanımı yapılmamıştır. Ayrıca, azınlıklara tanınan haklardan hiç birisinin BM’in amaçlarına aykırı olarak veya devletlerin eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı aleyhine kullanılamayacağı belirtildiğinden azınlık gruplarının ayrı bir devlet kurma veya siyasal otonomi gibi taleplerle ortaya çıkmaları mümkün değildir²⁵⁷. Azınlık hakları AGİT çerçevesinde de ele alınmıştır. Ancak burada da azınlıklar grup olarak algılanmamış, birey olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Konseyi de azınlıklar konusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Avrupa Konseyi’nin yaptığı çalışmalar, 9 Ekim 1993 tarihinde AGİT çerçevesinde yapılan Viyana Konferansı sonucu şekillenmiştir. Viyana Bildirisi’ndeki direktiflere sadık kalınarak “Milli Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi” hazırlanmıştır.

²⁵⁶ Erol ANAR, Öte Kıyıda Yaşayanlar, Belge Yayınları, İnsan Hakları Dizisi, İstanbul, 1997, s.12.

²⁵⁷ Şeref ÜNAL, age, s. 369.

Bu sözleşme AİHS ve Ek Protokolleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır ancak AİHS'in ek bir protokolü değil, bağımsız bir belgedir. Ayrıca bu çerçevede sözleşmeye çekince koymak mümkün değildir. Avrupa Konseyi'ndeki sözleşmeler önemine göre genelde 3 ila 5 devletin onayı ile yürürlüğe girerken bu sözleşmenin²⁵⁸ yürürlüğe girebilmesi için 12 devlet onayı gerekmektedir. Bu azınlık konusuna Konseyin verdiği önemin ve sorunların çözümü için geniş katılımlı bir işbirliği ortamının gerekliliğinin göstergesidir.

Türkiye'nin azınlıklarla ilgili hukuksal statüsü çeşitli anlaşmalarla sağlanmıştır. Azınlıklarla ilgili olarak Türkiye'ye yönelik eleştiriler diğer insan hakkı alanlarında olduğu kadar yoğun değilse de zaman zaman gündeme gelebilmektedir.

Yöneltilen suçlamalar genellikle azınlıklara karşı asimilasyon ve göç ettirme politikalarının uygulandığı, ikinci sınıf ve aşağılayıcı muamele yapıldığı konularında yoğunlaştırılmaktadır.

Bu iddiaların Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nce sistematik olarak yapıldığı yönünde bulgular zaman zaman gündeme gelse de, böyle bir iddiayı doğrular somut bir bulgu görülmemektedir.

Yaşanan olumsuz olaylara bakıldığında, sistematik bir uygulamadan çok, güncel krizler olarak değerlendirilebilirler. 50'li ve 60'lı yıllarda özellikle Rum azınlıkla ilgili ortaya çıkan olaylar 6-7 Eylül Olayları'nda²⁵⁹ da görülmüş olduğu gibi kışkırtmalara ve Türkiye'nin konuya duyarsız kalmasına dayanmaktadır.

Daha çok devletlerarası ilişkilerin gergin olduğu dönemlerde azınlıklara karşı insan hakkı ihlallerinin yapıldığı iddia edilmektedir. Gerçekten de Kıbrıs

²⁵⁸ Sözleşme ile güvence altına alınan azınlık hakları için Bkz. Şeref ÜNAL, age, s.370-371. Sözleşme'nin tam metni için Bkz. Erol ANAR, Öte Kıyıda..., age, s.118-128.

²⁵⁹ 6-7 Eylül Olaylarıyla ilgili olarak Bkz. M. Hulusi DOSDOĞRU, 6-7 Eylül Olayları, Bağlam Yayınları, İstanbul 1993.

olaylarının alevlendiği 1960'lı yılların başlarında Rumların Kilise yayınlarında azalma, eğitim kurumlarında etkinsizlik dikkat çekmiş, 1964 yılında Rumların yoğun olarak bulunduğu Gökçeada ve Bozcaada'da askeri bölgeler ilan edilmiş, yine aynı dönemde 30 bin Rum sınır dışı edilmiştir.

Bir diğeri azınlık statüsü almış olan grup Ermeniler'dir. Bilindiği gibi Türkiye özellikle 70'lerin sonu ile 80'lerin ortasına kadar yoğun bir Ermeni terör örgütü ASALA ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Türkiye'de yaşayan Ermeni asıllı Türk vatandaşları üzerinde büyük bir baskının olduğu söylenemez. 80'li yılların ortasından sonra da ASALA'nın faaliyetlerinin azalması, hatta sona ermesi sonucu Ermeniler de gündemden düşmüştür. Ancak son dönemde Fransa Parlamentosu'nda gündeme gelen Ermeni tasarısı ile Ermeniler tekrar gündeme gelmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI TRAKYA'DA İNSAN HAKLARI SORUNU

İnsan haklarının evrensel nitelikleri üzerinde geniş tabanlı bir uzlaşıdan söz etmek özellikle globalleşme sürecinde çok daha kolaylaşmıştır. Uzlaşının varlığı en somut şekilde uluslararası anlaşma ve sözleşmelere imza atan devletlerin sayısal fazlalığı ile görülebilmektedir.

İnsan hakları belgeler üzerinde önemsenirken, yazık ki uygulama alanına aynı duyarlılıkla yansıtılamamaktadır. İnsan haklarına ilişkin uluslararası koruma sistemlerinin de etkinsizliği ihlallerin önünü kesememiştir. Hatta insan hakkı ihlalleri, insan haklarını koruma ve geliştirme amaçlı sözleşmelere imza atan devletlerce de yapılabilmektedir.

İnsan haklarına ilişkin faaliyet gösteren örgütler (hükümetleri temsil eden ve etmeyenler) ihlaller karşısında tepkilerini ortaya koyabilmektedirler. Ancak bu tepkiler benzer olaylar karşısında benzer ölçüde olmamaktadır.

Bugün insan hakları alanında yoğun çabalar harcayan AB içindeki devletlerde de insan hakkı ihlalleri olabilmekte ancak AB bu ihlallere karşı tepkisini diğer devletlere karşı (örneğin Türkiye) gösterdiği kadar sert göstermemektedir.

Batı Trakya, AB üyesi Yunanistan'ın bir bölgesidir. Burada da insan hakkı ihlalleri yoğun olarak izlenebilmektedir. Türkiye'yi insan hakları açısından eleştiren

AB, insan hakkı ihlalleri yaşanmasına karşın Yunanistan'a maddi desteklerini sürdürmektedir. Aşağıda Yunanistan'ın Batı Trakya'daki insan hakkı ihlalleri uluslararası hukuk ve politika çerçevesinde ele alınmıştır.

I - BATI TRAKYA'DA İNSAN HAKLARI SORUNU VE HUKUKSAL YAPI

A - Hukuk Belgeleri

Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesi'nde insan hakkı ihlalleri yoğun olarak gözlemlenmektedir. İhlaller daha çok Türk azınlığa karşı yapılan uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Yunanistan bağlı olduğu anlaşma ve sözleşmelere zaman zaman ters düşecek uygulamalara yönelmektedir. Konunun anlaşılması adına Yunanistan'ın bölgeye ilişkin hukuksal yükümlülüklerine aykırı düşen bu uygulamalar Batı Trakya Türkleri üzerinde baskı yaratırken, dünya kamuoyunun çoğu kez durumdan haberi bile olmamaktadır. Başta Lozan Anlaşması olmak üzere Yunanistanı hukuken bağlayıcı başlıca belgeleri, AİHS, AGİK Helsinki Son Senedi, AGİK Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi ve Yunanistan Anayasasıdır.

1. Lozan Anlaşması

1923 tarihli Lozan Anlaşması'nın "temel hukuk" olarak adlandırılan 37-45'inci Maddeleri, Yunan ve Türk Hükümetleri'nin ülkelerindeki Rum ve Türk azınlıkları korumalarına ilişkin yükümlülükleri belirtmektedir²⁶⁰. Bu çerçevede her iki devlet de bazı yükümlülükler altına girmişlerdir.

²⁶⁰ Lozan Anlaşması'nın 37-44'ncü maddelerine Ek'ler kısmında yer verilmiştir.

Yunanistan ve Türkiye'nin azınlıklara ilişkin olarak aynen üstlendikleri yükümlülükleri şöyledir:

-Doğum, vatandaşlık, dil, ırk ve din ayrımı gözetmeksizin yaşam ve özgürlüklerin korunması;

-İbadetin serbestliği;

-Seyahat ve göç etme özgürlüğü;

-Yasalar önünde eşitlik;

-Çoğunluğun yararlandığı sosyal ve siyasal haklardan yararlanma;

-Özel hayatta, ticaretle, dinde, basım ve yayımda kamu organları ile ilişkiler ve mahkemelerde herhangi bir dilin serbestçe kullanılması özgürlüğünü tanıma;

-Yardım, din ve sosyal amaçlı kurumlar ve okullar kurma ve yönetme hakkını tanıma;

-Her iki dilde de eğitim veren ilkokullar kurma ve

-Dini Kurum ve vakıflar için tam himaye sağlama.

2. AİHS

Yunanistan'ın Türk azınlığın haklarıyla doğrudan ilgili Lozan Anlaşması'nı kabul etmesine ek olarak AİHS ve diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamış olması, azınlıklara daha geniş haklar doğurmuş, yeni garantiler getirmiştir.

AİHS'nin Yunanistan tarafından imzalanmasıyla birlikte daha önce dile getirilmemiş bazı haklar da azınlıklar için yeni güvenceleri oluşturmuşlardır. Bunlar arasında, insanlık dışı ve aşağılayıcı uygulamalara tabi tutulmama hakkı; bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı; din ve ifade özgürlüğü; dernek kurma özgürlüğü; sansüresiz bilgi edinme hakkı; ayrıca devlete de insan hakkı ihlallerinin etkin şekilde engellenmesi, dinsel ya da ulusal azınlığa mensub

olma nedeniyle ayrımcı uygulamaların yapılmaması yükümlülüğü getirilmiştir.

3. Helsinki Son Senedi

Yunanistan Helsinki Son Senedi'ni 1975'de imzalayan AGİK'deki ilk ülkeler arasındadır. Söz konusu senedin VII. İlkesi insan hakları ve temel özgürlükler açısından geniş garantiler sağlamaktadır. Senet ayrıca, taraf devletlerin ülkelerindeki ulusal azınlıkların "yasalar önünde eşit olma" ve "insan hak ve temel özgürlüklerinin fiilen kullanılması" haklarına saygı gösterilmesini şart koşturmaktadır.

4. AGİK Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi (1989)

Yunanistan tarafından imzalanan AGİK Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi²⁶¹, devletler arasındaki ilişkiler açısından yol gösterici ilkeleri sıralamaktadır. Bu çerçevede bir ülkenin topraklarında bulunan herkese, din ve milli kimliğine bakılmaksızın insan hakları ve temel özgürlüklerin garanti edilmesi yer almaktadır. Belge ayrıca hiç kimsenin insan hak ve özgürlüklerini kullanmaktan dolayı ayrımcı muameleye tabii tutulmamasını da taahhüt altına almaktadır. Dinsel özgürlükler açısından ise bireylerin kendi dinsel yapılarını oluşturma haklarını öngörmektedir. Bunların dışında belge, ulusal azınlıkların haklarını da garanti altına almaktadır. Buna göre: "Taraf ülkeler toprakları üzerindeki ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dile ve dine ilişkin kimliklerini koruyacak ve bu hakların ilerletilmesi için gerekli şartları hazırlayacaklardır. Bu tür azınlıklara mensup bireylerin haklardan serbestçe yararlanmalarına saygı gösterecekler ve diğerleri ile tam eşitliklerini sağlayacaklardır."

Bunların dışında Helsinki Son Senedi herkesin ülkelerinden ayrılıp geri dönme hakkı olduğunu ve taraf devletlerin bu hakka uyması gerektiğini

²⁶¹ AGİK anlaşmaları hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Emmanuel DECAUX, AGİK, İletişim Yayınları - Presses Universitaires de France, İstanbul, 1993.

vurgulamaktadır.

5. Yunanistan Anayasası

Batı Trakya'daki Türk azınlığın hakları açısından hukuksal koruma sağlayan bir belge de 1975 tarihli Yunan Anayasası'dır. Anayasa'ya göre;

Bütün Yunanlılar Kanun önünde eşittir(Madde:4/1);

Vatandaşlık açısından kanunla belirlenen niteliklere sahip herkes Yunan vatandaşıdır. Yunan vatandaşlığından çıkarılması ancak başka bir vatandaşlığın isteğe bağlı olarak kazanılması veya yabancı bir ülkede, ulusal çıkarlara aykırı bir hizmet üstlenilmesi halinde, kanunla daha ayrıntılı olarak belirlenen şartlar altında ve yöntemlerle mümkündür (Madde: 4/3);

Herkes başkalarının haklarına tecavüz etmediği veya Anayasa ve ahlaki değerleri ihlal etmediği sürece, serbestçe kişiliklerini geliştirme ve ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal hayatına katılma hakkına sahiptir (Madde: 5/1);

Yunan topraklarında yaşayan herkes, milliyet, ırk, veya dil ve dini ve siyasal inanç farkı gözetilmeksizin hayat, şeref ve özgürlüğünün tam olarak korunması hakkına sahiptir. Sadece uluslararası hukukun öngördüğü hallerde istisnalara izin verilir (Madde: 5/2);

Tüm Yunanlılar'ın ülke içinde dolaşım ve ikametini, ülkeye giriş ve çıkışını engelleyici münferit idari önlemler yasaktır (Madde 5/4).

B - Türk Azınlığa Yönelik İnsan Hakkı İhlalleri

Yunanistan birçok uluslararası insan hakkı sözleşme ve anlaşmasına imza atmış olmasına karşın özellikle Batı Trakya'da dikkat çeken bir şekilde insan haklarını ihlal eder bir tutum içindedir.

Genel olarak Batı Trakya Sorunu²⁶² Batı Trakya Bölgesi üzerinde 12. Yüzyıldan bu yana Türklerin yaşadığı, 1920'den itibaren Yunanistan'a geçen bir bölgedir. kuzeyinde Bulgaristan, güneyinde Ege Denizi, batısında Yunanistan'ın Makedonya Bölgesi, doğusunda Türkiye ile çevrilen bölgede üç il bulunmaktadır. Bu iller: İskeçe (Xanti) İli merkezi İskeçe; Rodop İli merkezi Gümülcine (Komotini); Evros İli merkezi Dedeağaç (Alexandroupoli)'dir.

Batı Trakya'da yaklaşık 140.000 Türk asıllı azınlık mensubu yaşamaktadır. Bu rakam 1923 Lozan Anlaşması'ndan bu yana değişmemiştir. Bölgede Türk azınlığın nüfus artış oranı %2'dir ve bu orana göre bugün azınlık nüfusunun 500.000 olması gerekmektedir. Bu durum bölgeden azınlık nüfusunun göç ettiğinin bir göstergesidir²⁶³

Türk azınlığı potansiyel düşman olarak algılayan Yunanistan'ın azınlıklara karşı uyguladığı politikalar azınlık üyelerini bölgeden göç ettirmeyi eğer olmaz ise asimile etmeyi amaçlamıştır²⁶⁴. Yunanistan tarafından uygulanan politika ve teknikler incelendiğinde bu amaç farkedilebilmektedir.

²⁶² Bu konuda Bkz. Baskın ORAN, Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu, İkinci Basım, Ankara Bilgi Yayınları, Ankara, 1991, s.399.

²⁶³ Bkz. Tekin Akıllıoğlu, "Batı Trakya Türk Azınlığının Karşılaştığı Güncel Sorunlar", İnsan Hakları Merkezi Dergisi, İnsan Hakları Merkezi Yayınları, A.Ü.S.B.F., Ankara, 1994, s.28.

²⁶⁴ Sadık AHMET, agm, s. 21.

1. Vatandaşlıktan Çıkarma

Vatandaşlıktan çıkarma, Batı Trakya Türk azınlığının bölgede sayısını azaltmayı hedefleyen Yunanistan'ın başvurduğu önemli bir yöntemdir. Bu yolla çok sayıda azınlık vatandaşlıktan çıkartılmıştır.

Yunanistan bu işlemi 1955 yılında kabul edilen 3370 sayılı Yunan Vatandaşlık Kanunu Bölüm B, Kısım VI, Madde 19'a dayanarak yapmaktadır. Bu maddeye²⁶⁵ göre:

“Yunan etnik kökenli olmayan bir kimse, geri dönmek niyetiyle Yunanistan'ı terkettiği takdirde, Yunan vatandaşlığını kaybetmiş ilan olunabilir. Bu aynı zamanda yurt dışında doğan ve ikamet eden Yunan etnik kökenli olmayan bir vatandaş için de geçerlidir. Her iki ebeveyn de veya yaşayan ebeveynin kaybı halinde, yurtdışında yaşayan küçük çocukları, Yunan vatandaşlıklarını kaybetmiş ilan olunabilir. İçişleri Bakanı, Ulusal Konseyin mutabakatı ile bu konularda karar verir.”²⁶⁶

Bu kanun Yunan Anayasası'nın iki hükmünü ihlal etmektedir: Bütün Yunan vatandaşlarının yasalar önünde eşitliğini sağlayan Madde 4/1'i ve Yunan vatandaşlığının ancak başka bir vatandaşlığın isteğe bağlı olarak kazanılması veya yabancı bir ülkede, ulusal çıkarlara aykırı bir hizmet üstlenilmesi halinde kaybettirileceğini belirten Madde 4/2'yi.

19. Madde ayrıca AGİK Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi'nde belirtilen ve Belge'yi imzalayan devletlerin uyma zorunluluğu olan, “herkesin kendi ülkesinden ayrılma ve geri dönme hakkına” da aykırıdır.

²⁶⁵ Yunan Vatandaşlık yasasında bir değişiklik olduğu yönünde duyum almakla birlikte; İzmir'deki Yunanistan Konsolosluğu başta olmak üzere çeşitli kişi ve kurumlara başvurulmasına karşın değişikliği kanıtlayan bir belgeye henüz ulaşmak mümkün olmadığından çalışmada yer verilememiştir.

²⁶⁶ Bkz. Eric SIESBY, “The Turkish Minority In Northern Greece”, İnternet Adresi: <http://www.armory.com/%7Eethrace/Siesby.html>, s. 2.

19. Madde uyarınca etnik kökeni Türk olan azınlıklar, herhangi bir mahkeme kararı olmaksızın idari bir kararla vatandaşlıktan atılabilmektedirler. Ayrıca vatandaşlıktan atma kararıyla ilgili olarak Yunan hukukuna göre yargı yoluna baş vurulamamaktadır ve etkin bir temyiz yolu bulunmamaktadır²⁶⁷. Çünkü 19. Madde Yunan Anayasası'nın 111. Maddesi ile korunmuştur. Buna göre, yeni bir kanunla düzenlenene kadar 19. Maddenin Anayasaya aykırılığı savunulamamaktadır.

Bu yöntemle pekçok Batı Trakyalı Türk, Yunan vatandaşlığından çıkarılmıştır. Ancak bir çoğu insan hakları ve eşitlik ilkelerine aykırı olan 19. Maddedeki vatandaşlıktan çıkarılmaya neden olacak fiilleri işlememiş ve haksızlığa uğramıştır. Örneğin, yurtdışında eğitim amacıyla bulunan öğrenciler, Yunanistan'ın diğer bölgelerine çalışmak için gidenler, hatta Yunan ordusunda askerlik görevini yaparken vatandaşlıktan atılanlar bulunmaktadır²⁶⁸.

Yunanlı yetkililer vatandaşlıktan atma gerekçelerini atılan kişilerin yurt dışında bulunmasına ve Yunanistan'ı terketmiş olduğu sanısına dayandırmaktadırlar. Fakat bu iddiayı, hiçbir araştırma yapmadan, mahkemeden karar çıkartmadan, ve vatandaşlıktan çıkmaya yönelik hiçbir talep gelmeksizin öne sürmektedirler. Vatandaşlıktan çıkarılanlar, durumu Yunanistan'a geri döndüklerinde pasaport kontrolünde öğrenmektedirler. Tebligatı gümrük polisleri sınır kapısında yapmaktadırlar. Evlerine dönmeyi başaranların ise pasaportlarına el konularak bu kişilerin bundan böyle vatansız yaşaması sağlanmaktadır. Vatansız statüsündeki insanların ellerinden kimlikleri, oy defterleri, sağlık sigorta defterleri polis zoruyla alınmakta yıllarca sigorta primi ödeyen insanlar emekli olamamakta, hatta öldüklerinde tüm mal varlıkları devlete kalmaktadır²⁶⁹.

²⁶⁷ Bkz. Helsinki Watch 1990 Yunanistan Raporu.

²⁶⁸ Bkz. Sadık AHMET, agm, s.25.

²⁶⁹ Sadık AHMET, age, s. 25.

Yunanistan'ın vatandaşlık hakları üzerindeki tasarruflarının AİHS'e aykırı olduğunun bir diğer kanıtı, yabancı uyruklu biri ile evlenen azınlıkların eşlerini kendi ülkesi olan Yunanistan'a getirememesidir. Çünkü Yunanistan böyle bir evlilik halinde çok ender olarak yabancı-eşe vize vermektedir. Yunan vatandaşlığına ise kesinlikle yabancı eş alınmamaktadır²⁷⁰. Uygulama AİHS'in 12. Maddesinde yer alan evlilikle ilgili hükme aykırıdır ve insanların istediği kişiyle evlenmesini engellemektedir.

2. Yasak Bölge Uygulaması

Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Türk azınlığın nüfusunu azaltma çabalarının bir diğer örneği, 1995'de kaldırılan yasak bölge uygulamasıdır.

Batı Trakya Türkleri'nin büyük çoğunluğu yerel deyişle "Balkan"da, yani Bölgenin dağlık olan, ve Bulgaristan sınırına kadar uzanan kuzey kesiminde oturmaktadır. Burada 118 değişik köyde yaklaşık 40.000 Türk yaşamaktadır. Türk nüfusun yoğun olduğu bu bölge, 1945'den sonra o dönemdeki konjonktürün yansıması olarak "komünizm tehlikesi"ne karşı yasak bölge ilan edilmiş ve bölgeye giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır. Bu statü 1995'e kadar sürmüştür.

Uygulamada bölgeye giriş çıkışlarda yetkili makamlardan izin alınması şartı bulunmaktadır. İzinler 1 ay, 6 ay ve 12 ay için verilmektedir. Saat 24:00 ile 06:00 arasında bölgeye giriş çıkışa izin verilmemektedir. Yabancılar, gazeteciler, televizyon ekipleri, Yunanistan'da diplomatik görev yapanlar ise izin için başvursalar da izin alamamaktadırlar.

Yasak bölge uygulaması başlangıçta komünizme karşı bir önlem olarak

²⁷⁰ Sadık AHMET, agm, s.26.

başlamış olsa da zaman içinde Türk azınlığı hedef almıştır. Nitekim S.S.C.B dağıldıktan sonra uygulama sürdürülmüş ve ancak 1995’de sona erdirilmiştir. Helsinki İzleme Komitesi’nin Yunanistan Bürosu tarafından hazırlanan 1997 Raporu’nda 1995’de yasal olarak bölge yasaklı olmaktan çıkmışsa da, 1996 yılı gözlemlerinde yabancıların bölgeye girmesine izin verilmediği ifade edilmiştir²⁷¹.

1997 Eylül ayında Batı Trakya’ya ziyaretimde yollarda aralıklarla yasak bölge uygulamasının yapıldığı dönemden kalan kontrol noktaları dikkatimi çekti. Bu noktalarda yer alan yapıların (kontrolü yapan askerlerin beklediği kulübeler) hala yıkılmamış olması düşündürücüdür.

Yunanistan’ın seyahat özgürlüğü ile ilgili uluslararası yükümlülüklerine ve Yunan Anayasası’nın 5. Maddesi’ne tamamen aykırı olan bu uygulama, bölgede hak tanımaz, eşitliksiz, insanlık dışı uygulamaların devamına olanak sağlamıştır.

Türk azınlığın bölgeden göç etmesi, sayıca azalması için birçok yöntem kullanılmaktadır. Bölge Yunanistan’ın gelir seviyesi en düşük bölgesidir; temiz su sorunu yaşanmaktadır; haberleşme olanakları kısıtlıdır, işsizlik oranı yüksektir, eğitim ve sağlık hizmetleri yetersizdir, köylere giden yollar topraktır ve ağır kış koşullarında kapanmaktadır,öyle ki hastaların şehirlerdeki hastanelere yetiştirilmesi bazen olanaksızlaşmaktadır²⁷².

Bölgede Türk azınlığın kültürel faaliyetinde bulunması engellenmeye çalışılmaktadır. Türklerin yaşadığı köylerde bir toplantı, festival ya da eğlence düzenlendiği zaman Yunanlı yetkililer yasal yetkilerini kötüye kullanmaktan

²⁷¹ 1997 Helsinki Watch Yunanistan Raporu. Rapor, Greek Helsinki Monitor ve Azınlık Hakları grubu sözcüsü Panoyote Elias Dimitras’ın <helsinki@compulink.gr> e-mail adresinden News Release: 1997 annual IHF report on Greece subject’ile ve 21 Haziran 1997 tarihinde (saat:18:19) yollanan nüshadan alınmıştır.

²⁷² Turkish Foreign Policy Issues, “Turkish Minority In Western Thrace”, Türk Dışişleri Bakanlığından alınmış bir belgedir. Tarih ve basım yeri bulunmamaktadır, s. 12-13.

çekinmemektedir. Örneğin 12 Eylül 1997 günü eski yasak bölge içinde kalan Ketenlik (Kendavros) Köyü'nde gerçekleşen III. Balkan Gençlik Festivali sırasında Yunan yetkililer, yapılacağı çok önceden yetkili makamlara bildirilmesine, medyadan ilan edilmesine karşın tam festival günü Ketenlik (Kendavros) Köyü'ne giden tek yolu kazarak kanalizasyon çalışmasına başlamışlardır. Festivale dışarıdan gelen insanlar uzun bir yolu yürüyerek gitmek zorunda kalmışlardır²⁷³.

Baskılar bölge insanını göçe zorlama amaçlıdır. Birçok Batı Trakya Türkü bu nedenlerle bölgeden göç etmek zorunda kalmışlardır.

3. Eğitim

Lozan Antlaşması'nın 40., 41. ve 45. Maddelerinde azınlığın kendi eğitim ve öğretim kurumlarını kurmak, yönetmek ve bu kurumlarda kendi dillerini özgürce kullanmak hakkı hükme bağlanmıştır. Ayrıca Yunanistan'ın taraf olduğu başta AIHS olmak üzere birçok belge ile azınlıkların kültürlerini koruma ve geliştirme özgürlüğüne engel olunmaması hatta bu konuda azınlıklara yardımcı olunması istenmiştir.

1990 yılında yapılan AGİK İnsani Boyut Konferansı Nihai Belgesi'nin 32. İlkesinde, ulusal azınlıklara mensup kişilerin etnik, kültürel, dil ve dinsel kişiliklerini serbestçe ifade etme, koruma ve geliştirme hakları bulunduğu vurgulanmıştır.

Uluslararası belgelerde vurgulanmasına ve Yunanistan'ın da bu belgelere imza atmasına karşın eğitim sistemine ilişkin uygulamalar azınlık toplumunu çağın gerisinde bırakacak şekilde sonuçlar vermiştir.

²⁷³ Olayın haberi için Bkz. Gündem (ΓΚΙΟΥΝΔΕΜ) Gazetesi, 16 Eylül 1997. (Batı Trakya'daki Türk azınlık tarafından çıkan ve Türkçe yayın yapan bir gazetedir)

Batı Trakya'da eğitim konusunda azınlıkların karşılaştığı sorunlar şu başlıklar altında toplanabilir²⁷⁴:

- İlkokullardaki vakıf sisteminin çökmesi ve dayanışmanın azalması;
- Öğretmenlerin yetersiz olması (özellikle nitelik açısından);
- Okulların fiziksel koşullarının yetersizliği;
- Türkiye'den gelen öğretmen sayısındaki azalma;
- Hayat bilgisi gibi derslerin Türk öğretmenlerden alınması
- Eğitimi Türkiye'de tamamlamış öğretmenlerin yerine Selanik Özel Pedagoji Akademisi'nden mezun asimile olmuş kişiler okullara atanmaktadır;
- Kütüphaneler yetersiz ve eski kitaplardan oluşmaktadır.
- Türk kökenli öğrencilere karşı eşitlik ilkelerine aykırı davranılmaktadır.

Benzer sorunlar Yunanistan'da faaliyet gösteren, Yüksek Tahsilliler Derneği'nin çatısı altında örgütlenmiş ve sadece üniversite öğrencilerinin üye olabildiği Genç Akademisyenler Topluluğu'nun (GAT) bazı yöneticileriyle²⁷⁵ yapılan görüşmede de dile getirilmiştir.

Toplantıda, azınlık okullarında eğitimin yetersiz olduğu, ilkokul mezunlarının bölme ve çarpma işlemlerini yapamadıkları, Türkçe dilbilgisi dersine gelen öğretmenlerin Türkçe'yi iyi bilmediği²⁷⁶ ifade edilmiştir. Bu ifadeler gurubun tamamı tarafından onaylanmıştır.

²⁷⁴ Bu bilgi Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği Başkanı Şerafettin ŞERİF ile 2 Eylül 1997'de yapılan mülakattan çıkartılmıştır.

²⁷⁵ Genç Akademisyenler Topluluğu ile 3 Eylül 1997 tarihinde saat 18:30'da İskeçe Türk Birliği binasının toplantı salonunda bir araya gelerek ve azınlık olarak yaşadıkları sorunları konuştuk. Toplantıya katılan GAT yöneticileri, Mehmet Dükkancı, Ahmet Selim Kahya, Ozan Ahmetoğlu, Gökşen Yunusoğlu, Esen Bulut, Sami Karabıyıklı, Hediye Kinç'tir.

²⁷⁶ Toplantıda, bir Türkçe dilbilgisi öğretmenin tahtaya "bugün hava üşüdü giyin bufan" şeklinde bir cümle yazıp öğrencilerden öğelerine ayırmalarını istediğine tanık olanlar bulunmuş ve bu olayı örnek göstermişlerdir. Yine aynı gurup bir derste öğretmenin cetvelle açı ölçmeye kalktığını ifade etmiştir. Ayrıca kitapların eski olduğu, hala "insan oğlu birgün aya gidecektir" şeklinde ifadelerin yer aldığı iddia edilmiştir.

Eğitimin Yunanistan'da yetersiz olması aileleri çocukları Türkiye'ye göndermeye itmiştir. Böylece bugün yüzlerce Batı Trakya Türkü yatılı olarak Türkiye'de okullara devam etmektedirler. Bu durum Yunanistan'ın bölgedeki nüfusu azaltma politikasına katkı sağlamakla birlikte, gelecek kaygısı Türk kesimini bu seçeneğe itmektedir.

Türklerin azınlık okullarına gitme zorunluluğu yoktur. İsterlerse Yunan okullarına da gidebilirler. Ancak bu sefer de kendi kültürlerini yitirmeleri söz konusu olmaktadır. Yunanlı öğretmenler Türk azınlığına mensup öğrencilere toleranslı davranmakta, bol not vermekte böylece öğrencileri çalışmadan uzaklaştırmaktadırlar²⁷⁷.

Eğitimle ilgili bir diğer sorun da S.Ö.P.A olarak kısaltılan Selanik Özel Pedagoji Akademisi'nden mezun olan öğretmenlerin Türk okullarına yerleştirilmesidir.

S.Ö.P.A mezunları, yetersiz bir eğitimden geçmiş, Yunan kültürünü benimsemiş, asimile olmuş ve bu nedenle de azınlık toplumundan tepki alan kişilerdir. Bu kişiler kendilerini Türk olarak değil, Elen Müslümanı olarak tanıtmaktadırlar²⁷⁸.

İlk ve orta dereceli okullarda yaşanan sorunlar üniversitelerde de yaşanmaktadır. Oldukça yetersiz eğitim alan Türk azınlığın çocukları üniversite sınavlarında başarısız olmaktadır. Bu konuda Yunanistan'ın olumlu sayılabilecek bir adımı söz konusudur. 1996 yılında azınlık mensuplarına binde altılık (%0.6) oranda kontenjan tanınmıştır. Böylece ilk ve orta dereceli okullardaki eşitsizlik Yunan Hükümetince de kabul edilmiştir. Uygulamanın yeni olması karşılaşılabilecek sorunlar hakkında herhangi bir yorum yapmaya engeldir.

²⁷⁷ Şerafettin ŞERİF'le 3 Eylül 1997 tarihinde Gümülcine'de yapılan mülakat.

²⁷⁸ Bkz. Tekin AKILLIOĞLU, "Batı Trakya...", agm, s. 32.

Üniversiteyi Yunanistan dışında okuyan bir çok Batı Trakya Türkü bulunmaktadır. Bunların çoğu Türkiye'dedir. Yunanistan bu öğrencilerin mezun olmasından sonra geri dönmelerini istememekte ve bir çok zorlukları devreye sokmaktadır.

Yunanistan dışında üniversite bitirenlerin en çok karşılaştıkları sorun diplomalarının denkliğinin onaylanması sorunudur. "Dikatsa" adı verilen kurumun yaptığı denklik onaylama işlemleri çok uzamakta ve bir çok azınlık yeni sınavlara tabi tutulup elenmektedir. Üniversite mezunları "Dikatsa"nın bürokratik sürecine girmekten çekinmektedir. Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nden mezun olan Yüksel Nuri'nin eczane açabilmek için 13 yıl süren ve sonunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Yunanistan'a karşı açtığı davayı kazanarak²⁷⁹ sona erdirdiği serüveni bu duruma tipik bir örnektir. Fakat Yunanistan yine de elinden gelen zorluğu çıkarmış ve eczane açabilmesi için yaşadığı kent olan İskeçe'ye 54 km uzaklıktaki Gümülcine'ye eczane açabilme ruhsatı vermiştir. Yüksel Nuri burada eczane açarak her gün evi ile işi arasında toplam 108 km gidip-gelmek zorunda kalmıştır²⁸⁰.

Gelişen benzeri olaylar azınlığın okumaya, eğitimini sürdürmeye karşı isteğini törpülemekte, bunun sonucu olarak da Yunan asıllı olanlarla eğitim açısından bir uçurum doğmaktadır.

4. Etnik Kimliğin İnkarı

Yunan Hükümeti sınırları içinde bir Türk azınlığının varlığını reddetmektedir. Helsinki Watch'ın raporunda Yunan hükümet sözcüsünün Batı

²⁷⁹ Mehmet Nuri, dava sürerken bir çok tehdit aldığını ve bir kez de diğerlerinin de hukuksal sürece gitmesini engellemek amacıyla suikast girişimine maruz kaldığını da belirtmiştir.

²⁸⁰ Bu bilgiler eczacı Yüksel NURİ ile 5 Eylül 1997, Gümülcine'de yapılan mülakattan aktarılmıştır.

Trakya’da Türk olmadığını iddia ettiği ifade yer almaktadır. Aynı raporda İskeçe Valisi Constantine Thanopoulos’un “Lozan Anlaşması sadece Yunanistan’daki Müslümanlardan bahsetmektedir” şeklindeki ifadesi ve Constantine Mitsotakis’in 18 Haziran 1990’da bir gazetecinin sorusu üzerine verdiği “Batı Trakya’da Yunan Türkleri Yoktur, Müslüman Yunanlılar -vardır” şeklindeki demeç yer almaktadır. Bu üç yetkilinin kısa cümleleri bile Yunanistan’ın Türk kimliğine yaklaşımını yansıtmaya yetecek kadar nettir.

Yunanistan Batı Trakya’da ulusal bir azınlığın varlığını kabul etmemekle buradaki unsuru dinsel azınlık olarak algılamaya ve algılatmaya çalışmaktadır. Esasen Yunanistan, bu yaklaşımı sonradan geliştirmiştir. Daha önce Yunanistan’da “Türk” ismini kullanan birçok kurum bulunmaktadır. İçinde “Türk” sözcüğü geçen tabelaların önünde çektirilen eski fotoğraflar bu gerçeği kanıtlamaktadır.

1980’li yılların başına kadar azınlıkların oluşturduğu çeşitli kuruluşların isimlerinde “Türk” sözcüğü bulunmaktadır. Yunanistan’ın özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekatı’nın ardından azınlığa karşı tutumu, “Türk” sözcüğünü yasaklayacak kadar sertleşmiştir

“Türk” sözcüğünün kullanımının yasaklanmasının ardından bu ismi kullanmış olan derneklerin telefonları kesilmiş, direnenlere 100.000 Drahmi (30 Ağustos 1998 itibariyle 1 Drahmi yaklaşık 1000 Türk Lirasıdır) para ve 6 ay hapis cezası getirilmiştir. Ayrıca Yunanistan “Türk” ismi kullanan kurumlarla ilgili tüm mahkeme ve cezaların infaz masraflarını davalı kurumun mal varlığından karşılamıştır²⁸¹

Yunan Mahkemeleri Türk azınlığın tarifi bakımından “Türk” kelimesinin

²⁸¹ İskeçe Türk Birliği tarafından 3 Mayıs 1995 tarihinde Batı Trakya’ya giden Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna’ya verilen 1 Mayıs 1995 tarihli Birlik başkanı Sabriye Delioğlu ve Birlik genel sekreteri Ahmet Hraloğlu imzalı rapordan alınmış bilgilerdir.

kullanımını fiilen yasaklamışlardır. 1988 yılında Yunan Yargıtay'ı Trakya İstinaf Mahkemesi tarafından alınan ve Batı Trakya Türk Dernekleri Birliği'nin kapatılmasını emreden 1986 tarihli kararı onaylamıştır. Mahkeme "Türk" sözcüğünün Türkiye'nin vatandaşlarını tanımladığını, Müslüman Yunanlıları tarif etmek için kullanılamayacağı; Müslüman Yunanlıları tarif etmek üzere "Türk" kelimesinin kullanılmasının kamu düzenini tehlikeye düşüreceği sonucuna varmıştır.

Bugün, önceleri içinde "Türk" sözcüğü geçen birçok dernek ve lokalın tabelaları sökülüş durumdadır. Türk azınlık da olayı protesto ederek sökülen tabelaları binalarının içine asmışlar ve tabelalar sökülürken duvarda oluşan tahribatı tamir etmemişlerdir.

Yunanistan resmi söylemde Türk varlığını kabul etmemekle beraber Batı Trakya'daki Türk olgusunun farkındadır. Bu nedenle kendini Türk kimliği ile tanımlayan bütünü bölme amacıyla, Batı Trakya'nın kuzeyindeki dağlık bölgede yaşayan Müslüman olan, kendini Türk olarak tanımlayan ve Pomakça denilen, konuşulmasına karşın yazısı olmayan, Türkçe, Yunanca ve Slavca sözcüklerden oluşan bir dili kullanan unsurları ayrı bir etnik grup olarak şekillendirmeye çalışmaktadır. Yunanistan bu nedenle yoğun olarak Pomak kültürüne ilişkin çalışmaları teşvik etmekte, kendini Pomak olarak tanımlayanlara devletle olan işlerde kolaylıklar sağlamaktadır.

Yunanlıların ayrı bir etnik grup olarak tanımladığı diğer grup Çingenelerdir. Yunanistan Tarafından Çingene olarak adlandırılan insanlar Müslüman Türk olduklarını söylemekte ve Türkçe konuşmaktadırlar.

5. Kültür ve Din

Batı Trakya'daki Türk azınlığı, din özgürlüklerine Yunan Hükümetince

getirilen kısıtlamalardan şikayetçi olmaktadırlar. Lozan Anlaşmasına göre, Türk azınlık dinsel özgürlüğe, dolayısı ile hayır ve din kurumlarını idare etme hakkına sahiptir. Buna ek olarak 1989 tarihli AGİK Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Bildirgesi'nde bireylerin kendi dinsel kurumlarını oluşturma hakkı ortaya konulmuştur.

-Türk azınlığın iddiasına göre Yunan Hükümeti uluslararası hukuktan doğan dinsel güvencelerini üç açıdan ihlal etmektedir:

- Eski camilerin tamiri ve yeniden inşasına izin verilmemesi,
- Din görevlilerinin başkanı durumundaki müftüleri seçme hakkının verilmemesi
- Türk azınlığa ait vakıfları kontrol etme çabası.

Batı Trakya'daki Yunan vatandaşlarının mülk alımı-satımı, ev tamirati cami yapımı veya tamirati için izin almaları gerekmektedir. Evlerin tamirinde olduğu gibi camilerin tamir edilmesi ve bakımı için kolaylıkla izin alınamamaktadır.

Geciken izinler nedeniyle pek çok cami harabe durumundadır ve ibadete uygun değildir. Damının onarılması için sonbaharda talep edilen iznin kış geçtikten sonra çıkması sonucu yıpranan camiler bulunmaktadır. Bu olay Helsinki Watch'ın 4 Eylül 1997 tarihli İskeçe- Gümülcine ziyaretlerinde dikkat çekmiştir.

O dönemde Koyunköy Camii'ndeki bakımsızlık nedeniyle Koyunköy'lü azınlık mensupları ibadetlerini bir depoda sürdürmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine Helsinki Watch temsilcisi Panoyote Dimitras Elias, Yunan yetkililerle konuşmuş ve caminin onarımı için söz almıştır. Söze güvenmeyen azınlık toplumu yazılı belge istemiştir. Bir insan hakkı örgütünün önünde eksi puan almama endişesi Yunanlı yetkililer bu belgeyi bir gün gecikmeyle de olsa vermişlerdir. Ancak belge gelmeden önce Helsinki Watch yetkililerinin azınlık toplumunu camiye sokup fotoğraf çekme

isteği dikkat çekicidir. Batı Trakya Türkleri arasında Helsinki Watch'ın yeni raporunda bu fotoğrafın Yunanistan lehine kullanılacağı görüşü hakim olmuştur.

Müftülerin seçimi de Batı Trakya azınlığının karşılaştığı sorunlardan biridir. Bölgede 3 müftü bulunmaktadır. Bunlar İskeçe, Gümülcine ve Dedeağaç'tadır. Lozan Anlaşması sadece Türk azınlığın dinsel ibadetlerini serbestçe yapmasını öngörmemekte, ayrıca dinsel kurumlarını oluşturma ve idare edebilmesi hakkını da sağlamaktadır. Buna ek olarak 1920 tarih ve 3245 sayılı "Müftiler ve Başmüfti İntihabıyla İslam Cemaatlerine ait Evkaf Varidatının Sureti İdaresine Dair Kanun" Müftülerin Müslümanlar tarafında seçileceğini bildirmektedir. Ayrıca 1926 Atina Anlaşmasına göre de Batı Trakya Türkleri kendi dini liderlerini ve şehirlerdeki Cemaat Başkanı ile heyetlerini kendileri seçme hakkına sahiptirler. Türk azınlık bu anlaşma ve kanunlara uyulmadığı görüşündedir.

Azınlık, ölümle boşalan müftülük makamlarına kendi seçtikleri liderleri getirememektedir. Yunan Devleti, bu makamlara bölgede izlediği politikalarına karşı olmayan kişileri müftü olarak atamaktadır. Örneğin, 2 Haziran 1985'de Gümülcine Müftüsü'nün ölümünün ardından Yunanistan'ın 4 Haziran 1985'de Türk azınlığın iradesi dışında Rüştü İmam'ı naip tayin etmesi üzerine Türk kesimi tepki göstermiştir. Rodop Valiliğine yaptıkları resmi başvurularla göstermişlerdir. Toplumsal baskıya dayanamayan Rüştü İmam görevinden istifa etmiştir.

Rodop Valiliğine İlahiyat Fakültesi mezunu din görevlilerince de bir muhtıra gönderilmiş ve yasalardan kaynaklanan seçim haklarının iadesi istenmiştir. Ancak taleplerine uygun cevap alınamamıştır. Hatta ilginç bir gelişme olmuş, Muhtıraya birinci sırada imza atmış olan Cemali Meço²⁸² Yunanistan tarafından Müftü naipliğine atanmıştır. Bu olay azınlığın tepkisine yol açmıştır. Cemali Meço daha sonra 1990'da Müftülüğe asaleten atanmıştır.

²⁸²Cemali Meço'nun ilk sırada imzaladığı Rodop Valiliğine verilen muhtıranın fotokopisi eklerde sunulmuştur.

Gelişmelerin azınlığın yasalarla ve uluslararası anlaşmalarla sabit olan müftü seçme hakkının ellerinden alınması yönünde ilerlemesi, Gümülcine'deki olayların benzerinin 12 Şubat 1990'da İskeçe Müftüsü Mustafa Hilmi Efendi'nin ölümünden sonra da yaşanması sonucu İskeçe Vaaz ve İrşad Heyeti aldığı bir kararla 17 Ağustos 1990 tarihinde İskeçe'nin tüm camilerinde el kaldırma yöntemiyle bir müftü seçimi yapmıştır. Benzeri uygulama Gümülcine'de de yapılmış ve böylece İskeçe'de Mehmet Emin Aga, Gümülcine'de de İbrahim Şerif seçime katılanlar tarafından Müftü seçilmişlerdir²⁸³.

Ancak bu olağandışı seçimler nedeniyle Yunan Hükümeti'nin çıkardığı bir kanun hükmünde kararname ile 2345/1920 sayılı müftü seçimine ilişkin kanunu ilga etmiş, müftü tayini Valiler'in yetkisine bırakmıştır.

Bugün Batı Trakya'da legal (atanmış) ve illegal (seçilmiş) olmak üzere iki farklı müftülük kurumu söz konusudur. Yunanistan'da müftüler sadece dinsel konularla değil, evlenme, boşanma, miras gibi konularda da yetki sahibidirler. Batı Trakya Türkleri zorunlu olarak medeni yaşama ilişkin işlemlerini atanmış ve Yunan Hükümeti tarafından tanınan müftülüklerde halletmektedir. Ancak dinsel konularda seçilmiş müftülere itibar edildiği gerçektir.

Seçilmiş müftüler hakkında Yunanistan mahkemelerinde "müftülük sıfatını gasp etmek" suçlamasıyla dava açılmış ve Mehmet Emin Aga 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

Dinsel hayır kurumu olarak çalışan vakıflarla ilgili sorunlar da bulunmaktadır. Yunanistan sürekli olarak vakıfların kontrolünü ele geçirme çabasıdadır. Bu çabalar azınlık toplumunu rahatsız etmektedir. 1980 yılında vakıf

²⁸³ "Batı Trakya'da Dini Özgürlükler", İskeçe Vaaz ve İrşad Heyeti'nin 13 Nisan 1995 tarihli raporu, s.5-6.

yöneticilerini ve beş kişiden oluşan yönetim kurullarını atamada valileri yetkili kılan 1091 sayılı kanun kabul edilmiştir. Ancak tepkiler nedeniyle henüz uygulama alanına aktarılmamıştır.

Yunanistan'ın esasen dinsel faaliyetlere karşıt tavrı yoktur; çünkü azınlığın kendini Türk kimliğiyle değil, Müslüman kimliğiyle tanımlamasını istemektedir. Bu nedenle dinle ilgili yapılan müdahaleler daha çok siyasal etki doğuran müftü seçimi ve yine toplumsal birliktelik ve dayanışma duygusunu geliştiren, böylece siyasal etki de yaratan vakıf sistemi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Camilerle ilgili olarak yaşanan olayların temelinde ise Türk mimari stiliyle yapılan camilerin Türk kültürünü yansıtmamasının verdiği sıkıntı yatmaktadır. Yunanistan'ın Türk kültürünü hatırlatan hiçbir unsura tahammülü yoktur. Bazı olaylar traji-komiktir. Örneğin Gümölcine ve İskeçe meydanlarında (platia) bulunan Osmanlı'dan kalan saat kulelerinin en üst noktalarındaki kubbelerin Türk kültürünü yansıttığı endişesiyle kırıldığı ifade edilmektedir. Başka bir olayda da, 1390 tarihinde yapılan Pospos Medresesi onarılmak yerine yıkılma riski taşıdığı gerekçesiyle 1989'da Yunanlı yetkililer tarafından yıkılmıştır²⁸⁴.

6. Siyasal Yaşama İlişkin Sorunlar

Bütün Yunan vatandaşları genel ve yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptirler. Bununla birlikte 1989 yılında Haziran ve Kasım aylarında yapılan milletvekili seçimlerinde, Türk azınlığı siyasal haklarının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Bu iddialar şunlardır²⁸⁵:

-Seçimlerden kısa süre önce Türkiye'de bulunan Batı Trakyalı Türklerin

²⁸⁴ Turkish Foreign Policy Issues, age, s. 11.

²⁸⁵ Bu iddialar Panoyote Dimitras ELIAS'ın Helsinki Watch adına hazırladığı Ağustos 1990 tarihli raporunda yer almıştır.

Yunanistana girişi engellenmiş, Türk-Yunan sınırı kapatılmıştır.

-Bir hafta boyunca Atina ile Batı Trakya arasındaki hava yolu bağlantıları kesilmiştir.

-Sadık Ahmet ve İsmail şerifin milletvekili adaylıkları seçimlerden bir gün önce reddedilmiştir.

-Seçim döneminde binlerce asker Batı Trakya'ya sevk edilerek Türklerin lehine olan oy oranları değiştirilmiştir.

-Seçim sandıkları uzak noktalara konulmuş ve oy kullanmak için 2 saat yolda geçirenler olmuştur. Birçok kişi de bu yolu göze alamamış ve oy kullanmamıştır.

-Sandık başlarında olaylar olmuş bazı Türk azınlık mensubları dövölmöşlerdir.

Sandıktan çıkan oyların sayımları sırasında kargaşalıklar yaratılmış, bu arada hileler yapılmıştır. Örneğin Türklerin yoğun olduğu Sofular köyünde Türk adaylar hiç oy alamamışlardır.

Engellemelere karşın Nisan 1990'da yapılan genel seçimlerde azınlık Yunanistan Parlamentosu'na iki bağımsız milletvekili gönderebilmiştir. Ancak bu seçimler Türk azınlığın bağımsız milletvekili seçebildiği son seçimler olmuştur. Çünkü Yunanistan bağımsız milletvekillerinin azınlık haklarını savunmada gösterdikleri başarıyı engellemek için seçim kanununa %3'lük ölkö barajı koşulunu eklemiştir. Bu tamamen Türk azınlığa yönelik bir manevradır. Çünkü Yunanistan Nüfusuna göre %3'lük barajı geçebilmek için en az 200.000 oya ihtiyaç vardır. Batı Trakya'da yaşayan Türklerin nüfusu ise ancak 140.000 civarındadır. Bir Türk'ün Parlamenteoya girebilmesi için bir Yunan Partisine üye olması ve o partinin çatısı altında seçime girmesi zorunlu hale gelmiştir. Ancak geçmiş tecrübeler göstermiştir ki, bir partiye bağlı siyaset yapmak azınlık toplumu için hak arama mücadelesinde bağımsız siyaset yapmak kadar kazançlı olmamaktadır.

7. Arsa Alım-Satımı ve Konutların Durumu

Yasak Bölge uygulamasının başlangıçta komünistleri hedef alıp daha sonra Türk azınlığa karşı kullanılmasında olduğu gibi, yine başlangıçta komünistlerin arsa alımlarını kontrol altında tutmak için çıkarılan arsa alım-satım ruhsatı zorunluluğu, bu kez Türk azınlığın kontrolü için kullanılır olmuştur²⁸⁶.

Yunan asıllılar çok kolay ruhsat alabilirken, Türk azınlık, ruhsat almada sorun yaşamaktadır. Bir Yunan asıllı Vilayet Müdürlüğünden ruhsatını başvurduğu günde alırken, Türkler bu ruhsat için aylar süren bir mücadelenin sonunda Yargıtay'a kadar giden davaların arkasından alabilmektedir.

İzin almadan evler satılamamakta, onarım dahi yapılamamaktadır. Eğer onarım izinsiz yapılırsa çok ağır para cezaları gelmektedir. Bu nedenle Türkler paraları olsa da görüntüsü harabeyi andıran evlerde oturmaktadırlar. Batı Trakya'da bir evin dış görünüşünden ev sahibinin Yunan asıllı mı yoksa Türk azınlık mı olduğu hemen anlaşılabilmektedir. Aynı sokakta çok lüks bir ev ile yıkılmak üzere olan bir ev bulunabilmektedir. Bu fark ev sahiplerinin gelir düzeyinden değil, etnik kimliğinden kaynaklanmaktadır.

Kamulaştırma faaliyetleri, Batı Trakya'da azınlığın yakındığı bir konudur. İddialara göre, Yunan Hükümeti Azınlıkların topraklarını sık sık istimlak etmekte, benzeri durumdaki Yunan asıllılar için benzer uygulamalara ender olarak rastlanılmaktadır²⁸⁷.

Verimli toprakların kamulaştırılması, tek geliri tarım kaynaklı olan Batı Trakyalı aileleri Türkiye'ye göçe zorlamaktadır. Bazı durumlarda ise Hükümet toprakları kamulaştırıp işlemesi için eski sahiplerine kiralamaktadır. Kamulaştırmaların Türk azınlığın sahip olduğu taşınmazları elde etmek amacıyla

²⁸⁶ Adem BEKİROĞLU ile 5 Eylül 1997 de yapılan mülakat.

²⁸⁷ Helsinki Watch Ağustos 1990 , agr, s.26.

yapıldığı açıktır.

8. Haberleşme ve Haber Alma Özgürlüğü

Yunan Anayasası'nın 14. Maddesi şöyle der: "Her şahıs yasalara uygun olarak fikirlerini, sözlü, yazılı ya da basın yoluyla ifade edebilir ya da yayabilir. Basın hürdür. Sansür ve diğer bütün önleyici tedbirler yasaklanmıştır."

Batı Trakya'da Türk azınlığın gazete ve dergi çıkarması serbest olmakla beraber, Türkiye'den gelen gazete, dergi veya kitapların Yunanistan'a girmesi yasaktır. Türkiye'den yayın yapan televizyon ve radyoların yayınlarının izlenmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Ancak uydu antenler ile azınlık toplumu Türk televizyonlarını izleyebilmektedir. Bölgede Türk azınlıkların evlerine ilişkin ayırt edici özelliklerden biri de uydu antenlerdir. Türklerin hemen hepsinde uydu anten bulunmaktadır.

Bölgede çıkan Türkçe gazetelerin yazarları Yunan Hükümeti'ni eleştiren yazılar yazamadıklarını ifade etmişlerdir. Eğer böyle bir durum olursa para cezasının geldiğini ve adli sürecin hemen başlatıldığını da eklemişlerdir. Öte yandan Yunan gazeteleri uluslararası hukuka ters, insanları kışkırtan, "megalo idea" fikrini işleyen yazıları rahatlıkla yazmakta, "unutmayın Yunanlılar, Yunanistan'ın Gerçek Başkenti İstanbul'dur"²⁸⁸ ifadesini slogan yapabilmektedirler. Bu tip yazılar Yunanlı yetkililerce engellenmemektedir.

Gümölcine'de çıkan Gündem Gazetesi'nin sahibi Hülya Emin, basılan gazetelerin Yunan polisince sürekli kontrol altında tutulduğunu, sabahları görevli bir polisin Gazete binasına²⁸⁹ gelerek istihbarat için gazete aldığını belirtmiş ve

²⁸⁸ Bu ifadenin Yunancası ve Rumcası Stoksos (ΣΤΟΧΟΣ) Gazetesinde hergün yer almaktadır.

²⁸⁹ Gazete binası tabiri yanıltıcı olabilir. Gündem Gazetesi yaklaşık 50 metrekaarelik bir alanda faaliyet göstermektedir.

Gündem Gazetesi okurlarının bilinmemesini istemediklerinden abone olmaktan kaçındıklarını ifade etmiştir.

9. İş ve Günlük Yaşam

Batı Trakya Bölgesi Yunanistan'ın diğer yerlerine göre oldukça geri kalmıştır. Yunanistan ortalamaları ile karşılaştırılırsa her 1000 kişiye düşen telefon Batı Trakya'da 151, Yunanistan ortalaması 382; araba sayısı 80' e 127, elektrik tüketimi ise 959 KWH karşılık 2473 KWH'dir.

İşsizlik oranı Tüm Yunanistan ortalaması %10, Batı Trakya Ortalaması %17, sadece azınlıklar için ise bu oran %30'dur. Batı Trakyalılar devlet dairelerine girmeyi başaramamaktadırlar. Kamu kesiminde çalışabilenler temizlik işçisi gibi karar alma sürecine katılamayacakları işlerde çalışmaktadırlar. 300 işçinin çalıştığı Gümölcine Valiliği'nde ve 1000 işçinin çalıştığı İskeçe Valiliği'nde hiç Türk azınlık bulunmamaktadır²⁹⁰.

Türk azınlık daha çok tarım sektöründedir. Ancak burada çalışanların çoğu mevsimlik işçilerdir.

Bankalar Yunanlılara kredilerde cömert davranırken azınlıklara kredi vermemektedirler. Yunanistan, Yunan asıllıların Batı Trakya'da yatırım yapmasını teşvik etmekte fakat bu teşviklerden Türkler yararlanamamaktadır.

Yazılanlar, söylenenler, okunanlar ve gözlemlenenlerden Yunanistan' Batı Trakya Bölgesi'nde insan hakkı ihlallerinin yoğun olarak yaşandığını anlaşılmaktadır. Ancak insan hakları konusunda faaliyet gösteren örgütlerin Yunanistan'a karşı tepki göstermemektedirler. Yunanistan ise, azınlıkların

²⁹⁰ Bkz. Panoyote Dimitras ELİAS, Ağustos 1990, agr, s.30.

şikayetlerini dikkate almamakta ve bölgedeki etnik Türk varlığını reddetmektedir.

II - BATI TRAKYA'DAKİ AZINLIĞA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

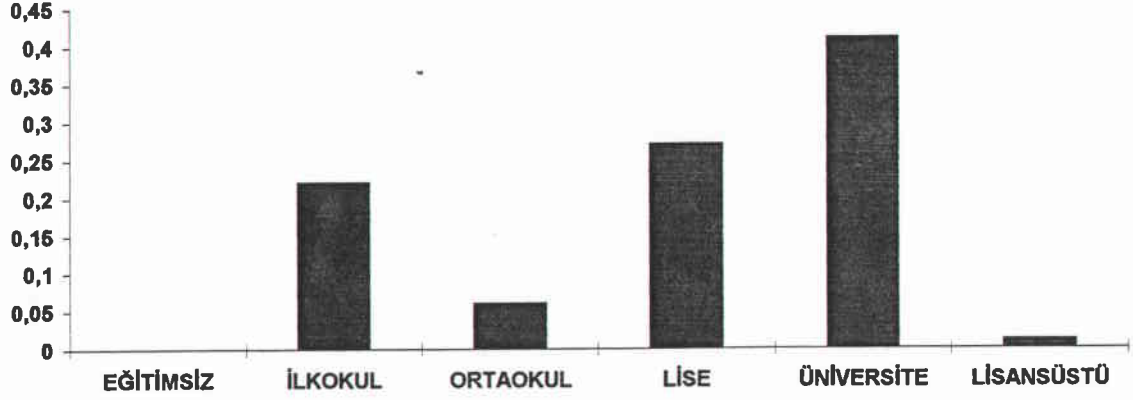
Batı Trakya'da azınlıklar tarafından dile getirilen ve yazılan sorunlar ile Yunanlı yetkililerin yaklaşımları arasında çelişkiler bulunmaktadır. Konu bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmemiş, daha çok politik kaygılar öne çıkarak politikalar üretilmiştir. Bilimsel verilerin öne çıkamayışında Yunanistan'ın Batı Trakya'da bilimsel temelli çalışmalara sıcak bakmamasının etkisi vardır. Yapılan çalışmalar ise Yunanistan'ın bakış açısından konuya yaklaşmıştır.

Bölgeye ilişkin sağlıklı yargılara varabilmek öncelikle verileri doğru, tarafsız ve bilimsel yöntemlerle toplamak gerekmektedir. Buradan hareketle azınlık toplumunda iddialar ve sorunları araştıran bir anket araştırması yapma girişiminde bulunduk. Yunanlı yetkililerin büyük bir olasılıkla izin vermeyeceği, hatta bunun olanaksız olduğu inancı ile anket için izin istemeden, formlar olabildiğince gizli yöntemlerle Batı Trakya Türkleri'ne ulaştırmaya çalıştık.

Ancak formları ulaştırabildiklerimizden bir kısmı anketin amacı hakkında tereddüte düşerek, kimin tarafından yapıldığı konusunda endişelenmişlerdir. Endişeleri anketin bir Yunan oyunu olması ihtimalinde düğümlenmiştir. Tamamen bilimsel kaygılarla hazırladığımız anket formunun bazı soruları birkaç deneğin tepkisini doğurmuştur. Tepkiler özellikle etnik kökene ilişkin sorularda yoğunlaşmıştır.

Ankete katılanların %41.94'ü üniversite, %27.42'si ise lise mezunudur. Katılım oranı eğitim düzeyi düştükçe azalmaktadır. Eğitimin insanların sorunlara daha çok eğilmesine katkısı görülmektedir. Anket uygulanan grubun eğitim durumu GRAFİK-1'de görülmektedir.

Ankete Katılanların Eğitim Düzeyi

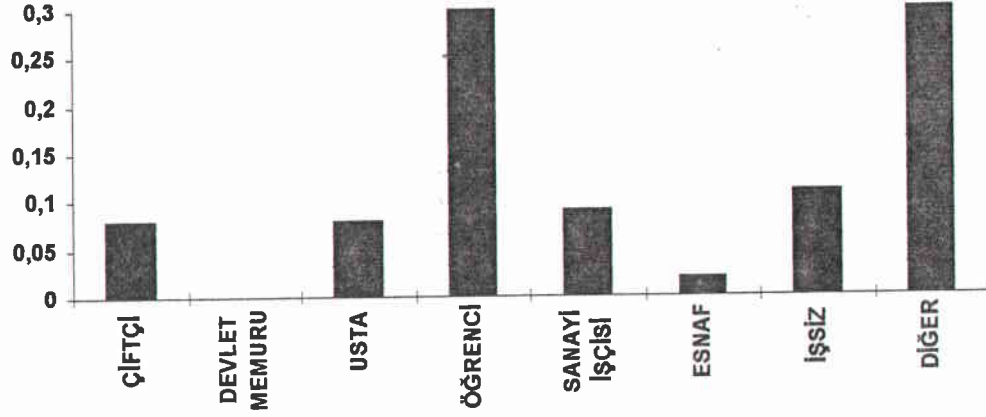

GRAFİK - 1

Eğitimin yanında, ankete cevap verenlerin yaş grupları incelendiğinde %73'ünün 40 yaşın altında olduğu dikkat çekmektedir. Bu oran, gençler arasında bilimsel faaliyetlere destek verme isteğinin yaşlılardan daha fazla olduğunu göstermesinin yanında bir gerçeği daha gözler önüne sermektedir: Gençler gelecekte çok şey bekleyememektedirler ve bu nedenle Yunan makamlarının ankete katıldıkları için verebileceği cezalardan çekinmemektedirler. Ankete katılanlardan birine “bu anketi doldururken Yunanlı yetkililerin sana bir ceza uygulamasından korkmuyor musun?” diye sorduğumuzda “zaten yapabilecekleri her şeyi yapıyorlar, daha ne yapabilirler ki?” demiştir.

Meslek grupları açısından bakıldığında ankete katılanların %30.65'ini öğrenciler oluşturmaktadır. Sorularda meslek olarak diğer kısmını işaretleyenlerin içinde ise ev hanımı, gazeteci, serbest meslek, öğretmenlik gibi alanlar bulunmaktadır. GRAFİK-2’de de görüleceği üzere ankete cevap verenler arasında devlet memuru bulunmamaktadır. Bu sonuç Yunanistan’ın Türk azınlığın devlet memuru olmasını istemediği yönündeki iddiaları doğrulamaktadır.

Ankete Katılanların Mesleki Dağılımı

GRAFİK-2

Meslekle ilgili sorulan sorular arasında “usta” seçeneğinin yer alması, bölgeye has bir söylemden kaynaklanmıştır. Sorular hazırlanmadan önce Batı Trakyalı’larla ön görüşme yapılarak toplum içinde “ustalık” olarak algılanan bina tamiratu, çatı aktarımı gibi işleri kapsayan bir iş alanının varlığı belirlendiğinden; seçenekler içinde yer almıştır.

İşsizlerin oranı da azımsanmayacak kadar yüksektir: %11.29. Anketin uygulandığı dönemin yazın sonu ve sonbaharın başı olması bu oranın daha da artabileceğini düşündürmektedir. Çünkü kendini tarım sektöründe çalışıyor gösterenlerin bir kısmı mevsimlik işçilerdir ve kışın işsiz kalmaktadırlar. Ayrıca işsizlik oranını yükselten bir diğer husus da, cevaplarda “diğer” seçeneğini işaretleyenlerin arasında “ev hanımı” ve “azledilmiş öğretmen” gibi açıklamaların yer almasıdır.

Bu açıklamalar dikkate alınrsa, Batı Trakya'daki Türk azınlığın işsizlik oranı, Yunanistan standartlarıyla karşılaştırıldığında oldukça yüksek çıkmaktadır.

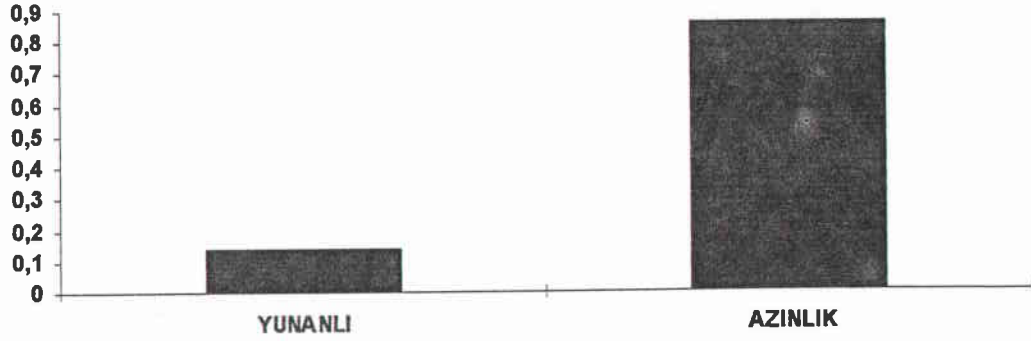
Anketin bir sorusunda, Yunanistan'ın söylem düzeyinde Batı Trakya'daki azınlığın etnik açıdan Türk olmadığını iddia etmesine karşın, Türk realitesini bilmesi sonucunda Pomak ve Çingeneleri ayrı bir etnik grup olarak şekillendirme politikasının gerçeklerle ilişkisi araştırılmak istenmiş ve ankete katılanlardan kendilerini bu açıdan tanımlamaları istenmiştir.

Yunanistan'ın Batı Trakya'daki toplumu bir dinsel azınlık olarak algılama isteğine ve uyguladığı politikalarına karşın alınan cevaplar ilginçtir. Öncelikle hiç kimse kendini "Yunanlı" olarak görmemektedir. Bu doğal bir sonuçtur. Çünkü anket azınlıklar arasında yapılmıştır. Ancak kendini Çingene olarak tanımlayan da çıkmamıştır.

Katılanlardan %1.56'sı kendisini Müslüman Yunanlı olarak tanımlayarak resmi Yunan söylemine uygun cevap vermiştir. Buna karşın %98.44'lük bir oran kendini tanımlarken etnik Türk ana çatısı altında yer aldıklarını vurgulamışlardır. Yunanistan'ın ayrı bir etnik grup olarak vurgulamaya çalıştığı Pomakça konuşanlar da verdikleri cevaplarda Türk kimliğine sahip olduklarını vurgulamışlar ve Pomak kültürünü bilmelerinin etnik Türk olmalarına engel olmadığını göstermişlerdir.

Yunan Devleti'yle yaşanan sorunların azınlık olmalarından kaynaklandığını ve Yunanistan'ın ayrımcılık yaptığını iddia edenler ankette %88.89 oranındadır. Bu ayrımcılık Türk azınlık ile Yunan asıllı çoğunluğun toplumsal ilişkilerini geliştirmemiştir. Türk azınlığın gettolaştığı görülmektedir. GRAFİK-3'de Türk toplumunun toplumsal ilişkilerinin kendi aralarında olduğu görülebilmektedir.

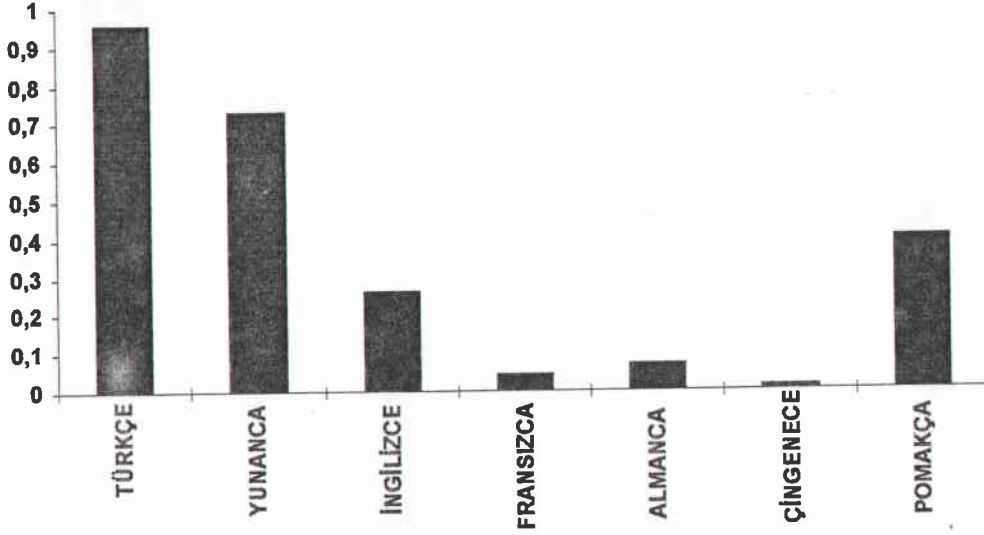
Azınlıkların Toplumsal İlişkilerinin Düzeyi

GRAFİK 3

Toplumsal ilişkilerin kopukluğu konuşulan dilleri de farklılaştırmıştır. Uzun yıllardır bir arada yaşamalarına karşın birbirinin dilini anlamayan insanlar vardır. Azınlıkların %96.83'ü Türkçe bilmektedir ve kendi aralarında Türkçe konuşmaktadırlar. Türkçe bilenlerin %73.44'ü Yunanca da bilmektedir. Bölgenin dağlık kuzey kesiminde kullanılan dil ağırlıklı olarak Pomakça'dır. Azınlık içinde Türkçe'ye ek olarak Pomakça bilenlerin oranı ise %40.63'dür.

Azınlıkların Konuştıkları Diller

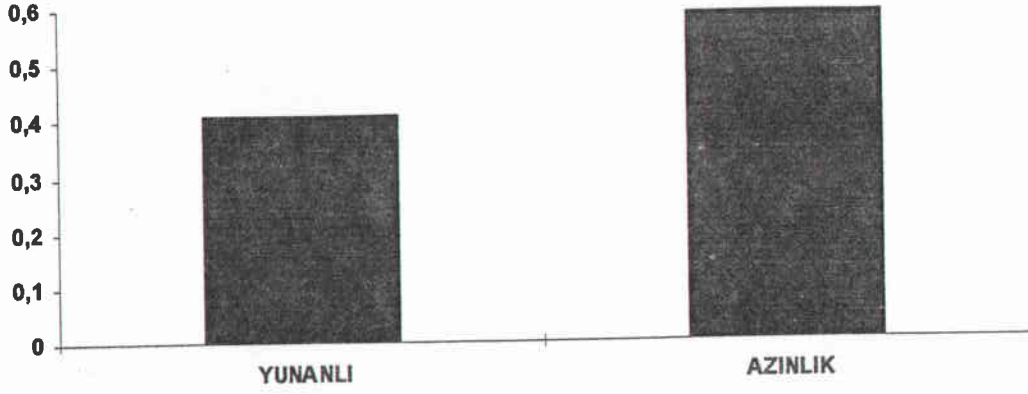

GRAFİK-4

Toplumsal alanda izlenen gettolaşma ekonomik ilişkilerde yumaşama göstermesine karşın yine de bir arada yaşayan Yunan ve Türk asıllıların %60'ı kendi etnik kökeninden olanlarla ekonomik ilişkiyi yeğlemektedirler. Ancak ekonomik süreç içinde azınlık ve çoğunluk gruplar birbirine yaklaşıma zorunluluğu duymuşlardır. Bu biraz da her iki kesim arasındaki mesleki farklılaşmadan doğmaktadır.

Türk azınlık içinde “ustalık” olarak adlandırılan onarım, inşaat işleri gibi alanlarda yoğunluk bulunmaktadır. Ticaret alanında ise Yunan kökenliler daha yoğun çalışmaktadır. Bu nedenle karşılıklı olarak ekonomik ilişkilere girilmiştir. Ayrıca fabrikalar Yunan kesiminin sahipliğinde olduğundan Türkler işçi olarak başvurduklarında doğal olarak bir Yunan asıllıyla karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomik ilişkilerin düzeyini GRAFİK-5 göstermektedir.

Azınlıkların Ekonomik İlişkilerinin Düzeyi

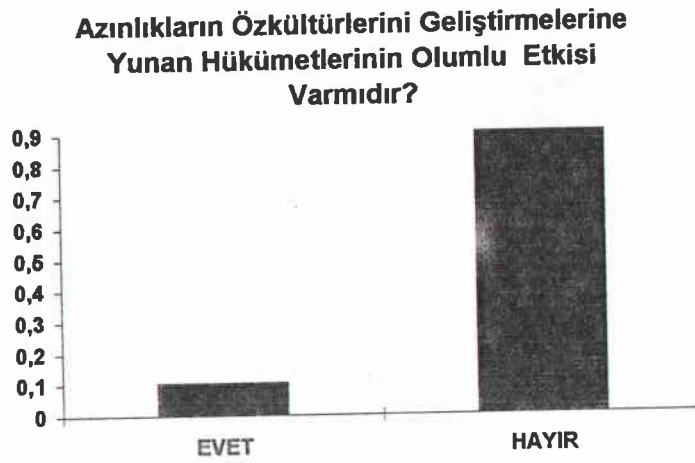
GRAFİK-5

Azınlık toplumu yaşadığı sorunların Yunan Hükümeti'nin yanlış politikalarına bağlamaktadır. Ankete katılanların %93.75'i Yunan Hükümeti'nin Batı Trakya'da yanlış politika izlediği kanısını taşımaktadırlar. Yunan Hükümeti'nin azınlık üzerinde yıllardır uyguladığı baskıların Türk azınlığın düşüncelerini etkilediği bu orandan anlaşılmaktadır.

Kurallara uyularak, yani içinde "Türk" sözcüğü kullanılmadan açılan birlik ve dernekler üzerinde dahi Yunan yetkililer baskı oluşturarak çalışmalarını kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Legal yollarla kurulmuş olan derneklerin üzerinde baskı olup olmadığı sorulduğunda alınan cevaplar %86.89 oranında baskı yapıldığını doğrulamaktadır. Bu baskılar, derneklerde çalışanların çocuklarını sınıfta bırakmak, esnafa ekonomik baskılar uygulamak, karakollarda sorguya çekip normal dışı davranmak şeklinde örneklendirilmiştir.

Yunanistan'ın azınlığın öz kültürünü koruma geliştirme adına imza attığı uluslararası belgelere uymadığı iddiaları bir çok defa yazılı ve gorsel basında yer almıştır. Yunan Hükümeti Türk azınlığın olmadığını müslüman azınlık aldığını

iddia ederek Türk kültürünü çağrıştıran her türlü faaliyete engel olmaktadır. Yunan Hükümeti'nin uluslararası sözleşmelere uyarak öz kültürlerini geliştirmeye yardımcı olup olmadığına ilişkin soruya verilen cevaplarda %90.48 oranında Yunanistan'ın azınlığın kültürel gelişimine ve kültürünü sürdürmesine engel olduğu görüşü hakimdir. Bkz. GRAFİK-6

GRAFİK-6

Yunanistan'da insan hakları ihlalleri günümüzde de yaşanmaktadır. Özellikle uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi bir AB ülkesi olan Yunanistan'dan beklenmekte olmasına karşın ihlaller devam etmektedir

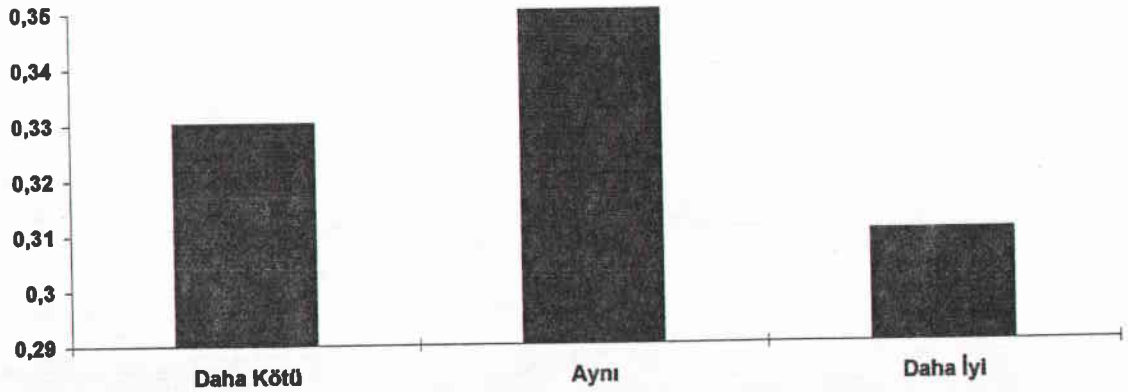
Yunanistan uluslararası anlaşmalarda yer alan ulusal azınlıklara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu düzenleme ve uygulamaları yapmamak için kendini Türk olarak tanımlayan azınlığa dinsel azınlık yakıştırmasını uygun görmüş ve bunu azınlığa kabul ettirmek içinde politikalar üretmiştir.

Batı Trakya'da yaşanan bu ihlaller sadece Yunanistan'ın içinde

yaşanıyormuş gibi algılanmamalıdır. İhlaller aynı zamanda AB sınırları içindedir. AB'nin içinde böyle ihlaller olurken AB dışı devletlerdeki insan hakkı ihlallerini öne çıkarılması anlaşılır gibi değildir.

Yunanistan gibi AB içinde yer alan, demokratik ve insan haklarına saygılı olduğunu iddia eden bir devlet içinde yaşanan ihlaller, global ölçekte insan hakkı mücadelesi verenlerin umutlarını kırmaktadır. Yunanistan'daki Türk azınlık da gelecekte umutlu görünmemektedir. Ankete katılanlara 2000'li yıllar için sorunlar hakkındaki tahminleri sorulmuş ve ancak %31.75'inin iyimser olduğu görülmüştür. Cevap verenlerin %34.92'si değişen bir şey olmaz derken, %33.33'ü sorunların çözümlenemeyeceğini aksine daha da kötüye gideceği öngörüsünde bulunmuştur. (Bkz. GRAFİK-7).

Azınlığın 2000 li Yıllarda Batı Trakya'daki Sorunların Gelişimine İlişkin Tahminleri

SONUÇ

Yüzyıllardır, köleliğe, haksızlığa, eşitsizliğe, aşağılayıcı muamelelere karşı verilen mücadelelerin birikimi, bugünün insan hakları anlayışını oluşturmuştur. Kavramın tarihsel kökeni çok eskilere dayanmakla birlikte, uluslararası politikaya etki eden bir niteliğe kavuşması II. Dünya Savaşı sonrasındadır.

II. Dünya Savaşı'nın insanlığa yaşattığı acı deneyimler, devletleri daha önce rastlanmayan boyutlarda işbirliği yapılması gerekliliğine inandırmıştır. Böylece insan haklarının korunması ve geliştirilmesi adına ulusların işbirliğine dayalı adımlar atılmaya başlanmıştır.

Uluslararası boyutta insan haklarının korunması alanında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri uluslararası hukukun etkin olmayışıdır. Yaptırım gücünden yoksun olan uluslararası hukuk devletlerin uygulamalarını doğrudan etkileyememektedir. Ancak bir çok devletin imza atmasıyla genel kabul görmüş belgeler devletleri etik açıdan bağlamaktadır. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi böyle bir belgedir. Bir çok ulusal anayasa hazırlanırken bu belgeye atıf yapmış, bir kısmı da saygılı ya da bağlı olduğunu belirten ifadelerle yer vermişlerdir.

Devletlerin çoğu BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni benimsediklerini ifade etmiş olmalarına karşın uygulamada Bildirge'ye aykırı tutumlar gözlemlenebilmektedir. Evrensel bir çatı oluşturmak kolay değildir. Dünyadaki tüm ulusların sosyo-ekonomik ve siyasal yapıları farklı özellikler göstermektedir. Bunlara ek olarak kültürel değerlerdeki farklılaşma ve değişmesi zor inanç

sistemlerinin varlığı evrensel consensus noktasının saptanmasındaki engellerin başında gelmektedir.

Evrensel boyutta uzlaşının ve etkinliğin zorlukları, kültürel ve coğrafi açıdan yakın ve consesusa ulaşma olasılığı fazla olan bazı devletlerin bir araya gelerek sosyo-ekonomik, siyasal,askeri,kültürel v.b. konularda işbirliğine girmeleri sonucunu doğurmuştur.

İnsan hakları sorunuyla ilgili olarak da devletlerin benzer birlikteliklere yöneldikleri görülmüştür. İnsan hakları ile ilgili belgeler içinde etkinliği ve getirdiği denetim mekanizmasıyla giderek daha önemli bir yere sahip olan AİHS bölgesel bir çabanın ürünüdür.

Bölgesel çabaların ortaya çıkması ve ardından AİHS'nin şekillenmesi bir tartışmayı doğurmuştur: Tartışmanın bir kanadında insan haklarının evrensel değerlerden olması nedeniyle bu konudaki sorunları çözmek için tüm dünya devletlerinin bir araya gelmesi gerektiği ve bölgesel girişimlerin bu bütünlüğe zarar verebileceği savunulurken diğer kanadında ise, bölgesel düzeyde insan haklarının korunmasının evrensel değerleri reddetmek olmadığı ve bölgesel girişimlerin denetim ve etkinlik açısından daha işler bir yapı oluşturduğu şeklindeki görüşler kabul görmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yaşanan globalleşme olgusu, evrensel değerler tartışmasını yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede insan hakları tartışmaların odağında yer almaktadır. Teorisinde dünyanın neresinde olursa olsun her insan için geçerli olan insan hakları, globalleşen dünyanın evrensel değer arayışına yanıt buluna bilecek yegane alandır denilebilir.

Türkiye insan haklarına ilişkin imzaladığı belgelerle uluslararası ve ulusal alanda bazı yükümlülükler altına girmiştir. Özellikle AİHS ve AGİK belgelerine

attığı imzalar Türkiye'nin iç egemenlik haklarını azaltmıştır. Örneğin, Türkiye Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini özgür iradesiyle kabul ederek egemenlik alanını uluslararası güvenlik ve denetim mekanizmalarından birine açmıştır. Böylece bu organların verecekleri kararları uygulamakla yükümlü hale gelmiştir. Ancak bu globalleşen dünyanın entegrasyonlarla dolu ortamında, gelişen ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerin içinde doğal bir sonuçtur. Bugün artık klasik anlamda tam bağımsız bir devletten söz etmek olası değildir.

Tartışılması gereken konu, Türkiye'nin imza koyduğu anlaşmalarla kabul ettiği dış müdahaleler değil; bu müdahalelerin hukuksal dayanağa sahip olup olmaması ve diğer devletlere uygulandığı oranda uygulanıp uygulanmamasıdır.

İnsan hakları Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde ve dış politikasında sürekli olarak karşısına çıkan bir sorundur. İnsan hakkı ihlallerinin yapıldığına dair iddialar dış baskılarla birleşmekte ve Türkiye zaman zaman dış politikada krizler yaşamaktadır. Bu dönemlerde sıklıkla ortaya atılan iddialar arasında Batı'nın çifte standartlı olduğu, AB'nin bir Hristiyan Kulübü olduğu, Türkiye'nin iç işlerine karışıldığı, ulusal egemenliğin tehlikede olduğu yer almaktadır.

Türkiye son yıllarda demokrasi ve insan hakları konularında hayli ağır eleştirilere uğramaktadır. Bazı devletlerin ya da uluslararası örgütlerin bu konuları siyasal baskı aracı olarak kullandıkları da bir gerçektir. Uluslararası egemen devletlerin eşitliği ilkesine aykırı olan tutumlar Türkiye'yi rahatsız etmektedir. Ancak kimi zaman da Türkiye'deki politikacılar uluslararası standartlara uyulmadığı gerekçesiyle haklı yapılan eleştirileri de kabul etmemekte ve artık kanıksanan Türkiye aleyhtarı tutumları hatırlatarak kamuoyu baskısını üzerlerinden atmaya çalışmaktadırlar.

İnsan haklarına ilişkin olarak birçok açığı bulunmakla beraber Türkiye'nin Batı'ya yönelmiş bir ülke olduğuna şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten bu yana imzalanan anlaşmalara, girilen ortaklıklara ve yapılan işbirliklerine bakıldığında bu gerçek anlaşılmaktadır. Hatta Türkiye çağdaş normlara ulaşabilme adına birçok kez özveride de bulunmuştur. Kore'ye yollanan askeri kuvvetler bu konuda iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Türkiye insan hakları alanında yol alacaksa bu dışarıdan gelen baskıların sonucunda değil kendi istediği için olmalıdır. İnsan haklarına ilişkin yaşanan sorunlar TBMM üyelerince de kabul edilmektedir. Yaptığımız anket sonuçlarına göre Türkiye'ye insan hakkı notu olarak 100 üzerinden 75'den fazla veren Milletvekili çıkmamıştır. Milletvekillerinin %16'sının verdiği not 30'un altında; %40.82'sinin ise 30 ile 50 arasında olmuştur.

Bu sonuçlar aslında Türkiye'yi açıklar nitelikte olmasa da, ankete katılmış olan Milletvekillerinin sorunu algılamış olmalarını göstermesi açısından umut vericidir. Siyasetin dar kalıplarından çıkamayan Parlamento sorun çözmek bir yana, sorun üreten bir mekanizmaya dönüştüğü için insan hakları konusunda yapılması gereken düzenlemeler gecikmektedir.

Türkiye uluslararası platformlardan gelen eleştirilere karşı tepki gösterirken rahatsızlık duyduğu konulardan biri eşitlik ilkelerine uymayan tutumlardır. AB'ne tam üyelik sürecinde bir çok kez insan hakkı ihlalleri yaptığı gerekçesiyle eleştirilen ve üyelik koşullarına uymadığı söylenen Türkiye belki insan hakları alanında daha fazla adım atmak durumundadır ancak AB'ye üye olduğu halde insan hakkı ihlalleri yapan ülkeler de bulunmaktadır.

Yunanistan AB üyesi bir ülkedir. Ancak Batı Trakya'daki Türk azınlığa karşı yürüttüğü politikalar insan hakkı ihlalleri ile doludur. Azınlığın ulusal ve

uluslararası hukuktan doğan haklarının bir çoğunu ihlal eden Yunanistan, bu tutumuyla AB içinde bulunmanın ötesinde AB fonlarından oldukça yüklü maddi yardımlar da alabilmektedir.

Yunan Hükümeti'nce Batı Trakya Türkleri hiç bir şekilde etnik bir unsur olarak algılanmamaktadır. Oysa onlar kendilerini etnik Türk olarak algılamaktadır ve Türk kültürünü benimsemişlerdir. Dinsel özgürlüklerden eğitim hakkına, seyahat özgürlüğünden, dernek kurma hakkına kadar birçok alanda ihlallerle karşılaşmaktadırlar.

Bu ihlallerin AB gibi insan hakları konusunda duyarlı olduğu düşünülen bir entegrasyonda yaşanmış olması düşündürücüdür. Çünkü AB'nin insan hakları konusuna verdiği önem hemen her platformda dile getirilmektedir. Durum böyle olunca söylenenler ile imza atılan belgelerin inandırıcılığı zayıflamaktadır.

İnsan haklarını evrensel değerlerden biri olarak öne çıkaran ve globalleşen dünyaya yön veren devletlerin büyük bir kısmının oluşturduğu AB içinde Yunanistan gibi kötü örneklerin bulunması ve bu konuda etkili uyarılar almaması dünyanın geri kalmış bölgelerinde insan haklarına kavuşma mücadelesi veren ve globalleşme rüzgarına güvenen diğer gurupların umutlarını kırdığı gibi uluslararası işbirliğine olan inancı da zayıflatmaktadır.

Türkiye Batı Trakya'da haklarına kavuşacağı günü bekleyen soydaşlarıyla ilgili olarak etkili bir girişimde bulunamamaktadır. Çünkü kendisiyle ilgili oluşmuş olumsuz kanı Türkiye'nin Batı Trakya'ya ilişkin iddialarını daha etkin bir şekilde savunmasını engellemektedir.

Öncelikle Türkiye eleştirilere neden olan uygulamalarını kendi vatandaşları için gözden geçirmeli ve dışarıda oluşmuş olumsuz havayı dağıtmalıdır. Ancak bu şekilde diğer devletlerde yaşanan insan hakkı ihlalleri için etkili girişimlerde bulunabilecektir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKILLIOĞLU, Tekin; İnsan Hakları I, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi

Yayınları No:17, Ankara, 1995.

AKILLIOĞLU, Tekin; İnsan Haklarının Korunması Alanında

Uluslararası Temel Belgeler, Genişletilmiş Üçüncü

Basım, Bilgi Yayınevi İle SBF İnsan Hakları Merkezi

Ortak Yayını, Mart 1995, Ankara.

AKIN, İlhan F; Kamu Hukuku, Beta Basım Yayın Dağıtım, 5. Bası,

İstanbul, 1987.

AKMAN, Vedat; Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Alfa Basım Yayın

Dağıtım, İstanbul, 1995.

ALPKAYA, Gökçen; AĞİK Sürecinden AĞİT'e İnsan Hakları, Kavram

Yayınları, İnsan Hakları Dizisi No: 5, Birinci Basım,

İstanbul, 1996.

ANAR, Erol ;İnsan Hakları Tarihi, Çivi Yazıları:5/İnsan Hakları:1,

Birinci Basım, İstanbul, Mayıs 1996.

ARMAOĞLU, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür

Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 1988.

BALCIGİL, Osman; **Anayasa Hukuk Dizisi 2**, Birikim Yayınları, İstanbul,

Nisan, 1982.

Batı Trakya'da Dini Özgürlükler, İskeçe Vaaz ve İrşad Heyeti'nin

Raporu, 13 Nisan 1995.

BATUM, Süheyl; **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ve Türkiye**,

Kavram Yayınları ,No: 107, İnsan Hakları Dizisi No:6

İstanbul, 1996.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.

BULLOCH, John; / DARWISH, Adel; **Su Savaşları**, Altın Kitaplar

Yayınevi, 1.Basım, İstanbul, Ocak 1994.

BURY, John; **Düşünce Özgürlüğünün Tarihi**, Çeviren Durul Bartu, Erdini

Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1978.

ÇAĞLAR, Bakır; **Anayasa Bilimi**, BFS Yayınları, I. Basım, İstanbul, Mart

1989.

ÇALIŞLAR, Oral; **“Düşünce ve İfade Özgürlüğü”**, SODEV Yayınları: 2,

Birinci Baskı, Ankara, 1996.

ÇAVUŞOĞLU, Naz; **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa**

Topluluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler

Üzerine, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları

Merkezi Yayınları Özel Dizi ,No:1, Ankara, 1994.

ÇEÇEN, Anıl; **İnsan Hakları**, Gündoğan Yayınları, İkinci Basım, Ankara,
Ocak 1995.

ÇELİK, Edip F; **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi,
İstanbul, Ocak 1987.

DECAUX, Emmanuel; **AGİK**, İletişim Yayınları - Presses Universitaires de
France, İstanbul, 1993.

DONNELLY, Jack; **İnsan Hakları**, (Çev:Mustafa ERDOĞAN-Levent
KORKUT), Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

DOĞRU, Osman; **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları ve**
Avrupa Sözleşmesi, Kazancı Hukuk Yayınları No:139,
İstanbul, 1994.

FROMM, Erich; **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**, Say Yayınları,
(Çev:Necla ARAT), Üçüncü Basım, İstanbul,
Aralık 1989.

GEMALMAZ, Mehmet Semih; **Ulusal Üstü İnsan Hakları Hukukunun**
Genel Teorisine Giriş, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2.
Bası, İstanbul, 1997.

GEMALMAZ, Mehmet Semih; **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda**
İşkencenin Önlenmesi, Amaç Yayıncılık, Birinci
Basım, İstanbul , 1990.

- GEMALMAZ, Mehmet Semih; **Temel Belgelerde İnsan Hakları Usul Hukuku 1**, İnsan Hakları Derneği Yayını, Ankara, 1995.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; **Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları I**, İnsan Hakları Derneği Yayınları, Ankara, 1996.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz; / Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara, 1994.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; **Uluslararası Politika**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, A.Ü S. B. F. Yayınları, Ankara, 1985.
- GÖZE, Ayferi; **Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler**, Beta Basım, İstanbul, 1996.
- GÜLMEZ, Mesut; **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:256, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No:8, Ankara 1994.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref; **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Eylül 1994.

GÜNAL, Yılmaz; **Yetkili Merciiin Emrini İfa**, A.Ü.S.B.F. Yayınları

No:224-206, Ankara, 1967.

Helsinki Watch Yunanistan Raporu, Ağustos, 1990.

Helsinki Watch Yunanistan Raporu, Haziran, 1997.

IMBERT, Jean; **Ölüm Cezası**, İletişim Yayınları, Presses Universitaires De
France, 1. Basım, İstanbul, 1992.

İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri
Sağlama ve Koruma Türk Grubu Yayını, Ankara, 1962.

İskeçe Türk Birliği Raporu, (Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna'ya Sunulan
Rapor) 1 Mayıs 1995.

**İşkencenin ve İnsanlık Dışı Ya Da Küçültücü Ceza Veya Muamelenin
Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi.**

KAZGAN, Gülten; **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, Altın Kitaplar
Yayınevi, Bilimsel Sorunlar Dizisi, 1. Basım, İstanbul,
1985.

MOURGEON, Jacques; **İnsan Hakları**, İletişim Yayınları/Presses
Universitaires De France, Cep Üniversitesi, İkinci
Baskı, İstanbul, 1991.

MUMCU, Ahmet; **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yayınları,
Ekli Basım, Ankara, 1994.

MUSULIN, Janko; **Hürriyet Bildirgeleri**, Belge Yayınları, İstanbul, Nisan 1983.

ORAN, Baskın; **Türk -Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, İkinci Basım, Ankara Bilgi Yayınları, Ankara, 1991.

ÖNEN, Mes'ut; **Uluslararası İlişkiler**, Okan Yayıncılık, Dağıtımcılık, İstanbul, 1983.

ÖNDÜL, Hüsnü; **İnsan Hakları Yazıları**, Ç Yayınları, Ankara, 1997.

ÖZBUDUN, Ergun; **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1986.

ÖZÜERMAN, Tülay; **Türkiye İçin Nasıl Bir Anayasa?**, 1.Basım, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, Nisan 1992.

ÖZÜERMAN, Tülay; **Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İzmir, Ocak 1998.

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, 3.Baskı, Ankara, 1992.

PINAR, İbrahim; **Terörle Mücadele Kanunu**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1996.

Rodop Valiliği'ne Verilen Muhtıra.

SİNANOĞLU, Necdet; **Memurun Rehberi**, Özata Matbaası, 1978, Ankara

- SOYSAL, Mümtaz; **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Altıncı Baskı,
Gerçek Yayınevi, İstanbul, Mayıs 1986.
- SOBOUL, Albert; (Çev: İsmail Yarkın) **Fransız Devrimi'nin Kısa Tarihi**,
İnter Yayınları, İstanbul, 1989.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası Politika Ve Dış Pilitika Analizi**,
Filiz Kitabevi, Ankara, 1989.
- ŞAKAR, Müjdat; **1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar**, Beta Basım,
Yayım, Dağıtım İstanbul, 1989.
- TOCQEVILLE, Alexis De; **Amerika'da Demokrasi**, (Çeviren: İhsan Sezal,
Fatoş Dilber), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.
- Turkish Foreign Policy Issues, "**Turkish Minority In Western Thrace**",
Türk Dışişlerinden Alınan Bir Belge.
- Türkiye İnsan Hakları Raporu**, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları:10,
Ankara, 1995.
- TÜZEL, Sadık; **Anayasa Hukuku**, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari
Bilimler Fakültesi Yayınları No:64-4, Bornova-İzmir,
1969.
- ÜNAL, Şeref; **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, TBMM Basımevi,
TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları
No:69, Ankara, 1995.

WHEARE, K.C.; **Modern Anayasalar**, Değişim Yayınları, Birinci

Baskı, İstanbul, Aralık 1984.

YOKUŞ, Sevtap; **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de**

Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, Beta Basım Yayın

Dağıtım, İstanbul, 1996.

MAKALELER

AHMET, Sadık; **"Batı Trakya'da Yaşayan Türk Toplumunun**

Şikayetleri ve İstekleri", İnsan Hakları Merkezi

Dergisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

İnsan Hakları Merkezi Yayınıdır,

Cilt II / Sayı 3, Ankara, Aralık 1994.

AKARCALI, Bülent; **"Türkiye'nin Avrupa Birliğine Tam Üyeliği"**,

Demokrasi Gündemi, TDV, Sayı 19, 1994.

AKILLIOĞLU, Tekin; **"Batı Trakya Türk Azınlığının Karşılaştığı**

Güncel Sorunlar", İnsan Hakları Merkezi Dergisi,

İnsan Hakları Merkezi Yayınları, A.Ü. S.B.F., Ankara,

1994.

BİRAND, Mehmet Ali; **"Bu Yaklaşım İle Avrupa'da Tutunamayız"**,

Sabah Gazetesi, 21 Ağustos 1997.

CEMAL, Hasan; **"İşkence"**, Sabah Gazetesi, 27 Aralık 1997.

DİNÇ, Güney ;“**Avrupa İnsan Hakları Yargısı ve Türkiye**”, Avrupa
İnsan Hakları Yargısı ve Türkiye, İzmir Barosu, İnsan
Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi
Yayını No.9, Birinci Baskı, İzmir, 1997.

ERGİL, Doğu; “**Ortadoğu’da Su Savaşları mı?**”, A.Ü.S.B.F., Dergisi,
Cilt: XLV, Aralık-Ocak 1990.

HOWARD, Rhoda ; / E. Jack DONNELLY, “**Human Rights In World
Politics**”, In Robert J. ART-Robert JERVIS (edt.),
International Politics,Harper Collins Publishers,Third
Edition, New York, 1992.

KABOĞLU, İbrahim Ö.; “**İnsan Hakları**”, Çağdaş Toplum Değerleri,
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 11,
Yayına Hazırlayan: Jale BAYSAL, İstanbul, Nisan
1996.

KAPLAN, Hasip; “**Türkiye’nin İnsan Hakları Karnesi**”, İnsan
Hakları Yazıları, İnsan Hakları Bülteni Özel
Sayı 1, İHD İstanbul Şubesi, Tarihsiz.

KEYMAN, E. Fuat; “**Globalleşme ve Liberal Demokrasi**”, Demokrasi
Gündemi, Sayı: 20, 1994.

ÖZÜERMAN, Tülay; “Türkiye’de Anayasa Yargısının Rolü ve Önemi”,

Anayasa Mahkemesi’nin 34. Kuruluş Yıldönümü

Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan

Bildiriler),Anayasa Mahkemesi Yayınları

No.32.,Antakya, 27 - 28 Mayıs 1996.

PAMUKÇU, Ö. Konuralp; “İnsan Hakları Konusunda Uluslararası

Örgüt ve Devlet İlişkisi: AGİT-Türkiye”, Derleyen:

Faruk SÖNMEZOĞLU, Bağlam Araştırma Dizisi,

İstanbul, 1995.

RODLEY, Nigel S.; “The International Legal Consequences Of Torture,

Extra-Legal Execution, And Disappearance” New

Directions In Human Rights, Edited By Ellen

L.LUTZ,Hurst HANNUM, Kathryn J.

BURKE,Universty Of Penssylvania Press, Printed In

USA,1989.

SIESBY, Eric; "The Turkish Minority In Northern Greece", İnternet

Adresi:<http://www.armory.com/%7Eethrace/Siesby.html>

GAZETELER

T.C Resmi Gazete,19.03.1954.

T.C Resmi Gazete, 29.3.1950.

T.C Resmi Gazete, 2 Ağustos 1988.

Gündem (ΓΚΙΟΥΝΔΕΜ) Gazetesi, 16 Eylül 1997.

İstanbul Ticaret Gazetesi, 17 Mayıs 1996.

Milliyet Gazetesi, 8 Aralık 1994.

Sabah Gazetesi, 9 Ocak 1997.

Sabah Gazetesi, 20 Ekim 1997.

Sabah Gazetesi, 11 Ekim 1997.

Sabah Gazetesi, 21 Ekim 1997.

Sabah Gazetesi, 28 Mart 1998.

Stoksos (ΣΤΟΧΟΣ) Gazetesi, 15 Eylül 1997.

Yeniüzyıl Gazetesi, 10 Mart 1998.

Yeniüzyıl Gazetesi, 20 Ağustos 1998.

YASALAR

Askeri Ceza Yasası.

Kaçakçılığın Men Ve Takibine Dair Kanun.

Orman Kanunu.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu.

Sıkıyönetim Kanunu.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu.

Türk Ceza Yasası.

MÜLAKATLAR

Şerafettin ŞERİF, Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği Başkanı.

Mehmet DÜKKANCI, Ahmet Selim Kahya, Ozan Ahmetoğlu, Gökşen

Yunusoğlu, Esen Bulut, Sami Karabıyıklı, Hediye

Kinç, (Genç Akademisyenler Topluluğu)

Yüksel NURİ, Eczacı.

Adem BEKİROĞLU, Avukat.

EKLER

EK: 1 TBMM’nde anket çalışması için girişilen çabaları kanıtlayan 30 Temmuz 1997 tarihli Milliyet Gazetesinde çıkan yazı.....	191
EK: 2 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	192
EK: 3 AİHS	198
EK: 4 Lozan Anlaşması (37 - 48. Maddeleri).....	213
EK: 5 Yunanistan’da görüşülen kişi ve kurumlar.....	217
EK: 6 1996 TBMM’de uygulanan anket	220
EK: 7 1997 TBMM’de uygulanan anket	222
EK: 8 1997 Batı Trakya’da Türk Azınlığa uygulanan anket.....	224
EK:9 Yunan Vatandaşlık Yasası 19. Maddesinin Yunanca Metni.	227
EK: 10 Müftü seçimlerinin yapılmaması nedeniyle Batı Trakya’daki İlahiyat Fakültesi mezunu din görevlilerinin Rodop Valisi’ne verdiği Muhtıra	228
EK: 11 Batı Trakya’da çıkan Gündem (ΓΚΙΟΥΝΔΕΜ) Gazetesinde araştırmamızdan bahseden yazı	229
EK: 12 “Megalo İdea” düşünün gazetelerdeki yansımaları.....	230-231

açık pencere

Melih AŞIK

Melih Aşık, DMC 34554 Bağcılar-İST. Tel: 505 63 14 Faks: 505 63 20

Çöpten adamlar

Izmir Dokuz Eylül Üniversitesi'nden iki öğrenci, bir doktora tezi için TBMM'de milletvekillerine anket uygulayacaklardı. En çok beş dakika doldurulabilecek formları tüm bürokratik engelleri aşıp milletvekillerine ulaştırdılar. Sonra ne mi oldu? Ne olduğunu Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı Başkanı Doçent Tülay Özürman'ın TBMM Başkanı Mustafa Kalemli'ye yazdığı mektuptan okuyoruz.

killere ulaştırılan anketlere umulan ilgi gösterilmemiş ve dağıtılan 250 anketin ancak 53 tanesi toplanabilmiştir. Doğal olarak yapılan çalışma bilimsel bir sonuçta ulaşmamıştır. Ol-

yın üzücü yönü bazı milletvekillerimizin dağıtılan anket kağıtlarını uçak, kağıt, kayık, yapmaları üzerine

çöpten adamlar çizmeleridir. Bu anketin tamamlanması için yarımlarınız.

Acaba bazıları neder çöpten adamlar çizdiler? Kendi resimleri olarak mı?

EK.2

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

İnsanlık ailesinin tüm üyelerinde bulunan onuru ve onların eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünya da özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu, insan haklarının tanınmamasının ve hor görülmesinin insanlık vicdanını yaralayan barbarca eylemlere yol açtığını, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların söz ve inanç özgürlüğüne sahip olacakları bir dünyanın herkesin en yüksek amacı olduğunu ilan edilmiş bulunduğunu, insanlık zorbalık ve baskıya karşı son bir yol olarak ayaklanmaya başvurmak zorunda bırakılmaması için, insan haklarının hukuk düzeyinde korunması gerektiğini, uluslararası dostça ilişkiler geliştirmeyi özendirmenin temel bir zorunluluk olduğunu, Birleşmiş Milletler haklarının Birleşmiş Milletler Antlaşmasında temel insan haklarına, insan kişiliğinin, onur ve değerine, erkeklerle kadınların eşitliğine olan inançlarını bir kere daha belirttiklerini ve sosyal gelişmeyi sağlamaya , daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşam düzeyi oluşturmaya karar vermiş olduğunu, üye devletlerin Birleşmiş Milletlerle işbirliği içinde, insan haklarına ve temel özgürlüklere bütün dünyada saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş olduklarını, bu hak ve özgürlükler konusunda ortak bir anlayış oluşturma sözünü edilen üstlenmenin tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığının gözönüne alarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu insanlık topluluğunun bütün bireyleri ile kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman gözönünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilan eder.

Madde 1- Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.

Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan yada başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir yardım gözetilmeyecektir.

Madde 3 - Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4 - Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

Madde 5 - Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

Madde 6 - Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.

Madde 7 - Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı ve türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8 - Herkesin anayasaya da yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili uluslar mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

Madde 9 - Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10 - Herkesin hak ve yükümlülükleri belirlenirler ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.

Madde 11.

1 - Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suç olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır.

2 - Hiç kimse işlendiği sırada ulusal yada uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmeyen herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12 - Kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna yada haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 13 . 1 - Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.

2 - Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.

Madde 14 .

1 - Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.

2 - Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.

Madde 15 .

1 - Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır.

2 - Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 16 . 1 - Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır.

2 - Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır.

3- Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.

Madde 17.

1 - Herkesin tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır.

2 - Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Madde 18. Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

Madde 19. Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek , ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak , elde etmek ve yaymak hakkına gerekli kılar.

Madde 20.

1. Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır.

2. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz.

Madde 21.

1. Herkes, doğrudan ve serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

2. Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.

3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir.

Madde 22 - Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre , herkes onur ve kişiliğine serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Madde 23 -

1. Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.

2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.
4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı vardır.

Madde 24 - Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı vardır.

Madde 25 -

1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.
2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.

Madde 26 -

1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleksel eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.
2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.
3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

Madde 27 -

1. Herkes toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir.
2. Herkesin yaratıcısı olduğu bilim, edebiyat ve sanat ürünlerinden doğan maddi ve manevi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28 - Herkesin bu Bildirge de öngörülen hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

Madde 29 -

1. Herkesin, kişiliğinin serbestçe ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır.
2. Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olur.
3. Bu hak ve özgürlükler hiç bir koşulda Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30 - Bu Bildirgenin hiçbir kuralı, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye burada açıklanan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verir biçiminde yorumlanamaz.

EK.3

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Madde 1 - Yüksek akid taraflar kendi topraklarında yaşayan her ferde, işbu sözleşmenin birinci bölümünde tanımlanan hak ve özgürlükleri tanırlar.

BÖLÜM I

Madde 2 -

1. Her insanın yaşama hakkı yasanın himayesi altındadır. Yasanın ölüm cezasını öngördüğü bir suçtan dolayı mahkemece verilen bir cezanın infazı dışında, hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıdaki zorunlu hallerde bu maddenin çiğnenmesi anlamına gelmeyecektir:

- a) Bir insanın gayri meşru cebir ve şiddete karşı korunmasını sağlamak için;
- b) Yasa hükümleri dahilinde bir tutuklamayı yerine getirmek ya da yasaya uygun olarak tutuklanan bir şahsın kaçmasını önlemek için;
- c) Yasalar çerçevesinde bir ayaklanmayı ya da isyanı bastırmak için.

Madde 3 - Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ya da uygulamaya tabi tutulamaz.

Madde 4 -

- 1. Hiç kimse kölelik ya da kulluk altında tutulamaz.
- 2. Hiç kimse baskıyla ya da zorla çalışmaya zorlanamaz.
- 3. Aşağıdaki haller bu maddedeki anlamıyla “ baskıyla ya da zorla çalıştırma” sayılmazlar:
 - a) İş bu sözleşmenin 5. Maddesinde öngörülen koşullar altında tutuklu bulunan ya da şartlı salıverilen bir kimseden alışılageldiğince istenilen çalışma.
 - b) Askeri nitelikteki hizmetler ya da inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru kabul eden ülkelerde, bu inanca sahip kişilere zorunlu askerlik yerine gördürülecek herhangi başka bir hizmet.
 - c) Topluluğun yaşamını ve refahını tehdit eden buhran ve afet hallerinde talep edilen hizmet.

d) Normal vatandaşlık görevlerinden sayılabilecek her türlü çalışma ve hizmet.

Madde 5 -

1. Her insanın özgürlük ve güvenliğe hakkı vardır. Bir insanın özgürlüğü ancak aşağıdaki hallerde yasal yollardan elinden alınabilir:

a) Yetkili bir mahkeme tarafından yargılandıktan sonra usulüne uygun olarak hapsedilmesi;

b) Yasal bir mahkeme kararına uymamaktan dolayı ya da yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak üzere, usulüne uygun olarak yakalanması ya da hapsi,

c) Bir suç işlediği kuşkusu altında olması ya da suç işlemesine engel olmanın zorunlu olduğu inancını doğuran makul nedenlerin var olması halinde, yetkili adli makamın önüne çıkarılmak amacıyla usulüne uygun olarak yakalanması ya da hapsi.

d) Bir küçüğün nezaret altında ıslahı ya da yetkili merci önüne çıkarılması için verilmiş usulüne uygun bir tutuklama kararının bulunması.

e) Bulaşıcı bir hastalık yayabilecek bir kimsenin ya da akıl hastası, alkolik, uyuşturucu madde müptelası ya da serseri birisinin usulüne uygun hapsi,

f) Bir kimsenin ülkeye haksızca girmesinin önlenmesi ya da hakkında sınır dışı edilme ya da geri verilme işlemlerine başlanılmış olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması ya da hapsi.

2. Tutuklanan her kişi, tutuklanmasını gerektiren nedenlerden ve hakkında ileri sürülen tüm suçlamalardan en kısa bir zamanda anladığı bir dilde haberdar edilmelidir.

3. İşbu maddenin 1/c fıkrasında öngörülen koşullara göre yakalanan ya da hapsedilen herkesin, hemen bir yargıç ya da yasayla bir yargıcın işlevlerini yerine getirmeye yetkili kılınmış bir görevlinin huzuruna çıkarılması gerekmektedir. Bu kişinin makul bir süre içinde yargılanmaya ya da adli kovuşturma sırasında salıverilmeye hakkı vardır. Salıverme ile ilgili kişinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir güvenceye bağlı kılınabilir.

4. Yakalanması ya da hapsedilmesi nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan her şahıs, tutuklamanın yasaya uygunluğu hakkında da en kısa zamanda karar

vermesi ve durumu yasaya aykırı görüldüğü takdirde tahliyesini sağlaması için bir mahkemeye itiraz etmek hakkına sahiptir.

5. İşbu maddenin hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama ya da tutuklamanın mağduru olan her şahsın tazminat istemeye hakkı vardır.

Madde 6 -

1. Her şahıs gerek medeni hak ve sorumlulukları, gerekse cezai alanda kendisine karşı yöneltilen bir suçlamanın özü üzerine karar verecek olan, yasal, bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve kamuya açık olarak bırakılması hakkına sahiptir. Verilen yargı herkesin önünde ilan edilir, ancak ne var ki demokratik bir devlette kamu düzeninin ya da ulusal güvenliğin ya da ahlakın yararına ya da gençlerin çıkarı ya da davaya taraf olanların korunması ya da adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel hallerde, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde kamuya açıklık ilkesinden, davanın süresince tamamen ya da kısmen basın mensupları ve halk mahkemeye alınmayabilir.
2. Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu yasal olarak kanıtlanıncaya değin masum sayılır.
3. Her sanık en azından :
 - a) Şahsına yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeni üzerine en kısa zamanda, anladığı bir dilde, ayrıntılı bir biçimde haberdar edilmek;
 - b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara malik olmak;
 - c) Kendi kendini savunmak ya da kendi seçeceği bir savunucunun ya da eğer bir savunucu tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti için bu gerekiyorsa, mahkeme tarafından atanacak bir savunucunun karşılıksız yardımından yararlanmak;
 - d) İddia tanıklarına sorular sormak ya da sordurtmak, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağrılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;
 - e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı ya da konuşamadığı takdirde bir çevirmenin yardımından hiçbir karşılık ödemediye yararlanmak hakkına sahiptir.

Madde 7 -

1. Hiç kimse işlediği zaman ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmeyen bir edim ya da savsamadan dolayı tutuklanamaz. Keza hiç kimse suç işlediği zaman çekmesi gereken cezadan daha ağır bir cezaya çarptırılamaz.
2. İşbu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir edim ya da savsamadan suçlu bir şahsın yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Madde 8 -

1. Her şahıs özel ve ailevi yaşamına, konutuna ve yazışmalarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakların kullanılmasına resmi bir makamın müdahalesi demokratik bir toplumda ancak ulusal güvenlik, kamu huzuru, ülkenin iktisadi refahı, düzenin korunması, suçların önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için zorunlu olduğu ölçüde, yasanın izin vermesi koşuluyla gerçekleştirilebilir.

Madde 9 -

1. Her şahsın düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak din ve inanç değiştirme özgürlüğünü ve açıkça ya da özel surette, ayin, öğretim, dinsel gereklerin yerine getirilmesi ve bunlara uyulması yoluyla, tek başına ya da topluca dinini ya da inancını açığa vurma özgürlüğünü de kapsar.
2. Din ya da inanç özgürlüğü demokratik bir toplumda ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın ya da ahlakın yararına ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan önlemlerle, yasanın öngördüğü biçimde sınırlandırılabilir.

Madde 10 -

1. Herkesin düşüncesini serbestçe ifade etme hakkı vardır. Bu hak düşünce özgürlüğünü resmi makamların herhangi bir müdahalesi olmaksızın, ülkenin sınırlarına bakılmaksızın, haber ya da düşünceleri almak ya da aktarmak özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, devletlerin radyo, sinema ya da televizyon işletmelerini bir izin sistemine tabi tutmalarına engel değildir.
2. Bu özgürlüklerin kullanılması, ödev ya da sorumluluğu da beraberinde getirmesinden dolayı, bu özgürlükler demokratik bir toplumda yasayla

belirlenen, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün ya da kamu huzurunun, düzenin korunmasının, suçun önlenmesinin, sağlığın ve ahlakın ve başkalarının ün ya da haklarının korunmasının yararına, gizli haberlerin açıklanmasına engel olunması ya da adalet gücünün üstünlüğünün ve yansızlığının sağlanması için kaçınılmaz olan, yasanın öngördüğü belli bazı biçimlere, koşullara, kısıtlamalara ya da yaptırımlara tabi tutulabilir.

Madde 11 -

1. Tüm insanlar barış içinde toplanmak ve kendi çıkarlarını korumak amacıyla sendikalar kurmak ve bunlara girmek hakkı da dahil olmak üzere başkalarıyla serbestçe bir dernek kurmak hakkına sahiptirler.
2. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda iç ve dış güvenliğin, düzenin korunmasının suçun önlenmesinin, sağlığın ve ahlakın ya da başkalarını hak ve özgürlüklerinin korunmasının yararı için gerekli olan, yasanın öngördüğünden başka hiç bir kısıtlamaya tabi tutulamaz.

Bu madde, bu hakların kullanılmasına polis, silahlı kuvvetler ya da zabıta üyeleri tarafından yasal sınırlandırılmaların getirilmesine engel değildir.

Madde 12 - Evlenme çağına gelen erkek ve kadınlar evlenmek ve bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalar uyarınca bir aile kurmak hakkına sahiptirler.

Madde 13 - İşbu sözleşmede tanınmış hak ve özgürlüklerin çiğnenmesi halinde, mağdur bırakılan kişi, bu çiğneme resmi görevlere sahip kişiler tarafından görevlerinin yerine getirilmesi sırasında yapılmış da olsa, ulusal bir merciye fiilen başvurmak hakkına sahiptir.

Madde 14 - İşbu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yaralanılması, cins, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da diğer görüşler ulusal ya da toplumsal köken ulusal bir azınlığın üyesi olma, servet, doğum ya da herhangi başka bir durumdan dolayı hiçbir ayırım yapılmaksızın sağlanmalıdır.

Madde 15 -

1. Savaş ya da bir ulusun varlığını tehdit eden diğer herhangi bir genel tehlike halinde, her Yüksek Akid Taraf, içinde bulunduğu durumun gerektirdiği ölçüde işbu sözleşme de öngörülen yükümlülöklere aykırı önlemler alabilir ve devletler

hukukundan doğan diğer yükümlülükleriyle çelişmemek koşuluyla bunları yürürlükten kaldırabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş edimlerinin neden olduğu ölüm olayları dışında 2.,3.,4., (1. Fıkra) ve 7. Maddelerin yürürlükten kaldırılmasına izin vermez.
3. Bu yürürlükten kaldırma hakkından yararlanana her Yüksek Akid Taraf alına önlemler ve bunları gerektiren nedenler üzerine Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bilgi vermek zorundadır. Bu Yüksek Akit Taraf adı geçen önlemlerin kaldırıldığı ve Sözleşme hükümlerinin yeniden tamamıyla uygulanmaya başlandığı tarihten de Avrupa Konseyi Genel Sekreterine haberdar etmelidir.

Madde 16 - 10., 11., ve 14. Maddelerin hiç bir hükmü, Yüksek Akit Tarafların ülkelerindeki yabancıların siyasal etkinliklerine sınırlamalar getirmelerine engel olduğu biçiminde yorumlanamaz.

Madde 17 - Bu sözleşme hükümlerinden hiçbirisi bir devlete , topluluğa ya da şahsa işbu sözleşme de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesini ya da söz konusu sözleşmede öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara tabi tutulmasını amaçlayan herhangi bir etkinlikte ya da harekette bulunmaya yönelik herhangi bir hak sağladığı biçiminde yorumlanamaz.

Madde 18 - Bu sözleşmenin hükümleri gereğince, adı geçen hak ve özgürlüklere yapılan kısıtlamalar ancak öngörüldüğü amaç için uygulanabilirler.

BÖLÜM II

Madde 19 - İşbu sözleşmeden Yüksek Akit Tarafların üstlendikleri yükümlülüklerle uymalarını sağlamak amacıyla:

- a) Aşağıda “Komisyon” diye anılacak olan bir “Avrupa İnsan Hakları Komisyonu”;
- b) Aşağıda “Divan” diye anılacak olan bir “Avrupa İnsan Hakları Divanı ” kurulmuştur.

BÖLÜM III

Madde 20 - Komisyonun üye sayısı Yüksek Akit Tarafların sayısını karşılar. Komisyona her devletten sadece bir tek üye katılabilir.

Madde 21 -

1. Komisyon üyeleri Danışma Meclisi Bürosu tarafından düzenlenen bir ad listesinden Bakanlar Komitesince oyların mutlak çoğunluğuyla seçilirler; Yüksek Akit Tarafların Danışma Meclisindeki temsilcileri tarafından oluşturulan topluluklardan her biri, en az ikisi kendi ülkesinden olmak üzere üç aday gösterir.
2. Sonradan diğer devletlerin işbu sözleşmeye katılmaları halinde komisyonu tamamlamak ve boşalan yerlere yenilerini seçmek için de eğer uygulanabilirse, aynı usul izlenecektir.

Madde 22 -

1. Komisyon üyeleri 6 yıllık bir süre için seçilirler yeniden seçilmeleri mümkündür. Bununla birlikte ilk seçilen üyelerden yedisinin görevi üç yılın bitiminde sona erecektir.
2. İlk üç yıllık sürenin sonunda görevleri sona erecek olan üyeler, ilk seçimlerin yapılmasından hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kurayla belirlenecektir.
3. Görevi henüz bitmemiş bir üyenin yerine seçilen komisyon üyesi, kendisinden önceki üyenin görev süresini tamamlar.
4. Komisyon üyeleri, yerlerine yeni üyeler geçene değin görevlerinde kalırlar. Önceden üstlendikleri işleri, görev tesliminden sonra da sürdürmeye devam ederler.

Madde 23 - Komisyon üyeleri komisyona sadece özel kişi sıfatıyla katılırlar.

Madde 24 - Her Akit Taraf, işbu sözleşme hükümlerinin diğer bir Yüksek Akit Tarafca sözde çiğnenmesinden dolayı Avrupa Konseyi Genel Sekreteri aracılığıyla komisyona başvurabilir.

Madde 25 -

1. İşbu sözleşmede tanınan hakların Yüksek Akit Taraflardan birince çiğnenmesinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek şahıs, devlet dışı her kuruluş ya da her insan topluluğu, hakkında şikayet bulunan Yüksek Akit Tarafın bu alanda komisyonun yetkisini tanıdığını açıklamış olması halinde, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunulacak bir dilekçe ile komisyona başvurabilir.

Yüksek Akit Taraflardan böyle bir açıklamada bulunmuş olanlar, işbu hakkın etkin bir biçimde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı yükümlenirler.

2. Bu açıklamalar belli bir süre için yapılabilir.

3. Bu açıklamalar Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunulur. Genel sekreter bunların birer suretini Yüksek Akit Taraflara gönderir ve yayınlanmalarını sağlar.

4. Komisyon işbu madde ile kendisine verilen yetkileri sadece en az 6 Yüksek Akit Taraf yukarıdaki fıkralarda öngörülen açıklamalarla kendilerini bağlamış oldukları zaman kullanır.

Madde 26 - Devletler Hukukunu genel olarak kabul edilen ilkelerine göre, ancak o devlet içindeki varolan tüm hukuki yollara başvurulduktan sonra ve o devlette alınan nihai karardan sonraki altı aylık bir süre içinde komisyon bu olaya el atabilir.

Madde 27 -

1. Komisyon 25. Madde gereğince sunulan herhangi bir dilekçeyi aşağıdaki hallerde kabul etmez:

a) Dilekçe imzasız ise;

b) Dilekçe, komisyonca daha önceden incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma ya da uzlaştırma merciine arzedilmiş bir dilekçenin özü itibarıyla aynı ise ve yeni olaylar içermiyorsa;

2. Komisyon 25. Madde gereğince sunulan herhangi bir dilekçeyi işbu Sözleşme hükümleriyle bağdaştırılmaz bulur, açıkça temellendirilmemiş ya da şikayet hakkının kötüye kullanılması olarak görürse kabule değer saymaz.

3. Komisyon 26. Maddeye göre kabul edilemez saydığı her dilekçeyi reddeder.

Madde 28 - Komisyon dilekçeyi kabul ettiği takdirde:

a) Olayları saptamak amacıyla tarafların temsilcileriyle birlikte iki yanlı bir incelemede bulunur ve eğer gerekiyorsa, olayların soruşturmasını yapar; bu soruşturmanın etkin bir biçimde yerine getirilmesi için ilgili devletler, komisyonla görüş alış verişinde bulunduktan sonra gerekli her türlü kolaylığı göstereceklerdir.

b) Komisyon meseleyi, işbu sözleşmede tanınmış insan haklarını temel alarak dostane bir uzlaşmaya bağlamak üzere ilgili taraflara arzı hizmet eder.

Madde 29 - (Değişkin) Komisyon, 25. Madde uyarınca yapılmış bir başvuruyu kabul etmekle birlikte, inceleme sırasında 27. Maddede öngörülen kabul edilmezlik edenlerinden birinin varolduğunu gördüğü takdirde onu oy birliği ile reddedebilir bu gibi hallerde karar taraflara tebliğ edilir.

Madde 30 - (Değişkin) Komisyon 28. Maddeye uygun olarak bir uzlaşma yolu bulmayı başarırse bir rapor düzenler ve bu rapor ilgili devletlere, Bakanlar Komitesine ve yayımlanmak üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilir. Bu rapor olayların ve kabul edilen uzlaşma yolunun kısa bir açıklamasından ibarettir.

Madde 31 -

1. Bir uzlaşma yolu bulunamadığı takdirde komisyon bir rapor düzenler ve bu raporda saptanmış olaylardan, ilgili devletin sözleşme hükümleri gereğince yüklenmiş olduğu yükümlülüklerini hiçe saydığı sonucunu çıkıp çıkmayacağı sorusuna karşılık verir. Bu raporda bu husus üzerine tüm komisyon üyelerinin görüşleri de bulunabilir.
2. Rapor Bakanlar Komitesine ve söz konusu raporu yayınlama hakkına sahip olmayan ilgili devletlere de gönderilir.
3. Komisyon, Bakanlar Komitesine gönderdiği rapora, kendince uygun bulduğu önerilerini de ekleme hakkına sahiptir.

Madde 32 -

1. Komisyon raporunun Bakanlar Komitesine sunulduğu tarihten sonraki üç aylık bir süre içinde mesele işbu sözleşmenin 48. Maddesi gereğince Divana arzedilmezse, Bakanlar Komitesi sözleşmenin çiğnenip çiğnenmediği üzerine, Komitenin oturumlarına katılma hakkına sahip üyelerin üçte iki çoğunluğu ile bir karar alır.
2. Sözleşmenin çiğnendiği doğrulanırsa Bakanlar Komitesi bir süre saptar; bu süre içinde ilgili Yüksek Akit Taraf, Bakanlar Komitesi kararının gerektirdiği önlemleri almak zorundadır.
3. İlgili Yüksek Akit Taraf kararlaştırılan süre içinde doyurucu önlemler almazsa, Bakanlar komitesi 1. Fıkra da öngörülen çoğunlukla, ilk kararının hangi yoldan yerine getirileceğini karara bağlar ve raporunu yayınlar.

4. Yüksek Akit Taraf, Bakanlar Komitesinin yukarıdaki fıkraların uygulanması suretiyle alacağı her karara bağlayıcı olduğunu kabul etmeye yükümlenirler.

Madde 33 - Komisyonun oturumları gizlidir.

Madde 34 - (Değişkin) 29. Maddenin hükümleri saklı kalmak koşuluyla, komisyonun kararları, mevcut ve oy veren üyelerin çoğunluğuyla alınır.

Madde 35 - Komisyon gerektiğinde toplanır. Toplantıya çağrı Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından yapılır.

Madde 36 - Komisyon, iç tüzüğünü kendi hazırlar.

Madde 37 - Komisyonun büro işleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından yürütülür.

BÖLÜM IV

Madde 38- İnsan Hakları Avrupa Divanı, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin sayısı kadar yargıçtan oluşur. Divanın ayrı devlet uyrukluğunda sadece bir tek üyesi olabilir.

Madde 39-

1. Divan üyeleri, Avrupa Konseyi üyelerince önerilen şahısları içerir. Bir listeden Danışma Meclisince oy çoğunluğuyla seçilir;üyelerden her biri, en az ikisi kendi ülkesinden olmak üzere üç aday gösterir.
2. Sonradan Avrupa Konseyine diğer devletlerin katılması halinde Divanı tamamlamak ve boşalan üyeliklere yeni üyeler seçmek üzere, seçilmek için de eğer uygulanabilirse aynı usul izlenecektir.
3. Adaylar ahlakları bakımından yüksek itibar sahibi olmalı ve yüksek yargısal görevleri yerine getirebilmek için gerekli olan koşulları kendilerinde bulundurmalarıdır ya da herkes tarafından saygı gören bir hukukçu olmalıdırlar.

Madde 40-

1. Divan üyeleri dokuz yıllık bir süre için seçilirler. Yeniden seçilme hakları vardır. Bununla birlikte ilk seçimde atanan üyelerden dördünün görevi üç yıl sonra, diğer dördünün görevi de altıncı yılın bitiminde sona erecektir.

2. Görevleri ilk üç ve altı yıllık sürelerin sonunda bitecek olan üyeler ilk seçimin yapılmasından hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kurayla belirlenecektir.
3. Görevi henüz bitmemiş bir üyenin yerine seçilen Divan üyesi, kendisinden önceki üyenin görev süresini tamamlar.
4. Divan üyeleri yerlerine yeni üyeler geçene değin görevlerinde kalırlar. Önceden üstlendikleri davaları, görev tesliminden sonra da yürütmeye devam ederler.

Madde 41-Divan, başkanını ve başkan vekilini üç yıl için seçer. Yeniden seçilme haklarına sahiptirler.

Madde 42-Divan üyeleri, her çalışma günü için tutarı Bakanlar Komitesi tarafından saptanacak bir tazminat alırlar.

Madde 43- Divana sunulan her olayın incelenmesi, yedi yargıçtan oluşan bir daire tarafından yerine getirilir. İlgili tarafın yurttaşı olan bir yargıç ya da böyle birisi yoksa o devlet tarafından atanacak yargıç sıfatıyla oturumlara katılacak bir şahıs, görevi itibarıyla o dairenin üyesidir; diğer yargıçların adları davanın incelenmesine başlanmazdan önce başkan tarafından kurayla belirlenir.

Madde 44-Divan huzuruna taraf olarak çıkabilme hakkına Yüksek Akit Taraflar ve komisyon sahiptir.

Madde 45- Divanın yetkisi işbu sözleşmenin yorumlanması ve uygulanması ile ilgili, Yüksek Akit Taraflar ya da komisyon tarafından 48. Maddede öngörüldüğü biçimde kendisine arz olunacak tüm hususları kapsar.

Madde 46-

1. Yüksek Akit Taraflardan biri, işbu sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasıyla ilgili hususlarda divanın yargı yetkisini bir hakkın ve özel bir anlaşma olmaksızın zorlayıcı olarak tanıdığını ve her zaman açıklayabilir.
2. Yukarıda adı geçen açıklamalar kayıtsız şartsız Akit Taraflardan bir çoğunun ya da bazılarının karşılıklı olarak yerine getirmeleri koşuluyla ya da belli bir zaman için sınırlandırılarak yapılabilir.
3. Bu açıklamalar Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunulacaktır. Ve genel sekreter bunların birer suretini Yüksek Akit Taraflara gönderecektir.

Madde 47-Bir mesele divana, ancak uzlaşmayı sağlama çabalarının boşa çıktığı komisyonca gözlemlendikten sonra ve 32. Maddede öngörülen üç aylık süre içinde arzedilebilir.

Madde 48- Eğer sadece bir taraf katılıyorsa, ilgili, Yüksek Akit Tarafın eğer birden çok taraf katılıyorsa ilgili Yüksek Akit Tarafların, divanın zorlayıcı yargı hakkını tanımış olmaları ya da bu olmadığı takdirde karşı taraf ya da tarafların rıza ve onamlarının olması koşuluyla aşağıda belirtilen mevkiler divana başvurma hakkına sahiptirler:

- a) Komisyon;
- b) Zarara uğrayan kişinin uyuğu olduğu Yüksek Akit Taraf;
- c) Komisyona bu davayı getiren Yüksek Akit Taraf;
- d) Kendisinden şikayet edilen Yüksek Akit Taraf.

Madde 49- Divanın yetkili olup olmadığı hakkında görüş ayrılığı ortaya çıkarsa, buna divanın kendisi karar verir.

Madde 50- Divan, bir Yüksek Akit Tarafın adli ya da başka nitelikte bir makamı tarafından alınmış olan bir kararın ya da önlemin, işbu sözleşmeden doğan yükümlülüklerle tamamen ya da kısmen aykırı olduğuna dair kararını açıklarsa ve eğer adı geçen Yüksek Akit Tarafın kendi devletinin yasaları bu kararın ya da önlemin sonuçlarını ancak kısmen giderebilmeye izin veriyorsa, o zaman divan kararında buna gerek duyulduğu takdirde zarara uğrayan tarafa tazminat ödenmesini öngörür.

Madde 51-

1. Divan yargısını temellendirir.
2. Yargı, kısmen ya da bazı bölümleriyle, yargıçların ortak görüşlerini ifade etmiyorsa, her yargıç kendi şahsi görüşünü ona eklemek hakkına sahiptir.

Madde 52 - Divanın yargısı kaddidir.

Madde 53 - Yüksek Akit Taraflar karıştıkları olaylar hakkında Divan'ın aldığı kararlara uymakla yükümlüdürler.

Madde 54 - Divan'ın yargısı Bakanlar Komitesine gönderilir; Bakanlar Komitesi yargının icrasını denetler.

Madde 55 - Divan kendi tüzüğünü düzenler ve yargılama usulünü saptar.

Madde 56 -

1. Divan üyelerinin seçimi Yüksek Akit Tarafların 46. Madde de değinilen açıklamalarının sayısı sekizi bulduktan sonra yapılır.
2. Bu seçimden önce divana başvurulmaz.

BÖLÜM V

Madde 57 - Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin yetkili talebini alır almaz her Yüksek Akit Taraf kendi dahili mevzuatını, işbu Sözleşmenin tüm hükümlerinin filen uygulanışını hangi yolla sağladığı hususunda gerekli açıklamalarda bulunacaktır.

Madde 58 - Komisyonun ve Divan'ın harcamaları, Avrupa Konseyi tarafından karşılanır.

Madde 59 - Komisyon ve Divan üyeleri görevde bulundukları sürece Avrupa Konseyi Statüsünün 40. Maddesinde ve işbu madde gereğince varılan antlaşmalarda görülen ayrıcalıklar ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

Madde 60- İşbu sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, bir Yüksek Akit Tarafın yasalarında ya da katıldığı diğer bir sözleşmede yazılı olan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin sınırlandırılması ya da azaltılması biçiminde yorumlanamaz.

Madde 61- İşbu sözleşmenin hiçbir hükmü Avrupa Konseyi Statüsü'nün Bakanlar Komitesine verdiği yetkileri kısıtlayamaz.

Madde 62- Yüksek Akit Taraflar, işbu sözleşmenin uygulanması ve yorumlanmasından doğacak anlaşmazlıkları, özel sözleşmeler yüzünden olanların dışında, işbu sözleşmede öngörülenden başka bir yonteme tabi tutmak amacıyla, aralarında varolan andlaşma, sözleşme ve açıklamalardan yararlanmayacakları konusunda uzlaşmışlardır.

Madde 63-

1. Her devlet, onama sırasında ya da daha sonra herhangi bir zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreterine göndereceği bir açıklamayla, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu tüm bölgelerde ya da bunlardan bazılarında bu sözleşmenin uygulanacağını açıklayabilir.

2. Sözleşme, açıklamada adı geçen bölge yada bölgelerde Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin bu açıklamayı tarihten otuz gün sonra uygulanmaya başlayacaktır.
3. İşbu sözleşmenin hükümleri adı geçen bölgelerde yerel gerekler göz önüne alınarak uygulanacaktır.
4. Bu maddenin 1. Fıkrası gereğince açıklamada bulunmuş olan her devlet sonradan her zaman, işbu açıklamasında değindiği bölgelerden biri ya da bir çoğu adına, gerçek şahısların, devlet dışı kuruluşların ya da fert topluluklarının dilekçelerini, işbu sözleşmenin 25. Maddesi uyarınca, komisyonun inceleme yetkisini kabul ettiğini açıklayabilir.

Madde 64-

1. İşbu sözleşmenin imzalanışı ya da onama belgesinin sunulması sırasında her devlet sözleşmenin belli bir hükmü hakkında, o zaman kendi ülkesinde yürürlükte olan bir yasanın bu hükme uygun bulunmaması nedeniyle ihtirazi kayıt koyabilir. İşbu madde genel türden ihtirazi kayıtların konulmasına izin vermez.
2. İşbu madde uyarınca konulan her ihtirazi kayıt söz konusu yasanın kısa bir özetini içermelidir.

Madde 65-

1. Bir Yüksek Akit Taraf işbu sözleşmeye ancak sözleşmenin kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıllık bir süre sonunda ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine altı ay önceden verilecek bir açıklamayla feshedilebilir; Genel Sekreter diğer Yüksek Akit Tarafları bundan haberdar edecektir.
2. Bu türden bir fesih Yüksek Akit Tarafından feshin geçerli sayıldığı tarihten önce yapılmış olan ve bu yükümlülüğün çiğnenmesi anlamına gelebilecek herhangi bir fiili dolayısıyla, ilgili Yüksek Akit Tarafın işbu sözleşme uyarınca sahip olduğu yükümlülüklerinden kurtulmasını sağlamaz.
3. Aynı ihtirazi kayıt altında Avrupa Konseyi üyeliği sıfatı ortadan kalkın her Yüksek Akit Taraf işbu sözleşmeye de taraf olmaktan çıkar.

4. Sözleşme 63. Madde hükmü gereğince uygulanacağı ilan edilmiş olan bölgelerle ilişkisi bakımından, daha önceki fıkra hükümlerine uyarak feshedilebilir.

Madde 66-

1. İşbu sözleşme, Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır; sözleşmenin onaması eksiktir. Onama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine iletilecektir.
2. İşbu sözleşme on onama belgesinin sunulmasından sonra yürürlüğe girecektir.
3. Sözleşmeyi daha sonra onayacak olan bir devlet için sözleşme onama belgesinin sunuluşundan itibaren yürürlüğe girecektir.
4. Avrupa Konsey Genel Sekreteri sözleşmenin yürürlüğe girdiği, sözleşmeyi onayan Yüksek Akit Tarafların adlarını ve daha sonra gerçekleşecek olan onam belgelerinin sunuluşunu da tüm Avrupa Konseyi üyelerine tebliğ edecektir.

Avrupa Konseyi Hazine-i Evrak'ında saklanmak ve her ikisinin de aynı derecede geçerli olduğu, Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 4 Kasım 1950 de Roma' da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli suretlerini imza eden tüm devletlere gönderecektir.

EK.4

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN AZINLIKLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN MADDELERİ (37 - 44).

Madde 37 - Türkiye, 38.'den 44.'e kadar olan maddelerde belirtilen hükümlerin temel kanunlar olarak tanımlanmasını ve hiçbir kanun, hiçbir yönetmelik ve hiçbir resmi işlemin bu hükümlere karşı ve aykırı olmamasını ve hiçbir kanun, hiçbir yönetmelik ve hiçbir resmi işlemin sözügeçen hükümlere üstün tutulmasını taahhüt eder.

Madde 38 - Türkiye Hükümeti, doğum, milliyet, dil, ırk veya din ayırmaksızın Türkiye halkının hepsine hayat ve hürriyetlerinde tam ve üstün koruma sağlamayı taahhüt eder.

Türkiye'nin bütün halkı kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olmayan her din, mezhep veya inanışın gerek toplu ve gerek özel olarak serbestçe yerine getirilmesi hakkına sahip olacaklardır. Gayrimüslim azınlıklar, bütün Türk vatandaşlarına uygulanan ve Türkiye Hükümeti tarafından ulusal savunma veya kamu düzeninin korunması için yurdun her yanında ya da bir bölümünde alınan önlemler saklı kalmak şartıyla ulaşım ve göç serbestliğinden tam olarak yararlanacaklardır.

Madde 39 - Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk vatandaşları, müslümanların yararlandıkları aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardır.

Türkiye'nin bütün halkı din ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşit olacaklardır.

Din, inanış veya mezhep ayrılığı hiçbir Türk vatandaşının medeni ve siyasi haklardan yararlanmasına ve özellikle kamu hizmetlerine alınmasına, görev ve derece almasına ya da çeşitli meslek ve işleri yapmasına hiçbir engel etmeyecektir.

Türkiye vatandaşlarından hiçbirinin gerek özel ya da ticari ilişkilerde, gerek din, basın veya her türlü yayın hususunda ve gerek genel toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanılmasına karşı hiçbir kayıt konmayacaktır.

Resmi dil mevcut olmakla birlikte, Türkçe'den başka bir dil konuşan Türk vatandaşlarına mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri için uygun kolaylıklar gösterilecektir.

Madde 40 - Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları hukuken ve fiilen diğer Türk vatandaşlarına uygulanan aynı muamele ve güvenceden yararlanacaklar ve özellikle, masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü hayri, dini, ve içtimai kurumlar, her türlü okul ve diğer eğitim ve yetiştirme kurumu kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini törenlerini serbestçe yürütmek hususlarında eşit haklara sahip olacaklardır.

Madde 41 - Genel öğretim konusunda, Türkiye Hükümeti gayrimüslim vatandaşların önemli bir oran içinde yaşadıkları şehirler ve ilçelerde bu Türk vatandaşlarının çocuklarının ilkokullarda kendi dilleriyle öğrenim görmelerini sağlamak için uygun kolaylıklar gösterecektir. Bu hüküm Türkiye Hükümetinin sözkonusu okullarda Türk dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk Vatandaşlarının önemli oranda mevcut oldukları şehirlerde veya ilçelerde Devlet bütçesi belediye ve sair bütçeler tarafından öğrenim, din veya hayır amacıyla genel gelirlerden ayrılarak meblağlardan yararlanmave ödenek konması hususunda bu azınlıklar adil bir biçimde pay alacaklardır.

Böyle meblağlar ilgili kurumların yetki sahibi temsilcilerine ödenecektir.

Madde 42 - Türkiye Hükümeti gayrimüslim azınlıkların aile hukuku ve kişi hakları konusunda bu meselelerin sözkonusu azınlıkların örf ve adetlerinde ele alınıp çözümlenmesine elverişli her türlü hükümlerin konmasına muvafakat eder.

İşbu hükümler Türkiye Hükümeti sözkonusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve diğer dinsel kurumlara her türlü korunmayı sağlamaya yükümlenir. Aynı azınlıkların bugünkü durumda Türkiye’de mevcut olan envakıflarına ve dini ve hayri kurumlarına her türlü kolaylık ve müsaade gösterilecek ve Türkiye Hükümeti yeni din ve hayır kurumlarının kurulması için bu gibi özel kurumlara sağlanmış olan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.

Madde 44 - Türkiye, işbu kesimin yukarki maddelerinin Türkiye’nin gayrimüslim azınlıklarını ilgilendirdiği ölçüde sözkonusu maddeler hükümlerinin uluslararası yararı olan taahhütler teşkil etmelerini ve Milletler Cemiyetinin kefaleti altına konulmalarını kabul eder. Bu hükümler Milletler Cemiyeti Meclisi’nin çoğunluğunun onayı olmaksızın değiştirilemeyecektir. İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya Milletler Cemiyeti Meclisi çoğunluğu tarafından işbu maddeler hakkında gereği gibi kabul edilecek olan her türlü değişikliği reddetmemeği bu antlaşma ile taahhüt ederler.

Türkiye, Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her birinin bu taahhütlerden herhangi birine karşı yapılan tecavüzü ya da tecavüz tehdidini Meclisin dikkatine sunmaya yetkiliolacağını ve Meclisin gereğine göre uygun ve tekili görülecek bir hareket şeklini seçip talimat verileceğini kabul eder.

Bundan başka Türkiye, işbu maddelerle ilgili hukuki veya milli meselelerde Türkiye Hükümetiyle imzacı diğer Devletlerden herhangi biri veya milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden işbu ayrılığın, Milletler Cemiyeti Misakının 14. maddesi görülmesini kabul eder. Türkiye Hükümeti bu türden herhangi bir anlaşmazlığın, diğer taraf istediği taktirde Uluslararası Daimi Adalet Mahkemesine

götürülmesini kabul eder. Daimi Mahkemenin kararına karşı müracaat yolu kapalı olduğu gibi Milletler Cemiyeti Misakının 13. maddesi gereğince verilmiş bir kararın güç ve etkisinin aynıını haiz olacaktır.

Madde 45 - İşbu kesim hükümleri ile Türkiye'nin müslüman olmayan azınlıkları hakkında tanınan haklar, Yunanistan tarafından da kendi topraklarında bulunan müslüman azınlıklar hakkında tanınmıştır.

EK.5

BATI TRAKYA'DA GÖRÜŞÜLEN KİŞİ VE KURUMLAR

- Ahmet FAİKOĞLU, İskeçe Eski Bağımsız Milletvekili
- Hasan HATİPOĞLU, Eski Milletvekili, Akın Gazetesi Sahibi, Danışma Meclisi Üyesi
- İhsan Kahya AHMET, İskeçe Vilayet Meclisi Başkan Yardımcısı ve Danışma Kurulunun İskeçe'den Sorumlu Başkan Yardımcısı.
- Kadir YUNUSOĞLU, İskeçe Türk Birliği Eski Başkanı (9 yıl)
- Adem BEKİROĞLU, Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği Başkanı ve Danışma Kurulu Başkanı
- Mehmet NURİ, Bulat Köyü Nahiye Müdürü ve Gümülcine Nahiye Müdürleri Başkanı ve Danışma Kurulu Başkan Yardımcısı
- Yüksel NURİ, Eczacı, eczane açabilmek için 13 yıl yargı mücadelesi verip Strasburg'ta Yunanistan'ı mahkum olması ile sonuçlanan bir dava kazanmış. Böyle bir davayı kazanan ilk Türk.
- Şerafettin ŞERİF, Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği Başkanı (Gümülcine)
- Rıdvan HATİPOĞLU, Gümülcine Türk Gençler Birliği Başkanı
- Sabriye DELİOĞLU, İskeçe Türk Birliği Başkanı
- Ahmet İMAM, İskeçe Türk Birliği Başkan Yardımcısı, Ayrıca İskeçe S.Ö.P.A. Mezunları Başkanı-
- Sedat KARADAYI, İskeçe Müftülüğü Vaaz ve İrşaat Heyeti Eski Başkanı ve Vaiz

Ahmet Hral, İskeçe Müftülüğü Vaaz ve İrşaat Heyeti Genel Sekreteri İskeçe Türk Birliği

Eski Genel Sekreteri

- İbrahim ŞERİF, Gümülcine Müftülüğü Gümülcine Seçilmiş Müftüsü
- İbrahim KAMİL, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) I. Dönem

Başkanı, (Gümülcine)

İşıl HATİPOĞLU, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) II. Dönem Başkanı,

(Gümülcine)

Mehmet DÜKKANCI, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) III. Dönem Başkanı

(İskeçe)

- Ozan AHMETOĞLU, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) IV. Dönem Başkanı (İskeçe)

Gökşen YUNUSOĞLU, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi

(İskeçe)

- Esen BULUT, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi (İskeçe)

Sami KARABIYIKLI, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi

(İskeçe)

- Erkan RUŞEN, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi (İskeçe)

- Hediye KİNÇ, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi (İskeçe)

Ahmet Selim KAHYA, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi

(İskeçe)

- Şule, Genç Akademisyenler Topluluğu (GAT) Yönetim Kurulu Üyesi (İskeçe)

- Hülya EMİN, **Gündem Gazetesi Sahibi, Yazı İşleri Sorumlusu**
(Gümölcine)

- Mehmet DÜKKANCI, **İskeçeli Tüccar ve Emekli Öğretmen**

- Mustafa DÜKKANCI, **İnşaat Sektöründe Tesisat ve Dekorasyon**

Uzmanı

- **Ketenlik Köyü Aşağı Cami İmamı ve Camaati**

- **Ketenlik'97 Festivali Organizasyon Komitesi**

- **Ketenlik Köyü Gençleri**

EK.6

1996 YILINDA TBMM'NDE MİLLETVEKİLLERİ İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI ÖRNEĞİ

Bu değerlendirme formunun amacı, Türkiye'nin gündeminde önemli bir yere sahip olan..İNSAN HAKLARI konusuna verilerle ışık tutmaktır. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Doktora tez çalışmasına veri toplanması amacıyla hazırlanmıştır. Verilen yanıtların içtenliği araştırmamızı olumlu yönde etkileyecektir. Çalışmalarınızda başarılar diler, katkı ve yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Saygılarımla
Araştırma Görevlisi A. Nazmi ÜSTE

Hangi Partiye Mensupsunuz.....

1. Eğer ülkelere insan hakları notu verilseydi sizce Türkiye'nin notu kaç olabilirdi?

(100 üzerinden)

☐ 0 - 10 ☐ 11 - 30 ☐ 31 - 50 ☐ 51 - 75 ☐ 75 - 100

2. Sizce Türkiye'de insan haklarıyla ilgili olarak ne gibi bir düzenleme yapılmalıdır?

(Öncelik sırasına göre numaralandırınız)

☐ Anayasal değişiklik ☐ Toplumsal eğitim ☐ İnsan hakları ihlallerine ağır cezalar

☐ Bu konulardaki uluslararası antlaşmaların imzalanması

3. Size göre, Güneydoğu Anadolu'da yaşanan sorunların çözümlenmesi için aşağıdakilerden hangileri önceliklidir? Numaralandırınız.

☐ Ekonomik çözüm ☐ Siyasal çözüm ☐ Kültürel çözüm ☐
Etnik çözüm

4. Sizce 2000'li yıllarda Türk dış politikasında sorun olarak öncelik kazanacak konu hangisidir? (Sıralayarak numaralandırınız).

- ☐ Sınır aşan sular sorunu
- ☐ Türki Cumhuriyetlerle ilişkiler
- ☐ Türk - Yunan ilişkileri
- ☐ Ruya ile ilişkiler

5. Avrupa Birliği'yle entegre olmak için iradesini ortaya koymuş olan Türkiye'ye tam üyelik sürecinde insan haklarına ilişkin olarak Batı'lı devletler tarafından yöneltilen eleştirileri nasıl yorumluyorsunuz?

- ☐ Bu eleştirileri iyi algılasak entegrasyon süreci kısalmır.
- ☐ Bu eleştirileri iç işlerine karışma olarak görüyorum ve tasvip etmiyorum.
- ☐ AB'ye entegre olmak isteniyorsa onların normlarına uymak zorundayız.

EK.7

EKİM 1997 TARİHİNDE TBMM'NDE MİLLETVEKİLLERİ İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI ÖRNEĞİ

Bu değerlendirme formunun amacı, Türkiye'nin gündeminde önemli bir yere sahip olan..İnsan hakları. konusuna verilerle ışık tutmaktır. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Doktora tez çalışmasına veri toplanması amacıyla hazırlanmıştır. Verilen yanıtların içtenliği araştırmamızı olumlu yönde etkileyecektir. Çalışmalarınızda başarılar diler, katkı ve yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Saygılarımla
Araştırma Görevlisi A. Nazmi ÜSTE

Hangi Partiye Mensupsunuz.....

**1. Size göre, Güneydoğu Anadolu'da yaşanan sorunların
çözümlemesi için aşağıdakilerden hangileri
önceliklidir? Numaralandırınız.**

- ☐ Ekonomik çözüm ☐ Siyasal çözüm ☐ Kültürel çözüm
☐ Anayasal çözüm

**2. Eğer ülkelere insan hakkı notu verilseydi sizce Türkiye'nin notu
kaç olabilirdi?**

(100 tam not)

- ☐ 0 - 10 ☐ 11 - 30 ☐ 31 - 50 ☐ 51 - 75 ☐ 75 - 100

3. AB'a entegre olmak için iradesini ortaya koymuş olan Türkiye'ye tam üyelik sürecinde insan haklarına ilişkin olarak Batı'lı devletler tarafından yöneltilen eleştirileri nasıl yorumluyorsunuz?

☐ Bu eleştirileri iyi algılasak entegrasyon süreci kısalır.

☐ Bu eleştirileri iç işlerine karışma olarak görüyor ve onaylamıyorum.

☐ AB'a entegre olmak istiyorsak onların normlarına uymak zorundayız.

4. Sizce Türkiye'nin insan haklarına ilişkin olarak sorunlarında bir öncelik sırası var mıdır?

☐ İnsan hakları sorunu bir bütündür. İçlerinden birini tercih etmek hatalı olur.

☐ Düşünce ve ifade hakkı

☐ Yaşam hakkı

☐ Çevre hakkı

☐ Eğitim hakkı

☐ Konut hakkı

☐ Ekonomik haklar

☐ Diğer (yazınız).....

EK.8

**EYLÜL 1997 TARİHİNDE BATI TRAKYA HALKI İLE YAPILAN
ANKET ÇALIŞMASI ÖRNEĞİ**

1. Yaşınız: 1 ☐ 15 - 20 2 ☐ 21 - 30 3 ☐ 31 - 40 4 ☐ 41 - 50 5 ☐ 50
ve yukarısı

2. Eğitim durumunuz: 1 ☐ Eğitimsiz 2 ☐ İlkokul 3 ☐ Ortaokul 4 ☐
Lise

5 ☐ Üniversite 6 ☐ Lisansüstü

3. İşiniz: 1 ☐ Çiftçi 2 ☐ Devlet Memuru 3 ☐ Ustalık (boya, kiremit v.b.)
4 ☐ Öğrenci 5 ☐ Sanayi İşçisi 6 ☐ Esnaf (bakkal, manav,
hırdavatçı gibi) 7 ☐ İşsiz 8 ☐ Diğer.....

4. Kendinizi en çok hangi grubun içinde hissediyorsunuz?

1 ☐ Yunanlı 2 ☐ Batı Trakya Türkü 3 ☐ Müslüman
Yunanlı 4 ☐ Çingene 5 ☐ Türk 6 ☐ Yunanistan Vatandaşı,
Müslüman, Türk

7 ☐ Yunanistan Vatandaşı, Müslüman, Türk Pomak.

**5. Sizce Yunanistan'da azınlık olmak Yunan Devleti ile sorunların
yaşanmasına yol açıyor mu?**

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

**6. Toplumsal ilişkileriniz daha çok çoğunluk toplumu ile mi, yoksa
azınlık üyeleriyle mi sürmektedir?**

1 ☐ Yunanlılarla (Çoğunluk toplumu) 2 ☐ Azınlık
üyeleriyle

**7. Ekonomik ilişkileriniz daha çok çoğunluk toplumu ile mi yoksa
azınlık üyeleriyle mi sürmektedir?**

1 ☐ Çoğunluk toplumu (Yunan asıllı) 2 ☐ Azınlık
üyeleriyle

8. 2000'li yıllarda çoğunluk toplumu (Yunan asıllı) ile Batı Trakya'da yaşayan azınlık arasındaki sosyo-ekonomik gelişimi hakkındaki görüşünüz nedir?

1 ☐ Bugünden daha kötü olur 2 ☐ Aynı kalır 3 ☐ Daha yakın ilişkiler kurulur

9. Sizce Batı Trakya'da yaşayan azınlığın sorunlarında Yunan Hükümetlerinin yanlış politikaları etkili midir?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

10. Sizce Batı Trakya'da yaşayan azınlığın sorunlarında Türk Hükümetlerinin yanlış politikaları etkili midir?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

11. Sizce Batı Trakya'da yaşayan azınlığın sorunlarında Batı Trakyalı liderlerin yanlış politikaları etkili midir?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

12. Birlik ve Derneklerinizin çalışmasında Yunan Hükümeti bir psikolojik baskı uyguluyor mu?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

13. Birlik ve Derneklerinizde çalışanlara karşı eşitlik ilkesine aykırı bir tutum oluyor mu? (Öğrencileri kasıtlı olarak sınıfta bırakmak, karakolda sorguya çekip normal dışı davranmak, esnafa çeşitli ekonomik baskılar uygulamak amacıyla cezalar kesmek gibi...)

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

14. Hangi dilleri kullanıyorsunuz? En çok kullandığınıza 1 vererek 2, 3... şeklinde sıralayınız.

1 ☐ Türkçe 2 ☐ Yunanca 3 ☐ İngilizce 4 ☐ Fransızca 5 ☐ Almanca 6 ☐ Çingenece 7 ☐ Pomakça

15. Anadilinizi kullanarak gazete çıkarabilir misiniz?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

16. Anadilinizi kullanarak radyo çalıştırabilir misiniz?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

17. Anadilinizi kullanarak televizyon çalıştırabilir misiniz?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

18. Yunanistan Devleti size öz kültürünüzü öğrenme ve geliştirme yönünde yardımcı oluyor mu?

1

☐

Evet -

(yazınız).....

2

☐

Hayır

(yazınız).....

19. Yunanistan'da ilkokullardan yararlanmada fırsat eşitliği var mıdır?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

20. Yunanistan'da ortaokullardan yararlanmada fırsat eşitliği var mıdır?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

21. Yunanistan'da liselerden yararlanmada fırsat eşitliği var mıdır?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

22. Yunanistan'da üniversitelerden yararlanmada fırsat eşitliği var mıdır?

1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

Ἄρθρον 19

Ἄλλογενῆς ἐγκαταλιπὼν τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος ἄνευ προθέσεως παλιννοστήσεως δύναται νὰ κηρυχθῇ ἀπολέσας τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὸν ἄλλογενῆ τὸν γεννηθέντα καὶ κατοικοῦντα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Τὰ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐγκατεστημένα ἀνήλικα τέκνα τοῦτου δύνανται νὰ κηρυχθῶσιν ἀπολέσαντα τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ἐὰν ἀμφότεροι οἱ γονεῖς αὐτῶν ἢ ὁ ἐπιζῶν τούτων ἀπώλεσαν ταύτην. Περὶ τούτων ἀποφαίνεται ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν μετὰ σύμφωνον γνώμην τοῦ Συμβουλίου Ἰθαγενείας.

VII. - "Ενεκεν ἐκπτώσεως.

Ἄρθρον 20

1. - Δύναται νὰ κηρυχθῇ ἔκπτωτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἰθαγενείας: α) Ὅστις κατὰ παράβασιν τοῦ ἄρθρου 14 ἀπέκτησε τῇ βουλήσει του ἀλλοδαπὴν ἰθαγένειαν. β) Ὅστις ἀνεδέχθη δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἀλλοδαπῆς Πολιτείας καί, μετ' ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν ἐπιταγὴν ὅπως ἀπόσχη ἐντὸς ὀριζομένης προθεσμίας τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, ἐμμένει εἰς αὐτήν. γ) Ὅστις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένων ἐνήργησε πρὸς ὄφελος ἀλλοδαπῆς Πολιτείας πράξεις ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ Ἑλλήνου καὶ ἀντιθέτους πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

«2. - Ἡ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἔκπτωσις ἀπαγγέλεται δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν μετὰ σύμφωνον γνώμην τοῦ Συμβουλίου ἰθαγενείας, ἢ δὲ ἀπώλεια τῆς Ἑλληνικῆς ἰθαγενείας, ἢ δὲ ἀπώλεια τῆς Ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ἐπέρχεται ἀπὸ τῆς δημοσιεύ-

EK.10

Page

У П О М Н Е Н И Я

Παραμένει όμως προσηλωμένος εκείνος ο παλιός φίλος του Κωνσταντίνου, ο οποίος, διὰ τριμηνίας επιμονής, τὸ κατόρθωσε. Ὁ Κωνσταντίνος ὅμως πρὸς τοὺς νόμους ΔΙΠ^α/1913 καὶ 2345/1920. -

2) Παρά την παραπάνω του ως τραπεζίτη του Μουστί Κοσταντίνου διακρίνοντας ανα-
δύναμι να κ. Τζάνη Ροδόδη, όπως οι ζήτησης σημαίνει διά τους Κουσανακίους του Κου-
ροδότη ενόψει και διαδοχικών εκτελούνται επ'αυτήν αυτού, όπως παραστάται υποδ-
σεις γάμων και κληρονομιών και αποστάσει διαζυγίων και διαταραχών εκδίδονται επ'αυτήν
απόστοι, ουδέποτε ανακρίνοντας τα κληρονομία του τραπεζίτη του Μουστί Κοσταντίνου, αλλά και
διακρίνοντας ότι δεν δά τα ανακρίνει, τούτο γίνεται αντικείμενον διακρίνει σχολίων και δυνά-
μει παραστάται εις την κληρονομία.-

29 Ιουλίου π. 15η Ιουλίου 1935

کتابخانه

MUHTIRA

İMZALAR

1) OSIG/1913 ve 2345/1920 sayılı yasa lar gereğince Kocotini Müftüsünün seçilmesi için yapılacak seçimlerin ilân edilmesini ricâ ederiz.

Bu nedenle yukarıda maruz anormal durumun ortadan kaldırılmasını teminen bu konuya bir çözüm getirilmesini rica ederiz. 228

228

Kgmatini 15 Temmuz 1985.

- 1) Πρόταση Τελεστή

- 2) 'Ιστορικά γεγονότα

- 5) Άποψήν διεχίλειται

- 4) Κουσεῖν ὁ γὰρ καλὸν

- 5) 'Ιμμάριου - αχμέτ

- 6) Χουσεΐν ὀγλ.οὔ Ζε.Ζήμ

- 7) Κατά τη διάρκεια της Συμπόσιας

- 8) Κατάρτιση Εργών Ενυδακ

- α) Χριστὸν ὁυλοῦ Ἀχμ

- ΤΟΙΣ ΧΑΤΕΛΗ 'ΟΣΜΑΝ 'ΑΧΜΕ

- πλ) 'Ισχυρὰ 'Αγία=

- 12) 'Αμπόρουλλάχ 'Ιμάμ Τεβφήκ

- Ἰε) Τεβροήκ ὀγλοῦ Σαμπροή.

- 14) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

- 175) 'Τυφίτι Ζοσδόν

- ΕΙΣ) 'Οσμάν 'Αλποσμάν

- 17) Εὐμερζίν Ἀσάν Εὐσταφά

- 18) Καταργητική Χασάν

- 79) Παπαδόπουλου Άλυσσεϊν

7 Ekim 1997

GÜNDEM

7

GENÇ BAKIŞ

Yahya Kemal

BATİ TRAKYA'DA CİDDİ ARAŞTIRMACILIK

Son birkaç zamandır Batı Trakya'da farklı amaçlarla bulunan ziyaretçileri misafir ettik. Bir kısmı bir kısmımızla görüşmelere geldi. Helsinki Yunanistan ve ABD İzleme grubu adına, Dimitras ve Panico, AB ülkeleri içinde İnsan Hakları ile ilgili Doktora tezi öğrencisi arkadaşım Nazmi Usta, Atina'dan bağımsız bir araştırma grubu, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Batı Trakya Türk Müslüman azınlığının Eğitim seviyesini araştırmak ve güçlendirmek için gönderdiği ekip Ağustos sonu ve Eylül başı Batı Trakya'da bulunan araştırmacıları. Bunun yanı sıra da 5 yıl önce araştırma ve incelemelere başlamış ve henüz bu çalışmalarının son haleti ile ilgili olarak haber alamadığımız Norveçli tarih araştırmacısı Vemund Aarhaug.

Anlaşılan artık Batı Trakya'da ya da Batı Trakya ile ilgili konularda peynir gemisi ile politika yapılamayacağını Batı Trakyalılardan önce yabancılar anladı. Fakat kişisel olarak beni üzen taraf araştırmacılık ve akademik araştırmaların ciddiyetini toplum olarak anlayamamış olmanız. Aslında akademik boyutunu ve

lafını çıkardığınızda dahi, araştırmacılığın anlamını ve değerini anlayabilmiş değiliz.

Basit bir kaç ipucu: Misafiri olarak bulduğum bir toplantıda Helsinki Yunanistan İzleme Komitesi yetkilisi Dimitras, "Azınlık liselerine tayin olmak için başvuruda bulunan üniversite mezunu hocaların sayısı nedir?" diye sormuştu. Konuya hakim oldukları ve Azınlık liselerine tayin konusunun da şikayetleri ileten ilgililer ne bir cevap veremedi.

Üzülüm. Bir hayli üzüldüm. Belirli konularda iliraz seslerimizi yükseltti ken hazırlıksız yakalanıyoruz toplum olarak. Eğitimi, kültür, ekonomi ve sosyal sorunlarımızla ilgili ciddi derleme ve araştırmalarımız hemen hemen yok gibi. Bir iki istisna hariç. Mesela Müftülük sorunu ile ilgili bir kısa araştırmanın Vaaz ve İrsaat heyeti İskeçe (Ksanthi) üyeleri tarafından hazırlandığını biliyoruz.

Ancak hazırlanan bu çalışma dahi ciddi bir şekilde kitaplaştırılmamıştır. Keşke kitaplaştırılseydi bu konuda çalışan üniversite öğrencilerinin, master ve doktora tezi yapan

öğrencilerin dikkatine sunulseydi. Hatta Batı Trakya'daki sorunlarla ilgili araştırma yapanların da dikkatine sunulabilseydi.

Üzücü bir durum değil mi? Hem derdimiz var. Hem de derdimizi anlatmamız gerektiği gibi anlatamıyoruz.

Ancak buna rağmen çok da fazla karamsar değilim. Bildiğim ve duyduğum kadıyla özellikle psikoloji, sosyoloji, eğitim bölümleri, öğretmenlik dalları, tarih, işletme, ekonomi, politika ve uluslararası ilişkiler, ilahiyat fakülteleri gibi sosyal bilimlerde okuyan üniversite öğrencilerinin zaman zaman dinlen ödevleri, zaman zaman da mezuniyet tezleri oluyor. Duyduğum kadıyla bu tezler, bu dönem ödevleri genellikle kaynak bulunamadığından dolayı ya eksik yapıyor, ya da büyük çabalar sonucunda hazırlanan bu öğrenci tezleri, dönem ödevi işlevinin dışına çıkamıyor. Oysa aralarında o kadar ilginç konularda çalışmalar var ki... Mesela son olarak İskeçe'de (Ksanthi) İlahiyat fakültesi öğrencisi genç bir arkadaşımız "İskeçe ve civarında dini hayat" adlı bir çalışma yapıyor. "Dini hayat" camilerden, müftülük sorunundan, vakıf sorunundan, din adamlarının eğitim sorunundan, din eğitiminden, bay-

ramlardan, aile ve ailelere kadar daha nice konuyu kapsayan geniş bir konu. İki farklı arkadaşım da "Türk Yunan ilişkilerinde Batı Trakya Sorunu" gibi konularda dönem ödevi yapmış durumdadır. Bunun yanı sıra da tanınmadığım ve duyduğum bazı üniversiteli arkadaşlar da "Batı Trakya'nın Tarihini" incelemiş, bir başka grup da şu anda incelemekte.

Kendi adına konuşacak olursam da, İnkilap tarihi dersi için hazırlanmış iki masbûmanı var. Birincisi "İlâhî ve Terakki hareketi ile Batı Trakya Türk Cumhuriyeti arasındaki bağlantı", ikincisi ise "Batı Trakya'nın Eğitim Tarihi". Bu her iki ödevi iki kişilik takımlarla farklı arkadaşlarla yapmışlık. Bunun dışında da Genç Akademisyenler Topluluğu adına iki ayrı konferansta sunulmak üzere hazırlanmış iki ayrı makalem var. Birisi "90 lar sonrası Batı Trakya'nın ekonomik durumu ve gelişmeleri", ikincisi de "Batı Trakya ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının yapısı, sorunları ve geleceği".

Neden bu satırları yazdım hakikaten?

Ortaya bir fikir atmak istiyorum, kuşumlarınza bir öneride bulunmek istiyorum. Kısa lafın özü, yakın bir zamana kadar "ağız süt kokan" gençler, "yarının büyükleri" artık büyüdüler... Bu büyüme sürecinde de doğal bir merrakten, ya da meslekleri icabı bir dersten oluştu Batı Trakya ile, Batı Trakya'nın sorunları ile ilgilenmeye başladılar. Kendilerine destek verin... Kimsekin gözü kimse-

nin kollarında değil. Bu gençlere destek verin ki, cesaret alsınlar, gerçekleri görsünler de, hayalini gerçekleştirebilsinler, hayatını kendisi öğrenmeden önce abilerinden öğrensinler.

İkincisi de Genç Akademisyenler Topluluğu'na ve Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilatı Derneği'ne ve de Batı Trakya Türk Azınlığı Yüksek Kurulu'na hitaben bir önerim olacak. Bu yarı ciddi, yarı eksik çalışmaların yayımlanacağı 3 aylık, ya da 6 aylık bir dergi Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilatı Derneği ile Genç Akademisyenler Topluluğu'nun ortaklaşa malı olsa. Bu dergide psikoloji, sosyoloji, eğitim bölümleri, öğretmenlik dalları, tarih, işletme, ekonomi, politika, uluslararası ilişkiler ve ilahiyat fakülteleri gibi sosyal bilimlerde okuyan üniversite öğrencilerinin ödevleri yayımlansa, hatta bu dallardan mezun Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilatı Derneği üyeleri bilim adamlarının çalışmaları yayımlansa...

Hani işiyle bir çalışma için sponsorları da bulunur. Aboneler de bulunur, bir iki kişi için iş alanı da açılmış olur... Maslahat koordinatör, dağıtıcı, sekreter gibi.

Ama bundan da önemlisi böyle bir dergi, böyle bir çalışma yılda iki defa da yayımlansa, bayağı iyi bir kaynak olur gibime geliyor.

Vallahi benim arada bir çalışan sakı kafama bu fikir yatıyor. Sizlerle de paylaşayım diye düşündüm.

ΕΚΔΟΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΚΑΨΑΛΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΧΟΛΟΚΟΤΡΩΝ 15
ΑΘΗΝΑΙ (10562)
ΤΗΛΕΦΩΝΑ 3249087-88
ΤΕΛΕΦΑΞ 3227655

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΚΑΘΕ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΤΟΧΟΣ

Αρ. Φύλλου 689
ΔΡΑΧΜΕΣ 200
3 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1997

η ελλαδα σημερα και αυριο

«ΑΚΡΟΣ ΑΠΟΡΡΗΤΑ» ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΤΙΑ ΜΑΣ «ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ» ΠΛΕΟΝ Η ΚΥΠ ΣΚΟΠΙΩΝ ΠΟΥ ΔΛΩΝΙΖΕΙ ΠΑΝΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΕΛΛΑΔΑ «ΔΡΑΙΩΣΑΜΕ» ΤΑ ΦΥΛΑΚΙΑ ΜΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΗΝ ΕΝΟΧΛΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΓΥΦΤΟΣΚΟΠΙΑΝΟΙ

Πριν μία - δύο βδομάδες, ο «Στόχος» που ΞΕΡΕΙ ΠΑΝΤΟΤΕ ΤΙ ΛΕΕΙ - έγραψε πως ο «Αντεννα» και ο «Αδέσμευτος Τύπος» - δύο «Μέσα» που παρουσιάζονται σαν υπερμαχοί των Εθνικών θέσεων - «ανέλαβαν» να αποκαταστήσουν την «τιμή» του Ρουβά («Ζαβούρα» τον αποκαλούν οι αναγκασμένοι Έλληνες). Ήδη, η προσπάθεια των πεμπτοφαναγγίτων αυτών «απεδωσθ» και, πανηγυρικά, ο «Αδέσμευτος» παρουσίασε ΔΙΣΕΛΙΔΟ, ΚΕΝΤΡΙΚΟ θέμα με τίτλο «ΧΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ ΣΤΟΝ ΡΟΥΒΑ», όπου γραφτεί πως οι Πόντιοι συγχωρούν τον Γεντάσαρο, επειδή ένας πρόεδρος Συλλόγου - ενός από τους τριακασίους Ποντιακούς Συλλόγους της Χώρας - «έδωσε το χέρι» στον «Ζαβούρα». Ποιος είπε, όμως, στον πρόδρο πως έχει το δικαίωμα να μιλάει εκ μερους όλων των Ποντιών; Και ποιος του είπε πως η πράξη του Ρουβά προσέβαλε μοναχούς Πόντιους; τη στιγμή που έκανε μια συναυλία στην κατεχόμενη Κύπρο, δηλώνοντας πως δεν τον ενδιέφερε η ύπαρξη Στρατευμάτων Κατοχής στο Νησί; (Όσο γι' αυτό που γραφεται στο ρεπορτάζ του «Αδέσμευτου» ότι ο εν λόγω πρόεδρος ξεκίνησε τον αγώνα των Ποντιών κατά του Ρουβά, είναι παρασυνθι της Χαλμας: Εναμιση μήνα πριν κινήσουν οι Ποντιακοί Σύλλογοι είχε Εξασηκωθεί ο ΠΑΝΤΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΣ-ΣΤΟΧΟΣ). Το θέμα του Ελληνισμού, δεν είναι μόνον θέμα πομπηκανθών: Άσχημο ρολόι παίζουν και τα κρατικοδίαιτα «Μέσα Ενημέρωσης», τα οποία συμπτύττουν στο ξεπούλημα της Μακεδονίας μας των Ιμιών μας, στον εξευτελισμό του Εθνους από τους καθελογής Ρουβάδες κλπ. κλπ. Μόνον ο «Στόχος» ΓΡΑΦΕΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ και την πράξη του αυτή την πληρώνει με χίλιους δύο τρόπους χωρίς να αποκύπτει, όμως, Κρατηθείτε δυνατοί!

ΚΑΙ ΜΗΝ ΞΕΧΝΑΤΕ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΠΡΟΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΙΝΑΙ Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Γράψτε στο «Στόχο» στην
ηλεκτρονική διεύθυνση (e-mail):
thimgreg@compulink.gr

-EK12

ΕΚΔΟΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΚΑΨΑΛΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝ 15
ΑΘΗΝΑΙ (10562)
ΤΗΛΕΦΩΝΑ 3249087-88
ΤΕΛΕΦΩΣ 3227655

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΚΑΘΕ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΤΟΧΟΣ

η ελλαδα σημερα και αυριο

Αρ. Φύλλου 669
ΔΡΑΧΜΕΣ 200
3 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1997

ΜΗΝ ΞΕΧΝΑΤΕ ΤΗΝ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΜΑΣ

THE REAL CAPITAL OF GREECE IS KONSTANTINOUPOLE
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

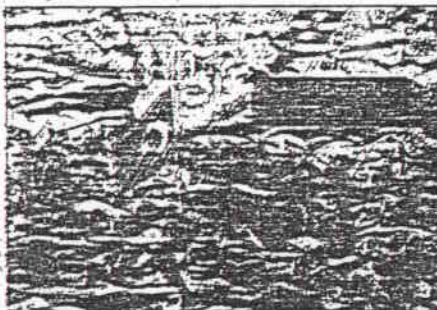

DE HAUPTSTADT GRIECHENLANDS IST KONSTANTINOPOL
"ΣΤΟΧΟΣ" Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Με στοχο να κάνουμε όλη την Οικουμένη να χωνεύει πως δεν παύουμε, ως Έθνος, να πιστεύουμε ότι "ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΙΝΑΙ Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ", η εφημερίδα του Έθνους, ο "Στόχος", εφτιαξε αυτοκόλλητα (στις διαστάσεις γραμματοσήμου 2,5 - 6 εκστ.), που γράφουν στα ελληνικά, αγγλικά, γερμανικά, το εθνικό σύνθημα που καθιέρωσε τούτη την εφημερίδα: Η δεσμίδα 162 αυτοκόλλητων πωτάται δρχ. 1.000. Ζητήστε από τα Γραφεία του "Στόχου" να φροντίσουν για να σας σταλεί με αντικαταβολή.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

ΤΑ ΕΜΒΑΘΗΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ

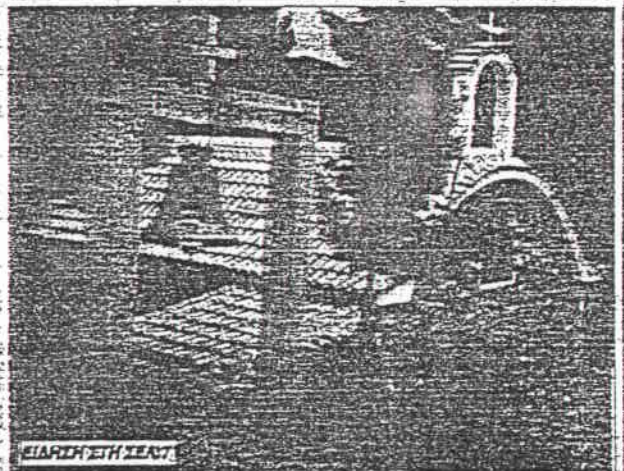
Ενα βιβλίο που περνάει στην ιστορία είναι αυτό για τα ΕΜΒΑΘΗΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ που έβγαλε ο ΣΤΟΧΟΣ. Το βιβλίο που περιλαμβάνει όλα τα εμβλήματα, μεταφορές, ενδόσεις στρατός μας πέτυχε τις μεγάλες νίκες του είναι απαραίτητο σε κάθε Έλληνα γιατί από τις σελίδες του ζωγραφίζεται η ισχύς του Έθνους και η στολή των πολιτικών μια και το βιβλίο ΤΑ ΕΜΒΑΘΗΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ περιλαμβάνει και εμβλήματα που έχουν απαντήσει σε όλους τους καλλιπαθείς για να μη φαίνεται άντιστα το Έθνος. Το βιβλίο ΤΑ ΕΜΒΑΘΗΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ που έχει στα εσωφύλλα τη μάχη του Σαρανταπόρου, έναν πίνακα που ο κρατάει ολόκληρο να χρησιμοποιώντας τα παλάχια για τους πλοούς του βιβλίου πωτάται μόνο 2.000 δρχ. και οποιος θέλει μπορεί να το πάρει από τα Γραφεία του Στόχου ή να τηλεφωνήσει στα: 4349.087 ή 3249.088 να του σταλεί με αντικαταβολή. Μην το χάσετε!

ΕΚ.12

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΑΔΙΚΗΜΕΝΕΣ ΕΠΑΡΧΙΕΣ

ΑΛΛΟ ΕΝΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ «ΔΩΡΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ»

Η πιο συμβολική φωτογραφία μιας επαρχίας που έγινε ετοιμοθάνατη για να «σώσει» η Αθήνα: την οποία υδροδοτεί. Από το χωριό Κάλλιο είναι αυτό που «βουλιάζει» στη λίμνη και βλέπουμε τα σπιντάρια του να βγαίνουν στην επιφάνεια όταν λησάνει το νερό, απομένει μόνον το νεκροσφείο να την Εκκλησία του. Ο πιο παραστατικό μπορούσε να μπει!

ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΟ ΠΟΛΥΤΙΜΟΤΕΡΟ ΠΩΣ ΕΚΛΕΓΟΝΤΑΝ ΟΙ ΚΟΤΖΑΜΠΑ ΚΑΙ ΠΟΙΕΣ «ΑΡΧΕΣ» ΕΞΟΥΣΙΑ

Τα πιο ενδιαφέροντα έγγραφα, τα οποία σχετίζονται με τη δημιουργία του Ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους, αποκάλυψε τα βάζουν των Ελλήνων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και φανερώνεται όνειρα και τις επιδιώξεις εκείνων που θεμελίωσαν την Ανανενησίτουμε Ελληνισμοί - βγάλε από τις «σκτείνες» ποθήκες και παρουσιάζει ο «Στόχος» η εφημερίδα του Έθνους Προσκεπταγία «Εκδόση περ της εν Ελλάδι καταστάσεως» που υποβλήθηκε στην Κυβέρνηση. Καποδίστριας στους εδρευόντας στον Πόρο εκπροσώπους των τριών Συμμαχικών Δυναμειών (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας). Οι εκπρόσωποι ζήτησαν να μόνον για την μορφή του Ελληνικού Κράτους και τα εδάφη που θα περιλάμβανε για να ενημερώσουν την Μόνη Διασκέψη του Λονδίνου για

τα «Ελληνικά Ζήτημα». Αποταλείκοσποκτω ερωτήματα και οι απαντήσεις σε αυτά έχουν ετοιμασθεί. Τα ερωτήματα ΚΑΙ: Ποιας αξίας ήταν η Ελλάδα Οθωμανική Αρχαί από τον Πασά εως τον Κοτζάμπαση; Ποιας η εξουσία των καίτοι ασητέκτιστες της δικαιοδοσίας (Justisdiction) του Καππάν; Ποιας επρ. των Νήσων του Αρχιπελάγους; Η εξουσία της απαντήσεως (ή εξουσία της προσηγουμένας εχούσε από τα προσηγουμένας εχούσε το «Στόχος».) Οι Κοτζάμπασηδες εκλεγόντας από τους προσηγουμένας των Κωμοπολεων και των χωριών, οπίνες συνορχόμενες στην προσηγουμένας της επαρχίας, ενηργουν την εκλογην δια της πλειοψηφίας και χωρίς εισαγωγή πασών να παρευθί; και ως Τουρκική Αρχή; Γενουμένης της εκλογής, ο ίδιος

εξελετορες, καθώς εν τω εναντίον, οι φοιητές ενσφον τινες και εχόντες δέξ ενωπιον των εντεκατων επισκοποσφον των παρκατων ενεδωκτο τοις εκλογασις την επικύωσιν του Οε Κοτζάμπαση. Εκαστος τούτων ελογησε διοκίσεσ εναντιωσιν πρόβωσιν χρεοδιασφαδισφον. Οσα επασχολατο της Κοτζάμπαση, ποίουν ταυτα δις τον Πασά, οσπερ την διάρκεια του και ειστον σκόλο

